ÖRNULF TIGERSTEDT

VASTAVAKOILU ISKEE

OTAVA

Örnulf Tigerstedt:

Vastavakoilu iskee

Kirjailija Örnulf Tigerstedtillä on ollut käytettävänään Suomen valtiollisen poliisin viralliset asiakirjat Neuvostoliiton vakoilutoiminnasta Suomessa vv. 1919—1939. Näiden todistuskappaleiden perusteella hän on kirjoittanut teoksen »Vastavakoilu iskee», joka kaikessa asiallisuudessaan on henkeäsalpaavan jännittävä ja tyylillisesti loistelias esitys suurimmista talvisotaa edeltäneistä vakoilujutuista.

Teoksen mielenkiintoisesta sisällöstä mainittakoon paljastukset laajakantoisesta, suorastaan sensaatiomaista huomiota herättäneestä »Pentikäisen jutusta» v. 1931, Lapuan patruunatehtaalla tapahtuneesta arvoituksellisesta murhasta, Leuchtenbergin herttuattaren tragediasta ja useista muista tapauksista, joissa valtiollisen poliisimme neuvokkuus ja taito on paljastanut Neuvostoliiton ja sen kätyrien tuhoisat ja häikäilemättömät suunnitelmat.

»Vastavakoilu iskee» on harvinaisen mielenkiintoinen ja ajankohtainen kappale itsenäisyydenaikaista historiaamme.

VASTAVAKOILU ISKEE

ÖRNULF TIGERSTEDT

VASTAVAKOILU ISKEE

Suomen taistelu neuvostovakoilua vastaan 1919—1939

SUOMENTANUT
URHO RAEKALLIO

81 LIITEKUVAA JA 4 PIIRROSTA

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

SUOMEN VALTIOLLISEN POLIISIN HELLITTÄMÄTÖNTÄ TAISTELUA BOLŠEVISMIA VASTAAN KUNNIOITTAEN JA IHAILLEN TÄMÄ KIRJA OMISTETAAN SUOMEN VALTIOLLISEN POLIISIN VIRKAMIEHILLE JA ETSIVILLE.

Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki, 1943.

A L K U S A N A T

Se, mitä tässä kirjassa kerrotaan, on todella tapahtunut, ja kaikki tässä esitetyt hahmot ovat olleet olemassa. Huolellisen harkinnan jälkeen on ainoastaan kahdelle henkilölle annettu toiset nimet kuin heillä todellisuudessa oli. Tämän työn perustana on ollut Suomen Valtiollisen poliisin laaja arkisto, joka täten ensi kertaa on kokonaisuudessaan ollut tutkimuksen käytettävänä. Runsain määrin on täydentäviä tietoja saatu niiltä henkilöiltä, jotka ovat olleet osallisina eri juttujen selvittämisessä. Myös aikoinaan »toisella puolella» olleet miehet ovat kaunistelematta antaneet arvokkaita tietoja vaikuttimistaan, menettelytavoistaan ja työtovereistaan.

Ajatuksen tämän kirjan julkaisemiseen sain työskennellessäni Valtion Tiedoituslaitoksen ulkomaanosastossa nykyisen sodan alkupuolella. Esitin ajatuksen päällystölleni, Suomen Ulkoasiainministeriön asianomaiselle osastolle sekä monivuotiselle henkilökohtaiselle ystävälleni, Suomen Valtiollisen poliisin päällikölle, varatuomari Arno Anthonille. Jo seuraavana päivänä sain heidän suostumuksensa ja lupauksensa tarpeellisesta tuesta. Samanaikaisesti otin yhteyden ammattiveljeeni ja ystävääni, kirjailija Mika Waltariin, ja onnistuinkin saamaan hänet työtoveriksi yritykseen. Valtiollinen poliisi asetti ystävällisesti työhuoneen käytettäväksemme.

Ei kestänyt kuitenkaan kauan, ennenkuin molemmat totesimme, että tehtävä oli paljon suurempi kuin olimme aavistaneetkaan ja että aineistoa ei voinut ahtaa yhteen ainoaan

kirjaan. Sovimme työnjaosta silloin niin, että Mika Waltari otti osakseen Moskovan rauhan jälkeiset tapahtumat, kun taas minä osaltani rajoituin siihen, mitä oli tapahtunut ennen toisen maailmansodan puhkeamista 1939. Lisäksi Mika Waltarin kirjaan tuli sisältyä myöskin katsaus Helsingin bolševikkilähetystöön ja Suomen Kommunistisen Puolueen historiaan. Waltarin teos ilmestyi jo keväällä 1942. Minun kirjani esittäytyy nyt yleisölle. Nämä kaksi kirjaa muodostavat kokonaisuuden, josta Mika Waltarin teos on toinen osa ja tämä ensimmäinen. Me olemme molemmat ensi sijassa tavoitelleet yksityiskohtaisen kuvauksen antamista mielenkiintoisista »jutuista» sekä niissä esiintyneiden henkilöiden kohtaloista ja heidän noudattamistaan menettelytavoista. Laajemmalti poliittista taustaa ja avarampia näköaloja on Valentin Sjöberg loistavasti esittänyt äskettäin hänen kuolemansa jälkeen ilmestyneessä teoksessaan »Skuggan över Norden», jota lämpimästi suosittelen kaikille niille, jotka ovat kiinnostuneita bolševikkien päämääristä meidän kolkallamme maailmaa.

Minun on mieluista tässä yhteydessä esittää erikoinen kiitokseni Valtiollisen poliisin päällikölle, varatuomari Arno Anthonille hänen meille koko ajan osoittamastaan harvinaisesta luottamuksesta ja kaikista niistä verrattomista helpotuksista, joita hän on meille työmme aikana suonut. Sydämellinen kiitoksemme kohdistuu myöskin toimistopäällikköihin Kaarlo Löfvingiin ja Jalmari Sinivaaraan ja esittelijä Kaarlo E. Stendahliin sekä osastopäällikkö Urho Raekallioon, jotka ovat antaneet meille monta arvokasta osviittaa ja suurella mielenkiinnolla seuranneet työmme edistymistä. Henkilökohtaisesti minun on mieluista tässä erikoisesti mainita Valtiollisen poliisin Viipurin osaston päällikkö Urho Raekallio, joka on ottanut tehtäväkseen kirjoittaa johdannon tähän kirjaan ja josta olen saanut kiinnostuneen ja asiaatuntevan suomentajan ruotsinkieliselle käsikirjoitukselleni. Haluan myöskin mainita etsivä Nils Håkanssonin, joka on kertonut minulle monta mielenkiintoista yksityiskohtaa itse kenttätyöstä erit-

täinkin vuoden 1933 suuresta vakoilujutusta, jonka selvittelyssä hänellä oli huomattava osuus. Sinä aikana, jona olin Ratakadun vieraana, Håkansson haavoittui vaikeasti erään bolševikkiasiamiehen pistoolin luodista.

Eräs valittelu minun kuitenkin täytyy tässä esittää. Minun on ollut mahdotonta voittaa sitä itsepintaista, periaatteellista vastustusta, jota eri »juttujen» selvittelyyn osallistuneet poliisimiehet ja etsivät ovat osoittaneet silloin, kun on ollut kysymyksessä heitä itseään koskeva julkisuus. Koko ammattikuntansa hengen ja asenteen mukaisesti he ovat yksimielisesti tahtoneet pysyä taustalla näkymättömissä nimettöminä työntekijöinä. Suuren yleisön yksityisenä edustajana, yleisön, jonka hyväksi tämä erinomainen ammattikunta raataa raskaan ja vaikean työtaakan alaisena, haluan näin vain kaikessa vaatimattomuudessa lausua vilpittömän ihailuni siitä rohkeudesta, todellisesta toverihengestä ja taitavuudesta, jota niin runsain määrin olen havainnut olevan sen keskuudessa. Niiden kuukausien aikana, joina minulla on ollut onni olla läheisessä kosketuksessa tämän laajoissa yhteiskuntapiireissä tuntemattoman ammattikunnan kanssa, olen oppinut tuntemaan useita, joita ylpeydellä vastaisuudessakin saan pitää henkilökohtaisina ystävinäni.

*

Harmaa ja synkkä filmi petoksista, vallanhimosta, halpamaisuudesta, rikoksista ja kiihkomielisyydestä tullaan tässä pyörittämään katsojan silmien editse. Monet bolševikkien apuna toimineet olivat tietämättömiä ja harhaanjohdettuja raukkoja, monet olivat vihan ja itserakkauden sokaisemina joutuneet tälle onnettomalle tielle, monella on jo alusta lähtien ollut alamaailman ihmisen synkkä kohtalonleima. Ainoastaan harva näistä vakoilijoista, organisaattoreista, välikäsistä ja etappimiehistä on kohonnut tarpeeksi yleisen tasapäisyyden yli voidakseen väärään suuntautuneella kiihkollaan ja pahan palveluksessa olevalla älyllään herättää mielenkiintoa ei ainoas-

taan tyyppinä, vaan myöskin yksilöllisenä ihmisenä. Ja heidän kaikkien takana kohosi onnettomuutta ennustavana pahuuden ja täydellisen kulttuurivihollisuuden päälinnoitus, Moskovan Kreml. Sieltä kaikki oli lopulta lähtöisin. Sieltä käsin asioita johdettiin, ja siellä myöskin meidän tuhomme oli päätetty kauan ennen, kuin me edes osasimme aavistaa vaaraa. Tämän kirjan tarkoituksena on mm. osoittaa, kuin lähellä päittemme päällä uhkaava Damokleen miekka itse asiassa on riippunut lyhyen itsenäisyytemme aikana.

Helsingissä elokuun 1 päivänä 1942.

Örnulf Tigerstedt.

J O H D A N T O

Taistelu kommunismia ja Neuvosto-Venäjän kätyreitä vastaan Suomessa uskottiin 1919 perustetulle Etsivälle keskuspoliisille, jonka nimi myöhemmin muutettiin Valtiolliseksi poliisiksi, Valpoksi. Toimiala oli uusi ja outo, eikä mistään ollut saatavana tällaisiin tehtäviin koulutettua henkilökuntaa. Venäjän vallan ajoilta santarmilaitos ja ohrana olivat tosin tuttuja, mutta ne olivat pelkkiä ilkeäkaikuisia nimiä, joita kohtaan jokainen kunnon kansalainen tunsi vain inhoa. Kommunistit osasivatkin käyttää kiihotustyössään ovelasti tätä seikkaa hyväkseen, ja Valpoa ruvettiin kommunisti- ja eräissä muissakin haihatteluihin kallistuvissa piireissä yleisesti halventamistarkoituksessa kutsumaan ohranaksi. Näin vaikeuttivat ymmärtämättömyydessään Valpon muutenkin vaikeata työtä sellaisetkin henkilöt, joiden isänmaallisuus oli taatusti vilpitöntä. Venäläinen ohrana kummittelikin kauan yleisön mielessä ja esti uutta virastoa saamasta luottamuksellista kosketusta yleisöön. Huumorintajuiset Valpon miehet puhuttelivat itsekin leikillisessä keskustelussa toisiaan »ohranoiksi». Vuosien mittaan nimityksen propagandanluonteinen kärki sentähden vähitellen taittui ja sai vastustajan pettymykseksi joviaalisen suvaitsevaisuuden sävyn.

Toisena suurena haittana Valpon menestykselliselle toiminnalle olivat rikoslakimme valtio- ja maanpetosta koskevat vanhentuneet ja aikansa eläneet pykälät, jotka oli tehty jo Venäjän vallan aikana ja laadittu suomalaisten lakimiesten

vaikutuksesta sellaisiksi, että niistä oman maan kansalaisille olisi mahdollisimman vähän haittaa, jos he nimittäin sattuisivat tekemään rikkomuksia Venäjää vastaan. Myöhemmin on näihin pykäliin saatu korjauksia, ymmärtämys Valpon toimintaa kohtaan on herännyt, ja käytännössä saatu kokemus on koulinut pian 25-vuotisjuhlaansa viettävän Valpon henkilökunnan ammattitaitoiseksi.

Valpon eli silloisen Etsivän keskuspoliisin yhtenä perustajana ja ensimmäisenä päällikkönä oli varatuomari Toivo Hukkinen, joka muutaman kuukauden kuluttua kuitenkin siirtyi toisiin toimiin. Hänen seuraajakseen tuli johtaja Ossi Holmström, joka erinomaisella järjestelykyvyllään loi sen organisaation, johon Valpon toiminta vieläkin pohjautuu. Häntä seurasi Etsivän keskuspoliisin entinen vanhempi apulaispäällikkö Frans Josef Klemetti, jonka uran kuitenkin ennenaikainen kuolema pian katkaisi. Sitten tuli Valpon päälliköksi hallitusneuvos Esko Riekki, joka viitisentoista vuotta kestäneenä »hallituskautenaan» tarmollaan ja vähäisimpiinkin yksityiskohtiin käyvällä tarkkuudellaan kehitti Valposta kansainvälistäkin mainetta saavuttaneen laitoksen. Ennen talvisotaa sekä sen synkkinä ja vaikeina päivinä ja jonkin aikaa myös välirauhan tukalana aikana Valpon päällikön vaativat tehtävät olivat lakit. kand. Paavo Säipän hartioilla. Hänen seuraajakseen tuli muutamia kuukausia ennen nykyisen sodan puhkeamista varatuomari Arno Anthoni, jonka johdolla Valpo nyt saa omalta osaltaan olla antamassa valtakunnan periviholliselle ja sen kätyreille lopullista surmaniskua. Miltei koko Valpon olemassaolon ajan sen vanhemman apulaispäällikön vaativaa ja vastuunalaista tehtävää on taitavasti, harkiten ja tyynesti hoitanut varatuomari Ville Pankko, jolle viraston lainopilliset asiat ovat kuuluneet ja jonka tehtävänä mm. on ollut huolellisesti valvoa, että Valpon toiminnalle usein niin kiusallisia lain pykäliä tarkoin noudatetaan.

Valpolla ei ole ollut tapanaan mainostaa itseään. Oikeudenkäyttömme julkisuudesta johtuu, että Valpon toiminnasta on

kuitenkin aina silloin tällöin ollut sanomalehdistössä tietoja. Muuten olisi siitä oltu kokonaan vaiti, sillä ei ole suinkaan hauskaa saattaa ulkomaiden tietoon sellaista surullista seikkaa, että oman maan kansalaisten keskuudessa on ollut isänmaanpettureita. Tällaiset rumat jutut olisi ollut pidettävä omina perhesalaisuuksina. Sentähden Valpossa varsin epäröiden suhtauduttiinkin kirjailijoiden Örnulf Tigerstedtin ja Mika Waltarin pyyntöihin saada kirjoittaa kirja Valpon tutkimista jutuista. Sitten katsottiin kuitenkin, että nyt, kun kommunismi maassamme on miltei tyystin menettänyt jalansijan ja kun kesäkuun 22 päivää 1941, jolloin lopullisen surmaniskun antaminen bolševismille alkoi, todennäköisesti voidaan pitää rajapyykkinä Valpon käytännöllisenkin toiminnan kannalta, kaikki se, mikä ennen sitä on tapahtunut, on suurta yleisöäkin kiinnostavaa historiaa.

Bolševikkien Suomessa ennen talvisotaa harjoittaman vakoilun historia, josta tähän kirjaan on valikoitu näytteitä, voidaan jakaa viiteen eri jaksoon, jotka eivät tosin ole aivan jyrkästi toisistaan erotettavissa, sillä jollekin ajanjaksolle tunnusomaisia piirteitä on saattanut esiintyä muinakin ajanjaksoina. Sodanaikaiset laskuvarjovakoilijat ja ns. pintavakoilijat, tilapäisvakoilijat, eivät kuulu tämän kirjan aihepiiriin.

Ensimmäinen ajanjakso käsittää suunnilleen vuodet 1918—1922 eli ns. sotakommunismin aikakauden, jolloin raaka väkivalta muutenkin vielä oli bolševismille tunnusomaista. Silloin vakoilu oli läheisessä yhteydessä Suomen Kommunistisen Puolueen (S.K.P:n) suorittamiin uuden kapinan valmistelutoimiin, kuten tämän kirjan ensimmäisessä luvussa kerrotaan.

Sitten ruvettiin vallankumousta valmistelemaan ovelammin ja kauemmaksi tähtäävin keinoin, ja näitä periaatteita noudattaen S.K.P. jatkuvasti hoiti vuosina 1922—1928 vakoilua täällä. Tässä kirjassa kerrotun Fredriksberginkatu 26:n jutun ja ns. suuren kommunistijutun (1928) jälkeen, joiden yhteydessä miltei koko S.K.P:n Suomessa ollut johto ja kaikki sen

organisaattorit joutuivat telkien taa, bolševikkien Suomessa harjoittama vakoilu joutui Neuvosto-Venäjän Helsingin-lähetystön sotilasasiamiesten välittömään hoitoon. Tämä ajanjakso kesti suunnilleen vuoteen 1933, jolloin »suuri vakoilujärjestö» aloitti toimintansa, mikä kuitenkin loppui lyhyeen, kuten Pentikäisen jutun yhteydessä kerrotaan.

Senjälkeen täällä alkaa esiintyä Neuvosto-Venäjän yleisesikunnan, Pietarin sotilaspiirin, GPU:n, Itämeren laivaston ym. elimien lähettämiä irrallisia, omaan laskuunsa toimivia vakoilijoita, joita ei ympäröinyt laaja, tiheä verkosto. Tälle ajanjaksolle ominaista on myös se, että natsionalismin hyökyaallon kohotessa Venäjällä yhä korkeammalle siellä ei enää entiseen tapaan luotettu suomalaisiin »tovereihin», vaan tänne lähetetyt vakoilijat olivat Neuvosto-Venäjän kansalaisia, joskin suomenkielentaitoisia itäkarjalaisia, inkeriläisiä tai virolaisia, eivätkä aivan ummikkoryssätkään olleet harvinaisuuksia. Muutamia suomalaisia heidän joukossaan edelleenkin sentään valitettavasti oli. Jonkinlaisia kehnohkoja Suomen oloja tuntevia asiantuntijoita bolševikeilla myöskin tänä ajanjaksona oli käytettävissään, mutta vakoilun yleinen taso näytti suuresti laskeneen, näiden vakoilijain saamista useinkin vallan päättömistä ja älyttömistä ohjeista ja tehtävistä päätellen. Tämä johtui taas bolševikkien omassa keskuudessaan harjoittamasta likvidoinnista, etevimpien tekijäin päät kun oli listitty ja heidän tilalleen oli tullut jos jonkinlaisia pölkkypäitä.

Kirjailija Tigerstedt valittaa alkusanoissaan, ettei kukaan Valpon miehistä ole halunnut nimeään mainittavan julkisuudessa juttujen selostuksen yhteydessä. Tämä johtuu siitä, ettei kenestäkään ole syytä tehdä Sherlock Holmesia, sillä Valpon työ jos mikään on mosaiikkityötä, jossa kukin kantaa kortensa kekoon ja jossa kukaan yksinään ei pystyisi mihinkään.

Eräs jo kymmenen vuotta sitten kuollut Valpon mies, etsivä Arvo Kalervo Kangashauta, jota toveripiirissä ja vihollisleirissä yleisesti kutsuttiin Haukaksi, sallittaneen minun tässä kuitenkin tuoda julkisuuteen, koska tässä kirjassa on

mm. kerrottu Fredriksberginkatu 26:n juttu, jonka selvittämisessä hänellä oli omat suuret ansionsa. Muistellessani tätä iloluontoista hyvää ystävääni, jonka voidaan sanoa kaatuneen taistelukentällä, koska hän kuoli Viipurissa eräässä likaisessa kommunistimurjussa kotitarkastusta suorittaessaan saamaansa bakteerimyrkytykseen, en voi olla hymyillen muistamatta tämän toimintatarmoisen pohjalaisen miehen sanontatapaa lähteä »poliittiselle tehtävälle», jota hän käytti silloin, kun ei suinkaan ollut kysymyksessä lähtö työhön, vaan iloisiin illanistujaisiin. Tästä heikkoudestaan, sikäli kuin sitä nyt sellaiseksi voidaan kutsua, hänellä oli se suuri hyöty, että hän oli saanut itselleen varsin laajan tuttavapiirin, jollainen jokaisella Valpon miehellä täytyy olla.

Kun nyt saa lehdistä lukea oman armeijamme ja Saksan sekä muiden liittolaisarmeijoiden loistavista voitoista taistelussa bolševismin lohikäärmettä vastaan, ajattelee iloisin mielin sitä, että Suomi paitsi jo tätä ennen käytyä kahta vapaussotaansa on omalta osaltaan rauhankin aikana kunnialla pitänyt kilpeä Euroopan suojana tämän idän hirviön kidoista syöksyviä tulenlieskoja vastaan. Sentähden saattaa olla paikallaan, että suuri yleisökin nyt saa tietää, miten tätä taistelua rauhan aikana on käyty. Kirjailija Tigerstedt on erinomaisesti asiain ytimiin käyden tässä kirjassaan kuivista asiakirjoista saamiensa tietojen perusteella osannut luoda eloisan kuvauksen asioista ja tapahtumista, joiden paljastaminen ja vaarattomaksi tekeminen omalta osaltaan on ollut bolševismin hyökyaallon esteenä. Eräitten virkatoverieni mielestä hän olisi saanut olla kertomatta eräistä vähäisistä epäonnistumisista ja puutteellisuuksista, mutta poliisin ammattiinhan kuuluu olla epäonnistumisista suuren yleisön morkattavana ja naurunalaisena, joten nämä objektiivisesti laaditut kertomukset siinäkin suhteessa ovat täysin asiallisia.

Ruokolahdella elokuun 21 päivänä 1942.

Urho Raekallio.

IIKKA & K:NISTA SUUREEN »LÄSKI-KAPINAAN»

Neuvostotoiminnan »Myrsky ja kiihko»-kausi.

I.

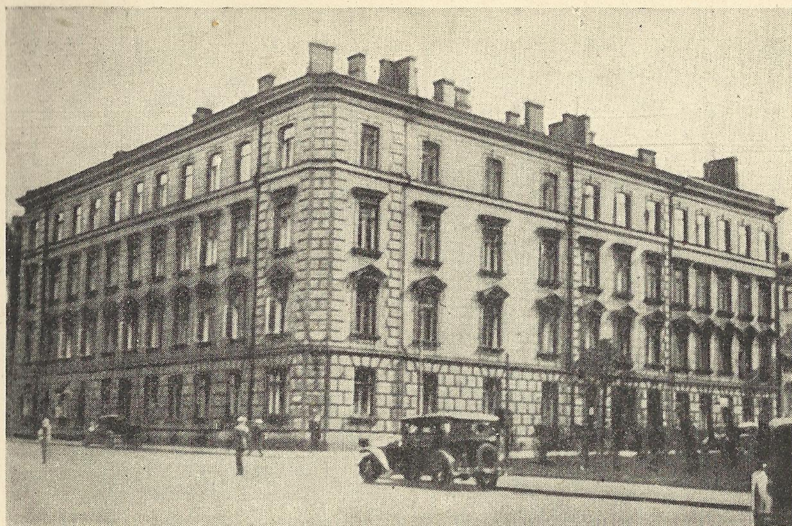
Kuuden sodan maa.

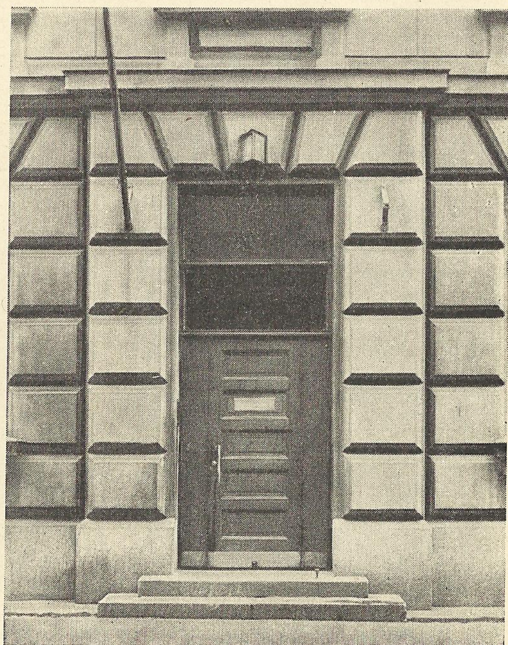
Maailmansodan jälkimaininkien ehdittyä vuonna 1918 myöskin Itä-Karjalan erämaaseuduille sen kansa heräsi historiansa aamunsarastukseen, joka tuskin olisi voinut olla sekavampi. Vuosisatoja tämä kaukainen maanääri oli nukkunut Ruususenuntaan. Tosin Ruotsi-Suomen yhteiset aikakirjat ovat tienneet monesti kertoa näistä Jumalan unohtamista seuduista. Mutta silloin on enimmäkseen ollut kysymys sisseistä ja rohkeista partioretkistä. Usein esitetty ajatus valtakunnan rajan siirtämisestä tarunhohteiselle Vienanmerelle oli jäänyt haaveeksi. Suuri Kustaa Aadolfkin, joka täysin käsitti yhdistyneen Karjalan merkityksen valtakunnan kokonaisuudelle, antoi Vienanmeren suunnitelman raueta, kun kuuli levottomien puolalaisten uudelleen ruvenneen hapuilemaan kohti edelleenkin varmistamatonta Baltiaa ja synkän Wallensteinin olevan kiinnostuneen Itämeren eteläsatamien veistämöistä ja laivanrakennushankkeista. Stolbovan rauhan puolinaiset toimenpiteet jäivät voimaan. Lukuunottamatta sitä, mitä Ahvenanmaalla tapahtui moititun paroni Görtzin taitavasti suunnittelemien venäläisneuvottelujen kestäessä 1718 ja hattujen mahtipontisten puuhien yhteydessä, Itä-Karjalasta ei sitten kuultu

mitään, kunnes Kalevalan runojen löytäminen ja M. A. Castrénin tutkimusmatkat yhdeksännentoista vuosisadan alkupuoliskolla äkkiä antoivat kysymykselle kokonaan uuden sisällön. Tästä lähtien oli olemassa elävä Itä-Karjala. Toistaiseksi sen luonne oli kuitenkin ensisijassa oppineisuutta ja runoutta ja sen olemassaolo rajoittunut naapurikansan tulevaisuudenunelmiin, joka kansa itsekään ei edes ollut saavuttanut riippumattomuutta. Sillä edelleenkin oli olemassa häpeämätön, kaiken venäläistävä ja kaikkiin ilmansuuntiin levittäytyvä Venäjä. Ja ajan täytyttyä Itä-Karjalassa ruvettiin rakentamaan suurta Muurmannin rataa, tietä vapaille maailman merille.

Mutta silloin vallitsi Euroopassa jo myrsky, ja romahduksen tapahduttua tsaarien vanha Venäjä oli tuhoutunut ja muuttunut bolševikkivaltioksi. Kaikkialla tässä valtavassa jättiläisvaltiossa kuohui ja kiehui, ja myöskin Itä-Karjalan harmaissa kylissä ja erämaantorpissa kuiskailtiin harvinaisia sanoja vapaudesta, itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta. Suomi julistautui itsenäiseksi, suomalaiset hiihtäjät toivat tämän suuren sanoman tiettömien rajametsien takaisille seuduille ja puhalsivat voimaa jo kytevään tuleen. Mutta Muurmannin rata oli nyttemmin todellisuus, ja muidenkin valtioiden katseet olivat kohdistuneet tärkeään Muurmannin käytävään. Vapauden keväästä tuli Itä-Karjalassa äärimmäisen sekava aika.

Ensiksikin karjalaiset vapaustaistelijat itse olivat sotapolulla. Helmikuun 27:ntenä 1918 eli suunnilleen kuukausi Suomen punakapinan puhkeamisen jälkeen Uhtualla pidetty kansalaiskokous oli julistanut Itä-Karjalan Venäjästä eronneeksi ja perustanut riippumattoman tasavallan. Vähän myöhemmin alkoi pienehköjä suomalaisia joukko-osastoja esiintyä vähälukuisten karjalaisten rinnalla, ja sekä Vienan Kemin että Sorokan suunnalla oli taistelu täydessä käynnissä bolševikkeja ja punaisia karjalaisia vastaan. Mutta pohjoisessa englantilaiset nousivat maihin kenraali Maynardin johdolla seurassaan ranskalaisia, serbialaisia ja belgialaisia. Heihin

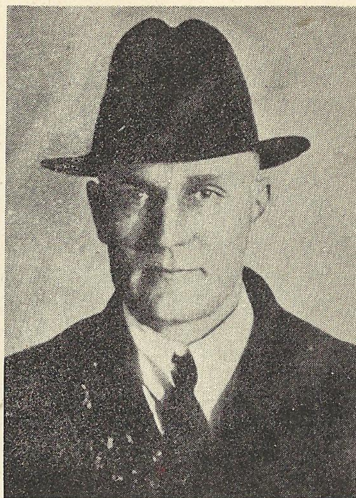

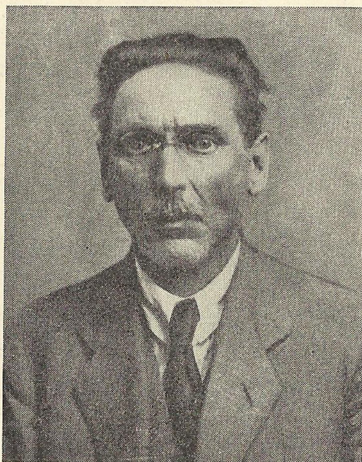
Valtiollinen poliisi. Ratakatu 12. Helsinki.

Edvard Gylling.

Artur Usenius.

Henrik Johan Paulin.

Allan Wallenius.

liittyi pian joukoittain Suomesta paenneita punaisia ja Muurmannin radalla työskennelleitä punaisia suomalaisia työmiehiä. Saksan kanssa liittoutuneita valkosuomalaisia vastaan englantilaiset muodostivat heistä punasuomalaisen »Muurmannin legioonan», jonka päällikkönä oli englantilainen majuri Burton. Toivossa saada apua bolševikkeja vastaan myöskin valkoisten karjalaisten muodostamia ryhmiä liittyi anteliaan kenraali Maynardin lippujen alle. Englantilaisten kanssa yhteistyössä olivat sitäpaitsi valkoiset venäläiset kenraali Millerin johdolla, joka todellisena ylipäällikkönään piti Siperiassa olevaa amiraali Koltšakia ja lähinnä uneksi uudelleen syntyvästä tsaarinvallasta, jonka valtapiiriin Suomenkin mieluimmin piti kuulua. Lopuksi myöskin saksalaisia joukkoja alkoi näkyä Rovaniemen suunnalla. Itä-Karjala, joka näihin saakka oli elänyt koko maailman unohtamana, osoittautui äkkiä näin ollen tärkeäksi, ei vähemmän kuin kuuden toisiinsa toivottomasti kietoutuneen samanaikaisen sodan näyttämöksi: yhden maailmansodan (keskusvallat liittoutuneita vastaan), kahden vapaussodan (Suomen ja Karjalan) ja kolmen sisällissodan (Venäjän, Karjalan ja Suomen). Sentähden ei pidä moittia Maynardin esikuntapäällikköä kenraali Ironsidea, joka epätoivoissaan näin suuresta sekavuudesta levitti kätensä ja huudahti: »Taivaan nimessä, lopettakaa! Sanokaa minulle lyhyesti ja selvästi, kuka on saksalaisten puolella ja kuka saksalaisia vastaan! Muu ei kiinnosta minua vähääkään!» Tällä lausumalla englantilaisen näkökannan kuvastajana on vielä tänäkin päivänä oma mielenkiintonsa.

Vuoden 1919 kuluessa tilanne Itä-Karjalan sekavalla šakkilaudalla kuitenkin »selvisi» huomattavasti. Saksan oli jo edellisenä syksynä ollut pakko vetäytyä pois näyttämöltä, ja sittemmin se oli pakotettu Versailles'in pakkorauhaan. Englantilaiset ryhdistäytyivät keväällä äkkiä toimintatarmoisiksi ja tunkeutuivat valkoisten venäläisten kanssa Karhumäen eteläpuolella oleville seuduille, kun taas suomalainen vapaaehtoisjoukko vapaitten karjalaisten kanssa samaan aikaan

lähestyi lännestä päin Itä-Karjalan pääkaupunkia Petroskoita. Mutta kenraali Maynard ja erittäinkin kenraali Miller katsoivat jatkuvasti syrjäsilmin kutsumattomia suomalaisia vapaaehtoisia, eikä sopimusta yhteisestä antibolševistisesta esiintymisestä saatu aikaan. Päinvastoin kauempana pohjoisessa taisteltiin suomalaisia joukko-osastoja vastaan avoimina vihollisina. Suomen hallitus teki kaikkensa, jotta olisi päästy taitavasti luovien suurpoliittisten salakarien lomitse. Talvelan ja von Hertzenin vapaaehtoiset eivät saaneet mitään apua. Heidän yksinäinen Petroskoin valtausyrityksensä epäonnistui. Etelämpänä Viteleen luona tapahtui ratkaisu kesäkuun 27:ntenä, ja elokuun alussa vedettiin suomalaiset joukot lopullisesti pois valtakunnanrajan taakse.

Myöskin englantilaisten Muurmannin-retkikunnan omituinen vierailunäytäntö kaukaisessa erämaaseudussa läheni loppuaan. Loppujen lopuksi oli ehkä viisainta pitää näpit poissa tuosta Venäjän-seikkailusta, jossa vain sotkeuduttiin vaikeuksiin ja tolkuttomuuksiin, joissa ei ollut päätä eikä häntää. Valkoisten venäläisten rintamat etelässä ja idässä horjuivat arveluttavasti, ja ehkä oli sittenkin viisaampaa pitää mahdollisuudet avoinna yhteisymmärrykselle myöskin tulevan bolševikki-Venäjän kanssa. Miksi ajaa heitä sydämistyneiden saksalaisten syliin? Parempi sittenkin vetäytyä pois pelistä ja odotella aikansa. Vallankumouksen ja sisäisten riitaisuuksien heikontama Venäjä, joka olisi Englannin sopivasti annostellun hyväntahtoisuuden armoilla, sekä Saksan luhistuminen aukaisivat ihanteelliset näköalat brittiläiselle valtiotaidolle. 24:ntenä syyskuuta 1919 englantilaiset näin ollen muitta mutkitta jättivät rintaman ja 12:ntena lokakuuta nousivat liittolaisineen Murmanskissa odottaviin laivoihin. Pitkä sarja englantilaisten petoksia valkoisia venäläisiä aseveljiä kohtaan oli näin pantu alulle. Sekä Denikin, Judenitš että tavallaan myös Koltšak saivat jatkuvasti kokea niitä. Myöskin Itä-Karjalassa valkoiset venäläiset olivat nyt yksinään.

Jo syyskuun 26:ntena he kärsivät raskaan tappion, ja heidän

oli pakko perääntyä pitkän matkaa pohjoiseen. Vaikeitten vastoinkäymistensä jälkeen bolševikit nyt uudelleen haistelivat ilmaa. Sekä Murmanskissa että loputtoman radan asemaseutujen asutuksissa rupesi kuohumaan. Valkoisten selustassa olevilta punaisilta asiamiehiltä kulkeutui toiveikkaita ilmoituksia bolševikkien etelässä oleviin esikuntiin. Myöskin Suomessa bolševikkien työteho kaksinkertaistettiin. Helsinkiin perustettiin kommunistinen »Suomen Byroo» ja huhuja uudesta kapinasta oli liikkeellä. Uudelleen syntyneen Suomen Kommunistisen Puolueen Pietarissa olevan Keskuskomitean lähettejä saapui salatein maahan. Asiamiehiä ilmaantui kuin sieniä sateella. Etenkin Pohjois-Suomessa oli tiheä salaisten etappiteiden ja -paikkojen verkko. Bolševismi varustautui vastaiskuun.

Näinä tukalina aikoina syntyi myöskin sittemmin niin kuuluisaksi tullut »Gyllingin muistio», josta Ruotsin poliisi Tukholmassa 14:ntenä kesäkuuta 1921 löysi siron jäljennöksen Suomen Pankin entisen ylivahtimestarin, Suomen kansalaisen Henrik Johan Paulinin vaatekomerosta. Suuren vastarynnäkön piti oikeastaan tapahtua Ruotsin kautta. Valmistelut olivat olleet jo kauan käynnissä. Vuoden 1921 suuri valtiopetosjuttu antaa meille tästä täysin selvän kuvan.

2.

Suuri salaliitto Ruotsissa.

Juttu alkoi tavallaan jo vuonna 1918, kun Helsingin punainen »hallitus» lähetti entisen konemestari Artur Useniuksen Tukholmaan täysivaltaisena ministerinään. Tämä herra otti tietysti heti yhteyden Ruotsin punaisiin aatetovereihin ja teki mitä tehtävissä oli vaikeuttaakseen Ruotsin muutenkin perin niukkaa apua Suomen laillisille viranomaisille. Hän ei kuitenkaan ehtinyt paljoakaan aikaansaada, ennenkuin kumous koti-

maassa jo oli kukistettu ja päämiehet suurimmaksi osaksi hävinneet suojaavan itäisen rajan taa.

Mutta Suomen tuotapikaa kokoonpantu kansanarmeija oli vastakäydyn sodan jälkeen suhteellisen heikko, vankiloita ja vankileirejä ei voitu kyllin tehokkaasti vartioida, eikä äsken perustettu rajavartiostokaan ollut ehtinyt järjestelyastetta pitemmälle. Sentähden saattoikin kesästä 1918 lähtien joukko punaisia eri teitä mennä Ruotsiin. Heidän lukumääränsä kohosi lopulta useihin satoihin. Myötämieliset ja sääliväiset viranomaiset antoivat tarpeellisia oleskelulupia, tai niitä valmistettiin eräässä punaisessa etappipaikassa Seittenkarissa Pohjois-Ruotsissa.

Jonkin ajan kuluttua saapui Tukholmaan muutamia Pietarissa olevan Keskuskomitean valtuuttamia luotettavia miehiä huolehtimaan näistä asioista. Entinen valtiopäivämies ja Uudenmaan läänin piirisihteeri Herman Hurmevaara tuli todennäköisesti lokakuussa, ja pian ilmestyi Ruotsin pääkaupunkiin myöskin sittemmin Neuvosto-Karjalan diktaattorina kuuluisaksi tullut Edvard Gylling. Salaisen etappitien välityksellä saapui Suomesta lopulta punaisen hallituksen entinen sihteeri K. H. Wiik ja perusti Useniuksen ja Hurmevaaran kanssa suomalaisten punaisten avustamiskomitean. Päämajana oli Useniuksen asunto Torstensonsgatan 10:ssä. Otettiin tarpeellinen yhteys Ruotsin vasemmistopuolueisiin, ja pian saatiin kuulla »Suomen komiteasta», jossa Usenius oli puheenjohtajana, hänen vaimonsa kassanhoitajana ja eräs entinen Pietarsaaren metallityömiesten ammattiyhdistyksen toimitsija sihteerinä. Kuinka kaiken tämän järjestäminen oli tapahtunut, sen sivuutamme tässä. Kun Usenius ja Gylling vuoden 1920 aikana matkustivat Neuvostoliittoon, Tukholmassa joka tapauksessa oli käytettävissä järjestö, jota kutsuttiin »Vasemmistoryhmien Suomen komiteaksi» ja jolla oli Ruotsin kansalaisia hallituksessaan ja päämajansa talossa N:o 67 Drottninggatanin varrella. Siellä asui myöskin heinäkuuhun 1920 saakka äsken mainittu Suomen Pankin entinen ylivahtimestari Henrik Johan

Paulin, joka puolestaan oli saapunut Ruotsiin joskus saman vuoden huhtikuussa. Mutta tuolloin oli ehditty jo järjestää sekä »Sotakomitea» että varsinainen punainen yleisesikunta. Huhtikuun ensimmäisenä päivänä 1919 Suomen Punaisen Kaartin Ruotsin Pataljoonan (S.P.K.R.P:n) päällikkö oli antanut seuraavan suurenmoisen »Päiväkäskyn N:o 1»:

Suomen Punaisen Kaartin Sotakomitea on vahvistanut ohjesäännön Suomen Punaisen Kaartin Ruotsin Pataljoonalle ja määrännyt sille esikunnan, jonka tehtävä ohjesäännön 27 §:n mukaisesti on seuraava:

Pataljoonan esikunnan tehtävänä on olla käytännöllisenä järjestöelimenä pataljoonan kokoamiseksi, järjestämiseksi ja sotilaalliseksi kouluuttamiseksi sekä sen toimeenpanevana keskuselimenä. Sen tulee neuvontatyöllään muodostaa pataljoonan harjoitusosastoja niille paikkakunnille, joilla on tarpeeksi monta vallankumouksellisia suomalaisia, järjestää näiden osastojen sotilaskouluutus, muodostaa niiden järjestys ohjesäännön määräämällä tavalla ja sitten ylläpitää yhteyttä harjoitusosastojen osastopäällikköjen välityksellä näihin järjestöihin.

Pataljoonan esikuntaan edellämainittua työtä varten olen valinnut:

Komentaja: Mäntymäki.

Suomalainen apulainen: Heimo.

Ruotsalainen apulainen: Fredriksson.

Adjutantti: Korpela.

Taloudenhoitaja: Vinter.

Ohjaaja: Kivi.

Terveydenhoidonesimies: Feldt.

Tällä päiväkäskyllä annan tiedoksi edellämainitun järjestyksen minun esikuntani asianomaisille jäsenille.

Selitän, että esikunnan kokoonpanossa ei ole huomioitu operatiivista toimintaa, vaan pataljoonan muodostamista, johtoa ja kouluutusta garnisionissa.

Kehoitan kaikkia tarkoin harkitsemaan niitä tehtäviä, jotka ohjesäännön 27 §:n mukaisesti muodostavat yhteisen toimintakenttämme.

Kehoitan kaikkia »Jalkaväen käsikirjassa» olevien ohjeitten ja osoitusten mukaisesti ajatuksissaan muodostamaan käsityksen toimintakentästään.

Kehoitan kaikkia ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin tarkoituksella valmentautua mitä suurimmalla huolella ja kuntoisuudella.

Esikuntatoverit! Tiedän, että se järjestö, joka on asettanut meidät työhömme, vaatii meiltä paljon, erittäin paljon. Teidän päällikkö-

nänne olen saanut käskyn vaatia teiltä, työtoverit, paljon ja hyvää työtä. Minä teenkin sen. Vaadin teiltä, toverit, rehellistä toverillista yhteistyötä, täsmällisyyttä, innokasta omatoimisuutta, aloitekykyä ja reipasta toimeenpanoa. Puolestani lupaan tehdä, mitä ihminen voi, yhdessä teidän kanssanne.

Työjärjestyksemme tulee olemaan seuraava:

1. Jokainen teistä on velvollinen työkentältään esittämään minulle alotteita, minkä jälkeen minä harkitsen niitä ja hyväksyn niiden toimeenpanon, jos ne ovat sellaisia, että ne ovat sopusoinnussa pataljoonan ohjesäännön sisällön ja hengen kanssa pataljoonan kehityksen ja parhaan edistämiseksi.

2. Tulen laatimaan kauaskantoisemmat määräykseni ja ohjeeni siten, että annan ne ennen niiden voimaan tuloa teidän tarkastettavaksenne ja asianomaisen esikunnan jäsenen lausunnon antamista varten, jonka toimialaan kauaskantoisempi määräys tai ohje kuuluu. Lausunnossa tehdyt muistutukset otan harkittavakseni ja sovellutan ne määräyksiini siinä määrin kuin katson siten edistäväni pataljoonan parasta.

Toverit! En vaadi teiltä mitään uutta valaa. Uskon teidän olevan miehiä ja pysyvän sellaisina. Sentähden: Tehkäämme nyt, jumalan nimeen, työmme niin, että asiattomat sormet ovat siitä sivussa.

Tukholma 1/4-19.
Mäntymäki
Komentaja.

Hämmästyneen jälkimaailman saattaa olla mielenkiintoista nähdä edelläolevan pöyhkeilevän alkusoiton lisäksi muutamia otteita päiväkäskyssä mainitusta pataljoonan ohjesäännöstä. Tämä onkin jo huomattavasti mielenkiintoisempi:

SUOMEN PUNAISEN KAARTIN RUOTSIN PATALJOONAN OHJESÄÄNNÖT.

I. luku.

PATALJOONAN MUODOSTAMINEN JA TARKOITUS.

1 §. Suomen Punaisen Kaartin Ruotsin Pataljoona (S.P.K.R.P.) on jo ennen tämän ohjesäännön sille vahvistamista muodostunut Ruotsiin paenneista Suomen vallankumouksellisista, entisistä S.P.K:n jäse-

nistä, jotka ovat muodostaneet salaisen yhteenliittymän sotilaallista kasvatusta varten. — — —

(2 § käsittelee pataljoonan edelleen kehittämistä.)

3 §. Pataljoonan tarkoituksena on, pysyen uskollisena Suomen 1918 vuoden vallankumoukselle, jonka tarkoituksena oli hankkia leipää ja oikeutta työväenluokalle, valmistautua sotilaalliseksi voimatekijäksi, joka Suomen vallankumouksen uudelleen puhjetessa on valmis henkeen ja vereen asti taistelemaan työväenluokan kommunistisen vallankumouksen voittoonviemiseksi Suomessa.

4 §. Tunnustaen työväenluokan vallankumouksen kansainväliseksi taisteluksi on Pataljoona kuitenkin myös valmis, jos sille ennen Suomen vallankumouksen uudelleen puhkeamista tulee tilaisuus taistella työväenluokan vallankumouksen puolesta jossain muussa maassa, viivyttelemättä ja kaikella innolla käymään siihen taisteluun kaikilla sen käytettävissä olevilla voimilla ja keinoilla.

II. luku.

PATALJOONAAN LIITTYMINEN, LIITTYMISLUPAUS, LIPPUVALA JA SOTILASSÄÄDÖKSET.

(5—7 §§ käsittelevät jäsenten ottamista pataljoonaan.

8 § selittää, miten »harjoitusosastot kootaan ja laajennetaan» tunnetun kommunistisen »kolmikkosysteemin» mukaisesti.

9 § käsittelee sitä ehdotonta, vallankumouksellista katsomusta, jonka täytyy olla välttämättömänä ehtona uusien jäsenten ottamisessa järjestöön.

10 § sisältää sen lupauksen, joka uuden jäsenen täytyy antaa kolmikon esimiehelle. Lainaamme seuraavan näytteen:)

Lupaan Pataljoonan johdon ja sen asettamien päällikköjen ensi kutsusta lähteä toimimaan ja taistelemaan kaikkia Suomen köyhälistön vallankumousta uhkaavia vaaroja ja hyökkäyksiä vastaan sekä voimiani ja henkeäni säästämättä taistelemaan köyhälistön kansainvälisen vallankumouksen, sosialismin ja kansojen veljeyden puolesta. Jos minä ilkeämielisesti petän tämän lupaukseni, tulkoon silloin osakseni yleinen ylenkatse ja kohdatkoon minua vallankumouksellinen rangaistuksen koko ankaruus.

(11 § sisältää selityksen, että liittyminen on vapaaehtoista ja että se täytyy vahvistaa lippuvalalla.)

12 §. *Lippuvalan muoto on seuraava:*

Minä N. N. sitoudun ehdottomalla uskollisuudella taistelemaan

Suomen köyhälistön vallankumouksen voittoon saattamiseksi. Alistun kuriin, noudatan sotilassäädöksiä.

(13—14 §§ puuttuvat löydettyjen asiakirjojen joukosta.)

III. luku.

15 §. Pataljoona muodostetaan jalkaväkipataljoonaksi, johon kuuluu, jos mahdollista 4 125 miestä käsittävää komppaniaa, asestettuina lyhyin ja pitkin tuliasein ja kaikki mahdollisuuksien mukaan konekiväärein ja käsikranaatein — — —.

(16 § käsittelee komppaniain jaoitusta.

17 § käsittelee pataljoonan esikunnan kokoonpanoa.)

18 §. Pataljoona kootaan, järjestetään ja kouluutetaan Ruotsissa ja, jos mahdollista, Norjassa. Ensi kädessä otetaan pataljoonaan Suomesta Ruotsiin paenneita vallankumouksellisia. Tämän lisäksi värvätään ruotsalaisia ja norjalaisia spesialisteja ja, jos osottautuu mahdolliseksi ja tarpeelliseksi, myöskin armeijassa palvelleita sotilaita, jotka ovat saaneet kouluutusta.

19 §. Koska on mahdollista, että pataljoonaa ei ole saatu kootuksi, valmennetuksi ja varustetuksi täyteen voimaansa siihen mennessä kuin sitä tullaan käyttämään, tulee kokoomisen ja seuraavissa pykälissä vahvistetun työn perustana pitää sitä, että pataljoonan alaosastojen, komppaniain ja plutonain sekä ryhmäin muodostaminen tapahtuu niin, että ne, kun pataljoona ei-täysilukuisena on lähtenyt Suomeen ja on siellä tilaisuudessa saamaan enemmän miehistöä, ovat lähetetyt muodostamaan sellaista järjestörunkoa, että lisäämällä miehistöä pian saadaan kokoon täysilukuinen pataljoona.

(Jatkoa ei löytynyt löydettyjen paperien joukosta.)

Näistä enemmän tai vähemmän harrastelunluontoisista, mutta kuitenkin vakavista valmisteluista sotilaallisesta puuttumisesta Suomen nuoren naapurivaltion kohtaloihin Ruotsin rauhallisilla kansalaisilla ei tietenkään ollut vähäisintäkään aavistusta. Vielä vähemmän tiedettiin, että itsessään Ruotsin pääkaupungissa, lähemmin määritellen Kansantalon eräässä huoneistossa, jo toimeenpantiin säännöllisiä sotilaallisia harjoituksia suomalaisen Mauno Johannes Heimon johdolla ja että siellä oli luentojen avulla jo huhtikuusta 1919 lähtien mm. koulutettu punaupseereita muodosteilla olevaa pataljoonaa varten.

Jäseniäkin liittyi nopeasti, ja harjoitukset olivat täydessä käynnissä useilla paikkakunnilla, etupäässä Pohjois-Ruotsissa, jossa suomalaisia pakolaisia oli lukuisammin. Myöskin Norjassa saatiin jossain määrin harjoituksia käyntiin tuntureilla, ja Tukholman keskuksella oli yhteys Oslossa olevaan alaosastoon. Aseita hankittiin suhteellisen suuressa määrin, aika paljon salakuljetettiin yksinkertaisesti Suomesta. Myöskin tarpeellista sotilaskirjallisuutta hankittiin. Erittäinkin kahta Ruotsin armeijan ohjekirjaa, joista toista kutsuttiin »Laulukirjaksi» ja toista »Mehiläishoito-oppaaksi», käytettiin ulkoharjoituksissa ja luennoilla. Pataljoonan adjutantti Heimo itse teki syys- ja lokakuun aikana »opinto- ja järjestelymatkan» Pohjois-Ruotsiin, oli läsnä harjoituksissa ja piti luentoja sekä Kirunassa, Seittenkarissa, Malmbergetissä että muilla paikkakunnilla. Häntä pidettiin ilmeisesti suurena sotilaallisena asiantuntijana, sillä eräs armeijan luutnantti oli pitänyt hänelle kokonaista 15 tuntia luentoja taktiikasta ja hän oli jäljentänyt kokonaista viisi osaa »erään tietyn kapteenin luennoista».

Lokakuussa tuli myöskin Norjasta tietoja sotilaallisesta kasvatustyöstä Etelä-Nordlandissa ja Kristiansandissa. Siellä ilmeisestikin toimittiin hitaammin kuin Ruotsissa. Valitettiin, että satakunta »parasta» miestä oli antanut värvätä itsensä töihin Huippuvuorille ja että he olivat nyt Tromssassa odottamassa siirtoa. Tiedoitus on päivätty lokakuun 8:ntena 1919, ja sen on allekirjoittanut pataljoonan adjutantti H. Korpela, joka sittemmin osoittautui Helsingistä kotoisin olevaksi sanomalehtimies Yrjö Heikki Karppaseksi. Tämä oli entinen miliisimies ja Porissa punakapinan aikana ilmestyneen sanomalehti »Sosialistin» toimittaja.

Mutta tällä välin oli suoritettu huomattavalla tarmolla myöskin Pohjois-Suomen olosuhteita koskevia tutkimuksia. Ilmoituksia suojeluskuntain vahvuudesta ja aseistuksesta, sotilasmajoituksista, rautateistä, puhelinlinjoista, maanteistä, silloista, lennätinasemista ym. sekä siviiliväestön poliittisesta asennoitumisesta oli saatu runsaasti. Lähetetyt tiedustelijat

olivat tarkoin tutkineet kuljetusmahdollisuuksia Pohjois-Ruotsin kautta ja Tornionjoen ylimenopaikkoja ja tehneet niistä muistiinpanoja. Heinäkuussa 1919 pataljoonan katsottiin olevan jokseenkin valmiin toimintaan. Ainoastaan osa aseita puuttui vielä. Kuun loppupuolella jopa liikekannallepanosuunnitelmakin oli selvänä. Eteläisimpien osastojen, jotka olivat Göteborgissa, piti ryhtyä liikekannalle heinäkuun 28:nnen päivän aamulla ja yhtyä 30:nnen päivän kuluessa Karungin lähistöllä pohjoisemmilta seuduilta saapuviin. Nyt puhuttiin jo punaisen vapaajoukon sekä suomalaisesta että ruotsalaisesta pataljoonasta. Suomalaisen piti ylittää raja elokuun 1 päivän vastaisena yönä. Sitten, kun Suomen Karunki olisi vallattu, silloin vielä tulossa oleva ruotsalainen pataljoona vuorostaan »marssisi suoraan junasta joelle ja sieltä täysin avoimesti menisi yli toiselle puolelle, jossa suomalainen pataljoona ottaisi sen vastaan ja saisi siltä ohjeita ja aseita». Ensimmäisessä linjassa taistelevien lukumäärä laskettiin nyt suomalaisessa pataljoonassa 100 mieheksi ja ruotsalaisessa 175 mieheksi. Siihen lisäksi tulivat vielä jälkijoukot kuormaston kera. Suunnitelma perustui äkkiyllätykseen. Toinen vaihtoehto oli keskittyminen Tornion korkeudelle ja äkillinen hyökkäys tähän kaupunkiin.

Jostain syystä tämä suurenmoinen suunnitelma meni kuitenkin tällä kertaa myttyyn. Omasta puolestani olen taipuvainen otaksumaan, että löydetty liikekannallepanosuunnitelma oli todellisuudessa vain ehdotelma ja että varsinaista päivää ei vielä lopullisesti ollut päätetty. Joka tapauksessa valmistelut jatkuivat myöskin heinäkuun 30 päivän jälkeen, ja pitkähkö ilmoitus »Ruotsin puoleisen Tornionjoen mahdollisuuksista ylikulkupaikkana» on päivätty elokuun 16:ntena. Tässä ilmoituksessa puolletaan toista vaihtoehtoa, Torniota. Suomen oloista me saamme kuulla seuraavan punaisille jokseenkin toiveikkaan selonteon:

»*Suomen oloista,* mikäli ne koskevat meidän operatsioni aluettamme (pohj. Suomen), sain Kemppaiselta seuraavia tietoja: *Väestön mieli-*

ala on siihen asteeseen kommunist. puolella, että taistelun alkaessa 1/2 väestöstä liittyy meihin. Jos Mannerheim on pelissä vastapuolella, on tämä luku 2/3. *Sotilasjärjestötyö* edistyy hitaasti, Suomessa äärimmilleen pinnistetyn urkkimisen takia. Varsinkin maaseutupaikkoihin ei ole voitu punak. os. saada syntymään monista yrityksistä huolimatta. Osastoja on Oulussa jäsenmäärä 50—60 miestä, Kemissä n. 20 miestä, Rovaniemellä vain osastokomitea, joka ponnisteluistaan huolimatta ei ole onnistunut työssään. Majoitettuja sotilasjoukkoja on Oulussa, Pohj. jääk. pat. ja Rovaniemellä, jossa kuitenkin vain n. 50 miestä, muut itärajalla. Sotilaiden keskuudessa on tehty propagandatyötä menestyksellisesti: Oulun pat. enemmistö on mielipiteeltään punaista. Ovatpa meikäläiset kiinnittäneet erään upseerinkin tarkoituksiamme palvelemaan. Rovaniemellä majailevat sotilaat ovat vastaanottamattomia. Tornionjoenlaaksossa ei sotilaita ole. *Rajavartioita* hoidetaan aika huolimattomasti, tullivartijoita vähän ja suojeluskuntalaiset epävirallisina rajavartioina huolimattomia. *Salaisen poliisin* agentteja on vilisemällä: Oulussa 105, Torniossa 20 y.m. Suojeluskuntaliike saanut aika kolauksen Mannerheimin kukistuessa. M.m. Oulun suojeluskunnasta jäänyt presid. vaalin jälkeen pois noin 200 jäsentä, joista suurin osa liittyy meihin taistelun alkaessa. Muuten on Oulun s.k. noin 60 täysin tietoista meidän miestä, muissa s.k. on hajaantumista ja väsymystä huomattavissa. Tornion jokilaakson suojeluskunnat huonosti harjoitettuja ja johdettuja, jäsenistä osa meikäläismielisiä. Kolarin s.k. kuuluu olevan punainen. Toisissa pitäjissä on havaittavissa hajaannusta ja väsymystä.» — — —

Kummallinen puhe presidentinvaaliin tyytymättömien suojeluskuntalaisten epäluotettavuudesta oli tietysti pelkkää pötyä kuten moni muukin seikka edellä olevassa ilmoituksessa. Muuten punaisten toiveikkuus oli kohtalaisen ymmärrettävää. Aunuksen retkikunta oli ensimmäisten suurten menestysten jälkeen jo perääntymässä takaisin Suomen rajan yli, ja presidentinvaali, joka oli tuonut esiin Ståhlbergin ja kaatanut Mannerheimin, oli musertanut aktivistien toiveet voimakkaammasta esiintymisestä Itä-Karjalassa ja kovemmista otteista uudelleen heränneen vasemmistoliikkeen suhteen. Tunnelma oli painostava ja häilyvä. Bolševistisella vastaiskulla oli tosiaankin mahdollisuuksia onnistua.

Suomen Punaisen Kaartin Ruotsin Pataljoonan valmiste-

lut jatkuivat sentähden koko syksyn ajan. Heinäkuun liikekannallepanosuunnitelma oli muuttunut siten, että pataljoona kuljetettaisiin Pohjois-Suomen kautta Itä-Karjalaan ja sijoitettaisiin siellä Muurmannin rataa vastaan englantilaisten ja valkoisten venäläisten armeijan selustaan, joka armeija vielä niihin aikoihin piti tätä rataa miehitettynä aina Karhumäen takaisille seuduille saakka. Mutta toimeenpanokäskyn antaminen lykättiin jostain syystä. Lokakuussa viimeiset englantilaiset lähtivät Murmanskista, ja punainen vallankumoushehku alkoi pian kyteä kenraali Millerin joukoissa, jotka nyt yksin olivat ottaneet vahdinpidon huostaansa. Joulukuussa kommunistinen »Suomen byroo» oli asettunut paikoilleen Helsinkiin, ja eräältä Mikko-nimeä käyttävältä punaorgaanisattorilta tuli Tukholmaan Hurmevaaralle toiveikas ilmoitus. Uusi hyökkäyssuunnitelma kypsyi. Sopivimmaksi ajankohdaksi toiminnalle katsottiin nyt joku päivistä tammikuun 15:nnen ja helmikuun 15:nnen välillä 1920. Laajassa muistiossa sanotaan:

»Retken tarkoituksena on sotilaallisesti katkaista Muurmannin rintamalla olevien valkosten joukkojen liikeyhteydet Muurmannin rannikolle, mahdollisesti vallata varastoja ja yhdessä punaisten kanssa Aunuksessa karkoittaa valkoset Karjalasta ja Muurmannista sekä, jos mahdollista ottaa heidän joukkonsa vangiksi.»

Tähän muistioon on toinen käsi tehnyt koko joukon vastaväitteitä ja arvostelevia huomautuksia. Reunamuistutusten tekijä, jonka on oletettu olevan itse Gylling, ehdottaa, että suunnitelma huolimatta erinomaisuudestaan monessakin kohdin kuitenkin toistaiseksi saisi levätä, mutta että valmisteluja tulevaa toimintaa varten oli jatkettava kaikella innolla.

Monipuolinen työ tämän ihmeellisen Suomen Punaisen Kaartin Ruotsin Pataljoonan hyväksi oli kuitenkin jo tehty kuukausia sitten. Vaikkakin täytyy myöntää, että loppujen lopuksi tämä juttu oli enemmän lörpöttelyä kuin todellisuutta, suomalaisten vallankumouksellisten toiminta Ruotsissa osoittaa kuitenkin, millä itsepintaisuudella ja raivoisalla tarmolla

voitetut punaiset työskentelivät takaisintulonsa hyväksi. Ja sitäpaitsi: itse asiassa tämän kaiken takana oli enemmän tervettä järkeä kuin ensi näkemältä ehkä on valmis tunnustamaankaan.

Sillä Pietarissa oli Suomen kommunistien Keskuskomitea, joka seurasi valppain katsein Itä-Karjalan yhä lupaavampia tapahtumia. Hitaasti, mutta varmasti siellä näytti venäläisten bolševikkipistinten suojassa kasvavan ainakin korvike sille uneksitulle punaiselle Suomelle, jota valitettavasti tähän asti ei ollut saatu syntymään. Punainen Karjala! Kas siinä keskus, jonka ympärille tuulen hajoittelemat suomalaiset punakaartilaiset uudelleen voisivat kokoontua. Siinä siemen, josta tulevaisuuden punainen Suomi kuitenkin kerran kasvaisi. Tietysti »Suomen byroo» Helsingissä ja reipas vapaaehtoispataljoona Ruotsissa olivat hyödyllisiä seikkoja ja hyvät olemassa ylläpidettäessä odottavien joukkojen keskuudessa vallankumoushenkeä. Mutta Punainen Karjala antaisi vasta vakavan perustan koko toiminnalle. Vallankumous sitä seuraavine verisine sisällissotineen pohjoisessa, etelässä, idässä ja lännessä olisi ollut kallis ja tuhoisa juttu. Nyt tarvittiin rauhallisuutta ja rauhaa ja määrätietoista vallankumouksellista työskentelyä vähän pitemmällä tähtäimellä. Mitä suomalaisiin bolševikkeihin tulee, niin Neuvosto-Karjala oli ja jäi sentähden tämän työn varsinaiseksi ytimeksi. Tästä näkökulmasta katsottaessa saa myöskin näköjään niin yltiöpäinen »Ruotsin Pataljoona» bolševikkien kannalta järkevän ja selvän merkityksen.

Ruotsissa ponnisteleville suomalaisille punaisille ja heidän ruotsalaisille aatetovereilleen on ns. Gyllingin muistion täytynyt olla aivan ilmestyskirja. Kaikesta päättäen se on kirjoitettu joulukuussa 1919, ja sen on todennäköisesti täytynyt olla Tukholman keskuksen käsissä joskus vuoden 1920 alkupuolella. Sitten kun vanhat, sotaisemmat suunnitelmat nyt tosiaankin oli pantu hyllylle, alkoi etappien innokas järjestely ja uusien käännynnäisten värvääminen kangastavaan punaiseen karjalaiseen paratiisiin. Niinpä kevättalvella lähetettiin Nar-

vikin—Vuoreijan uuden etapin kautta joukko punaisia suomalaisia Murmanskiin ja sieltä Itä-Karjalaan. Ruotsalaiset sensijaan kohdistivat päähuomion yksinkertaisesti säännölliseen, suurisuuntaiseen sotilasvakoiluun.

Heinäkuun 7:s 1920 oli suuri päivä. Edvard Gylling oli jo kesäkuun 16:ntena lähtenyt Ruotsista, ja punaisesta Karjalan kommuunasta tuli nyt, hän päällikkönä, Neuvostoliittoon kuuluva autonoominen alue. Karjala oli nyt todellisuus. Mitä tämä oikein merkitsi, siitä saamme täyden selon lukiessamme tuon pahaa ennustavan muistion kohdat 4—5:

4. Punainen Karjalan Kommuuna tulisi suurmerkitykselliseksi Suomea vallankumouksellistutettaessa. Täällä saisi Suomen punainen kansanaines, joka ei voinut asua Suomessa, vallankumouksellisen kodin ja varmasti edistäisi seudun taloudellista kehitystä. Karjalan Kommuunassa saattaisi vallankumouksellinen Suomeen kohdistettu propaganda ja punaisten suomalaisten joukkojen kouluuttaminen saada oivallisen tyyssijan, koska 1.000 kilometriä pitkää Suomen vastaista rajaa on mahdoton tyydyttävällä tavalla vartioida. Jottei suoraan komprometoitaisi Neuvosto-Venäjää tällaisella toiminnalla, olisi autonoominen kommuuna erittäin toivottava. Aatteellisesti kommunistisen yhteiskuntaruumiin muodostaminen vaikuttaisi voimakkaasti Suomen työväenluokkaan ja siten valmistaisi maaperää Neuvosto-Tasavallalle Suomessa. Vallankumous, joka yhdistäisi kaikki Suomen heimot, olisi houkuttimena myöskin eräille kansallisesti ajatteleville pientalonpojille.

5. Karjala on maantieteellisesti osa Skandinaviaa. Pohjoisilta osiltaan se samanaikaisesti rajoittuu hyvin lähelle Ruotsia, Norjaa ja Suomea. Tämä on Skandinavian vallankumouksellistuttamisen strateginen lähtökohta. Sieltä käsin voidaan suoraa vallankumouksellista toimintaa harjoittaa kaikkia näitä valtioita vastaan. Sinne voitaisiin hallinnollisiin tehtäviin tai suoraan sotilaalliseen toimintaan kouluuttamiseksi koota tovereita näistä maista. Niin hyvin suomalainen kuin myöskin ruotsalainen ja norjalainen hallitus voitaisiin siellä muodostaa. Ruotsin ja Norjan pohjoisosissa olisi tällaiselle toiminnalle otollinen maaperä. Tuleva vallankumous Skandinaviassa saisi sekä aineellisesti että moraalisesti tuen Karjalan Kommuunasta. Se saisi määrätynlaisen skandinavisen luonteen ja ajan mittaan muodostaisi osan skandinavisesta Neuvosto-Tasavallasta. Vasemmistososialistinen Skandinavian maitten keskeinen liike ja Kominternin skandinavinen ryhmä muodos-

tavat jo Skandinavian Neuvosto-Tasavallan aatteellisen pohjan, mutta maailmanvallankumouksestakin riippumaton vallankumous Skandinaviassa olisi mahdollinen, koska Skandinavian Neuvosto-Tasavalta, jolla olisi selkäpuolellaan suojana sekä aineellisessa että sotilaallisessa mielessä Venäjä, olisi sotilaallisesti turvattu, ja taloudellisessa mielessä tämä tasavalta voisi kokonaan vallita Euroopan puu- ja paperituotantoa ja sentähden jossain määrin sanella ehtoja kapitalistisille länsivalloille. Skandinavian Neuvosto-Tasavalta olisi siten hyvin tärkeä maailmanvallankumouksen etappi.

Näitä kahta kohtaa Gyllingin muistiosta ei olisi mitenkään pitänyt, kuten on tapahtunut, kätkeä ja unohtaa asianomaisten viranomaisten arkistojen hämärään, vaan heti Paulinin komerosta tehdyn löydön jälkeen muistiota olisi pitänyt monistaa satoja tuhansia kappaleita ja ripustaa kehystettyinä lasin alle kaikkiin Pohjolan koulusaleihin näkyvälle paikalle sekä etenkin niiden ihmisten seinille, jotka itsepintaisesti yksinkertaisessa uskossaan luottivat siihen, että bolševikkivaltiolla oli lampaanhurskaat aikomukset sokaistunutta ympäröivää maailmaa kohtaan. Ehkäpä moni asia olisi Pohjolassa ollut toisin, kun ratkaiseva kriisi 20 vuotta myöhemmin lopulta puhkesi. Joka tapauksessa Gyllingin muistio joulukuulta 1919 sisälsi kuin pähkinänkuoressa harvoin tajutun ydinajatuksen punaisesta Neuvosto-Karjalasta. Kun Moskovan rauhan jälkeen 1940 Suomelta ryöstetty alue yhdistettiin tähän Karjalaan Suomalais-Karjalaiseksi neuvostotasavallaksi, päällikkönään surullisenkuuluisa Kuusinen Petroskoissa, joka edelleenkin jäi pääkaupungiksi, nähtiin tämän mainion muistion, huolimatta kaikesta siitä, mitä ajan oloon karjalaisille ja Gyllingille itselleen oli tapahtunut, kuitenkin edelleen olevan yhtä nykytärkeän kuin 20 vuotta sitten. Vasta tämän tietäessämme »Vasemmistoryhmien Suomen-komitea» ja »Suomen Punaisen Kaartin Ruotsin Pataljoona» joutuvat oikeaan valoon yleispohjoismaisessa näkökulmassa.

3.

Tyrmistyttävät juhlapäivälliset Hasselbackenilla.

Näistä huomiotaherättävistä suunnitelmista ja näistä hämäristä metkuista etappeineen, asekuljetuksineen, tiedustelijoineen ja punakaartilaisharjoituksineen Ruotsin rauhallinen yleisö ei kuitenkaan tiennyt mitään. Mutta sitten sattui se tapahtuma, jota tukholmalaisten juoruissa kutsuttiin »Keršentsevin päivällisiksi» ja josta pitkäksi aikaa tuli pääpuheenaihe arvokkaisiin herrakerhoihin ja herrojen illanistujaisiin, joissa grogi ja hyvä sikari auttoivat eriteltäessä sotkuisen maailmantilanteen huolestuttavia enteitä. Tukholma oli todellakin tyrmistynyt. Bolševistiset päivälliset hienossa Hasselbackenissa, bolševikkipäivälliset, joihin osallistui tunnettuja Ruotsin kansalaisia ja maanpaossa olevia suomalaisia punakaartilaissuuruuksia kunniavieraina, oli sentään niin poikkeuksellinen tapahtuma, ettei tosiaankaan voitu olla välinpitämättömiä.

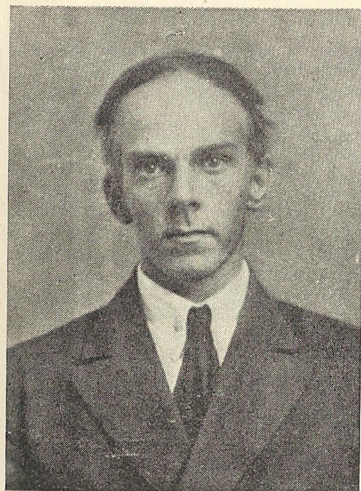
Oli toukokuun 19:s 1921, leuto ja keväälle tuoksuva tukholmalaisilta. Neuvostotähdin ja muin bolševistisin tunnuksin koristetut kutsukortit oli lähetetty jo viikkoja aikaisemmin, ja jännitys vieraiden keskuudessa oli suuri heidän astellessaan portaita ylös juhlavalaistuun loistoravintolaan Hasselbackenilla. Koko juhlakerros oli varattu tilaisuutta varten. Hovimestarit juoksentelivat ympäriinsä vahvistettuna joukkona, ja itse johtajakin kulki ankaran näköisenä tarkastelemassa, että kaikki oli virheettömässä järjestyksessä. Ensimmäisen yllätyksen tarjosi istumajärjestys: se ei ollut mitoiltaan pienempi kuin lähes puolen metrin pituinen ja neljännesmetrin levyinen. Toinen aihe kummastukseen oli vieraitten lukumäärä: se ei ollut suurempi eikä pienempi kuin lähes 300 henkilöä. Bolševikkien kauppavaltuuskunta oli todellakin tänä iltana tehnyt suuren eleen, ja kelvoton Neuvostola osoittautuisi yhtä hyväksi isännäksi kuin mikä kapitalistivaltio hyvänsä. Ainoa

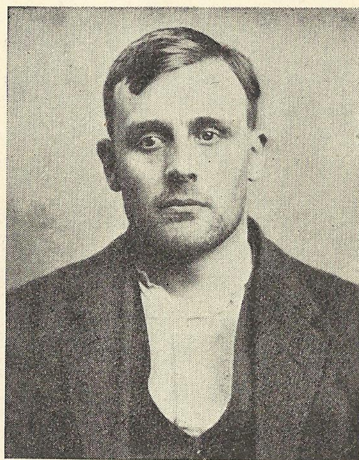
E. W. Jacobsson-Heikkinen.

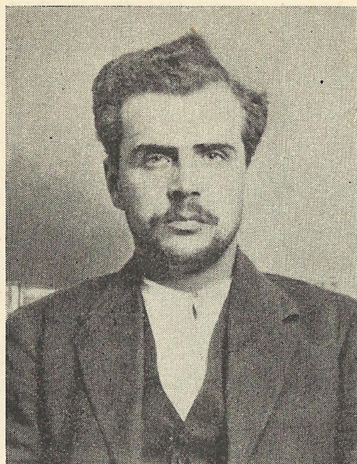
Otto Fredrik Pylkkänen.

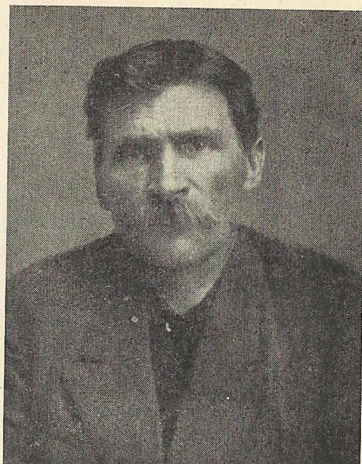
Yrjö H. Karppanen.

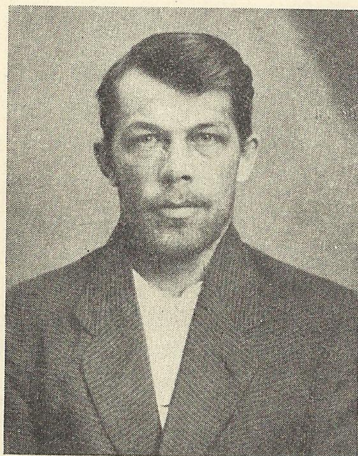
Antti Arvid Aro.

Emil Edvard Posti.

Karl H. Niemi.

Karl T. Vanhainen.

Mauno Johannes Heimo.

»proletaarinen» piirre, joka tähän asti oli ollut havaittavissa, oli se, että piti olla arkipuku. Muuten oli ilmeistä, että voitiin odottaa loistoiltaa aito venäläiseen tapaan, joka lumoavalla vetovoimallaan aina teki vaikutuksen tosin kylmään, mutta idän ihmeisiin aina yhtä hullaantuneen haaveelliseen ruotsalaiseen yleisöön.

Neuvosto-Venäjän kauppavaltuuskunnan päämies, toveri Keršentsev, saattoi olla alkuvalmisteluihin täysin tyytyväinen. Hän oli »kalpea nuori herra, jolla oli ajattelijan otsa, viekkaat silmät silmälasien takana ja laseissa musta punos 80-luvun ranskalaisten kirjailijain tapaan sekä kylmä, kohtelias, epäselvä hymy». Ruotsalainen kirjailija Erik Norling vastaa kuvasta. Kohteliaasti kumartaen tämä Keršentsev otti nyt vastaan odottavaiset vieraansa. Mitä hän sisimmässään ajatteli, tiesivät ainoastaan aniharvat kutsutuista.

»Näky», Norling jatkaa, »joka kohtasi meitä astuessamme ruokasaliin erinomaisen soittokunnan esittäessä kiihottavaa sotilasmarssia, oli komea ja hieno. Pöydät oli kauttaaltaan peitetty punaisin ruusuin, ja katosta riippui köynnöksiä ja kukkakiehkuroita, kaikki tulipunaisia. Asiantuntijat olivat heti valmiita arvioimaan kukkaskoristelun vähintään parin tuhannen kruunun hintaiseksi. Istuuduttiin kahden valtavan pitkän pöydän ääreen; toisesta niistä haaraantui kokonaista kahdeksan sivupöytää, joiden jokaisen ääreen mahtui 24 vierasta. Pahojen kielten kertoman mukaan sen pitkän pöydän ääreen, joka oli ilman sivupöytiä, oli istutettu 'alipukarit' naisineen, Politikenin ja kustannusyhtiö Framin teknillinen henkilökunta . . .»

Seurakunta oli itse asiassa jokseenkin kirjava ja sekalainen. Se oli noudattanut toveri Keršentsevin kutsua tähän huomattavaan juhlaan, jossa »julkea ja hienostunut tuntosarvi ojentui kohti raha- ja älymystöporvaristoa». Tunnettujen kynämiesten ja kirjailijain joukossa nähtiin siellä tietenkin yltiöpäinen runoilija Ture Nerman, joka viime aikoina lehtensä »Trots Allt» ansiosta on saavuttanut mainetta kuolevan kansanrintaman viimeisenä tinasotilaana, ja itseoikeutettuna oli siellä myöskin »Ryssland i revolutionin» kirjoittaja C. N. Carleson, joka

nimimerkillä Spartacus kirjoitti siihen aikaan bolševikkiystävälliseen lehteen Folkets Dagblad Politikeniin. Mutta myöskin sellaiset suuruudet kuin Else Kleen, C. A. Bolander, Per Freudenthal (Ode Balten) ja Erik Norling, joka myöskin kirjoitteli Z. Höglundin vasemmistolehteen, olivat tämän illan kirjailijavieraita. Taiteilijamaailma oli lukuisasti edustettuna. Näyttelijät Ivar Kåge, Jessie Wessel Dramatenista ja Carl Olof Herou Kungliga Teaternista sekä maalarit Eigil Schwab, Torsten Schonberg ja Hjalmar Stråât olivat yhyttäneet toisensa puhumattakaan itsestään Liljevalchin taidesalongin intendentistä, kuulusta Sven Strindbergistä. Sellaisten vasemmistolaissuuruuksien kuin nuorsosialisti Hinke Bergegrenin ja toimittaja Z. Höglundin läsnäolo ei tietenkään ketään ihmetyttänyt. Heillä oli seuralaisinaan Neuvosto-Venäjän pääkonsuli Fredrik Ström ja Neuvosto-Venäjän ruotsalainen lainopillinen avustaja, asianajaja Wilhelm Hellberg. Jonkin verran suurempaa kummastusta herättivät ehkä sensijaan sellaiset miehet kuin pankinjohtaja G. Rissler, johtaja A. Fornander sekä joukko muita ei aivan tuntemattomia teollisuuden ja elinkeinoelämän edustajia. Minkätähden professorit Israel Holmgren ja Jules Åkerman olivat saaneet kutsun ja myöskin saapuneet, eivät pahat kielet tiedä kertoa. Mitä tulee Ulkoasiainministeriön B-osaston päällikköön Carl von Heidenstamiin, häneen, josta sittemmin tuli Ruotsin ministeri Suomeen, toisen kamarin jäseneen, oikeistomieheen ja Ruotsin vientiyhdistyksen päällikköön Erik Nylanderiin sekä pormestari Carl Lindhageniin, täytyy tietenkin todeta, että he olivat siellä viran puolesta, vaikka, mitä viimeksimainittuun tulee, ei pidä unohtaa, että hän oli ollut Folkets Dagblad Politikenin ensimmäinen toimittaja, kuulunut vuodesta 1919 lähtien vasemmistososialisteihin ja vieläpä kuulunut surulliseen neuvostoystävälliseen Suomen komiteaankin. Jos vieraitten vilinästä tunsikin tietysti iloisesti hymyilevän, yleisesti tunnetun bolševikkiasianajajan G. Brantingin ja valtiopäiväin vasemmistososialistipuolueen erään aloitteentekijän, sanomalehti- ja valtiopäivämies Fabian Månssonin (olkoon,

että viimeksimainittu kuului myöskin virsikirjakomiteaan ja puolustusrevisioniin), niin joka tapauksessa joutui vähän hämilleen, kun arkipukujen joukossa havaitsi »pitkän, solakan miehen, jolla oli klassillinen filosofin ilme, terävä leukaparta ja harmaat hapset, kuulun kansantaloudentutkijan Gustav Casselin, joka ei ollut lähtenyt liikkeelle tullakseen polttamaan tilapäistä rauhanpiippua vihollisleiriin». Mutta kuinka monta näiden 300:n joukossa olikaan, joiden kiittävän vastauksen kutsuun oli sanellut pelkkä uteliaisuus. Meidän omat kokemuksemme ministeri Assmus-vainajan Helsingissä pitämien »kulttuuripäivällisten» ajoilta antaa perustan tähän suuntaan käyville luuloillemme. Monet naimisissa olevat vieraat oli kutsuttu rouvineen.

Siitä tuli loistava tilaisuus kuusine ruokalajeineen, joista erinomainen aito venäläinen kulibiaka ja yhtä mainio Gâteau milles feuilles ilmeisestikin olivat ruokalistan muistettavimmat herkut. Viinilistalla oli sekä sherry että bordeaux ja mosel, eikä Norling laiminlyö ilmoittaa meille, että ne kaikki olivat »ensiluokkaisia merkkejä ja vuosikertoja». Ilmeisestikin aivan liian porvarillinen samppanja loisti tosin ihme kyllä poissaolollaan, mutta sensijaan me saamme tietää, että »avec-juomien lähde oli ehtymätön». Kirjailija tuo esiin lopuksi erikoisena todistajanaan itsensä sosiaalidemokraattisen kunnallispampun, Tukholman kaupunginvaltuuston jäsenen, johtaja Magnussonin, »joka sittemmin laivassa ollessamme matkalla kesähuviloillemme Torsbyn selällä uskoi minulle, että ne olivat loistavimmat juhlapäivälliset, joilla hän oli ollut; merkitsevä arvolause sellaiselta punaposkiselta ja lihavalta hienoimpien lahjomispäivällisten asiantuntijalta».

Toveri Keršentsev piti vieraille tervehdyspuheen hyvällä englanninkielellä. Professori Lundell, tunnettu Venäjän erikoistuntija, puhui »ei yhtään huonommalla venäjänkielellä tarmokkaasti ja tyylikkäästi Venäjän ja Ruotsin sivistyksellisen ja kansanpsykologisen lähentymisen toivottavuudesta». Vientiyhdistyksen päällikkö Nylander käytti diplomaattisen

puheenvuoron molempien maiden välisestä kauppavaihdosta ja sanoi, Norlingin mukaan, yhtä kuin plus miinus nolla. Hinke Bergegren kohotti maljansa naiselle, ja Z. Höglund »tulkitsi lopuksi vieraitten kiitollisuuden ja tyytyväisyyden päivällisten nokkelimmassa, hienoimmassa puheessa». Loppunäytöksenä esitettiin joukko venäläisiä kansantansseja, »tulisia, mutta kuitenkin raskaita ja barbaarisia», minkä jälkeen anarkisti, antimilitaristi ja kansainvälinen nuorsosialisti Hinke Bergegren jonkinlaisen hänessä olevan atavistisen raivottaren valtaamana »otti ilvehtijämäisen hypyn tanssilattialla» ja vaati rehellistä kansallista *ruotsalaista* tanssia, arvattavasti letkupolskaa tai hamboa. Aamu sarasti jo.

*

Erään pienen yksityiskohdan meidän muuten niin eloisa kertojamme jättää mainitsematta. Tosin hän puhuu toisesta pitkästä pöydästä, jonka ääreen »alipukarit» oli sijoitettu, ja mainitseepa vielä vieraitten joukosta »pirteän punakaartilaisen» Allan Walleniuksen Suomesta. Jostain käsittämättömästä syystä emme kuitenkaan saa tietää, että sekä Suomen punaisen »ministerin» Useniuksen rouva että surullisenkuuluisa suomalainen punamainostyöntekijä Hurmevaara olivat läsnä, enempää kuin sitäkään, keitä nuo »alipukarit» oikeastaan olivat. Ja kuitenkin Norlingin kuvaus Hasselbackenin päivällisistä on julkaistu niin myöhään kuin 1930, joten Ruotsissa paljastunut suuri valtiopetosjuttu tuskin on voinut olla hänelle tuntematon. Ruotsin poliisin mielenkiinto Keršentsevin päivällisten täydellistä vierasluetteloa kohtaan sitävastoin on paljon aikaisemmalta ajalta.

Sillä niiden kolmisensadan vieraan joukossa, jotka tuona lämpimänä kevätiltana oleskelivat Hasselbackenin kirkkaasti valaistussa juhlahuoneistossa, olivat kaikki salaperäisen »Suomen komitean» arvohenkilöt ja huomattava joukko Suomen Punaisen Kaartin Ruotsin Pataljoonaan kuuluvia miehiä. Tavallaan juuri he sinä iltana olivat toveri Keršentsevin todel-

lisia vieraita, kun taas kaikki muut loppujen lopuksi olivat vain narrimaisia mainoskohteita tai tilapäisesti hyödyllisiä välikappaleita, tuomittuja ajan kerran kypsyttyä häviämään. Mitä nämä »muut» oikeastaan tahtoivat ja kuinka paljon he oikeastaan ymmärsivät asiasta, käy selvästi ilmi Norlingin kuvauksesta. Mitä sitävastoin herrat Wallenius ja Hurmevaara sekä monet suuret bolševikkijärjestön salaisuuksiin vihityt vieraat tänä iltana ajattelivat, tunsivat ja keskenään puhuivat, voimme suunnilleen aavistaa. Joka tapauksessa heidän on täytynyt jokseenkin pälyilevin katsein tarkkailla illan muita vieraita tai oikeammin sanoen uhreja.

Tuskin kuukautta myöhemmin näiden »alipukarien» nimet olivat joka miehen huulilla Ruotsissa. Kun herra Keršentsev ei ollut voinut joukkoineen pitää julkista loppuparaatia, hän oli antanut päivälliset. Se oli itse asiassa mitalin toinen, ts. näkymätön puoli.

4.

Ruotsin poliisilla on puheenvuoro.

Jo alusta lähtien Ruotsin poliisi oli salaa pitänyt silmällä suomalaisten pakolaisten puuhia. Ensi sijassa piti valvoa, etteivät muukalaiset, jotka nauttivat Ruotsin vieraanvaraisuutta, harjoittaneet sitä, mitä kutsuttiin »poliittiseksi toiminnaksi». »Oleskelulupa myönnetty ehdolla, ettei asianomainen harjoita poliittista toimintaa valtakunnassa.» Niin suunnilleen kuului se lausetapa, joka koristeellisesti leimattiin asianomaisen passiin. Suomen komitean jäsenet, jotka virallisesti toimivat vain inhimillisen avun antamiseksi paenneille punasuomalaisraukoille, eivät kuitenkaan näytä tuon pienen leiman passissaan mainittavassa määrin antaneen häiritä itseään. Poliisin näiden herrojen todellisiin puuhiin kohdistuva mielenkiinto kasvoi, vaikka välinpitämättömyys passiasioissa lisääntyi. Tällä välin

Gylling oli lähtenyt maasta kesäkuussa 1920 astuakseen tuottavampaan diktaattorin toimeen Itä-Karjalassa. »Ministeri» Usenius, joka saman vuoden toukokuussa oli salaa käynyt Suomessa, matkusti syyskuun 29:ntenä Neuvostoliittoon. Nyt sanottiin toiminnan johto Ruotsissa uskotun lakitieteen ylioppilas Mauno Johannes Heimolle.

Helmikuun alussa 1921 poliisi katsoi itsellään olevan niin paljon todisteita, että voitiin ruveta vähän lähemmin tarkkailemaan herra Heimon edesottamuksia. Sentähden päätettiin noutaa Heimo rikososastoon kertomaan toiminnastaan maassa. Eräs konstaapeli asteli hänen asuntoonsa, mutta siellä ilmoitettiin, että hän oli muuttanut tuntemattomaan paikkaan ja ettei tiedetty, milloin hän palaisi ja palaisiko lainkaan. Sittemmin kävi selville, että Heimo oli Murmanskin kautta matkustanut Gyllingin luo Itä-Karjalaan, jossa oli pidetty Karjalan Kommuunan I edustajakokous helmikuun 11:ntenä 1920 Gyllingin puheenjohdolla. Kihlbom Ruotsista, Langset Norjasta ja Nilson Tanskasta olivat edustaneet maittensa kommunisteja tässä loistavassa tilaisuudessa ja kokouksen jälkeen matkustaneet Gyllingin ja Heimon seurassa Moskovaan. Samassa kuussa Ruotsin kommunistinen puolue oli muuten liittynyt III:een internatsionaleen, joka yhdessä karjalaisten edustajakokouksen kanssa näyttikin todella kuin ennakolta järjestetyltä. Heimon kaksiossa Tukholmassa asui nyt herra, joka vaadittaessa esitti ruotsalaisen passin, joka oli annettu Ruotsin alamaiselle, sanomalehtimies William Edvard Jacobsson-Heikkiselle, syntynyt Muonionalustassa Norrbottenissa. Katsottiin arkistosta ja kävi ilmi, että mainittu sanomalehtimies oli jonkin aikaa ollut kommunistisen Norrskensflamman-lehden palveluksessa Luulajassa.

Kun lähemmin ajatellessa oli olemassa seikkoja, jotka viittasivat salaisiin yhteyksiin Heimon ja Jacobsson-Heikkisen välillä, pidettiin viimeksimainittua jatkuvasti silmällä. Hän muutti maaliskuussa kaksiosta, ja saatiin selville hänen saavan koko joukon salaperäistä postia keskuspostikonttorin erääseen

lokeroon. 27:ntenä toukokuuta seurattiin häntä hänen uuteen asuntoonsa Kammakaregatan 68:aan, ja siellä hänet pidätettiin saman päivän iltapäivällä, kun riittävät todisteet nyt oli olemassa. Eräs tuntematon mies, joka vähän ennen tätä toimenpidettä oli lähtenyt kysymyksessä olevasta talosta, otettiin myöskin käsiteltäväksi. Hän oli Suomen kansalainen Otto Fredrik Pylkkänen, syntynyt Uudessakaupungissa. Hän ilmoitti tulleensa maahan maaliskuun alkupuolella pakolaisena Suomesta. Jälkivalvonnan aikana joutui poliisin virittämään verkkoon Jacobsson-Heikkisen asunnossa Ruotsin alamainen Fritiof Hjalmar Parkalombolo, syntynyt Pajalassa Tornionjoen varrella. Parkalombolon todettiin olevan kaivostyöläinen ja huhtikuusta lähtien olleen Kirunayhtiön töissä Norlannissa. Eräs Norjasta lähetetty ja poliisin kaappaama kirje antoi jäljen, joka johti Neuvostoliittoon matkustaneen entisen punaisen »ministerin» Useniuksen asuntoon Tomtebogatan 24:ään. Tässä yhteydessä pidätettiin 4:ntenä kesäkuuta Suomen kansalainen, jalkinetehtaantyöntekijä Emil Edvard Posti ja Suomen kansalainen, metallityömies Antti Arvid Aro. Molemmat asuivat tilapäisesti Useniuksen asunnossa. Kotitarkastus Jacobsson-Heikkisen asunnossa oli sillä välin osoittanut, että oli pidetty yllä vilkasta yhteyttä Ruotsin alamaiseen, kaivostyömies Karl Henrik Niemeen Kirunassa. Pohjoiseen lähetettiin heti asiaankuuluva sähkösanoma. Niemi pidätettiin 6:ntena kesäkuuta ja siirrettiin viipymättä Tukholmaan. Niemen luona pidetty kotitarkastus johti sitten Tukholmassa Brännkyrkogatan 94:ssä asuvan Suomen kansalaisen, entisen Suomen Pankin ylivahtimestarin Henrik Johan Paulinin pidättämiseen, ja tässä asunnossa pidätettiin lopuksi Suomen kansalainen, sanomalehtimies Yrjö Heikki Karppanen. Molemmat vietiin viipymättä rikospoliisiosastoon. Paulinin vaatekomerosta löydettyjen asiakirjojen perusteella kesäkuussa toimeenpantiin vielä kaksi pidätystä. Ruotsin alamainen, rautateiden tallimies Axel Edvin Thun pidätettiin asunnossaan Bodenissa, ja Ruotsin alamainen, peltiseppä Karl Ture Vanhainen työpaikal-

laan Luulajassa. Kaikki pidätetyt julistettiin ennen pitkää vangituiksi. Mutta tällä välin myöskin lakitieteen ylioppilas Mauno Johannes Heimon oli käynyt huonosti. Hän oli ollut palaamassa Itä-Karjalasta Murmanskin ja Vuoreijan kautta, mutta hänet oli pidätetty Trondheimissa, koska oli havaittu hänen matkustavan väärällä passilla. Passi oli varastettu, ja hän kutsui itseään Sellmaniksi. Tutkimukset saattoivat alkaa.

Ruotsin sanomalehdistössä syntyi hirveä häly, kun vähitellen alkoi päästä julkisuuteen, mitä kuulustelujen aikana oli käynyt ilmi ja mitä poliisi todella oli löytänyt monissa kotitarkastuksissaan. Rauhallinen Ruotsi oli äkkiä joutunut salaliittolaisuuteen, jonka veroista ei ollut osattu uneksiakaan. Aivan viranomaisten nenän edessä oli harjoitettu punakaartia, jonka tarkoituksena oli hyökätä äsken kovassa taistelussa riippumattomuuden ja vapauden itselleen saavuttaneen veljesmaan kimppuun. Etapit olivat toimineet kuukausimääriä ilman että niiden olemassaolosta olisi ollut vähäisintäkään tietoa. Salaisia lähettejä oli pitkän aikaa matkustellut edestakaisin Ruotsin ja Neuvostoliiton välillä ilman että niihin olisi edes vilkaistukaan. Aseitten salakuljetusta, salaisten palvelusohjesääntöjen ja armeijan kirjallisuuden varkauksia sekä vakoilua jättiläismittakaavassa. Yksityiskohtaisia kuvauksia sekä Bodenin että Karlskronan linnoituksista ja kaikkien panssarilaivojen tykkiaseistuksesta ym. Ja loppujen lopuksi joukoittain asiakirjoja, jotka viittasivat vallankumoukselliseen työhön Pohjois-Suomen, Pohjois-Ruotsin ja Pohjois-Norjan ja senjälkeen koko Skandinavian bolševisoimiseksi. Sanomalehtien palstat täyttyivät viikko viikon jälkeen näistä mieltä kuohuttavista paljastuksista. Ei vähäisemmän tekijän kuin pormestari Carl Lindhagenin todettiin olevan puheenjohtajana vasemmistoryhmien pahaa ennustavassa Suomen komiteassa. Ruotsin viranomaiset olivat avokätisesti myöntäneet oleskelulupia selvästi valtakunnalle vihamielisille, salaliittoileville aineksille, ja Neuvostoliiton Ruotsin pääkonsuli, itse Fredrik Ström, oli kirjoittanut paljon suosituskirjeitä helpottaakseen näiden oleskelu-

lupien saantia. Ruotsin kommunistisen nuorisoliiton hallituksen eräs jäsen oli ollut eräs kaikkein ahkerimmista hankittaessa aseita ja ammuksia suomalaiselle punapataljoonalle. Lopuksi kerrottiin jopa, ettei kukaan vähäisempi kuin unkarilainen ylibolševikki Béla Kún neuvostohallituksen käskystä oleskeli Norjassa ja sieltä käsin johti asioita. Nya Dagligt Allehanda rohkeni suoraan tiedustella oikeusministeri Ekebergiltä, eikö olisi syytä niin nopeasti kuin suinkin mahdollista karkoittaa Ruotsissa asuvat 400 punasuomalaista. Herra oikeusministeri kuitenkin kuivasti kieltäytyi vastaamasta tiedusteluun.

Koko joukko todellakin rumia kaloja joutui kesällä 1920 poliisin apajaan. Ja törkeätä oli myös se aineisto, joka pidätettyjen luona toimitetuista kotietsinnöistä kasaantui tutkimuskomissionin pöydälle. Asiakirjoja, joiden joukossa useita salakirjoituksella tehtyjä, oli sadoittain. Kuulustelupöytäkirja muodosti lopulta vaikuttavan, 252 foliosivua käsittävän asiapaperipinkan 506:ne liitteineen. Syytettyjen uppiniskainen kieltäminen ja kiemurtelu silloinkin, kun heidät oli asetettu päivänselvien tosiasiain eteen, oli kauttaaltaan yleistä. Poliisin työ tuli sentähden aikaavieväksi ja hermoja rasittavaksi. P. H. Norrmén kirjoitti Svensk Tidskriftissä 1921:

»Tukholman poliisin on tässä ollut taisteltava niitä samoja vaikeuksia vastaan, joita länsimainen järjestysvalta aina on vastaavanlaisissa tapauksissa kohdannut — sen on ollut pakko kulkea eteenpäin sidottuna kaikkiin länsimaisen oikeusjärjestyksen espanjalaisiin etikettisääntöihin taistelussa vihollista vastaan, joka itse ei ole ollut sidottu minkäänlaiseen hienotunteisuuteen ja joka taistelussaan yhteiskuntaa vastaan häikäilemättä on saanut esittää vaatimuksia etuoikeuksista, joita se itse voiton saavutettuaan ei edes ole uneksinutkaan myöntää *omille* vastustajilleen.»

Pahimpia syyllisiä tässä suuressa valtiopetosjutussa oli ilmeisestikin *Jacobsson-Heikkinen.* Hän oli syntynyt 1890 Muonionalustassa. Asevelvollisuusaikanaan hän oli kohonnut korpraaliksi Norrbottenin rykmentissä ja senjälkeen ollut

jonkin aikaa kommunistilehti Norrskensflammanin palveluksessa Luulajassa. Hän oli kaksi eri kertaa oleskellut Neuvostoliitossa ja molemmilla kerroilla käyttänyt salaista etappia Narvikin ja Vuoreijan kautta Murmanskiin. Toisen Venäjänmatkansa aikana, joka kesti toukokuusta lokakuuhun 1920, hän oli Pietarissa käynyt jopa jonkinlaisen erikoiskurssin sitä tehtävää silmälläpitäen, joka hänellä järjestössä Ruotsissa oli. Häntä voitiin lähinnä pitää sen vakoiluosaston johtajana. Hän asui kokonaista viisi huonetta käsittävässä huoneistossa, jonne järjestön varsinainen keskus myöskin oli majoitettu. Huomiota herättävä Bodenin asiakirjakin löydettiin juuri Jacobsson-Heikkisen asunnosta. Naamioidakseen toimintaansa hän oli kirjoittautunut jäseneksi Tukholman Landstorm-liittoon. Tuomio, joka lankesi lokakuun 4:ntenä, oli neljä vuotta.

Suomen kansalainen *Otto Fredrik Pylkkänen*, joka asui Jacobsson-Heikkisen luona, oli varsinaiselta ammatiltaan viilaaja ja syntynyt 1893 Uudessakaupungissa. Punakapinan aikana hän oli aluksi punakaartissa komppanian päällikkönä, mutta joi ja siirrettiin intendentuuriesikuntaan Helsinkiin. Suuressa nuotanvedossa Lahden luona hän joutui saksalaisten käsiin, mutta onnistui pian karkaamaan Hennalan vankileiristä. Hän joutui ensin Venäjälle, mutta lähetettiin sieltä Ruotsiin, jonne hän saapui maaliskuussa 1919. Senjälkeen hän oli tehnyt ainakin kaksi matkaa Neuvostoliittoon ja matkusteli myöskin salaisesti Suomessa järjestelemässä etappeja. Hän oli Jacobsson-Heikkisen apuri vakoilutoiminnassa, ja häntä käytettiin »rantamiehenä» ja lähettinä. Hän järjesti mm. jalokivien ja muiden arvoesineiden salakuljetusta Venäjältä Ruotsiin. Ruotsissa hän vaihdellen kutsui itseään Fredrikssoniksi ja Popoviksi.

Myöskin *Henrik Johan Paulin*, syntynyt 1866, kuului ilmeisestikin Jacobsson-Heikkisen alaiseen vakoiluosastoon. Punakapinan alussa tämä herra oli kohonnut Suomen Pankin ylivahtimestariksi Helsingissä, mutta punaiset tekivät hänestä

sitten ilman muuta pääkassanhoitajan, ja hän sai myöskin olla mukana suuressa sisäänmurrossa pankin kassaholviin punaisen hallituksen anastaessa kassan ennen seurueen matkaa Neuvostolaan. Paulinkin joutui tappion jälkeen Pietariin, jossa hän oman kertomansa mukaan parin vuoden aikana toimi punasuomalaisten pakolaisten huoltolaitoksen jonkinlaisena esimiehenä. Keväällä 1920 hän kuitenkin äkkiä pulpahti esiin Tukholmassa, jossa hän ensin asui Useniuksen luona ja sitten jonkin aikaa Suomen komitean huoneistossa Drottninggatan 67:ssä. Ruotsissa hän joskus kutsui itseään Peterséniksi, jota nimeä hän oli käyttänyt Venäjällä. Paulinin asunnosta poliisi löysi paljon muun lisäksi suurimman osan asiakirjaa, joka käsittelee Suomen Punaisen Kaartin Ruotsin Pataljoonaa. Näin ollen on ilmeistä, että hän oli ollut varsin lähellä tämän sotilasjärjestön esikuntaa.

Herra, jolla aivan selvästi oli tekemistä sotilasosaston kanssa, oli *Yrjö Heikki Karppanen.* »Päiväkäskyssä N:o 1» tapasimme hänet Korpela-nimisenä S.P.K.R.P:n adjutanttina. Karppanen oli syntynyt Helsingissä 1896 ja käynyt seitsemän luokkaa oppikoulua. Vuonna 1917 hän liittyi vapaaehtoisesti vakituiseen miliisiin, mutta toimi sitten kapinan aikana toimittajana »Sosialisti»-lehdessä Porissa. Tappion jälkeen hän harhaili metsissä ja vangittiin Porvoon lähistöllä. Kesällä hän karkasi vankilasta ja sukelsi esiin Ruotsissa elokuussa. Vuoden 1920 alussa hänet lähetettiin salaisen etapin välityksellä Suomen kautta Venäjälle, mutta pidätettiin Karjalan kannaksella ja tuomittiin kuritushuonerangaistukseen. Sitten tuli yleinen armahdus, ja Karppanen lähti uudelleen Ruotsiin. Hänen toimintansa siellä keskittyi etupäässä punaiseen vapaaehtoisjoukkoon. Jonkin aikaa hän oli kustannusyhtiö Framin palveluksessa. Hän asui Paulinin luona ja kutsui itseään joko Fagerholmiksi tai ylioppilas H. Korpelaksi.

Metallityömies *Antti Arvid Aro,* syntynyt 1890 Ruovedellä, ja jalkinetehtaantyöläinen *Emil Edvard Posti,* syntynyt 1891 Jyväskylässä, olivat toisiin verraten pikkuherroja. He hoitivat

lähinnä postin ja hankkivat huoneita matkustaville pakolaisille. Aro oli ollut kanslistina »punaisessa senaatissa» Helsingissä 1918. Hän oli jonkin aikaa ollut vangittuna, mutta päässyt vapaaksi ja matkustanut Ruotsiin, jossa hänellä oli ollut toimi toukokuuhun 1921 saakka äkkijyrkän kustannusyhtiö Framin palveluksessa. Ruotsissa hän kutsui itseään Vilèniksi ja oli usein Uumajassa, jossa järjestöllä oli etappikeskus eräässä huvilassa lähellä meren rantaa. Posti sitävastoin oli oleskellut Ruotsissa jo 11 vuotta ja oli ollut Tukholman Suomalaisen Yhdistyksen johtokunnan jäsen.

Huomattavasti merkittävämpi mies kuin nämä molemmat oli kaivostyöläinen *Karl H. Niemi* Kirunasta. Hän oli paikkakuntansa kunnioitusta nauttiva kunnallispamppu, jolle kunnankokous vuosien mittaan oli uskonut monta luottamustehtävää. Tämä ei kuitenkaan estänyt häntä samanaikaisesti toimimasta salaisen punaisen järjestön keskusyhteysmiehenä Pohjois-Ruotsissa. Hänellä oli läheinen yhteys korkeimpaan johtoon, ja hän liikutteli suuria rahoja. Pohjois-Ruotsin kautta kulkevien punaisten lähettien virta sivusi tavallisesti häntä. Hän oli täydelleen perillä kaikista suunnitelmista ja tunsi myöskin salaisen šifferin. Hänen apurinaan toimi kaivostyöläinen *Fritiof Hjalmar Parkalombolo*, joka oli syntynyt 1892 Pajalassa ja ollut huhtikuusta 1921 lähtien Kiruna-yhtiön palveluksessa. Tarkoituksena oli lähettää Parkalombolo Venäjälle saamaan vakoilukoulutusta. Parkalombolo toimi myöskin kommunistisen kerhon puheenjohtajana Kirunassa.

Monet löydetyistä papereista oli merkitty allekirjoituksella »viitonen». Ne viittasivat kaikki erään »tutkimuskomitean» jäseniin, joka hoiti järjestelytyötä pataljoonassa. Oli olemassa kuusi piiriä omine organisaatiopäällikköineen. Näistä »kakkosta» ei lainkaan määrätty, ja taas »ykköstä» (eräs leipomotyöläinen Rosenberg Hälsingborgista), »kolmosta» (Klas Jakobsson Ludvikasta) ja »nelosta» (Karl Holmgren Uumajasta) ei milloinkaan tavattu. Holmgren oli hyvissä ajoin hävinnyt Amerikkaan. Sensijaan »viitonen» ja »kuutonen» pidätettiin. He oli-

vat tallimies Karl Axel Thun Bodenista, syntynyt 1893, ja peltiseppä Karl Ture Vanhainen Bodenista, syntynyt 1891.

Karl Axel Thun oli suorittanut asevelvollisuutensa Svea Livgardessa (siltä muuten järjestö varasti tiedoitusohjesäännön) ja kohonnut joukkueenpäälliköksi. Hän työskenteli tallimiehenä Valtion Rautateillä Bodenissa ja toimi puheenjohtajana paikkakunnan kommunistisessa nuorisokerhossa ja saman järjestön Norrbottenin piirijohtokunnan puheenjohtajana. Hänellä oli läheinen kosketus Jacobsson-Heikkiseen, ja hän toimi innokkaasti pataljoonan järjestelytyössä Pohjois-Ruotsissa.

Myöskin *Vanhainen* sai Jacobsson-Heikkiseltä suoraan määräykset ja oli koko olemukseltaan yltiöpäinen ammattivallankumouksellinen. Hän oli suorittanut asevelvollisuutensa Bodenin pioneeriyksikössä ja oli toukokuusta 1921 lähtien ollut Norrskensflammanin suomenkielisen painoksen Revontulien vastuunalainen julkaisija. Sekä Thun että Vanhainen olivat punaisen pataljoonan luotettavimpia organisaattoreita.

Viimeisenä esittelemme lakitieteenylioppilas *Mauno Johannes Heimon*, joka oli pataljoonan suomalainen apulainen ja jota ilmeisesti pidettiin tulevaisuuden miehenä. Hän oli vielä suhteellisen nuori, ainoastaan 27-vuotias, ja erään suomalaisen varatuomarin poika. Ennen vallankumousta hän opiskeli lakitiedettä Helsingin yliopistossa, ja häntä pidettiin iloisena laulajana ja hauskana seuratoverina. Punakapinan puhjettua hän kuitenkin heti ilmoittautui vapaaehtoiseksi punakaartiin ja sijoitettiin kansankomissariaatin elintarveosastoon. Tappion jälkeen hänen onnistui paeta Venäjälle, ja hän seurasi bolševikkien vastanimitettyä Berliinin-ministeriä Joffea Saksaan. Joffen pistettyä näppinsä liian syvälle Saksan sisäisiin asioihin ja tultua karkoitetuksi valtakunnasta Heimo lähetettiin Tukholmaan, jossa hän pian liittyi Edvard Gyllingiin. Hän kutsui nyt itseään Friediksi ja sai ihme kyllä paikan erääseen laivanvarustajaliikkeeseen. Tammikuun lopussa 1920 hän Gyllingin määräyksestä matkusti varastetulla passilla Narvikin ja Vuo-

reijan kautta Murmanskiin, oli Petroskoissa karjalaista neuvostotasavaltaa perustettaessa ja seurasi sitten Gyllingiä ja skandinaavisia kommunistivieraita Moskovaan. Paluumatkalla hänet pidätettiin Trondheimissa passinväärennyksestä. Punaisen pataljoonan järjestelytyössä Heimo oli merkittävimpiä eturivin miehiä. Uskottiinpa vielä kauan, että hän oli koko puuhan korkein päällikkö ja sama henkilö kuin salaperäinen »Iikka».

»Iikka» tai »Iikka & K:ni» tai »Iikka & J» esiintyi ehtimiseen löydetyissä kirjeissä, ilmoituksissa ja sähkösanomissa, ja poliisille olikin pian selvää, että näillä merkinnöillä tarkoitettiin Ruotsissa tapahtuvan toiminnan korkeinta, salaista johtoa. Niin vähitellen päästiin myöskin perille siitä, että »Iikka» oli erään suomalaisen vallankumouksellisen peitenimi, joka suomalainen esiintyi myöskin salaperäisillä nimillä »Mukka», »Mattsson», »Luoma» ja »Iikka Luoma». Viimeksimainittu nimi oli useiden tärkeimpien sähkösanomien allekirjoituksena, ja osoitteeksi oli annettu Tomtebogatan 24 (Useniuksen asunto). Merkinnän »& K:ni» ja »& J» todettiin tarkoittavan sitä miestä, joka asiakirjoissa vaihdellen käytti nimiä »Karlsson», »Koukku», »P. Krook» ja »Jalo Krook». Oli ilmeistä, että »Iikka & J:llä» oli suorat yhteydet Keskuskomiteaan Pietariin. He myöskin pitivät yhteyttä yllä herra Keršentsevin johdossa olevan kauppavaltuuskunnan välityksellä Tukholman neuvostolähetystöön. Tavattiinpa Jacobsson-Heikkisen asunnosta vielä kaksi valokuvaakin, ja ristikuulustelujen avulla voitiin todeta, että toinen niistä oli mahtavan Iikan kuva ja toinen salaperäisen J:n. Pitemmälle tässä kohdassa ei kuitenkaan päästy. Pidätetyt kieltäytyivät itsepintaisesti antamasta mitään lisäselvityksiä. Ruotsissa toimineen punasuomalaisjärjestön molemmat pääjohtajat olivat ja jäivät tavoittamattomiksi. Lähellä totuutta lienee kuitenkin olettamus, että he kaikesta huolimatta olisivat olleet löydettävissä Keršentsevin kuuluisien päivällisvieraitten joukosta. Mutta tarkastipa kuinka hyvänsä vierasluetteloa, ei tullut askeltakaan lähemmäksi tämän ihmeellisen arvoituksen ratkaisua.

Paljoa myöhemmin ja kokonaan toisessa yhteydessä paljastui kuitenkin tämäkin salaisuus. Kävi ilmi, että Iikka Luoman nimen taakse kätkeytyi Suomen Valtiollisen poliisin vanha tuttu, metallityömies ja punakaartilainen Väinö Johannes Ruusunen Pietarsaaresta. Punakapinan jälkeen hän oli mennyt Venäjälle ja sitten Pietarsaaren ja Uumajan salaisen etapin kautta Ruotsiin ottaakseen käsiinsä Ruotsissa toimivan suomalaisen kommunistijärjestön johdon. Hän ehti hädin tuskin päästä pakoon, kun nuottaa kesällä 1921 ruvettiin vetämään punaisten salaliittolaisten ympärille. Venäjällä hän sitten sotkeutui Eino Rahjan setelienväärennysjuttuun, mutta selviytyi silläkin kertaa jokseenkin ehjin nahoin, ja hänestä tuli vähitellen hyvin toimeentuleva kalastusdiktaattori jonnekin Jäämeren rannikolle.

Myöskin Jalo Krook paljastui vähitellen. Kävi ilmi, että tämän nimen taakse kätkeytyi entinen punakapinan aikuinen Suomen Pankin komissaario, filosofian kandidaatti Jalo Kohonen Viipurista. Hänkin pääsi pakoon ja kohosi sittemmin Neuvostolassa »Lännen Vähemmistökansallisuuksien Kommunistisen Yliopiston» opettajaksi Pietarissa, kommunistisen kustannusosakeyhtiö »Kirjan» johtajaksi ja Keskuskomitean jäseneksi. Pimeys peittää kuitenkin tiiviisti edelleenkin näiden molempien päähenkilöiden kohtaloita ja seikkailuja.

Ruotsin poliisin onnistui kuitenkin selvittää ainoastaan murto-osa siitä järjestöstä, joka kätkeytyi salaperäisen »Iikka & K:nin» taakse. Ainoastaan pieni osa syyllisistä joutui kiinni. Loput järjestön miehistä kuten tavallista olivat ymmärtäneet hyvissä ajoin lakaista jälkensä ja hakeutua suojaan. Itsepintaisen kielteinen asenne kuulustelussa, jonka pidätetyt olivat omaksuneet, pidensi tutkimusten kulkua kohtalokkaalla tavalla ja antoi sitäpaitsi järjestölle hyvää aikaa ryhtyä vastatoimenpiteisiinsä.

Ruotsissa oleskelevien punasuomalaisten keskuudessa syntyi tietenkin suuri hämmennys pommin räjähtäessä. Tavarat koottiin nopeasti ja hakeuduttiin pois epämukavaksi käyneestä

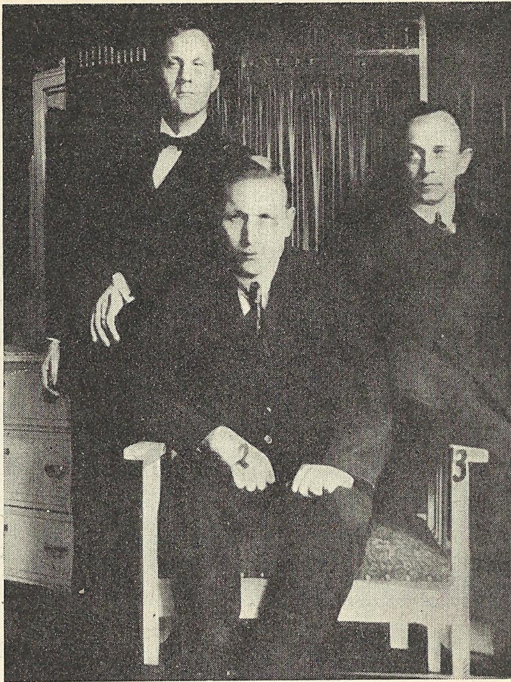
maasta. Ruotsin viranomaiset olivat vain liian myötämielisiä helpottaessaan tätä heille mieluista maastamuuttoa. Viron kanssa saatiin aikaan sopimus, ja pian Tallinnan laivat veivät joukon toisensa jälkeen näitä vaarallisia valtakunnan vieraita itään päin meren yli. Paria, niiden joukossa surullisen kuuluisa Allan Wallenius, autettiin matkaan oikein säännönmukaisella karkoitusmääräyksellä.

Ruotsissa tuntui oikein rauhalliselta ja viihtyisältä suuren rajuilman vihdoinkin asetuttua. Moni tosiaankin luulotteli, että oli selviydytty hienosti pahimmasta bolševikkivaarasta. Mutta ikävä kyllä bolševismia ja sen todellista voimaa tunnettiin vielä liian vähän. Paljastetut ja uhanalaiset bolševikkitukikohdat tyhjennettiin nopeasti ja hyvässä järjestyksessä. Ja senjälkeen neuvostohallituksen tarvitsi vain, jos niin tarvittiin, syyttää Kominterniä, jonka kanssa sillä tietenkään ei ollut mitään tekemistä. Kotibolševikit myötäilivät pitäen hälyä provokaatiosta ja mädänneen kapitalistivaltion suvaitsemattomuudesta. Ja erotetut johtajat olivat tuskin saapuneet suureen isänkotiin Neuvostolaan, kun uudet jo oli valittu ja olivat matkalla aloittaakseen vanhan leikin uusin menettelytavoin. Bolševismin lohikäärmeellä on monta päätä, ja katkaistu pää korvautuu pian kahdella uudella. Tästä tosiasiasta Ruotsin poliisin arkisto voi varmastikin antaa yhtä monta sitovaa todistusta kuin muidenkin eurooppalaisten kulttuurikansojen poliisiarkistot. Näyttämöt vaihtuvat, mutta näytelmä pysyy samana.

5.

Oulun etapin kautta Sallaan. Värriön savotta.

Suuren valtiopetosjutun yhteydessä löydettyjen papereiden joukossa oli myöskin laaja ja seikkaperäinen määräys elimelle, jota kutsuttiin »Oulun Sotilas Komiteaksi». Sitäpaitsi tavattiin

Jalo Kohonen, Iikka Luoma ja O. V. Kuusinen. Kuva on otettu Suomessa 1920-luvun alkupuolella Kuusisen oleskellessa salaa maassa.

Näköala Torniosta. Haaparanta oikealla taustassa.

Ahtaus oli suuri tukkikämpissä, ja työmiesten oli pakko viettää yönsä vetoisella lattialla.

Tukinuittajia Kemijoella.

sarja Ruotsissa olevalle järjestölle osoitettuja kirjelmiä, jotka oli allekirjoittanut »Oulun Sotilas Komitean juoksevien asiain esimies», eräs tuntematon suuruus, joka kutsui itseään O. Kiveläksi. Kuka tämä Kivelä oikeastaan oli, siitä en ole pässyt perille. Kirjeissä, jotka osoittivat Tornion kautta Ruotsiin tapahtuvan yhteyden toimivan moitteettomasti, kerrottiin Oulun komitean olevan perustetun Helsingistä tulleesta aloitteesta ja hoitavan viittä alapiiriä Oulu, Raahe, Kemi, Tornio ja Rovaniemi keskuspaikkoina. Kustannukset laskettiin 20 000 markaksi kuukaudessa, ja niistä vastasi ilmeisesti ns. Suomen byroo Helsingissä, ts. viime kädessä aivan yksinkertaisesti Neuvostola.

Kirjeissä puhuttiin vielä etapista Kajaani—Kuhmoniemi—Itä-Karjala, ja kerrottiin komitean päämajan olevan erään rouva Mäkelinin luona Oulussa. Valitetaan myöskin sitä, että Ruotsista saapuvat lähetit käyttäytyvät kömpelösti saapuessaan Ouluun. Täytyy, sanotaan, mennä suoraan asemalta neljännen kadun kulmaan. Siellä oli käännyttävä oikealle, Suurellekadulle ja mentävä talossa N:o 3 olevaan kahvilaan. Kilvessä on nimi A. Lotvanen. Sisään tultua täytyy rauhallisesti tilata kahvia ja senjälkeen huomaamatta tiedustella omistajatarta. Loppu sujuisi itsestään.

Me tiedämme nyttemmin, että päätös sen kapinan toimeenpanemisesta, jota sittemmin on kutsuttu suureksi »läskikapinaksi», tehtiin jo niihin aikoihin, jolloin »Kivelä» kirjoitti Tukholmassa sittemmin löydetyt Oulun komitean ilmoitukset ja kirjeet. Ruotsin suuri vakoilujuttu ja läskikapina Suomen Lapissa ovat itse asiassa lähemmin toistensa kanssa tekemisissä kuin tähän saakka on aavistettu. Heimon suorittama maanpaossa olevien suomalaisten punakaartilaisten äkseerailu Tukholman Kansantalossa keväällä 1919 ja kolmensadan miehen rosvoretki Sallan erämaiden kautta talvella 1922 eivät ole muuta kuin saman suunnitelman alku ja loppu, Suomen vapaussodan jälkeen ensimmäinen Neuvostoliiton suunnitelmien mukainen hyökkäys Pohjolan bolševisoimiseksi. Mutta ennenkuin siir-

rymme tuolla kaukana napapiirin pohjoispuolella sattuneiden dramaattisten tapahtumain kuvaukseen, luomme katsauksen itse tapahtumapaikkoihin.

Rovaniemen—Sodankylän maantien (sittemmin niin kuulua Jäämeren tietä Petsamoon ei vielä niihin aikoihin ollut olemassa) itäpuolella levittäytyy äärettömät erämaaseudut penikulmienlaajuisine metsineen, valtavine soineen ja suurenmoisine paljaine tuntureineen. Tummat erämaanjoet virtaavat halki harvaan asutun seudun ja muodostavat Kemijoen vesistön, johon Kemijärven tuolla puolen yhtyy luoteesta tunturiseuduilta tuleva suurjoki Ounasjoki. Tämän alueen läntisessä osassa on kosteita tiheitten havumetsien peittämiä alavia maita, joiden halki vitkallisesti virtaava Luirojoki kiemurtelee valtavin mutkin. Täällä haarahaukka huutaa kierremäisten puuluurankojen seassa, ja yksitoikkoisuus ja yksinäisyys panevat ajattelemaan loputtoman Siperian autiutta. Tämä on Suomen kylmin seutu, Lapin pakkaspesä, jossa lämpö talvisin usein laskee elohopean jäätymispisteen alle.

Kauempana idässä maisema tulee kumpuilevammaksi, virrat vuolaammiksi. Täällä on Suomen suurin yhtenäinen metsäerämaa lukemattomine kuruineen ja paljaine tuntureineen, joiden rinteet ovat poronjäkälän ja satavuotisten havumetsien peitossa. Täällä on myöskin sen jokivesistön vedenjakaja, joka laskee Pohjanlahteen, ja sen, joka Itä-Karjalan tai Muurmannin monien suurten järvien kautta virtaa Vienanmereen tai Jäämereen. Mitkään tiet eivät risteile tässä porolaumojen ja ahmojen paratiisissa, eikä ainoakaan naapuri häiritse täällä yksinäistä uudisasukasta hänen kuningaskunnassaan. Kaukana alhaalla etelässä Sallatunturin valtaisassa suojassa on Sallan suuri kylä, ja siitä 70 kilometriä linnuntietä länteen Kemijoen rannalla on Pelkosenniemen kylä, josta vielä lännempänä voi nähdä Pyhätunturin ikivanhan selän kohoavan metsien yli. Ainoastaan kaksi autoille ajokelpoista tietä yhdistää nämä tienoot sivistykseen. Ne molemmat lähtevät Sallan kylästä ja yhtyvät jälleen Kemijärvellä. Toinen niistä kulkee suoraan

Märkäjärven ja Joutsenjärven kautta, toinen 160 km:n pituisena, pohjoiseen päin taipuvana kaarena Saijan, Savukosken ja Pelkosenniemen kautta. Kemijärveltä on sitten lisäksi 85 km Rovaniemelle, joka niihin aikoihin oli rautatien pääteasema. Sallassa oli kruununnimismies. Siellä, linnuntietä 60 km:n päässä itärajasta, oli myös rajavartiostokomppania yksinäisiin pieniin erämaakyliin esiintyönnettyine osastoineen. Tälle yksinäiselle komppanialle kuului koko 250 km pitkän rajalohkon vartiointi jylhältä Korvatunturilta pohjoisessa, jossa Petsamon alue päättyy, alas itäänpäin virtaavan Oulankajoen rotkomuodostelmiin ja Paanajärven vuonomaiseen rajajärveen saakka etelässä. Ja toisella puolella, metsien läpi aukihakatun valtakunnanrajan takana, punaisen terrorin villi helvetti oli valloillaan.

Olisi tosiaankin liioittelua, jos väittäisi tämän harvan asutuksen olevan hyvin toimeentulevaa. Harmaat, maalaamattomat tupapahaset, pienet, hallanpuremat peltotilkut ja niukka, laiha ruoka palkkana raskaasta päivätyöstä, siinä kaikki, mitä itsenäisellä talonpojalla oli näillä Jumalan hylkäämillä seuduilla. Pitkät, synkät talvet purevine lumimyrskyineen ja pakkasineen, lyhyet kesät sääskineen ja halloineen sekä laiha ja karu maa olivat kaikki, mitä luonto täällä tarjosi peruspääomaksi sille sukukunnalle, joka uudisraivaajan mielellä kerran oli kulkenut ylös näille leveysasteille. Sentähden kestikin kauan, ennenkuin pettuleipä hävisi Kemijokivarren erämaaseuduilta, ja ellei järvien ja virtojen kalarikkautta olisi ollut, nälänhätä talvisin olisi ollut vielä paljon myöhemminkin säännöllinen vieras näillä pohjoisilla perukoilla.

Vuosisadan alkupuolelta lähtien näillä ihmisillä oli kuitenkin ollut muitakin toimeentulomahdollisuuksia kuin laiha maanviljelys, metsästys, kalastus ja aina epävarma poronhoito. Puutavarateollisuus, josta viime vuosisadan loppupuolella kieltämättä kehittyi Suomen paras elinkeino, rupesi pian ulottamaan tuntosarviaan myöskin näille seuduille. Kausityöt metsissä ja uittoväylillä alkoivat vaatia pian yhä enemmän väkeä, ja monet

Sallan ja Pelkosenniemen asukkaat hakivat nyt tilapäistä ansiota suurten yhtiöitten savotoilta. Palkat olivat kuitenkin huonot ja työolosuhteet kaikkea muuta kuin kehuttavat. Onnenonkijoita, irtolaisia ja kokonainen kausityöläisten virta tuli tähän vastakeksittyyn »vihreän kullan» maahan, ja vaikka palkat maksettiinkin säännöllisesti, henkisen hyvinvoinnin laita oli sitä heikompi. Tämä maanääri jäi yhteiskunnallisessa suhteessa hylätyksi ja Jumalan unohtamaksi. Muutama kirjaviisas kansakoulunopettaja tai jumalanarmoinen pappi eivät tehneet kesää, eikä voida moittia takapajulle jäänyttä ja pysyväistä johtoa vailla ollutta kansaa, jos sen yhteiskunnallinen henki olikin tylsynyt. Mutta kauniit haaveet, joita bolševikkiasiamiesten paratiisinäkemykset aikanaan herättivät, olivat sitä hehkuvampia. Ne ilmoitukset, joita »Iikka & K:ni» Tukholmassa, Suomen byroo Helsingissä, Gylling Petroskoissa ja Keskuskomitea Pietarissa saivat Oulun sotilaskomitean laajassa piirissä vallitsevista olosuhteista ja mielialoista, olivat valitettavasti liiankin tosia. Ja tilannetta käytettiinkin hyväksi. Punaisten kantajoukot muodostettiin juuri yhtiöitten kausityöläisistä, joita yleisesti kutsuttiin jätkiksi.

Todellinen jätkä oli koditon kulkuri, joka kesäisin oleskeli suurissa asutuskeskuksissa, eritoten Rovaniemellä, jossa hän tuhlasi ne rahansa, joita hänellä mahdollisesti oli jäljellä metsänhakkuun, ajotyön ja uiton »kämppäkuukausilta», viedäkseen sitten jäljellä olevan odotusajan henkeään eteenpäin jollain sopivalla tilapäistyöllä tai jonkinlaisilla enemmän tai vähemmän hämäräperäisillä »afääreillä». Savottain ajan taas tullessa ja yhtiöitten niitä koskevien ilmoitusten ilmestyttyä lehtiin jätkät virtasivat pohjoiseen päin ja ilmoittautuivat yhtiöitten konttoreissa ja työnjohtajille yli Lapin levinneissä hakkuupaikoissa. Papereita ja henkilöllisyystodistuksia ei useinkaan kysytty. Jätkä ilmoitti nimen, välistä jopa joskus haukkumanimen, ja se vietiin muitta mutkitta palkkakirjaan. Välistä ei edes välitetty merkitä syntymäpaikkaa tai kotipitäjää, minkä tähden ei kukaan ollut selvillä siitä, millaista

väkeä loppujen lopuksi kokoontui näille monille savotoille. Tukkiparakkeja, kämppiä, kasvoi sitten kuin sieniä sateella kaukaisille hakkuupaikoille, ja ne voivat ruokailupaikkoineen, työnjohtajanasuntoineen, konttorirakennuksineen, saunoineen ja varastohuoneineen kasvaa kokonaisiksi pieniksi yhdyskunniksi. Matka oli pitkä asutuille seuduille, ja savotan täytyi koettaa selviytyä omin neuvoin niin hyvin kuin suinkin. Vieraita tuli ja lähti, korttipelureita, kaikenkarvaisia petkuttajia ja kulkukauppiaita sukeltautui esiin, ja paljon saattoi sattua sellaista, mitä ei koskaan ole oikein saatu selvitetyksi. Työnjohtajien oli viisainta pitää aina pieni asevarasto käsillä. Sillä pirtukin löysi tiensä tänne kauas, salo oli yksinäinen ja suuri, ja juopunut, villiintynyt jätkä ei aina kuulunut hurskaimpiin meidän Herramme lapsista.

Niin huonoista olosuhteista kuin Värriönjoen varrella olevissa Kemiyhtiön savotoissa vallitsi 1921—1922, ei kuitenkaan pitkään aikaan oltu kuultu puhuttavan. Ratakadulla on hallussaan noista huonoista ajoista kahden etsivän laatima kuvaus. Nämä etsivät oli suuren läskikapinan jälkeen lähetetty paikan päälle saamaan käsitystä noiden merkillisten tapahtumain syistä. Me kerromme lyhykäisesti ja lainaamme:

Kuvauksessa kerrotaan ensiksi, että jalkamiehen palkka kohosi urakkatyössä 35—40 markkaan päivässä, kun taas hevosmies pääsi 100—150 markkaan. Ruoasta, joka oli leipää, amerikkalaista kylkisilavaa ja voita ja joka maksua vastaan saatiin yhtiöltä, laskettiin 27 markan vähennys päivältä.

»Jos työläinen sitäpaitsi joi kahvia kaksi kertaa päivässä ja poltti», sanotaan edelleen, »niin päiväansiosta suurin osan meni pelkkään elantoon, eikä paljoakaan jäänyt vaatteisiin ja mahdollisen perheen ylläpitoon».

Mutta jos palkat olivat kehnot, niin asunto-olosuhteet olivat vielä paljoa huonommat. Yhtiö oli Värriön piiriin rakentanut 20 tukkiparakkia, jotka monessa tapauksessa olivat usean kilometrin päässä varsinaiselta työmaalta. Ne olivat miltei poikkeuksetta vailla valaistusta ja talvipakkasella äärimmäisen kylmiä. Sitäpaitsi niitä oli liian vähän, ja ahtaus oli suuri. Tämä ahtaus kävi yhä tuntuvammaksi kaikkien liikojen vieraitten yhtiön hiljaisella suostumuksella yöpyessä parakeissa. Välistä

saattoi tällaisessa kämpässä olla nelisenkymmentä yövierasta samalla kertaa. Suuren osan työläisistä täytyi sentähden viettää yönsä vetoisella lattialla. Likaisuus oli suunnaton. Mitään laitetta vaatteiden kuivaamista varten ei ollut. Nukuttiin yksinkertaisesti pukeutuneina, ja seuraavana aamuna mentiin vielä vaatteet kosteina työhön. Ilta-ateria kesti tuntikausia. Parakeissa oli ainoastaan avotakka, minkätähden vain mies kerrallaan saattoi keittää ruokansa. Sentähden sattuikin usein, että vuorossa viimeinen vasta keskiyöllä saattoi olla valmiina kömpimään makuulle.

Työläisten henkisestä hyvinvoinnista, ilmoituksessa sanotaan, yhtiö vähät välitti, ei edes niin paljoa, että olisi hankittu sopivia sanomalehtiä, joista työläiset olisivat saaneet oikean käsityksen siitä, mitä todella maailmalla tapahtui. Kun määrätty osa työläiskannasta sitäpaitsi oli suoranaisia rikollisia, ei pidä ihmetellä, jos kapinahenki saikin kiihoketta, jonka aikaisemmin tai myöhemmin täytyi puhjeta tekoihin. Työolosuhteet Kemiyhtiön työmailla Värriön piirissä olivat todellakin huonoimmat, mitä voitiin ajatella.

Mutta jos Värriön piirin työmiehet eivät olleetkaan Jumalan parhaita lapsia, niin eivät juuri paljoa parempia olleet näiden pohjoisten seutujen vakituiset asujaimetkaan. Punaisten vakoiluilmoitukset kertoivat toiveikkaasti yleisestä punaisuudesta, joka siellä oli vallalla. Mutta ellei tahdo uskoa heitä, niin voidaan lukea, mitä keskuspoliisin Rovaniemen alaosaston päälliköllä on näistä asioista kerrottavanaan. Sallaan 1922 tekemänsä tarkastusmatkan jälkeen hän kirjoittaa tämän pitäjän asujaimistosta seuraavaa:

»Ylipäätään on Kuolajärven kunnan väestö mitä kommunistisinta, varsinkin sen kirkonkylä on virkamiehiä lukuunottamatta kokonaan punaista. Syyt tähän lienevät etsittävissä jo vuosikymmenien takaa. Parikymmentä vuotta sitten seudulla alkaneet tukkityöt keräsivät jo silloin ympäri maata huonointa työläisainetta rajapitäjään ja joka vuosi siitä lähtien on kunnan väestö täten lisääntynyt. Heidän mielipiteensä voi ainakin ymmärtää, sillä he ovat tuskin saaneet muuta valistusta osakseen kuin sosialistiagitaattorien 'palopuheita'. On varmaa, että sopivasti johdettu, järjestelmällinen valistustyö paikkakunnalla voisi saada ainakin nuoremman polven keskuudessa paljon hyvää aikaan. Muutosten aikaansaamiseksi tässä suhteessa ei olisi varoja säästettävä, sillä rajaseutupitäjänä tarvitsisi Kuolajärvi (Salla) luotet-

tavan ja isänmaallisen väestön. Että asianlaita on aivan päinvastainen, sitä todistavat siellä toimeenpanemani tutkimukset ja kuulustelut punaisten toiminnasta v. 1919—1920, jolloin suuri osa kunnan miespuolisesta väestöstä näyttää olleen sekaantuneena punaisten aseharjoituksiin ja salaisiin toimiin. Vaikka pidätykset käsittävät toistaiseksi vain 14 henkeä, on juttuun sekaantunut ainakin 50 henkeä, joista suurin osa on Venäjällä.»

Kaikki oli näin ollen varsin otollista bolševikkien aikomuksille. Heidän lähettinsä hiihtelivät talvisten erämaiden halki, ja kesäisin heidän salaperäiset etappimiehensä sauvoivat itäänpäin virtaavissa salojoissa. Kaikkialla oli odottavia, vaiteliaita apureita.

6.

Suuri »läskikapina».

Syyskuussa 1919 eli samaan aikaan kuin englantilaiset ryhtyivät valmistelemaan poistumistaan Murmanskista ja lakitieteenylioppilas Heimo Suomen Punaisen Kaartin Ruotsin Pataljoonan laskuun teki suuren tarkastusmatkansa Tornionjoen laaksoa pitkin, punaupseeri Jahvetti Moilanen eli Janne Myyryläinen ilmestyi Sallaan Venäjältä komennettuna. Hän kutsui pienviljelijä Sukulan taloon muutamia luotettavia punaisia yölliseen neuvonpitoon. Moilanen, joka oli kotoisin Suomussalmelta, oli 1918 kuulunut Kajaanin punakaartiin ja onnistunut tappion jälkeen Kuopion vankileiriltä pakenemaan Itä-Karjalaan. Siellä käytyjen taisteluiden aikana hän oli osoittautunut erinomaiseksi organisaattoriksi ja senjälkeen saanut tavanmukaisen punaupseerikoulutuksen Pietarissa. Rohkeutensa ja muiden kykyjensä ansiosta hän nautti punaisen johdon täyttä luottamusta. Hänellä oli kiistämättä näyttelijänlahjoja ja ei aivan tavallista laatua oleva johtajankyky.

Hartaasti kuunteleville Sallan asukkaille Moilanen selitti

nyt uuden punakapinan puhkeavan Suomessa syksyllä 1920 ja että piti panna toimeksi, jotta kaikki olisi selvää merkinannon tullessa. Tällä kertaa aloitettaisiin pohjoisesta, ja tämä kunniakas tehtävä oli annettu juuri näiden seutujen punaisille. Sentähden pitäisi punakaarteja perustaa kaikkiin kyliin, aseita tulisi aikanaan Venäjältä. Kokouksen osanottajat muodostettiin jonkinlaiseksi vakinaiseksi neuvostoksi tulevaa toimintaa varten, aseharjoituksia varten valittiin johtaja ja laadittiin pöytäkirja, jonka kaikki läsnäolevat allekirjoittivat. Järjestettyään sitten vielä etapin Ala-Kurtin kautta Neuvosto-Karjalaan Moilanen hävisi rajan yli Venäjälle.

Vuoden 1920 aikana Sallan seuduilla toimittiin valmistelujen hyväksi ajoin varsin tarmokkaasti. Aluksi puhuttiin etupäässä pohjoisesta Neuvostotasavallasta, ja ajatukset suuntautuivat itsestään niihin asioihin, joita samanaikaisesti pohdittiin suomalaisten punaisten keskuudessa Ruotsissa, ja niihin aatteisiin, joiden hyväksi S.P.K.R.P. juuri silloin niin suurella innolla työskenteli. Jostain syystä annettiin sekä Suomen Lapin punaisten keskuudessa että Ruotsissa ajatuksen pohjoisesta Neuvostotasavallasta sittemmin raueta, ja ruvettiin sensijaan puhumaan Pohjois-Suomessa tapahtuvasta kapinasta, joka aluksi ulotettaisiin ainakin linjalle Oulu—Kuusamo. Kirjeet, joissa tämä ajatus esitetään, löydettiin sittemmin ruotsalaisen järjestön papereiden joukosta. Kaikki ne olivat peräisin Oulun komiteasta, joka ilmeisesti jatkuvasti piti Tukholman miehiä selvillä siitä, mitä Pohjois-Suomessa tapahtui. Myöskin Sallasta oli suora etappi Ruotsiin Rovaniemen, Kemin ja Tornion kautta. Kuinka pitkälle Sallan piiriä koskevissa valmisteluissa vuonna 1920 päästiin, emme tiedä. Etelämpänä, Kuhmoniemen suunnalla, sitävastoin juhannuksen aikoihin samana vuonna aseitten hankinta ja salaiset aseharjoitukset metsissä olivat täydessä käynnissä. Siellä toimi merkillinen punaupseeri Vilho Honkanen, josta tulee yksi seuraavan luvun päähenkilöitä.

Keväällä 1921 katsottiin kaikkien yhteyslinjojen olevan

kunnossa. Koko Itä-Karjala ja Murmansk olivat nyt bolševikkien hallussa. Karjalan neuvostotasavalta oli perustettu edellisen vuoden heinäkuussa, ja suuret joukot punasuomalaisia olivat noudattaneet Karjalan diktaattorin Gyllingin kutsua. Juhlallisin valoin vahvistettu rauha oli vallinnut tosin Suomen ja Neuvostoliiton välillä lokakuun 14:nnestä 1920 lähtien, mutta etappimiehille ja salaisille aseidenkuljettajille oli oikeastaan vain edullisempaa toimia kauniin rauhan varjossa. Pohjois-Suomeen kohdistetun kiihotustoiminnan ja kapinanvalmistelujen päämaja oli sijoitettu Knäsöön Muurmannin radan varrelle Kantalahdesta etelään. Sitäpaitsi oli suomalaisia entisiä Muurmannin legioonalaisia englantilaisen avustusretkikunnan hajoittamisen jälkeen syksyllä 1919 suurin joukoin virrannut Pohjois-Suomen rajapitäjiin. Ne legioonalaiset, joita englantilaiset eivät olleet evakuoineet, rupesivat tietenkin Itä-Karjalassa heti bolševikkien palvelukseen ja olivat senjälkeen jonkin aikaa vartiopalveluksessa Itä-Karjalan länsirajoilla. He muodostivat siellä toveriseuroja ja vannoivat vastaisuudessakin pitävänsä keskenään yhteyttä yllä. Eräs näistä yhdistyksistä hankki itselleen punaisen, emaljisen kerhomerkin, jossa Pohjois-Venäjän ja Pohjois-Ruotsin välissä oli Suomen kartta, minkä ohessa sen yli idästä päin ojennettu käsi tarttui toiseen, joka oli kahlehdittu ja ojentautui lännestä käsin. Myöskin tämä merkki vie itsestään ajatukset Gyllingin muistioon ja S.P.K.R.P:n puuhailuihin Ruotsissa.

Suomeen tulleet Muurmannin legioonalaiset, joilla oli sotilaallinen koulutus ja jotka harvinaisen liittolaisuutensa aikana englantilaisten kanssa olivat oppineet taidon olla vaiti, tulivat piankin arvaamattomaksi avuksi sotilaallisissa asioissa jokseenkin avuttomille Pohjois-Suomen punaisille. Heitä nähtiin pian kaikkialla Sallan ja Pelkosenniemen savotoilla. Läskikapinan vihdoinkin puhjettua he tietenkin muodostivat kiinteän ja kurinalaisen ydinjoukon. Rajavartiostoviranomaiset, jotka jo kauan olivat aavistaneet, mihin päin Lapin rajapitäjissä oltiin menossa, alkoivat vaatia vahvistusta. Mutta Suo-

messa oli kesästä 1919 lähtien ollut vallalla Ståhlbergin »rauhan ja sovituksen hallituskomento». Mitään ei näin ollen tehty.

Kesäkuussa 1921 Moilanen ilmestyi uudelleen Sallaan. Hän matkusteli ahkeraan Lapissa, poikkesipa vielä Helsinkiinkin, jossa hän tietenkin käsitteli henkilökohtaisesti yhdessä Suomen Byroon kanssa mielenkiintoista tilannetta pohjoisessa. Pietarissa olevan suomalaisen Keskuskomitean verenhimoinen jäsen Eino Rahja saapui Knäsöön ja sieltä käsin valvoi, että kaikki kävi hyvin. Petroskoista alkoi nyt aselähetyksiä virrata pohjoista kohti. Ne vietiin kesän aikana lähemmäs rajaa Kanasiin, ja varmat etappimiehet salakuljettivat ne sitten Suomeen. Niissä oli Lewis-konekivääreitä, japanilaisia kivääreitä, käsikranaatteja ja pistooleita. Punakaarteja perustettiin kaikkialle rajapitäjiin. Aseita kuljetettiin aina Rovaniemelle saakka. Olipa tarkoituksena lähettää eräs lasti Ouluun asti. Kun oli onnistuttu ostamaan eräs Ala-Kurtin rajavartioston aliupseeri, saattoi aseiden salakuljetus tapahtua kaikessa rauhassa keskellä kirkasta päivää. Tavarat kuljetettiin edelleen heinäkuormissa tai kätkettyinä poronnahkoilla lastattuihin rahtikuormiin. Myöhemmin kävi ilmi, että eräs poliisimieskin oli Sallassa jollain tavoin sotkeutunut näihin puuhiin. Hänen kolme poikaansa olivat liittyneet kylän punakaartiin, tytärkin oli jollakin tavoin mukana, ja aseharjoituksia ja äkseerauksia pidettiin koko kesän ajan harvassa metsässä ainoastaan 100 metrin päässä poliisimiehen asunnolta. Paikka oli talon ikkunoista selvästi näkyvällä kohdalla.

Näin ollen ei sovikaan ihmetellä, että tie oli täysin avoin Moilaselle ja hänen miehilleen. Myöhäissyksyllä tuo rohkea punaupseeri alkoi Sallan kirkonkylässä ostella suuria määriä jalkineita, sarkahousuja, paitoja ja elintarpeita. Hän selitti olevansa työnjohtajana Värriöllä. Ostetut varastot hän sitten lastasi aivan rauhallisesti kuormaan ja ajoi ne Värriön savotalle kaukaisiin erämaihin.

Tuolla ylhäällä valmistelut olivat nyttemmin kehittyneet niin pitkälle, että odotettiin ainoastaan ratkaisevaa merkin-

antoa. Suuren joukon legioonalaisia ja entisiä punakaartilaisia oli onnistunut pesiytyä työpaikkoihin, ja koulitut punaupseerit, joita Rahja oli lähettänyt rajan yli, olivat täydessä touhussa tutkimassa teitä ja yhteyslinjoja Pelkosenniemen ja Sallan pitäjissä. Koko syksyn ajan saapui salaperäisiä olioita junalla Oulusta, ja he jäivät joko Loueen pysäkille tai Taivalkosken ja Paakkolan asemille Rovaniemen radalla, vaikka näillä main ei ollut edes minkäänlaisia metsänhakkuita eikä muita työpaikkoja. Mihin nämä ihmeelliset matkamiehet sitten joutuivat, ei kukaan tiennyt. Mutta Kemistä tuli ilmoitus, että Karihaaran suuren sahan työläisnaisten ompeluseurassa ommeltiin lumivaippoja kuumeisella kiireellä, ja uudenvuoden jälkeen Rovaniemellä ilmestyi kauppalan puhelinpylväisiin salaperäisiä merkkejä. Merkit oli maalattu mustalla senjälkeen, kun tolpat ensin oli raaputettu puhtaiksi. Lannon kulmassa lähellä asemaa oli tämännäköinen merkki:

Lapin kahvilan luona oli seuraavanlainen merkki:

Vähän alempana Sammalniemen luona oli merkki, joka muistutti puolipistettä:

Viimeinen merkki oli puhelinpylväässä erään talon ulkopuolella, jota aina oli pidetty eräänä punaisten pääpesäpaikkana. Se näytti tällaiselta:

Mitä nämä merkit tarkoittivat, ei ole saatu selville. Ehkä niitä oli pidettävä jonkinlaisina tienviittoina saapuville kapinanhavittelijoille heidän tiellään ilmoittautumispaikkoihin.

Kaikki ymmärsivät kuitenkin, että jotain vakavaa oli tekeillä pohjoisessa. Varoituksia lähetettiin etelään päin vallassaolijoille, pääkaupunkiin, mutta kaikki kaikui kuuroille korville. Elettiin henkisen masennustilan merkeissä Itä-Karjalassa koetun tappion ja epäonnistumisten jälkeen. Sitäpaitsi olihan olemassa virallinen rauha Venäjän kanssa, ja tahdottiinhan jo ajatella muutakin kuin iänikuisia bolševikkeja. Mutta varhain aamulla tammikuun 29:ntenä 1922 neljä raskaasti lastattua rekeä saapui Ala-Kurtin rajakylästä Siivolan torppaan Sallassa. Viattomalta näyttävien heinä- ja porontaljakuormien alla oli aseita ja ammuksia vähintään 300 miehelle. Määränpää oli Värriö.

On jokseenkin ihmeellistä, että Tukholmassa valmiiksi muodostetun S.P.K.R.P:n esikunnan laatimien pöyhkeilevien päiväkäskyjen ja liikekannallepanosuunnitelmien johtaessa vain vähäisiin aseharjoituksiin, muutamiin tarkastusmatkoihin, hätiköityyn etappitoimintaan ja paljoon puheeseen kouralliselle metsätyöläisiä tuli osaksi enemmän kuin puoli vuotta Ruotsissa tapahtuneen hajoituksen jälkeen Jumalan unohtamassa Värriössä, osoittaa koko maailmalle, minkälaiselle hirvittävälle vaaralle alttiina Skandinavian pohjoiset osat itse asiassa olivat olleet. Jos kaappausta olisi yritetty vähää aikaisemmin ja jos punaesikunnan Tukholmassa suunnittelemasta hyökkäyksestä Tornioon olisi tullut tosi ja jos Tornionjokilaakson, Rovaniemen, Oulun ja Kajaanin sekä Norlannin punaiset olisivat saaneet tilaisuuden yhtyä sitäpaitsi vielä Itä-Karjalassa voittoisten bolševikkien tukemina samaan rintamaan, ei tiedä, miksi Pohjolan kohtalo olisi muodostunut lähimpien vuosien aikana. Mutta kaikeksi onneksi kävi nyt niin, että myöhästynyt läskikapina muodostui vain eriskummalliseksi myöhästyneeksi kalevantuleksi, joka silmänräpäykseksi pelästytti mielet, ja jonka valitettavasti silloisen ajan muut kysymykset saattoivat aivan liian pian unohduksiin. Mutta jos oli tehty varsin vähän punaisten myyräntyön hillitsemiseksi ja ehkäisemiseksi tällä Suomen vaarallisimmalla kolkalla, niin sitä vähemmän vielä

oli tehty niiden voimien tukemiseksi, jotka alituisesti uhkaavan itärajan tuolla puolen todellakin tekivät jotain niiden aatteiden hyväksi, jotka myöskin valkoinen Suomi oli omaksunut.

Sillä samaan aikaan, kun rajavartioston aliupseeri vastaanotti Juudaksen-penninkinsä bolševikkikätyreiltä ja poliisimiestupansa ikkunasta alta kulmain katseli poikiensa ja muiden punakaartilaisten salaisia harjoituksia läheisessä metsikössä, syvällä Neuvosto-Karjalan alueella rohkeimmat takaa-ajetuista itäkarjalaisista vapaustaistelijoista kokoontuivat Tunkuan penikulmanlaajuisten erämaametsien sydämeen. Siellä he eräälle luoksepääsemättömän suon keskellä olevalle saarelle rakensivat jättiläismäisen kämpän, jossa oli makuutilat sadalle miehelle. Sinne hakeutui se, mitä oli jäljellä miehuutta ja päättäväisyyttä hylätyissä ja murskatuissa itäkarjalaisissa vapaajoukoissa. Aseistettuna kiväärein, pistoolein ja käsikranaatein, jotka oli kaivettu esille kätköistä, 127 miestä kokoontui siellä historialliseen kokoukseen 14—15:ntenä lokakuuta 1921. Syysmyrsky ulvoi suolla, ja liekehtivien päreitten loimu loi kummallisia kuvioita karkeasti veistetyn kämpän seinille. Tehtiin päätös koettaa vielä onnea viimeisessä vapaustaistelussa bolševistista terroria vastaan, ja känsäisin, tottumattomin käsin piirrettiin Suomen, Viron ja Puolan hallituksille osoitetun, apua ja tukea pyytävän vetoomuksen alle nimikirjoitukset ja puumerkit. Myöskin Punaiselle Ristille Amerikkaan lähetettiin tällainen kirjelmä. Taistelua koskeva päätös vahvistettiin valalla, ja suomalainen vapaustaistelija, kansansankari Takkinen valittiin johtajaksi.

Nopeat hiihtäjät veivät tiedon tästä merkittävästä tapauksesta Itä-Karjalan kaikkiin asutuskeskuksiin. Muutamien viikkojen kuluessa punaiset oli lyöty ja Tanskaa suurempi alue puhdistettu bolševistisesta terrorista. Mutta avunhuuto häipyi tuuliin. Suomen hallituspiirit eivät hievahtaneetkaan, ja vielä vähemmän elonmerkkejä oli havaittavissa Virossa ja Puolassa. Ainoastaan muutaman sadan vapaaehtoisen suomalaisen onnistui huolimatta viranomaisten kiellosta päästä rajan yli

ja liittyä taisteleviin vapaajoukkoihin. Muutaman kuukauden kuluttua ylivoima lopullisesti tukahdutti karjalaisten vapaudenliekin. Puolet taistelevista oli kaatunut ja 12 000 karjalaista pakolaista hakeutunut Suomeen. Mutta nyttemmin uskaltanee väittää, että tämä itäkarjalaisten viimeinen taistelu ainakin jossain määrin oli omiaan vaikuttamaan siihen suuntaan, että punaisten kaappaus Sallassa sai kokonaan toisen kulun, kuin mikä alunperin oli ollut tarkoituksena. Ja täten voimmekin palata Värriön tien tapahtumiin.

Lähtiessään tammikuun 29:ntenä illan hämärtäessä Sallasta punakaartilaisella Turusella oli 23 miehen saattue suksilla itsensä Jahvetti Moilasen komennossa. Kotalan kylässä hiihtojoukko jakaantui kahtia, ja 13 miestä, Moilanen ja hänen »adjutanttinsa» Karhu kärjessä, sukeltautui kuin varjot metsiin ehtiäkseen erämaiden halki Naruskajärven kautta hyvissä ajoin ennen Turusen joukkuetta Värriölle valmistamaan odottavia tovereita siihen, mikä oli tulossa. Turunen kuormineen ja jäljelläolevan saattueen kanssa yöpyi tammikuun 29:nnen ja 30:nnen päivän väliseksi yöksi Saijaan. Myöhään seuraavana iltana saavuttiin Savukoskelle, ja sitä seuraavana aamuna jatkettiin ylöspäin halki erämaiden Marttiin, jossa vielä kerran leiriydyttiin yöksi. Iltapimeässä helmikuun 1:senä saavuttiin lopulta Kemi-yhtiön työmaille Värriölle, ja yöllisen sotaneuvottelun jälkeen käytiin lepoon Syväkurun syrjäiseen kämppään. Aseet kätkettiin suureen kinokseen. Moilanen ja hänen toverinsa olivat nyt valmiita toimimaan. Kokonaista 35 entistä Muurmannin legioonalaista ja punaupseeria oli talven kuluessa onnistuttu sijoittamaan työläisiksi Värriön savotalle. Helmikuun 2:sen päivän aamun sarastaessa esirippu kohosi Lapin eriskummallisimman köpenikkiadin edestä.

Ennenkuin työnjohtajat konttoriparakissa oikein olivat ehtineet hieroa unen silmistään, saapasteli pari hampaisiin asti aseistettua punakaartilaista sisään ja ilmoitti punakaartin pitävän nyt komentoa Värriöllä ja että heidän piti saada avaimet yhtiön kassakaappiin ja varastomakasiiniin. Yllätetyt virkailijat

ehtivät tuskin vilkaistakaan seinällä riippuvaan asevarastoonsa, kun he olivat vangitut.

Tällä välin konttoriparakin edessä oleva aukio oli tullut kansaa täyteen. Moilanen oli yön aikana lähettänyt viestinviejiään hälyttämään miehiä eri parakeista ja kehoittanut heitä aikaisin aamulla olemaan kokoontumispaikalla. Oli paukkuvan kylmä ja tyyni talviaamu, metsät olivat syvälumiset ja puunrungot valkoiset viimeisen pyryilman jäljiltä. Aseistettuna jättiläismäisellä pistoolilla Moilanen piti tyhjän läskilaatikon päällä puheen selittäen yleisen vallankumouksen puhjenneen Suomessa ja että Venäjä julistaisi pian sodan. Sentähden myöskin Värriöllä muodostettaisiin punakaarti. Jokainen, joka katsottiin soveliaaksi, saattoi ilmoittautua vapaaehtoiseksi, »sillä vapaaehtoisuuden tie on vielä avoinna, mutta myöhemmin tulee yleinen liikekannallepano, jolloin jokainen on kuitenkin pakoitettu astumaan vallankumouksellisiin joukkoihin». Konttoriparakkiin asetettaisiin lista esille, ja siihen voisivat vapaaehtoiset merkitä nimensä. Jalkamiehille maksettaisiin 150 markkaa ja hevosmiehille 350 markkaa huolimatta siitä, olivatko he jo ehtineet saada yhtiöltä palkkansa vai ei. Moilasen adjutantti, Karhu, toimitti sitten »sisäänkirjoituksen». Suomen rajavartiostosta Kuusamosta karannut bolševikkiasiamies Antti Tuutijärvi makseli palkkoja Kemiyhtiön kassakaapista, ja yhtiön kasööri, jonka selkää kohti oli ojennettu pistooli, toimi kirjanpitäjänä. Moilasen esitys vaikutti vakuuttavalta. Huudettiin eläköötä vallankumoukselle, ja noin 300 läsnäolleista ilmoittautui vapaaehtoiseksi.

Sisäänkirjoituksen päätyttyä joukko jaettiin kolmeen komppaniaan, kuhunkin tuli 70—100 miestä, ja luotettavia Muurmannin legioonalaisia oli päällikköinä. Karhu nimitettiin pataljoonan päälliköksi, aseita jaettiin, ja joukko sai komean nimen »Pohjolan Punainen Sissipataljoona». Laadittiin seuraava mojova ja eräiltä kohdiltaan erittäin mielenkiintoinen julistus:

TOVERIT! TYÖMIEHET JA TALONPOJAT!

Tiedossanne on että valkoisen Suomen hallituksen ja sitä tukevien porvaripuolueitten tieten ja myötävaikutuksella on Neuvosto-Venäjän työtätekevää väestöä kohtaan suunnattu salakavala selkäpisto. Lahtarit ovat lähettäneet miehiä sadottain, aseita kuormittain rajan yli Karjalan Kommuunan alueelle. Siten törkeästi rikkoen rauhansopimusta. Siellä nämä rosvojoukot ovat petomaisesti surmanneet kaikki kommunistit jotka ovat käsiinsä saaneet, tappaneet rauhallisia aseettomia koulunopettajia ja valistustyöntekijöitä. Joukkoonsa petoksella houkutellen vähätietoista Karjalan raatajarahvasta.

Tätä kutsuvat he »Karjalan kansannousuksi».

Työväestö käsittää, että moinen »nousun» järjestäminen sellaiseen maahan, jossa työläisillä itsellään on kaikki valta käsissään ja jossa työväki tätä valtaansa on tarmokkaasti käyttänyt sodan raateleman maansa taloudellisen elämän kohottamiseen ja kulttuuriarvojen luomiseen on mitä törkeintä provokatsioonia, joka on työväestön yhteisen toiminnan kautta tehtävä mitättömäksi.

Me, Pohjolan metsissä raataneet työläiset olemme päättäneet ryhtyä tähän taisteluun kaikin voimin. Me julkituomme syvän myötätuntomme Karjalan Kommuunassa työskenteleviä ja Punaisessa armeijassa taistelevia tovereita kohtaan ja kehoitamme kaikkia luokkatietoisia tovereita liittymään riveihimme, yhtymään Suomen Kommunistisen Puolueen johdolla toimivaan Pohjolan Punaiseen Sissipataljoonaan ja lujana, järjestäytyneenä voimana käymään kansamme ratkaisevaan taisteluun kapitalisteja vastaan. Nyt on meillä paras tilaisuus siihen, sillä olemme onnistuneet saamaan aseita sieppaamalla lahtarien Karjalaan lähettämiä asekuormia haltuumme.

Kehoitamme paikallisia asukkaita rauhallisuuteen, jolloin takaamme turvallisuuden. Epäjärjestystä yrittävät tullaan rankaisemaan kenttäoikeuden päätöksen mukaan.

Eläköön III Internatsionali.

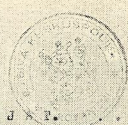
Pohjolan Punaisen Sissipataljoonan Esikunta

Kaarle Karhu	Jahvetti Moilanen
Patalj. päälikkö	S.K.P:n K.K:n valtuutettu

Tämän julistuksen käänteistä saattaa selvästi nähdä Moilasen rosvoretken ja vielä Itä-Karjalassa käynnissä olevan kansannousun läheisen yhteenkuuluvaisuuden. Pohjoisessa Itä-

Lehti Moilasen muistikirjasta. Löydetty punaisten esikunnan majapaikasta Pohjolan Punaisen Sissipataljoonan vetäydyttyä Neuvostoliittoon.

Janne Myyryläinen eli Jahvetti Moilanen, joka järjesti suuren »läskikapinan» Sallassa.

T O V E R I T

T Y Ö M I E H E T ja T A L O N P O J A T.

Tiedossanne on että valkoisen suomen hallituksen ja sitä tukevien porvaripuolueitten tieten ja myötävaikutuksella on Neuvosto-Venäjän työtätekevää väestöä kohtaan suunnattu salakavala selkäpisto. Lahtarit ovat lähettäneet miehiä sadoittain, aseita kuormittain rajan yli Karjalan Kommuunan alueelle. Siten törkeästi rikkoen rauhansopimusta. Siellä nämä rosvojoukot ovat petomaisesti surmanneet kaikki kommunistit jotka ovat käsiinsä saaneet, tappaneet rauhallisia aseettomia koulunopettajia ja valistustyöntekijöitä. Joukkoonsa petoksella houkutellen vähätietoista Karjalan raatajarahvasta.

Tätä kutsuvat he "Karjalan kansannousuksi"!

Työväestö käsittää, että moinen "nousun" järjestäminen sellaiseen maahan, jossa työläisillä itsellään on kaikki valta käsissään ja jossa työväki tätä valtaansa on tarmokkaasti käyttänyt sodan raastelemaan taloudellisen elämän kohottamiseen ja kulttuuriarvojen luomiseen on mitä törkeintä provokatsioonia, joka on työväestön yhteisen toiminnan kautta tehtävä mitättömäksi.

Me, Pohjolan metsissä raataneet työläiset olemme päättäneet ryhtyä tähän taisteluun kaikin voimin. Me julkituomme syvän myötä~~XXXXXXX~~ tuntomme Karjalan Kommuunassa työskentelevia ja Punaisessa armeijassa taistelevia tovereita kohtaan ja kehoitamme kaikkia luokkatietoisia tovereita liittymään riveihimme, yhtymään Suomen Kommunistisen Puolueen johdolla toimivaan Pohjolan Punaiseen Sissipataljoonaan ja lujana, järjestyneenä voimana käymään kanssamme ratkaisevaan taisteluun kapitalisteja vastaan. Nyt on meillä paras tilaisuus siihen sillä olemme onnistuneet saamaan aseita sieppaamalla lahtarien Karjalaan lähettämiä asekuormia haltuumme.

Kehoitamme paikallisia asukkaita rauhallisuuteen, jolloin takaamme turvallisuuden. Epäjärjestystä yrittävät tullaan rankaisemaan kenttäoikeuden päätöksen mukaan.

E L Ä K Ö Ö N III I N T E R N A T S I O N A L I.

Pohjolan Punaisen Sissipataljoonan Esikunta

Kaarle Karhu
Pataljoonan päällikkö

Jahvetti Moilanen
S.K.P:n K.K:n valtuutettu.

Pohjolan Punaisen Sissipataljoonan repäisevä julistus.

Karjalassa vapaajoukot pitivät siihen aikaan Oulangan seutuja Paanajärven itäpuolella miehitettyinä. Tarkoituksena oli ilmeisestikin mm. nousulla Lapissa aikaansaada sivustauhka näitä vapaajoukkoja vastaan.

Kun yhtiön kaikki hevoset oli otettu, kaikki aseet takavarikoitu ja kaikki makasiinit ryöstetty, tavarat lastattiin noin sataan kuormaan, minkä jälkeen »Pohjolan Punainen Sissipataljoona» 200—300 miehen vahvuisena keskiyöllä lähti liikkeelle Marttia kohti. Rosvotun tavaran joukossa oli myöskin suuri määrä amerikkalaista kylkisilavaa, läskiä. Tästä koko rosvoretki sai sittemmin nimen läskikapina. Erään karanneen jääkäriväänpelin johdolla, joka kutsui itseään Vänskiksi, »II komppania» erkani tiellä ja lähti ensiksi ruotsalaisen A/B Ytterfors-Munksundin metsänhakkuupaikoille Liesjoen ja Kosterjoen varteen ja sitten suksilla suoraan metsien halki Naruskajoelle Raahe O/Y:n savotalle ja A/B And. Kurthin työmaalle Sätsjoen varteen, liittyäkseen sitten onnistuneen rosvoretken jälkeen lastattuna runsailla saaliilla ja vahvistettuna uusilla »vapaustaistelijoilla» päävoimaan Kotalassa Sallaan vievän suuren tien varrella. Tämä päävoima oli sillä välin marssien »voitokkaasti» sivuuttanut Savukosken, rosvonnut valtion erään työmaan, anastanut itselleen kaiken, mitä tien varrella oli saatavissa, kuten hevosia, aseita, ruokatarpeita, heiniä ja lääkkeitä, sekä suurellisen strategisen ylösmarssin jälkeen vanginnut hämmästyneen kenttävartion Saijassa ja Nousun seuduilla järkyttyneen partion, joka oli lähetetty kunnostamaan äkkiä epäkuntoon joutunutta puhelinverkostoa. Vangit otettiin mukaan, minkä jälkeen molempien ryhmien välinen suuri kohtaus tapahtui yleisen voitonriemun vallitessa 4:ntenä helmikuuta Kotalassa noin 12 kilometrin päässä Sallasta.

Kotalasta käsin aloitettiin nyt Sallan suuren kirkonkylän »kunniakas» ryöstö. Tämä oli kieltämättä Moilasen merkittävin kaappaus. Sallassahan oli seudun rajavartiostokomppanian päämaja, ja siihen kuului karaistuneita, sotaan tottuneita metsänkävijöitä, jotka hyvin tunsivat joka sopen ympäröivässä

saloseudussa. Rosvoaminen tapahtui ilman ainoankaan laukauksen ampumista. Erään Saijassa vangitun sotilaan mukana Moilanen lähetti aivan yksinkertaisesti tuiman kirjeen rajakomppanian päällikölle, jääkäriluutnantti Idille, kehoittaen häntä viipymättä antautumaan. Koko Lappi oli kapinassa, kaikki tiet miehitetty ja kaikki vastarinta turhaa. Jos antautumisehdotukseen suostuttaisiin, taattiin kaikinpuolinen koskemattomuus. Vastauksen ollessa kielteinen tulisi sitävastoin tapahtumaan hirveitä. Sotamies, joka toi kirjeen, saattoi pelästyneenä vahvistaa suuren armeijan olevan tulossa. Moilanen pataljoonineen seurasi viestinviejän kintereillä.

Luutnantti Id, joka turhaan yritti päästä yhteyteen Rovaniemen kanssa, antoi pettää itsensä ja antautui todellakin esikuntineen. Samanaikaisesti Moilasen väki oli ympäröinyt myöskin kasarmit. Johtoa vailla olevat, yllätetyiksi tulleet sotilaat antautuivat taistelutta. »Pohjolan Punainen Sissipataljoona» marssi sitten suurellisesti läski-, heinä- ja asekuormakolonnineen kylään ja sijoitti päämajansa kansakouluun. Vähän myöhemmin illalla yksinäinen sotamies Lemponen saapui paikkakunnalle. Hänellä ei ollut mitään tietoa tapahtumista, ja hän tallusteli kaikessa rauhassa kansakoululle, jossa äärettömäksi hämmästyksekseen kohtasi täysissä varusteissa olevia punaisia sotamiehiä. Syntyi lyhyt mellakka. Lemponen ampui luodin erään punaisen kaulan läpi ja lähti sitten karkuun 50:n punaisen seuraamana. Hänet tavoitettiin ja suljettiin kasarmiin, jossa toisetkin rajasotilaat olivat vankeina. Tämä sotilas Lemposen laukaus oli ainoa, joka ammuttiin koko tämän merkillisen »sotaretken» aikana.

Salla käsissään saattoi Moilanen nyt valita jatkotoimenpiteilleen eri suuntia. Hän voi esimerkiksi tunkeutua kohti Kemijärveä ja siten panna vauhtia Rovaniemen punaisiin, jotka vain odottivat merkinantoa ryhtyäkseen toimintaan. Hän saattoi myöskin, kuten hän ilmeisesti hetken ajattelikin, Märkäjärven ja Tuutikylän kautta marssia alaspäin Kuusamoa kohti, jossa punaisilla jo pitkän aikaa oli ollut salaisia asekätköjä

ja valmiiksi organisoituja iskujoukkoja, joita kauan oli harjoitettu metsissä. Tuutikylässä paikkakunnan punaiset ottivatkin todella vallan käsiinsä ja miehittivät kylän. Moilanen lähetti sitäpaitsi Sallasta partion heidän vahvistuksekseen. Kauempana etelässä Suomussalmella kuohui myöskin. Kaikenlaisia hälyttäviä huhuja oli liikkeellä, ja viranomaiset pyysivät puhelinsanomalla vahvistukseksi ainakin kahta komppaniaa sotaväkeä. Sekä Kemissä, Kajaanissa että Oulussa olivat toiveet punaisten keskuudessa kohonneet korkealle, ja siviilipukuiset punakaartilaiset istuskelivat nurkkakahviloissa ja pohtivat kuiskutellen ja luottavaisesti silmää iskien pohjoisesta päin tulleita, huhujen tuntuvasti suurentamia uutisia. Jos Suomen Punaisen Kaartin Ruotsin Pataljoona, joka aikaisemmin oli pitänyt itsestään niin paljon melua, vielä olisi ollut olemassa ja puuttunut tapahtumain kulkuun, olisi tuolla ylhäällä pohjoisessa saattanut sattua varsin monta ikävää tapausta.

Mutta helmikuussa 1922 ei enää ollut mitään Ruotsin pataljoonaa, ja suuri määrä sen entisistä suomalaisista jäsenistä oli jo kesällä 1921 Tallinnan-laivoilla matkustanut Neuvostoliittoon. Myöskin johtavalla bolševikkitaholla Pietarissa joskus vuosien 1920—1921 vaihteessa oli lakattu uneksimasta yleisen vallankumouksen onnistumismahdollisuudesta Pohjois-Skandinaviassa. Sitäpaitsi voimakkaasti ja odottamatta uudelleen leimahtaneen itäkarjalaisen vapausliikkeen tukahduttamisessa oli täysi työ. Suurpoliittiset enteet eivät liioin houkutelleet heittäytymään uusiin kansainvälisiin selkkauksiin. Joka suunnalla solmitut edulliset rauhansopimukset olivat luoneet otollisen tilaisuuden elpymiseen ja sisäiseen vakautumiseen pahasti järkkyneessä bolševikkivaltiossa. Tosiaankaan ei ollut nyt tilaisuutta paikallisen menestyksen vuoksi, joka lisäksi saattoi tuoda mukanaan lukemattomia kansainvälisiä seuraamuksia, vaarantaa paljoa suuremman, täydellisen menestyksen mahdollisuutta, joka häämötti johdonmukaisen, suunnitelmallisen ja perusteellisen valmistelutyön päässä pitemmällä tähtäimellä työskenneltäessä.

Näin ollen oli jokseenkin selvää, että tämä onnistuneitten alkuenteitten merkeissä aloitettu suuri läskikapina oikeastaan jäisi jo vanhentumaan ehtineiden yleispohjoismaisten punaisten suunnitelmien myöhäiseksi jälkikaiuksi. Valmistelut olivat kuitenkin kehittyneet niin pitkälle, että jotain loppujen lopuksi kuitenkin täytyi tehdä, ellei kokonaan haluttu menettää arvoa pohjoismaisten aatetoverien silmissä. Koko joukko tulevalle toiminnalle hyödyllistä väkeä, suomalaisia punaupseereita, koulittuja Muurmannin legioonalaisia, entisiä punakaartilaisia ym. oli sitäpaitsi kiinnitetty työhön tuolla pohjoisessa. Kieltämättä oli välttämätöntä »ottaa heidät kotiin» hyvissä ajoin, ja miksikäs ei niin suurella melulla kuin suinkin.

Oliko Jahvetti Moilasella jo alusta lähtien ohjeensa, vai saiko hän ne vasta Sallassa, sitä emme tiedä. Takavarikoituaan kaikki aseet, rosvottuaan itselleen viranomaisten ja rajavartiostokomppanian kassat ja anastettuaan eri yksityishenkilöitten omaisuutta hän asettui liikekannalle varhain aamulla helmikuun 6:ntena ja marssi koko »pataljoonansa» kanssa itään päin kohti Ala-Kurttia. Luutnantti Id ja hänen miehensä pakotettiin antamaan kunniasanansa siitä, että he pysyisivät hiljaa ja kiltisti kasarmissaan kaksitoista tuntia. Matkalla Kurttiin riisuttiin aseista edelleenkin pahaa aavistamaton kenttävartio. Itse kylässä Moilasen ja hänen miehensä vastaanotti kenttävartion päällikkö, eräs kersantti, joka jo kauan oli ollut yksissä juonissa punaisten kanssa. Sotamiehet otettiin muitta mutkitta vangiksi. Kersantti antoi sitten puhelimitse luutnantti Idin nimissä määräyksen 15 kilometrin päässä Vuorijärvellä olevalle kenttävartiolle myöskin antautua ja lähettää aseensa Moilaselle Ala-Kurttiin. Pelästynyt päällikkö ja sotilaat lähtivät kuitenkin heti paikalla puhelinkeskustelun jälkeen käpälämäkeen, minkä jälkeen Moilasen ei tarvinnut muuta tehdä kuin lähettää vain yksi punakaartilainen väestään kokoamaan jäljelle jätettyjä aseita ja muuta valtiolle kuuluvaa omaisuutta. Myöskin kylän hevoset ja koko suksivaraston

tämä mahtava lähetti otti mukaansa paluumatkallaan Ala-Kurttiin.

Kello 9 aamulla helmikuun 7:ntenä Moilanen lähti liikkeelle ja ohjasi lopullisesti kulun kohti rajaa. Joukko oli nyt kasvanut yli 300 miehen suuruiseksi eikä vähemmäksi kuin 200 kuormaksi. Osa miehistöstä oli nyt pukeutunut Suomen armeijan virkapukuihin. Anastettuaan vielä 300 poroa käsittävän, joidenkin paanajärveläisten omistaman porolauman tämä vähintään kahden kilometrin pituinen kolonna hävisi valtakunnan rajan taa lumipeitteisiin metsiin. Komea saalis, arvoltaan varmastikin hyvän joukon toista miljoonaa markkaa, oli viety mukana. Erikoisena ilmauksena titulus Moilasen omalaatuisesta leikillisyydestä kerrottakoon kuitenkin, että hevoset, lukuunottamatta kymmentä, palautettiin Suomeen kiitoksin lainasta. Jonkin aikaa joukkoa pidettiin koossa Knäsössä, jossa Eino Rahja sitä harjoitti ja tarkasti. Muutamia kuukausia myöhemmin suurin osa miehistöstä istui kiltteinä ja tarkkaavaisina oppilaina yleisesti tunnetun ns. punaupseerikoulun penkeillä Pietarissa. Senjälkeen ei kuultu mitään »Pohjolan Punaisesta Sissipataljoonasta». Kun ahkerat punaupseerikokelaat ja täysin oppineet bolševikkiasiamiehet ja vallankumousasiaintuntijat ajan oloon salaisten etappien kautta uudelleen sukeltautuivat esiin Suomessa, Ratakatu 12 tiesi tarkoin, mitä oli odotettavissa.

Tasan 18 vuotta tämän naurettavan surullisen vuoden 1922 köpenikkiadin jälkeen Ruotsin Vapaaehtoisjoukon miehet taistelivat niillä main, missä Jahvetti Moilasen rosvojoukko kerran oli liikuskellut. Mutta paljon oli muutenkin muuttunut. Pelätyt jätkät, joiden joukosta ennen niin moni hyvä mies oli mennyt maan vihollisen puolelle, seisoivat nyt mieslukuisina sinivalkoisen ristilipun alla. Pitkä ja tuskallinen kokemus oli avannut heidän silmänsä. Omassa maassa tapahtunut kehitys oli sillä välin opettanut heidät näkemään, että hekin olivat Suomen poikia ja että heillä oli oma koti ja kontu puolustettavanaan. Sodan puhjettua Lapin lukemattomista

kämpistä astuivat armeijan riveihin karaistuneet metsään tottuneet miehet, jotka sitten muodostivat pohjoisessa monet lujimmista erämaapartioista. Ja jätkän kielellä kutsuttiin rintamaa silloin Molotohvin savotaksi.

KAAPPAUS FREDRIKSBERGINKATU 26:SSA

»Sotilaslinjan» salaisuuksia.

1.

Vuoden 1918 tappion jälkeen.

Tuskin ensimmäinen pelästys vuoden 1918 tappion jälkeen oli ehtinyt tasaantua Neuvosto-Venäjälle paenneiden suomalaisten kommunistijohtajien keskuudessa, kun he jo rupesivat suunnittelemaan keinoja ja tapoja menetetyn takaisin saamiseksi. Rahoja oli aloitteeseen: melkoisia summia Suomen valtion varoja oli onnistuttu ottamaan mukaan pakomatkalle. Väkeä oli myöskin: tuhansien punasoturien oli onnistunut päästä pakoon etenevän valkoisen armeijan pihdeistä. Neuvostoliitossa ei myöskään ollut puutetta ystävistä: noina bolševismille niin kriitillisinä aikoina kaikki tarjottu apu oli tervetullutta ja kullan arvoista.

Sillä juuri silloin tulevaisuus ei näyttänyt bolševikeista niinkään lupaavalta. Pohjoisessa olivat kenraali Millerin valkoiset venäläiset ja kenraali Maynardin englantilaiset. Etelässä Denikinin vapaaehtoinen kansanarmeija alkoi saada yhä lujemman otteen Donin takaisilla seuduilla, ja idässä amiraali Koltšakin siperialaiset ja tšekit olivat jo marssineet Jekaterinburgiin, jossa onneton tsaarinperhe vain kaksi viikkoa sitten oli päättänyt päivänsä tšekan murhaamana. Ja lopuksi lännessä koko laajassa Ukrainassa, Krimillä ja Baltian maissa ja vieläpä Kaukasuksen pohjoispuolella olevilla seuduilla olivat saksalaiset. Nyt jos koskaan tarvittiin kylmiä päitä, raakaa julkeutta ja lujia hermoja. Suomesta paenneet kommunistijohtajat

tiesivät, mistä heidän omalla kohdallaan oli kysymys: elämästä ja kuolemasta.

Mutta peliä ei kaikesta huolimatta vielä ollut läheskään menetetty. Moskovassa pääteltiin, että piti vain kestää. »Valkoisten» keskuudessa vallitseva eripuraisuus otettiin huomioon. Kaukana näiden linjojen takana salaiset asiamiehet työskentelivät edelleen uupumattomasti. Tiedettiin myöskin ukrainalaisten, puolalaisten, saksalaisten, ranskalaisten ja englantilaisten väliset vastakkaisuudet, ja väsymättömällä kekseliäisyydellä tehtiin kaikki voitava näiden vastakkaisuuksien kärjistämiseksi. Ja lopuksi: ilmoitukset näköjään niin mahtavasta Saksasta tulivat viikko viikolta yhä lupaavammiksi. Siellä puoluetoverit työskentelivät ankarasti ja uupumatta. Vallankumous oli syntymässä Saksassa. Punainen lippu vedettäisiin salkoon itsessään Berliinissä. Se tiedettiin. Avustettiin kaikin voimin. Jännityksellä odotettiin suurta päivää. Tikarinpistosta Saksan armeijan selkään tuli todellisuus. Bolševismi oli pelastettu. Ja vielä enemmänkin: se saattoi jonkin ajan kuluttua siirtyä hyökkäykseen.

25:ntenä elokuuta 1918 suomalainen kommunismi syntyi uudelleen. 90 paennutta suomalaista kommunistia piti sinä päivänä kokouksen Moskovassa. Viisipäiväisen keskustelun jälkeen sovittiin viidestä perustavaa laatua olevasta taisteluteesistä, jotka olivat vastaisen, Suomessa suoritettavan vallankumoustyön pohjana. Lyödyt joukot voisivat jälleen kokoontua. Ennen vuoden loppua voitiin ryhtyä jo Kommunistisen Internatsionalen perustamispuuhiin, joka järjestö salaisine lonkeroineen pian tulisi käsittämään koko maailman. S.K.P., Suomen Kommunistinen Puolue, oli aloittanut toimintansa.

Ei kestänyt kauankaan, kun kotimaassa ruvettiin tuntemaan tämän uuden järjestön vaikutusta. Saatiin kuulla Kannaksen etapista etelässä ja Kuhmoniemen ja Suomussalmen etapeista pohjoisessa. Kuiskailtiin salaisista aseharjoituksista metsissä kaukana Sotkamossa ja Joensuussa, ja kuultiin kerrottavan, että Kajaanin seuduilla muodostettiin vahvaa punakaartia,

johon värvättiin sydämistyneitä vuoden 1918 punakaartilaisia. Sitten tuli tietoja huomattavista ase- ja ammuslähetyksistä, jotka oli kuljetettu salateitse idästä päin. Ja sitten lopulta päästiin Oulussa laajalle levinneen »taistelujärjestön» jäljille. Tämä kaikki päättyi 1922 edellä kuvailtuun läskikapinaan. Tämän jälkeen kommunistinen vehkeily lyhyehkön aikaa oli jonkin verran hiljaisempaa.

S.K.P:n perustama Suomen Sosialistinen Työväenpuolue, jonka ohjelman kuulu Kuusinen oli kirjoittanut ja joka 1922 eduskuntavaaleissa oli saanut kokonaista 27 edustajaa 200:sta, lakkautettiin 1923 ja sen kansanedustajat vangittiin. Uusi kommustiseen suuntaan toimiva ryhmä »Työläisten ja Pienviljelijäin Vaaliliitto» sai tosin kohta sen jälkeen 18 kansanedustajaa ja noin 100 000 ääntä, mutta Neuvostoliittohan oli tahtonut jo muutama vuosi sitten rauhaa, ja useimmat luulivat pahimman olevan nyt sivuutetun. Suomessa ei vielä tunnettu kyllin bolševismia ja sen todellista olemusta.

Pian herättäisiin kuitenkin viattomista unimaailmoista. Sillä Ratakatu valvoi, ja sen hiljaisella, määrätietoisella ja uutteralla työllä vedettiin verho säälimättömästi sen todellisuuden edestä, jonka olemassaoloa niin monet Suomessa yhä epäilivät. Vuonna 1927 pommi räjähti. Fredriksberginkatu 26:n juttu kiersi huomiota herättävänä päivälehdissä. Paljastukset järkyttivät myöskin maan korkeimmissa asemissa olevia. *Tällaisesta* ei ollut osattu edes uneksiakaan.

2.

Valppaan »Annikin» jäljillä.

Se alkoi Viipurin ja Sortavalan osastojen ilmoituksilla. Pitkäaikaisen ja vaivalloisen työn jälkeen näillä rajaseuduilla oli onnistuttu toteamaan Suomen Kommunistisen Puolueen ja sen Pietarissa olevan johdon väliset salaiset etappitiet.

Myöskin oli onnistuttu pääsemään selville siitä, että huomattavin kuriiri näillä linjoilla oli nainen, jota kutsuttiin Annikiksi. Huolimatta uupumattomista etsiskelyistä ei kuitenkaan ollut saatu tätä salaperäistä naista kiinni, ei edes ollut voitu todeta hänen henkilöllisyyttään. Jäljennöksiä kaikista tarpeellisista asiakirjoista lähetettiin päämajaan Ratakadun varrelle. Oikean nimen luultiin olevan Anni Kurvinen, mutta Sortavalassa enempää kuin Viipurissakaan ei päästy kenenkään tämännimisen henkilön jäljille.

Ratakadulla voitiin kuitenkin pian todeta, että mainittu Anni Kurvinen todella oli olemassa. Tiedettiin, että hän oli S.K.P:ssa toiminut kommunistisen, sotilaille tarkoitetun kiihotuslehtisen »Punasotilaan» monistajana ja että hänellä sotilaslinjan yliorganisaattorin Vilho Honkasen rakastajattarena ja »sihteerinä» oli keskeinen asema puolueessa. Oli saatu myös ilmoitus siitä, että huomattava kommunistinen etappipaikka sijaitsi talossa N:o 1 Söörnäisten Rantatien varrella ja että Anni Kurvisen sisarella, rouva Agnes Petronella Rosendahlilla, ja hänen äidillään Amanda Stenholmilla oli jotain salaperäistä tekemistä sotilaslinjan kanssa.

Molemmista näistä naisista Ratakadulla oli aikaisempia tietoja, jotka vahvistivat epäilyjä. Tutkimuksia jatkettiin, ja todettiin pian, että rouvat Rosendahl ja Stenholm tosiaankin olivat asuneet eräässä huoneistossa talossa N:o 1 Söörnäisten Rantatien varrella, mutta sittemmin muuttaneet sieltä. Puhelinsoitto osoitetoimistoon selvitti rouva Amanda Stenholmin asuvan nyt talossa N:o 26 Fredriksberginkadun varrella ja Agnes Petronella Rosendahlin kivenheiton päässä siitä, kulmatalossa Sturenkatu 31 — Mäkelänkatu 37.

Sensijaan Anni Kurvisesta osoitetoimisto ei tiennyt mitään. Huolimatta siitä, että vähitellen onnistuttiin hankkimaan jopa salaperäisen Annikin valokuvakin, ei pitkään aikaan hänestä ollut jälkeäkään löydettävissä. Annikki oli varsin tavallinen tyyppi ilman erikoisia tuntomerkkejä, ja kun ei edes hänen vaatetuksestaan ollut minkäänlaisia tietoja, oli koko juttu

piankin verrattavissa tuttuun kauluksennapin aamumetsästykseen. Annikki matkusti, palasi ja matkusti jälleen. Että hän oli toiminnassa ja oli alati pirteä ja hyvinvoipa, se tiedettiin Ratakadulla varsin hyvin. Muuten hän oli ja pysyi hämäränä kuin taru. Mutta — kuten niin usein poliisin historiassa — tällä välin oli saatu kokonaan toinen johtolanka, joka muun lisäksi johti tähän asti niin mahdottoman Kurvisen jutun selvittämiseen.

Jo parisen vuoden ajan Tampereen osasto oli pitänyt silmällä erästä naista, joka ahkerasti liikuskeli sen piirissä ja oli ilmeisestikin kommunistipuolueen jonkinlainen salainen organisaattori. Hän käytti nimeä Hilja Hiltunen. Varjostaminen tapahtui moitteettomasti, ja eräänä päivänä saatiin jopa kaunokaisen valokuvakin. Kuva lähetettiin heti Ratakadulle Helsinkiin, jossa jonkin ajan kuluttua voitiin todeta, että se huomattavalla tavalla muistutti Viipurin osaston vanhaa tuttua Eeva Korhosta eli Eeva Sassia. Tampereelta ja Viipurista hankittiin käsialanäytteet, eikä kestänytkään kauan, kun grafologinen tutkimus totesi Hilja Hiltusen ja Eeva Korhosen samaksi henkilöksi.

Eeva Korhonen (Eeva Sassi) oli aikoinaan herättänyt tavatonta huomiota. Hän oli laatinut ja levittänyt julistusta, jossa hän aivan häikäilemättömästi kehoitti kaikkia elintarvike- ja vaatetustehtaissa palvelevia puoluetovereita varastamaan, mitä vain voivat, kankaita, vaatteita ja ruokaa edelleen toimitettavaksi Venäjän hädänalaisille puoluetovereille. Julistuksesta oli yksi kappale kulkeutunut myöskin sosiaalidemokraattien pää-äänenkannattajan »Suomen Sosialidemokraatin» toimitukseen. Tulos voidaan jokseenkin arvata. Toimitus nosti hälinän, ja toimeenpantiin yksityisluontoinen tutkimus. Kommunistinen puoluelehti »Työväenjärjestöjen Tiedonantaja» torjui mahtipontisesti moiset syytökset, nosti pilviin saakka huudon provokaatiosta ja »ohranan» viimeisimmistä ilkijuonista. Voitiin kuitenkin mitä suurimmalla varmuudella todeta, että tuo julistus oli kirjoitettu kommunistilehden toimituk-

sessa sen omistamalla kirjoituskoneella. Sen jälkeen vasta niin suurisuisen kommunistitoimituksen ei auttanut muu kuin luoda kainosti silmänsä alas ja valittaa, että kysymyksessä olevan Eeva Sassin yksilöllinen omavaltaisuus ja »opportunismi» olivat päässeet pujahtamaan jopa niin aatteelliseen ja pyyteettömään puolueeseen kuin S.K.P. Tämä kurittomuus tultaisiin kyllä rankaisemaan. Vähän tämän jälkeen Eeva Sassi sitten Hilja Hiltusena oli organisaattorina salaisessa työssä Tampereen piirissä. Ja sitten äkkiä saatiin ilmoitus, että itse Annikki oli niillä seuduin sukeltanut esiin ja nähty yhdessä Hilja Hiltusen kanssa.

Jälkiä ruvettiin heti seuraamaan, ja päämajasta Ratakadun varrelta lähetettiin kaksi miestä Tampereelle. Siellä oleva osasto oli tällä välin hankkinut kunnolliset ja yksityiskohtaiset tuntomerkit. Kaikkia Tampereelta etelään päin lähteviä junia tarkkailtiin perusteellisesti, ja Annikin matkustaessa yöjunalla 24:ntenä lokakuuta 1927 takaisin pääkaupunkiin hänellä oli vaiteliaana matkaseurana molemmat etsivät. Kaikki kävi hyvin, ja pääkaupungin asemalla odotti vielä kaksi miestä. Viisi vuotta oli turhaan etsitty tätä taitavaa ja salaperäistä kuriiria. Nyt oli hänet vihdoinkin löydetty. Annikki sivuutti aitauksen, ja tyytyväisinä seurasivat vaiteliaat matkatoverit häntä.

Mutta ovela lähettipä ei antanutkaan niin helposti pyydystää itseään. Tuskin hän oli ehtinyt kapealle kujalle Kansallisteatterin taakse, kun hämmästykseksi havaittiin saaliin hävinneen ikäänkuin maa olisi niellyt. Etsiskeltiin ja vaaniskeltiin, mutta Annikki oli ja pysyi poissa. Matkasta väsyneet etsivät palasivat noloina päämajaan. Ainoa tulos tästä oli se, että salaperäinen »Annikki» oli nyt edes ollut ilmielävänä näköpiirissä. Toivo oli nyt sisaressa Agnes Petronella Rosendahlissa ja asunnossa Sturenkatu 31.

Jo kauan oli tätä asuntoa pidetty silmällä. Vartiointia lisättiin nyt vielä melkoisesti. Yötä päivää tähystävät silmäparit tarkkailivat talon sisäänkäytävää. Yötä päivää oltiin

suorassa puhelinyhteydessä päämajaan, eikä mikään, mikä tapahtui ympäristössä, jäänyt näkymättömältä tarkkailulta huomioimatta. Perin viekkailla manöövereillä ja hyvin valituilla välineillä, joiden laatua tässä ei voida paljastaa, hankittiin lopulta sellainen »näkemys» itse asuntoon, etteivät edes seinät enää voineet kätkeä sen salaisuuksia.

Päivät kuluivat, mutta mitään ei tapahtunut. Mutta sitten eräänä iltapäivänä Annikki äkkiä ilmestyi näköpiiriin. Hän katsahti varovasti ympärilleen ja katosi äkkiä sisäänkäytävästä vartioituun taloon. Päämaja hälytettiin heti, ja pidättämismääräys annettiin. Ennenkuin vahvistusta ehti saapua, Annikki kuitenkin oli jälleen tullut ulos, tällä kertaa sisarensa seurassa. Molemmat naiset pidätettiin nyt kadulla ja vietiin heidän asuntoonsa, jossa heti ryhdyttiin pitämään kotietsintää.

Syntyi vertaansa vailla oleva häly. Lapset huusivat, ja Annikki sai hysteerisen kohtauksen. Sisarusten äiti oli sängyssä aivan tavallisessa reumatismissa, mutta hirveää »ohranaa», »joka ei edes antanut kuolevan olla rauhassa», haukuttiin silmät korvat täyteen. Etsivät antoivat puijata itseään, ja ottaessaan sydäntäsärkeviä jäähyväisiä äidiltään Annikki käytti tilaisuutta hyväkseen ja kätki kätevästi käsilaukkunsa patjan alle. Kaikki näytti silloin niin surkealta, että puhtaasta hienotunteisuudesta »kuolevan» annettiin jäädä asuntoon ja tavanmukainen jälkitarkkailukin lopetettiin liian aikaisin. Heti kun se oli tehty ja tie oli jälleen vapaa, »kuolevan» rouvan luo tuli salaperäinen vieras, ja käsilaukku katosi tuntemattomiin. Paljon myöhemmin saatiin tietää sen sisältäneen mielenkiintoisia kommunistisen keskusjuntan asiakirjoja ja rahavaroja.

Kotitarkastus antoi hämmästyttävän laihan tuloksen. Vain löydetyllä messinkisellä nimikilvellä, jossa oli nimi E. Kallio, ja rasiallisella nitomisnastoja oli oikeastaan jotain merkitystä. Myöhemmin todettiin näiden nastojen olevan samanlaisia kuin »Punasotilaan» nitomiseen käytetyt. Myöskin nimikilvellä ilmeni sitten olevan oma historiansa. Tärkeämpää kuin kaikki tämä oli tällä kertaa kuitenkin se, että eräs tuntematon

herrasmies, joka ilmoitti nimekseen Väinö Aaltonen, kesken kotitarkastuksen oli tullut asuntoon. Rouva Rosendahlin ehdittyä nipin napin huutaa, että »nyt ohrana on talossa», etsivät kiiruhtivat paikalle ja pidättivät tuntemattoman. Sitä, että itse S.K.P:n sotilaslinjan »yleisorganisaattori», punaupseeri, toveri Axel Martelin oli näin joutunut nuottaan, ei vielä tiedetty. Sturenkadun varrella saavutettu kokonaistulos vaikutti näin ollen toistaiseksi jokseenkin vähän lupaavalta. Mutta mustan auton tuskin saavuttua määränpäähänsä oli toisella taholla kaupunkia sattunut ratkaisevia tapahtumia.

Sillä oikeastaanhan rouva Stenholmin ei lainkaan pitänyt asua Sturenkadun varrella, josta hänet tavattiin »kuolevana», vaan osoitetoimiston tiedon mukaan talossa N:o 26 Fredriksberginkadun varrella. Sillä välin kuin kotitarkastusta suoritettiin ensinmainitussa talossa, Ratakadun toiset miehet tarkastelivat viimeksimainitun talon talonkirjoja. Nyt kävikin ilmi, että rouva Stenholmin huoneistossa asui eräs Aarne Luoto niminen kirjanpitäjä. Otettiin selvää mainitusta Luodosta, ja pian selvisikin, että tämä kirjanpitäjämme oli kokonaan mielikuvituksen tuote, jota ylipäänsä ei ollut elävien kirjanpitäjien joukossa. Näin ollen voitiin hyvällä omallatunnolla ryhtyä kotitarkastukseen myöskin Fredriksberginkatu 26:n huoneistossa. Kun mitään avaimia ei ollut käytettävissä ja kun kukaan ei avannut ovikelloa soitettaessa, murtauduttiin asuntoon ja voitiin heti hämmästykseksi todeta, että oli jouduttu koskemattomaan käärmeen pesään.

Sillä vaikkakin oli arveltu Fredriksberginkatu 26:n olevan kommunistien salatoiminnan jonkinlainen etappipaikka, ei oltu valmistautuneita näin ilman muuta astumaan itse punaiseen päämajaan. Kotitarkastuksen tulos oli suorastaan hämmästyttävä. Yhdellä iskulla viranomaisten käsiin joutui monen kuukauden työtä valaiseva S.K.P:n sotilaslinjan koko arkisto. Täältä löytyi pinoittain kommunistikirjallisuutta. organisaatiotaulukkoja ja -suunnitelmia, eri alaosastojen yksityiskohtaisia kuukausiraportteja, pinkoittain vakoiluraportteja

sekä joukko karttoja ja piirroksia linnoituslaitteista, ratapihoista ja tykistön asemista. Täältä löydettiin pitkä sarja kommunististen johtomiesten kaikenlaisissa kokouksissa laadittuja asiakirjoja, määräyksiä alaosastoille yksityiskohtaisine vakoilutehtävineen, yhteenveto kommunistisolujen lukumäärästä ja vahvuudesta, lentolehtisiä, julistuksia, luonnos esitelmään aseellisesta kapinasta käytännössä ja teoriassa, niin, kaikkea, mitä suinkin vain voitiin toivoa, niin että Fredriksberginkatu 26:ssa tehdystä löydöstä tuli loistojuttu vaivalloisesti ja ankarasti työskentelevän valtiollisen poliisin historiaan. Nyt täytyi jopa kuurojenkin kuulla, ja sokeitten oli pakko nähdä. Vielä nytkin Ratakadulla puhutaan ihastuksella lokakuun 28 päivänä 1927 tehdyn löydön aiheuttamasta paukusta. Vieläpä yhteiskunnan korkeimmissakin piireissä oli monia, jotka viimeiseen saakka epäilivät sitä, että kotikommunistimme todella työskentelisivät järjestelmällisesti vakoilun hyväksi ja harjoittaisivat järjestelmällistä maan- ja valtiopetoksellista toimintaa.

Ei kestänyt kauan, kun »varasto» oli lopullisesti järjestetty ja parhaat makupalat eroteltu erilleen. Mutta kun lopulta vietiin ääriään myöten täynnä oleva pyykkikori vielä epäröivien korkeiden henkilöiden eteen, niin nämä sekä kalpenivat että änkyttivät. Sen koommin ei ollut enää sijaa siihen saakka niin usein kuullulle väitteelle suomalaisen kommunismin vaarattomuudesta, että se oli vain aatteellista työskentelyä, muttei missään tapauksessa vakoilua, valtio- ja maanpetosta, jota valitettavasti harhaanjohdetut, mutta pohjimmiltaan »aatteelliset» ja »hyvää tarkoittavat» harjoittivat.

Pidätettyjen kuulustelut ja Fredriksberginkatu 26:n suuren jutun lopullinen selvittely kesti kuukausia. Itse keskuksen jouduttua tällä kertaa viranomaisten käsiin voitiin kohdistaa oikea surmanisku kommunistien maassamme harjoittamaan maanalaiseen vakoilutyöhön. Nopeassa tahdissa toimitettiin joukko pidätyksiä, ja sotilaslinjan laajalle levinnyt verkosto revittiin rikki. Vieläpä itse armeijanorganisaattori, useita

vuosia turhaan etsiskelty Vilho Honkanen, joka pitkät ajat oli ollut kommunistien Suomessa harjoittaman myyrän- ja vakoilutyön korkein johtaja, joutui lopulta dramaattisissa olosuhteissa poliisin käsiin ja sai hyvin ansaitsemansa rangaistuksen. Mutta ennenkuin kiinnitämme huomiotamme tämän suuren jutun yksityisiin päähenkilöihin, luomme katsauksen itse järjestöön. Fredriksberginkatu 26:n löytö antaa meille siitä selvän kuvan.

3.

Suuri järjestö.

Pietarissa uudelleen syntyneen Suomen Kommunistisen Puolueen korkeimpana elimenä oli ns. Keskuskomitea, jossa oli kaksi varsinaista osastoa: *poliittinen byroo* ja *organisaatiobyroo*. Poliittinen byroo hoiti puolueen poliittista linjaa, kun taas organisaatiobyroo käsitteli puolueen ulkonaista rakennetta koskevia kysymyksiä. Mutta oli olemassa vielä erityinen kolmas, epävirallisempi ja salaisempi osasto, jota kutsuttiin *sotilaslinjaksi*. Monessa suhteessa tämä kolmas osasto oli itse asiassa kaikista tärkein. Sen tehtävänä oli kiihotus- ja vakoilutyö Suomessa. Sitäpaitsi sotilaslinja huolehti värväyksestä Pietarin punaupseerikouluun. Jo vuoden 1919 lopussa Pietarissa olevan Keskuskomitean alaisena Suomessa toimiva elin oli valmis aloittamaan työnsä. Sitä kutsuttiin *Suomen byrooksi*, se oli Helsingissä, ja myöskin se oli jakaantunut kolmeen osastoon eli »linjaan».

Ns. *puoluelinja* muodostettiin mitä huolellisimmin. Sen alaisuuteen oli keskitetty julkisuudessa näkyvä työ. Puoluelinjalle kuului mm. kommunistinen sanomalehdistö. Edelleen sillä oli käsissään kommunistinen työskentely maan ammattiosastoissa, työväen urheiluyhdistyksissä ja ns. edistysmielisessä osuustoimintaliikkeessä. Aivan erityistä painoa pantiin

Fredriksberginkatu 26.

Eeva Sassi-Korhonen ja Anni Kurvinen.

Agnes Petronella Rosendahl.

Vilho Honkanen Mustanmeren laineissa lomallaan Krimillä.

Sturenkatu 31, jossa S.K.P:lla oli salainen kohtauspaikka.

hajoitustyöhön sosiaalidemokraattisessa puolueessa ja tuettiin kaikin keinoin kommunisteille ystävällisten ryhmien muodostumista siinä.

Alimpana arvoasteikossa oli työpaikoilla kommunistinen *solu*, jossa oli enintään viisi jäsentä. Vasta puolen vuoden koeajan jälkeen näistä solun jäsenistä tuli S.K.P:n varsinaisia jäseniä. Jäsenmaksu 1920-luvulla oli kaksi markkaa kuukaudessa palkan ollessa alle 1 500 markkaa kuussa ja kolme markkaa palkan ollessa 1 500—2 000 mk, kun taas se, jolla oli suurempi kuukausipalkka kuin 2 000 markkaa, sai maksaa viisi markkaa jäsenmaksua kuukaudessa. Solun puheenjohtaja keräsi nämä maksut. Kuitteja ei annettu, eikä myöskään ollut käytännössä mitään jäsenkirjoja.

Solujen puheenjohtajat muodostivat *työpaikka-* tai *tehdaskomitean*, joka puolestaan valitsi edustajansa (tavallisesti puheenjohtajansa) *paikalliskomiteaan*, joita, jos oli kysymys kaupungeista, kutsuttiin kaupunkikomiteoiksi. Näiden kaupunki- ja paikalliskomiteain johdossa oli kaupunki- tai paikallisorganisaattori, joka oli palkaton, mutta jolla kuitenkin oli käyttövaroja juoksevia asioita varten. Tämä organisaattori edusti paikkakuntaansa ns. *piirikomiteassa*, jonka johdossa oli *piiriorganisaattori*. Tällaisia piirikomiteoita oli 1920-luvun puolivälissä ainakin Helsingissä, Viipurissa, Turussa, Vaasassa, Oulussa, Tampereella ja Kuopiossa. Suurin osa piiriorganisaattoreista oli suorittanut 3—4-vuotisen kurssin »Lännen vähemmistökansallisuuksien kommunistisessa yliopistossa» eli *Pietarin puoluekoulussa*, joksi tätä loistavaa oppilaitosta uskollisten keskuudessa kutsuttiin jokapäiväisessä puheessa. 1920-luvun keskivaiheilla piiriorganisaattorilla oli 2 500 markan kuukausipalkka sekä lisäksi 800 markkaa kuussa käyttövaroja. Vähintään kerran kuussa nämä korkeat herrat kokoontuivat neuvonpitoon Helsinkiin. Paitsi piirikomiteoittensa johtoa piiriorganisaattoreille oli uskottu tehtäväksi kauppa- ja teollisuusvakoilun eräitten haarojen hoito. Heillä oli suuri sananvalta puolueen lehdistössä, ja he valvoivat erittäinkin pääkirjoi-

Suomen Kommunistisen Puolueen sotilaslinjan organisaatio.

tusten sisältöä, joita he itsekin usein kirjoittivat, ja esiintyivät siis näin julkisuudessa.

Helsingissä olevan Suomen byroon osasto numero kaksi oli ns. *nuorisolinja*, joka oli organisoitu samoin kuin puoluelinja. Kokonaisuudessaan tämä järjestömuodostelma käsitti Suomen Kommunistisen Nuorisoliiton. Kun nuorisolinjan toimintapiirin rajoja ei ollut kyllin selvästi määritelty, se johti usein hankauksiin ja sotkuihin toisten linjojen kanssa.

Tässä yhteydessä kiinnostaa meitä kuitenkin eniten Suomen byroon kolmas osasto, ns. *sotilaslinja*. Se oli salainen ja maanalainen, ja niin hyvin oli sitä hoidettu, että kesti vuosia, ennenkuin maan vastuunalaiset henkilöt tulivat tietämään, että tällainen linja todella oli olemassa. Kuten niin monessa muussa maassa Suomessakin vähäksyttiin kommunismia ja hyväuskoisesti luultiin kauan aikaa, että laillinen ja julkinen työskentely oli näiden tiedettyjen maanpettureiden ainoa toimintamuoto. Tosinhan oli kuultu, että myöskin Ruotsin valtiopetosjutun ja läskikapinan jälkeen kommunistijohtajia matkusteli salatein Neuvostoliittoon, jossa heitä koulutettiin »erikoistehtäviin» kotimaahansa. Mutta oletettiin, että nyttemmin oli kysymys vain muutamista yksityisluontoisista ilmiöistä ja että varsinainen taistelu kuitenkin käytäisiin ammatti- ja nuoriso-osastojen sisäisissä väittelyissä rauhallisemmissa muodoissa ja että sentähden olisi hyviä mahdollisuuksia selvitä ikävästä vastustajasta. Myöskin meidän työväenliikkeemme liittymisen länsimaisiin veljesjärjestöihin katsottiin olevan riittävänä takeena siitä, että ajan pitkään päästäisiin onnelliseen päätökseen. Fredriksberginkatu 26:ssa tehty löytö paljasti räikeästi tällaisen ajattelutavan kestämättömyyden.

Sotilaslinja, joka jo oli toiminut useita vuosia, organisoitiin uudelleen vuoden 1926 alussa. Nyt oli tarkoituksena muodostaa jokaiseen komppaniaan yksi tai useampia *kolmen miehen soluja*. Solujen jäsenet tunsivat vain oman komppaniansa toverit, mutta eivät niitä, jotka oli värvätty naapurikomppaniaan. Komppanian solujen jäsenet valitsivat *johtajansa*, jolla oli

tehtävänä valvoa alaistensa solujen työtä ja pitää yllä yhteyttä lähinnä ylempään elimeen, *pataljoonan organisaattoriin.* Tämä herra nimitettiin ylhäältä päin ja oli aina joku komppanian solujen etevimmistä johtajista. Pataljoonan organisaattori oli yhteysmiehenä ns. *sotilaskomitean puheenjohtajaan,* joka oli siviilihenkilö ja joka pataljoonan organisaattorin välityksellä sai alhaalta käsin tämän alaisten solujen työtä ja pataljoonan yleistä tilannetta koskevat ilmoitukset. Myöskin ylhäältä päin tulevat määräykset ja posti kulkivat pataljoonan organisaattorin kautta alaspäin. Myöskin maanalainen aikakauslehti »Punasotilas», »Proletaari» sekä lentolehtiset ja julistukset yms. toimitettiin pataljoonan organisaattorin välityksellä komppanian soluille. Sotilaskomitean puheenjohtaja oli näin ollen jokseenkin mahtava herra, jolla saattoi olla useitakin pataljoonan organisaattoreita alaisuudessaan.

Sotilaskomiteat olivat vuoden 1926 organisaation uutuuksia. Tällaisia komiteoita oli kaikilla tärkeimmillä garnisonipaikkakunnilla. Niiden jäseniksi valittiin etusijassa sellaisia miehiä, jotka jo olivat suorittaneet asevelvollisuutensa ja ajan oloon osoittautuneet luotettaviksi kommunisteiksi ja yleensä oveliksi puolueen jäseniksi. Jäsenluku, puheenjohtaja mukaan laskettuna, oli tavallisesti kolme tai neljä. Puheenjohtajalla oli jokseenkin suuret valtuudet. Jäsen numero 1 hoiti vakoilua sotatarviketeollisuuslaitoksissa. Kokonainen verkosto asiamiehiä oli hänen alaisuudessaan, ja heidän toiminnastaan hän antoi säännöllisesti ilmoituksia puheenjohtajalle. Jäsen numero 2 hoiti värväystoimintaa. Hän otti yhteyden sotapalvelukseen astuviin sopiviin asevelvollisiin, värväsi heidät solujen jäseniksi ja valmensi heitä heidän tuleviin tehtäviinsä. He saivat tunnussanan, jonka avulla he saivat yhteyden komppanian solun puheenjohtajaan, minkä jälkeen nämä tunnussanat ja värvättyjen nuorukaisten nimet aikanaan ilmoitettiin korkeammille elimille. Jäsen numero 3 oli oikeastaan vain varamies, joka toimi vain tarvittaessa. Välistä ylhäältä päin saatiin erikoistehtäviä, jolloin työt jaettiin tasan komitean kaikkien jäsen-

ten kesken. Puheenjohtaja valvoi työtä ja komitean yksityisten jäsenten toimintaa. Ylöspäin hän näin ollen oli viime kädessä vastuunalainen.

Sotilaslinjan salaiseen toimintaan kuului myöskin aseitten ja ammusten hankkiminen ja säilyttäminen tulevaa kumousta varten. Sotilaskomiteat hoitivat salaisia varastoja, ja niille kuului myöskin teoreettisen opetuksen antaminen. Ensi sijassa oli kysymyksessä se, että ratkaisevalla hetkellä olisi käytettävissä valmennettuja ja valmiiksi koulutettuja iskuryhmiä. Sotilaslinjan johto lähetti komiteoille koneella kirjoitettuja opetusohjelmia, jotka jakaantuivat kesä- ja talviohjelmaan. Opetukseen kuului mm. sosialismin historian, leninismin teorian ja taktiikan kurssi. Myöskin urheilu ja fyysillinen harjoitus oli otettu huomioon. Kerran kuukaudessa divisioonanorganisaattorit kokoontuivat keskustelemaan yleisistä sotilaspoliittisista ja taloudellisista kysymyksistä. »Fascismista» ja taistelusta sitä vastaan keskusteltiin myös ahkerasti. Vähintään kerran kuukaudessa komiteat pitivät yleisen kokouksen. Puheenjohtaja kutsui kokouksen koolle.

Sotilaskomiteoita oli vuonna 1927 seuraavilla paikkakunnilla: Helsinki, Viipuri, Turku, Vaasa, Kuopio, Oulu, Mikkeli, Lahti, Kouvola ja Riihimäki. Paitsi niitä joukko-osastoja, joita oli asianomaisella paikkakunnalla, voitiin muitakin joukko-osastoja alistaa sotilaskomiteain hoitoon. Niinpä esimerkiksi Hämeenlinnan garnisonissa olevien joukko-osastojen solut olivat Riihimäen komitean alaisia ja Kannaksella olevat solut Viipurin alaisia. Koria ja Lappeenranta olivat Kouvolan komitean alaisia.

Sotilaskomiteain työtä valvoi, kuten jo on kerrottu, *divisioonanorganisaattori*. Tällaisia divisioonanorganisaattoreita oli neljä, joilla jokaisella oli oma piirinsä. Piirijako oli seuraava:

I:n divisioonan organisaattorille kuuluivat Helsingissä, Tuusulassa, Hangossa ja Turussa olevat joukko-osastot sekä laivasto.

II:n divisioonan organisaattorille kuuluivat Kouvola, Koria,

Rankki, Utti, Lappeenranta, Käkisalmi, Viipuri, Terijoki, Raivola, Kellomäki ja Kiviniemi. Suuren merkityksensä tähden tällä divisioonalla oli kaksi yhtä hyvin palkattua organisaattoria. Vaikkakin toinen työskenteli jonkinlaisena apulaisorganisaattorina, he toimivat kuitenkin yhdessä ja ilman varsinaista työnjakoa.

III:n divisioonan organisaattorille (ns. Savon linja) kuuluivat Lahti, Mikkeli ja Kuopio.

IV:n divisioonan organisaattorille kuuluivat Riihimäki, Hämeenlinna, Vaasa ja Oulu.

Divisioonanorganisaattorilla oli 2000 markan kuukausipalkka ja 800 markkaa ylimääräisiä menoja varten. He matkustelivat ahkerasti piirissään, mutta kokoontuivat kerran kuukaudessa Helsinkiin neuvottelemaan. Näitä tilaisuuksia johti sotilaslinjan korkein johtaja, ns. *armeijanorganisaattori*, joka Suomen byroossa edusti myöskin Pietarissa olevan Keskuskomitean sotilasosastoa. Paitsi ns. sotilaslinjaa armeijanorganisaattorin tämän lisäksi oli vielä hoidettava ns. *erikoislinjaa*, jolle uskottiin tehtäväksi erittäin vaikeita ja arkaluontoisia asioita, esimerkiksi korkeimman asteen vakoilu. Sillä työskenteli tehtävään erikoisesti koulutettuja yhteysmiehiä, jotka välistä kuitenkin työskentelivät myöskin divisioonanorganisaattoreiden toimipiirissä. Armeijanorganisaattori ja divisioonanorganisaattorit toimittivat yhteisesti aikakauslehteä »Punasotilas». Armeijanorganisaattori kirjoitti tavallisesti pääkirjoituksen, kun taas divisioonanorganisaattorit toimittivat osaston »Mitä uutta kasarmeista?»

Kuin valtava sädesieni sotilaslinjan hienot, näkymättömät rihmat tunkeutuivat puolustusvoimaimme kaikkiin haarautumiin. Se oli kuin vihollisarmeija meidän oman sotavoimamme sisimmässä elimistössä, kuin tilaisuuttaan vaaniva viides kolonna tämän sanan selvimmässä ja kouraantuntuvimmassa merkityksessä. Häikäilemättömin ja aina valppain katsein solujen jäsenet ja erilaiset yhteysmiehet valvoivat kaikkea, mitä tapahtui joukko-osastoissa, laativat ilmoituksensa ja lähet-

tivät ne aikanaan ylöspäin. Uudet vahvistukset, siirrot, muutokset aseistuksessa tai sisäisessä järjestyksessä, taisteluharjoitusten tulokset, alulle pannut uudistukset, uudisrakennukset, käynnissä olevat linnoitustyöt — kaikesta nämä vakoilijat ja bolševikkivaltion uskolliset kätyrit parhaan kykynsä mukaan ottivat selvää ja tiedoittivat edelleen salaisille päämiehilleen. Eriteltyinä ja valikoituina tiedoitukset aikanaan näkymättömien kanavien kautta saapuivat S.K.P:n Pietarissa olevaan sotilasosastoon joutuakseen lopulta Neuvosto-Venäjän yleisesikunnan pöydälle Moskovaan.

Mutta täällä Suomessa elettiin edelleen kuin syvimmässä rauhassa. Minkäpä tähden olisi epäilty naapuria, kun itsellä ei ollut mitään pahoja aikeita? Suomen kansalla ei niihin aikoihin ollut mitään tietoa vakoilusta, ja luettaessa silloin tällöin hälyuutisia lehdistä niitä pidettiin yksityisinä valitettavina ilmiöinä, jotka pian unohtuivat päivän tärkeämpien tapahtumain päästessä etualalle. Ja kun niin harvoin muistettiin vakoilijoita, valppauskin uinahti, ja paljon sellaista vuoti ulos, joka vähäisellä varovaisuudella ja kansallisella itsekurilla ilman suuria vaikeuksia olisi voitu pitää salassa. Nyt ajatellessa, kuinka tässä suhteessa 1920-luvulla oli laita Suomessa, hämmästyy sitä hyväuskoisuutta ja sopimatonta hyväntahtoisuutta, joka oli ominaista sotilasasiain käsittelylle. Huolimatta 1 000 km pitkästä itärajastamme, vähäisistä mahdollisuuksistamme ja vähälukuisesta kansastamme elelimme vain aivan kuin 180-miljoonaista Neuvosto-Venäjää ei olisi ollutkaan lähimpänä naapurinamme. Me näimme kauniin maamme, kukoistavat, puhtaat kaupunkimme, sosiaaliset hyväntekeväisyyslaitoksemme, kulttuurimme ja taloutemme kehityksen, valtavan uudisviljelytyömme, uudenaikaiset koulumme, kasvavan merenkulkumme ja kuohuvan kansallisen uudistuksen kaikilla elämän aloilla. Me ajattelimme historiaamme ja ikivanhoja pohjoismaisia perinteitämme. Ja niin me sanoimme itsellemme: »Tämä on länsimaita! Tämä ei voi koskaan olla muuta kuin osa länsimaita!» Raja idässä näytti meistä

lujalta ja varmalta kuin Kiinan muuri. Minkäpä tähden Venäjä yrittäisi tunkeutua alueelle, joka oli kokonaan toisenlaista kuin sen oma? Rakensimme muutamia tulikorsulinjoja Kannakselle, ja me muistimme luottavaisina valtavia, tiettömiä, soita täynnänsä olevia rajaseutujamme Laatokan pohjoispuolella. Kunhan me itse vain pysyisimme sävyisinä ja osoittaisimme ilmeisen rauhantahtomme, niin silloin meitä eivät varmastikaan uhkaisi mitkään vaarat. Tulevaisuus oli aivan valoisa. Minkätähden uskoa aivokummituksiin ja onnettomuudenennustajain synkkiin puheisiin? Vaikkakin bolševismi oli meille epämieluista, niin se oli kuitenkin seikka, joka koski ainoastaan venäläisiä itseään. Venäläisen imperialismin ja valloitushalun aika oli kyllä ohi. Sitähän suuruudet itse Moskovassa julistivat. Venäläisten taukoamatta ja äänekkäästi julistamassa rauhanrakkaudessa täytyi olla jotain perää.

Mutta me olimme naiivimpia kuin itse aavistimmekaan. Meidän pitäessämme lupauksemme ja ollessamme sitä mieltä, että meillä oli varaa sellaiseen ylellisyyteen kuin sisäisiin puolueriitoihin ja kaikenlaisiin sisäisiin kulissientakaisiin juonitteluihin, Pietarissa ja Moskovassa oli miehiä, omia suomalaisia miehiä, jotka kylmin ja kostonhimoisin katsein tarkoin seurasivat kaikkea, mitä meillä sattui ja tapahtui. He odottivat aikaansa. He hankkivat itselleen ratkaisevaa hetkeä varten tarpeellisia tietoja. Järjestelmällisesti ja selvällä asiallisuudella he valmistelivat suurta päivää, jolloin punainen lippu vielä kerran liehuisi pääkaupunkimme hallintorakennuksissa. Ja näiden tuuliajolle joutuneiden olioiden takana olivat bolševistiset toimeksiantajat, jotka hoitivat lankoja. Kaikki kauniit sanat olivat heille vain sinistä utua ja sumua. Kaikki juhlallisesti solmitut sopimukset olivat vain paperia. Kaikki toiminta ja toimenpiteet olivat itse asiassa tähdätyt vain yhteen päämäärään: bolševismin levittämiseen koko maapallolle.

Mitäpä Moskovan suuruuksille merkitsivät nämä vähäiset solujen jäsenet, jotka työskentelivät ja raatoivat kuolemaantuomitun Suomen pataljoonissa ja komppanioissa? Mitäpä

merkitsi yksi tai toinen pataljoonanorganisaattori, divisioonanorganisaattori tai jonkin suomalaisen sotilaskomitean puheenjohtaja? Tyhmää karjaa, pelkkiä numeroita, jotka vapautettiin palveluksesta ja jätettiin oman onnensa varaan heti, kun he olivat joutuneet kiinni tai »palaneet». Divisioonanorganisaattori — mikä komea arvo! — mikä hänkään loppujen lopuksi oli? Useimmiten nuori, kokematon työläisnuorukainen, joka osittain seikkailunhalusta, osittain jonkinlaisesta väärään suuntautuneesta aatteellisuudesta oli joutunut mukaan. Ehkä pohjimmalla hänen sielussaan oli myöskin vuodelta 1918 jokin synkkä muisto, joka ylläpiti vihaa ja tyytymättömyyttä olevaiseen. Ehkä suuri palkka houkutteli ja toivo saada »elää herroiksi». Kuinka moni näistä organisaattoreista olikaan aikaisemmin elänyt vaikeissa taloudellisissa olosuhteissa ja saanut tyytyä mitä vähimpään. Nyt heille annettiin mahdollisuus. Nyt he voivat esiintyä hyvin puettuina keikareina, matkustaa ja ihailevassa seurassa näyttäytyä garnisonipaikkakuntien parhaissa ravintoloissa. Ja hehän olivat koulittuja miehiä, nämä herrat divisioonanorganisaattorit. Kerran kuukaudessa he kuuntelivat viisauden sanoja, joita pulppusi mahtavan armeijanorganisaattorin suusta, armeijanorganisaattorin, tulevaisuuden sankarin. He olivat käyneet puoluekoulun kurssin tai saaneet päästötodistuksen Pietarin kansainvälisestä punaupseerikoulusta ja tunsivat itsensä jo ikäänkuin Suomen punaisen armeijan herroiksi ja päälliköiksi, armeijan, joka jo oli olemassa sotilaslinjan toistaiseksi epävirallisissa suunnitelmissa.

Niin matkustelivat ja harjoittivat kiihotusta nämä organisaattorit ja olivat kuin pikku ruhtinaita omissa piireissään. Suoralta kädeltä he osasivat pitää tuntikauden kestäviä esitelmiä kapitalismin ja imperialismin inhottavaisuudesta, selitellä leninismin mukaisen suoran toiminnan opin ainoaa autuaaksi tekevää tietä, paljastaa kavalan fascismin viheliäisyyden ja tunkeutua salaliittoisuuden salaperäisiin sokkeloihin. Organisaattorin hartioilla ei liehunut ainoastaan jännittävän seikkailun aina houkutteleva viitta. Hän oli myöskin oppinut

ja kaiken tietävä mies, vihitty salaisuuksiin ja tulevaisuuden ennustaja. Kuinka monta kertaa olikaan tupakansavun kyllästämissä kokoushuoneissa kuumeenomaisin tuijottavin katsein kuunneltu hänen välkehtiviä tulevaisuudennäkyjä täynnä olevia esityksiään, ja kuinka useasti komitean puheenjohtaja tai pataljoonanorganisaattori salaperäisen näköisenä ja tirkistelevin katsein olikaan tulkinnut tuiki tärkeitä salakielellä laadittuja ilmoituksia, joita erikoisen lähetin tuomina oli saapunut korkeista piireistä, joissa organisaattori päivittäin oleskeli. Oli pysyttävä mukana. Suuri päivä oli kerran koittava. Silloin vähäisellä solun jäsenelläkin, joka nyt innokkaasti raatoi alimpana arvoasteikoissa, oli mahdollisuutensa. Kukapa sen tiesi, ehkäpä tarjoutuisi tilaisuus päästä komennettuna kuuluisaan upseerikouluun Pietariin, miljoonakaupunkiin ja »suureen maailmaan», joka houkutteli kuuleman mukaan niin suruttomalla ja värikkäällä elämällään.

Näin uneksittiin, näin ajattelivat yleensä nämä surkuteltavat nuorukaiset, jotka eri syistä olivat antaneet sotkea itsensä bolševismin vyyhteen ja nyt ajattelemattomasti jatkoivat kulkuaan valtio- ja maanpetoksen traagillisella tiellä. Vielä oli pitkä matka vuoden 1939 marraskuuhun ja tuskalliseen heräämiseen. Ennen sitä niin moni oli ehtinyt joutua ainaiseksi hukkaan. Ja Pietarissa ja Moskovassa kylmät ja kyynilliset miehet istuivat laskelmoiden. He eivät vielä silloin aavistaneet, kuinka vääriksi heidän laskelmansa kuitenkin loppujen lopuksi osoittautuisivat. Kun he kohtalokkaana syysaamuna 1939 päästivät valloilleen kauan valmistellun myrskyn Suomea vastaan, he luulivat voivansa ottaa huomioon laskuissaan »kypsän» kansan ja Suomen kommunistien olevan valmiita yhteiseen esiintymiseen. Ainoastaan jotkut kadonneet lampaat, huonoimmat, seurasivat kutsua. Ihmeekseen he näkivät Suomen entisten kommunistien olevan kokoontuneina sinivalkoisen ristilipun alle. Siitä päivästä lähtien kommunismi oli kuollut oppi Suomessa. Hinta oli kallis. Mutta kansakunta oli kuitenkin lopulta herännyt.

4.

Harmaita ihmiskohtaloita.

Sturenkatu 31:ssä pidätettyjen kuulustelut muodostuivat sekä pitkiksi että vaikeiksi. Anni Kurvinen kieltäytyi viimeiseen saakka tunnustamasta. Ainoa, mitä hänestä saatiin irti, oli muutamia esitelmiä kommunismin ihanuuksista ja porvarillisen yhteiskunnan mädännäisyydestä. Hän oli luiseva ja laiha tyyppi, jolla oli ilottomat, pistävät silmät. Hänen äänensä oli kirkuva, hänen olemuksensa yhtä luiseva kuin hänen ruumiinsa laiha ja kasvonsa kulmikkaat. Täysin kommunistisen kiihkomielisyytensä vallassa hän kuulustelujen aikana toimeenpani lukemattomia kohtauksia, haukkui herjauksin pahanpäiväisesti kyllästyneet kuulustelijansa ja teki itsensä kaikkien niiden perin pohjin inhoamaksi, joilla oli jotain tekemistä hänen kanssaan. Huokaistiin helpotuksesta, kun hänet lopultakin passitettiin vankilaan. Ja kuitenkin tällä luisevalla ja kaikkea viehätystä vailla olevalla naisella oli oma romaaninsa.

Anni Dagmar Stenholm oli syntynyt Helsingissä 1890-luvun alkupuolella ja kasvanut ilottomissa, köyhissä olosuhteissa. Vapaussodan aikoihin hän oli naimisissa työmies Fjalar Kurvisen kanssa, joka punaisten tappion jälkeen pakeni Venäjälle. Hänestä tiedettiin jälkeenpäin vain se, että hän 1920-luvulla oli Neuvostoliitossa mennyt uuteen avioliittoon. Tämän jälkeen hänestä ei ollut kuultu mitään. Anni työskenteli yhteen aikaan eri tupakkatehtaissa, kunnes hän tapasi kohtalonsa punaupseerista ja salaisesta sotilasorganisaattorista Vilho Honkasesta. Tämän erikoisen, seikkailevan miehen kanssa hän pian meni omantunnon avioliittoon hyvään kommunistiseen tyyliin ja aloitti uransa puolueessa. Hän oli usean vuoden aikana Vilho Honkasen seuralaisena ja uskollisena työtoverina. Missä Honkanen oleskeli, siellä sotilaslinjan päämaja myöskin sijaitsi, ja Anni oli sekä arkistonhoitaja että puhtaaksikirjoittaja, monistaja ja salainen lähetti samassa persoonassa. Hän osallistui kommunistien vuonna 1922 tekemään suureen aloit-

teeseen Suomen työläisnaisten voittamiseksi puolueen ihanteille, ja hänet valittiin jäseneksi Uudenmaan kommunistisen piirihallinnon naisjaostoon. Tiedossamme ei ole, kuinka monta salaista lähettimatkaa hän vuosien kuluessa teki Neuvostoliittoon, mutta häntä pidettiin yhtenä etevimmistä ja vaikeimmin tavoitettavana kaikista niistä asiamiehistä, joista viranomaisilla oli tieto.

Kaksikymmenluvun alkupuolella pariskunta asui usean vuoden aikana hiljaisen Pietarinkadun varrella. Niihin aikoihin Honkanen käytti nimeä Väinö Sainio, esiintyi suojeluskuntapuvussa ja kirjoitteli yöt läpeensä julistuksiaan, lentolehtisiään ja kirjoituksiaan punaisiin lehtiin. Vuonna 1926 päämaja taas sijaitsi Töölön uudenaikaisessa kaupunginosassa, itsensä nykyisen Mannerheimintien varrella, josta Honkanen ja hänen puolisotoverittarensa olivat vuokranneet huoneiston Kallio nimisinä. Tämän huoneiston epäilyksiä herättävä messinkinen nimikilpi se juuri löydettiin Anni Kurvisen Sturenkatu 31:ssä säilössä olleitten tavaroitten joukosta. Perhe oli nyt lisääntynyt kolmeksi henkilöksi. Sillä Anni oli nyttemmin ottanut kasvattaakseen Honkasen pienen tyttären Mirjamin, valitettavan sivutuotteen seikkailevan kommunistiorganisaattorin toiminnasta Oulussa 1920-luvun alkupuolella. Annin vuonna 1927 matkustaessa salatein Neuvostoliittoon osallistumaan S.K.P:n suureen plenumiin Moskovassa pikku Mirjam jätettiin rouva Rosendahlin hoitoon, jonka luona hän asui myöskin silloin, kun tuho tuli. Sotilaslinjan päämaja oli silloin Fredriksberginkatu 26:ssa Sturenkatu 31:ssä olevan huoneiston ollessa vain salaisena etappipaikkana. Anni Kurvinen palasi syksypuolella Neuvostoliitosta. Hänen asuntonsa kotiinpaluun jälkeen jäi huolimatta kaikista kuulusteluista ja etsinnöistä hänen omaksi salaisuudekseen.

Noudattaen kommunistisia koulutusperiaatteita Anni Kurvinen kieltäytyi viimeiseen saakka tunnustamasta yhtään mitään. Valokuvien hän selitti esittävän jotain toista henkilöä, sormenjäljet poliisi itse oli salakuljettanut, todistajat valeh-

telivat ja olivat lahjottuja, hänen nimikirjoituksensa oli väärennetty jne. Todistusaineisto oli kuitenkin valtava, ja langettava tuomio oli kolme vuotta ja kaksi kuukautta kuritushuonetta.

Olo kuritushuoneessa ei kuitenkaan muuttanut hänen kovaa ja fanaattista mieltään. Kärsittyään rangaistuksensa hän vuonna 1932 meni salatein Neuvosto-Venäjälle, jossa läpikävi S.K.P:n järjestämät kurssit surullisen kuuluisassa Leninin yliopistossa ja oli vuosina 1934—1936 sanomalehti »Vapauden» toimittajana. Pikku Mirjam salakuljetettiin myös rajan yli bolševikkiparatiisiin ja tuli pian nuorisopioneerien innokkaaksi jäseneksi. Vuoteen 1938 saakka Anni Kurvinen esiintyi sitten matkustelevana kiihotuspuhujana Venäjällä, kunnes hänet äkkiä tuntemattomasta syystä pidätettiin ja hän hävisi näyttämöltä.

Muutamia vuosia nuorempi sisar Agnes Petronella Rosendahl ei vielä vuonna 1927 ollut mikään huomattava henkilö kommunistipuolueessa. Hän oli naimisissa torikauppias Paul Rosendahlin kanssa, joka kaikesta päätellen oli alkoholin vankka ystävä. Avioliitto sujui ainaisen riidan merkeissä, ja eräänä kauniina päivänä Agnes-rouva muutti kahden pienen lapsensa kera kotoaan ja vuokrasi asunnon Sturenkadun varrelta, jossa myöskin reumatisminen äiti asui. Paulista saamme kuulla enemmän suuren Pentikäisen jutun yhteydessä.

Agnes Petronella ei ollut vanha tekijä kommunistien leirissä. Vaikkakin hän jo kauan oli ollut tietoinen sisarensa salaisesta toiminnasta, hän vasta pari vuotta sitten oli antanut värvätä itsensä. Hänen tehtävänään oli monistaa »Punasotilasta» ja hoitaa Sturenkadun varrella olevaa etappia. Sisarensa valmentamana hänkin kieltäytyi tunnustamasta mitään, mistä häntä syytettiin, mutta todistusten perusteella hän sai puolentoista vuoden kuritushuonetuomion. Kärsittyään rangaistuksensa hänkin jatkoi maanpetoksellista toimintaansa, ikäänkuin mitään ei olisi tapahtunut. Kesällä 1929 hän ilmeisesti kävi lähettinä Tukholmassa. Siellä S.K.P:llä oli siihen aikaan neu-

vottelu, jossa osanottajina oli useita tunnettuja suomalaisia kommunistijohtajia, jopa Kullervo Mannerkin omassa persoonassaan oli saapunut Pietarista. Agnes-rouva pidätettiin uudelleen joulukuussa samana vuonna ja tuomittiin vielä kerran kuritushuoneeseen. Hän oli nyt veteraani, joka tuskin vapaaksi päästyään heti ryhtyi jälleen kuritushuoneessaolonsa pakollisesti keskeyttämään työhön. Syksyllä 1933 hän lapsineen meni salatein Venäjälle. Pietarissa hän opiskeli vuoteen 1936 saakka Lännen Vähemmistökansallisuuksien Kommunistisessa Yliopistossa, ja viimeinen, mitä hänestä tiedämme, on se, että hän 1930-luvun loppupuolella oli töissä Putilovin tehtaissa. Tämän jälkeen laskeutuu verho myöskin hänen myöhempien kohtaloittensa eteen.

Paljoa kiintoisampi kuin sisarukset Kurvinen ja Rosendahl, jotka loppujen lopuksi olivat kuitenkin vain jokseenkin vähäisiä hahmoja suuressa draamassa, oli se mies, joka Aaltosnimisenä Sturenkatu 31:n huoneistossa pidetyn kotitarkastuksen aikana ilmaantui näyttämölle. Hänen oikea nimensä osoittautui pian Axel Marteliniksi. Arkistosta poimittiin esiin tarpeelliset asiakirjat ja tajuttiin heti, että onnellinen sattuma tällä kertaa oli lahjoittanut Ratakadulle todellista suurriistaa. Axel Martelin, joka äskettäin oli palannut Neuvostolasta, ei sillä kertaa ollut vähäisempi henkilö kuin eräs S.K.P:n sotilaslinjan korkeimmista organisaattoreista. Hyvän kommunistitaktiikan tyylin mukaisesti hän aluksi kielsi kaiken ja käytti ohjelman mukaisesti hengähdystaukoja teoreettisiin vuodatuksiin parlamentaarisen luokkataistelun mahdottomuudesta ja suoran toiminnan välttämättömyydestä. Pitkien kuulustelujen ja sitovien todisteitten esittämisen jälkeen hän pehmeni huomattavasti ja tunnusti sentään niin paljon, että hänen elämäntarinansa suurin piirtein saatiin selville. Se oli lohduton ja harmaa historia yksinkertaisen ja luotettavan solunjäsenen tiestä puolueen huippuja kohti. Axel Martelinin tapausta voidaan pitää luonteenomaisena esimerkkinä hyvästä urasta S.K.P:n sotilaslinjalla.

Tuleva divisioonanorganisaattori oli syntynyt Etelä-Suomessa 1899 eräässä maalaiskylässä. Isällä oli oma tontti ja huvila, ja hän kuului pitäjän vapaaseen käsityöläisluokkaan. Axel-poika kasvoi köyhissä ja pienissä olosuhteissa. Viha »porvareita» kohtaan ja kosto vuoden 1918 tappiosta olivat tunteita, joita hän jo lapsuusvuosina imi itseensä. Hän kävi paikkakunnan kansakoulun ja antautui sitten muurarin ammattiin. Asevelvollisuutensa hän suoritti vuosina 1922—1923 eräässä jalkaväkirykmentissä ja kohosi korpraaliksi.

Niihin aikoihin S.K.P:n sotilaslinja oli jo organisoitu maassamme ja on todennäköistä, että Axel Martelin juuri ennen astumistaan sotapalvelukseen oli värvätty johonkin niistä soluista, joita oli joukko-osastossa. Vuosien kuluessa hänen kehityksensä oli yhä enemmän liukunut vasemmalle päin vieden lopuksi hänet ratkaisevasti kommunistien leiriin. Kuka oli värvännyt hänet salatoimintaan ja mitä hän asepalveluksessa ollessaan mahdollisesti oli tehnyt, ei ole voitu selvittää. Hänen on kuitenkin täytynyt osoittaa ilmeistä kyvykkyyttä, sillä vuosina 1923—1925 tapaamme hänet läheisessä yhteistyössä sotilaslinjan silloisen organisaattorin, Keskuskomitean edustajan, punaupseeri Seth Pakarisen kanssa. Tämä asui ajoittain Söörnäisissä V:llä linjalla erään kylvettäjän luona. Martelin kävi häntä täällä säännöllisesti tapaamassa ja toimi ilmeisestikin tuon surullisenkuuluisan organisaattorin lähimpänä miehenä. Sotilaslinjan varsinainen päämaja oli tässä pienessä asunnossa Söörnäisissä vuosikausia. Sieltä käsin hoidettiin jo laajentunutta vakoilutoimintaa. Käskyjä annettiin alaisille elimille, vakoilutyötä organisoitiin ja saatuja ilmoituksia eriteltiin, valikoitiin ja järjesteltiin lähetettäviksi edelleen ylöspäin.

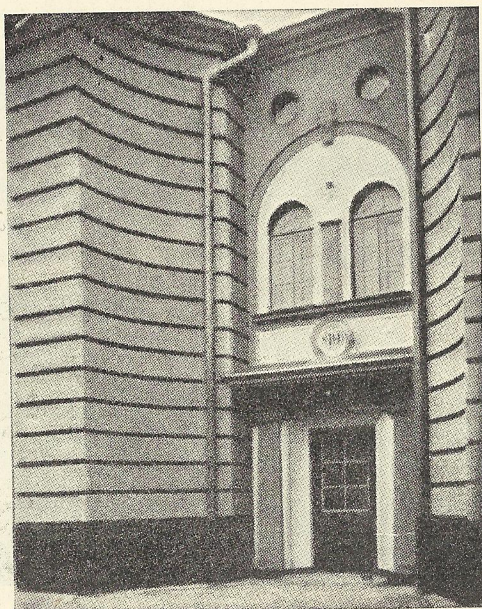
Ratakadun ensimmäiset tiedot Axel Martelinin salaisesta toiminnasta ovat päivätyt samoihin aikoihin. Eräs etsivistä antoi toukokuun 30 päivänä 1925 ilmoituksen, että kahta Martelinin veljestä epäiltiin salatoiminnasta. He matkustelivat ahkerasti eri puolilla maata, esiintyivät garnisonipaikkakun-

nilla aliupseerien seurassa ja levittivät kommunistisia lentolehtisiä ja julistuksia joukko-osastojen keskuuteen. Apulaisinaan heillä oli myöskin useita kevytkenkäisiä naisia, joilaisten kanssa varuskuntapaikkojen sotilailla on tapana seurustella. Oleskellessaan kotona maalla veljekset harjoittelivat pistooliammuntaa niin, »että tuntui melkein siltä, kuin sota olisi puhjennut». Pitäjän nimismies tiesi myös kertoa, että Axel Martelinilla oli tapanaan paikkakunnan työväenyhdistyksen toimeenpanemilla kursseilla pitää räikeänpunaisia, kiihottavia palopuheita, jotka jo olivat aikaansaaneet koko joukon pahennusta paikkakunnalla. Axel Martelinin tie kulki ilmeisestikin kommunistisessa arvojärjestyksessä kohti korkeuksia.

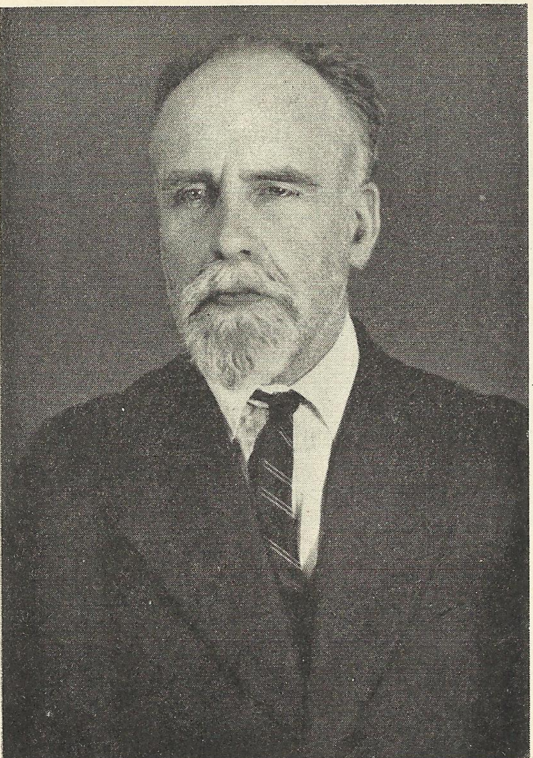
Tähän asti kaikki etsiskelyt olivat epäonnistuneet. Martelin työskenteli niin varovaisesti, ettei häntä kertaakaan saatu näköpiiriin. Tähän asti ei myöskään ollut voitu hankkia mitään sitovia todisteita häntä vastaan. Ainoastaan kerran hän oli pelkästä sattumasta vähällä joutua kiinni. Elettiin kieltolain merkeissä, ja pirtun salakuljettajien ja salaisten pirtupesien etsiskely oli täydessä käynnissä. Eräänä päivänä vuonna 1925 pirtupoliisi suoritti äkkiä ratsian siinä talossa, jossa Axel Martelin sillä kertaa asui. Hän oli juuri monistamassa erästä lentolehtistä. Joukoittain raskauttavia papereita, vakoiluilmoituksia ym. oli sitäpaitsi levällään tuoleilla ja pöydällä. Niiden hävittämiseen ei ollut aikaa. Herra organisaattori valmistautui jo kaikkein pahimpaan. Jostain käsittämättömästä syystä Martelinin asunto kuitenkin jäi tässä talossa ainoaksi, jossa poliisi ei vieraillut. Sotilaslinjan salaisuudet olivat pelastetut.

Axel Martelin jatkoi näinä kuukausina uupumattomasti toimintaansa. Viipurissa hänellä oli eräs asiamies, joka jatkuvasti piti häntä selvillä kaikesta siitä, mitä siinä osassa maata tapahtui, ja Helsingissä hän oli mitä läheisimmässä yhteydessä silloiseen armeijanorganisaattoriin Vilho Honkaseen. Kaisaniemen takana radan varressa oleva silta oli päällystön ja yhteysmiehien suosima kohtauspaikka. Kokoontuessaan kesäisin pääkaupunkiin neuvotteluihinsa divisioonanorganisaattoreilla

Valtiollisen poliisin Viipurin osasto, Karjaportinkatu 10. Talo oli rakennettu 1700-luvun loppupuolella. Se tuhoutui talvisodan aikana.

Eversti Sergei Antonovitš Ginken-Bogajevski.

Kaunis houkutuslintu Eva Zachari.

oli tapana mennä sotilaslinjan omalla moottoriveneellä Lauttasaaren takana olevaan Käärmesaareen, jossa voitiin olla varmoja siitä, ettei pelätty ja kaikkialla läsnäoleva »ohrana» häiritsisi. Kalastusvehkeet, selkäreput, ruokatavaralaukut ja korillinen pilsneriä antoivat puuhalle mitä rauhallisimman saarimatkan leiman. Neuvostoliiton lähetystöön pidettiin tarpeellista yhteyttä yllä sen erään virkailijan välityksellä. Axel Martelin ja armeijanorganisaattori Vilho Honkanen hoitivat tätä yhteyttä. Salaiset kohtaukset tapahtuivat tavallisesti Kansallisteatterin seutuvilla olevilla hiljaisilla kujilla tai myöskin edellämainitulla Kaisaniemen takaisella sillalla. Axel Martelin oli nyttemmin tavallisesta solun jäsenestä kohonnut divisioonanorganisaattoriksi. Hän kirjoitti »Punasotilaaseen» huomattavia kirjoituksia »Punakadetin» salanimellä. Hänen suuri päivänsä oli koittanut. Syyskesällä 1925 tuli komennus »Leningradin kansainväliseen päällystökouluun», joka sijaitsi Pietarissa Kadetskajan varrella.

Hän matkusti syyskuussa salaisen etappitien välityksellä rajan yli Neuvostolaan. Hänet kirjoitettiin sitten Valtamo nimisenä kommunistiseen punaupseerikouluun, mutta muutettiin seuraavan vuoden lokakuussa toisten suomalaisten kanssa Leningradin jalkaväkikouluun. Hän päätti opintonsa 1 päivänä syyskuuta 1927. Sillä välin hän oli ehtinyt osallistua S.K.P:n juhlalliseen, Moskovassa pidettyyn edustajakokoukseen, ns. plenumiin, jossa hän esiintyi sotilaspuvussa ja teki tuttavuutta korkeitten suomalaisten kommunististen mahtimiesten kanssa. Vilho Honkanenkin oli siellä sotilaslinjan Helsingistä lähettämänä edustajana. Itse Komintern oli hiljattain julistanut mitä suurimman valmiuden olevan tarpeellista sodanvaaran yhä kasvaessa Euroopassa, ja tämän sodanvaaran merkitystä ja tulevien mahdollisuuksien oikeata hyväksikäyttöä päntättiin nyt läsnäolevien suomalaisten kommunistien päähän. Vapauden suuren päivän katsottiin näin ollen olevan lähellä, nyt piti tehdä työtä, jotta kaikki olisi selvää, kun merkki annettaisiin. Tämän plenumin juhlallisina päivinä oikeauskoiset saivat ikään-

kuin aavistusten verhon läpi katsella sitä tulevaa auringonnousua, joka odotti myöskin suomalaisia kaikkien isän Stalinin armollisella ja viisaalla johdolla. Ei pidä moittia yksinkertaista, maaseudulta kotoisin olevaa suomalaista kommunistia, jos hän kaiken sen jälkeen, mitä hän etuoikeutettuna vieraana oli saanut nähdä ja kokea molemmissa metropoleissa Pietarissa ja Moskovassa, menetti tasapainonsa ja pyhällä vavistuksella vastaanotti hänelle nyt annetun kunniakkaan komennuksen. S.K.P:n Keskuskomitealta Martelin sai lokakuussa määräyksen viipymättä matkustaa Suomeen. Hänen tuleva toimintansa oli luonnehdittu »poliittiseksi valistustyöksi». Hän tiesi jotain, hän osasi jotain, hän oli jonkin arvoinen. Hän oli perehtynyt tehtäväänsä ja oli tulevaisuuden mies. Todellakin, entinen muurari Axel Martelin oli omin voimin singonnut itsensä tulevaisuuden Suomen huipuille. Hän asteli kevein askelin Keskuskomitean portaat alas ja silmäili kadun kirjavaa vilinää. Hän ei ollut enää mikään herra kukahyvänsä. Suomen tulevassa puna-armeijassa hänellä olisi vähintään divisioonankenraalin tärkeä asema. Toistaiseksi tämä armeija tosin oli olemassa ainoastaan vähän vaatimattomammassa ja huolestuttavammassa sotilaslinjan muodossa. Mutta suuri päivä oli koittamassa. Se mitä hän oli nähnyt, kuullut ja oppinut Pietarissa ja Moskovassa, todisti, että pian näyttäisi toisenlaiselta, ehkä hyvinkin läheisessä tulevaisuudessa. Ja Axel Martelin ei edes vielä ollut täyttänyt 28 vuotta.

Itse asiassa sotilaslinjan johtomiehet Suomessa eivät olleet lahjattomia eivätkä tyhmiä. Heidät valittiin suurella huolella, ja ainoastaan ne, jotka osoittivat tarmoa, kekseliäisyyttä ja edistyksellisyyttä, otettiin suosiollisesti huomioon. Axel Martelin oli lyhyenläntä, pituus 168 cm. Hänellä oli tummanruskea tukka, harmaat, pistävät silmät, pieni suu, joka ilmensi lujuutta ja päättäväisyyttä, ja voimakas, lujatahtoinen leuka. Tukka oli harvennut aikaisin, ja suuret lahdelmat paljastivat jokseenkin korkean otsan. Hän pukeutui aina hyvin ja oli luonteeltaan täsmällinen ja järjestystä rakastava. Suomalai-

sen sitkeällä itsepintaisuudella hän antautui siihen tehtävään, joka hänelle oli annettu. Puhujana hän oli kiihottava ja kiihkeätä palopuhujatyyppiä. Käytännöllisissä kysymyksissä ja vaikeissa tilanteissa, kun tarvittiin kekseliäisyyttä, hän osoitti nopeutta ja oveluutta. Pietarin Keskuskomitea ei ollut tehnyt huonoa valintaa valitessaan Axel Martelinin »poliittiseen valistustyöhön» Suomessa. Lokakuun lopulla 1927 hän saapui enemmän kuin kahden vuoden poissaolon jälkeen Helsinkiin.

Jo tämän kuun 25:ntenä hän kohtasi sovitussa kohtauspaikassa yhteysmiehensä. Tunnukset vaihdettiin, minkä jälkeen uusi organisaattori asettui Fredriksberginkatu 26:n huoneistoon, jossa Suomen byroon sotilaslinjan päämaja tilapäisesti majaili. Hän esiintyi Luodon nimellä ja sanoi olevansa kirjanpitäjä. Kaikki näytti oikein lupaavalta. Suuri määrä työtä odotti, ja organisaatiolla oli monta rautaa tulessa. Ja sitten sokea kohtalo teki hänelle tepposet Sturenkatu 31:ssä. Isku tuli odottamatta. Hän sotkeutui yhä enemmän kuulustelujen kestäessä, ja todistusaineistoakin häntä vastaan kasaantui. Hänen salkustaan poliisi ei löytänyt vähempää kuin 10 000 markkaa, joka oli sotilaslinjan omaisuutta ja jonka hän päivää aikaisemmin oli saanut eräältä yhteysmieheltä. Huolimatta Martelinin itsepäisestä kieltämisestä salaperäinen Luoto nimi paljastui. Fredriksberginkadun huoneistosta takavarikoitiin eri vaatekappaleita, mm. eräs sininen puku. Ripustimessa oli räätälinliikkeen nimi, ja pian oli todettu, että eräs Martelin oli löydetyn puvun tilaaja.

Todistusaineiston painostamana Axel Martelin lopulta teki tunnustuksen, joka oli riittävä langettavaan tuomioon. Se oli kolme ja puoli vuotta kuritushuonetta. Tulevan divisioonankenraalin ura oli näin katkennut. Pietarin ja Moskovan suuruuksilla ei ollut tapana tuntea mitään sääliä »palaneita» kohtaan. He olivat kerta kaikkiaan merkittyjä, eikä heitä voitu enää käyttää. Axel Martelinille elämä aukeni kuritushuoneessaolon jälkeen jokseenkin yllättävällä tavalla. Hän elää vieläkin

ja on hyvinvoipa, arvonantoa nauttiva kansalainen. Kuinka tämä on käynyt päinsä, on kuitenkin eri juttu.

13:ntena helmikuuta 1928 passitettiin Fredriksberginkatu 26:n jutun yhteydessä pidätetyt henkilöt varhaisella aamujunalla Turkuun odottamaan hovioikeuden tuomiota. Kaikki kävi hyvin. Ainoastaan eräs heistä, hurjaluontoinen rouva Sassi, vankivaunuun noustessaan huusi kimeällä äänellä: »Eläköön maailmanvallankumous!» Mutta tämä tapahtui hiljaisella pistoraiteella kaukana yleisölle varatuista asemalaitureista. Varhaisella aamuhetkellä huuto kaikui kuuroille korville. Tähän kohtaukseen päättyy myöskin kertomuksemme luisevan Anni Kurvisen, marisevan Agnes Petronella Rosendahlin ja äkkiä toiveissaan pettyneen, entisen tulevan punakenraalin Axel Martelinin kolkoista elämänvaiheista.

5.

Erään armeijanorganisaattorin urotyöt.

On oikeastaan ihmeellistä ajatella, että Suomen armeijan korkean kenraalikunnan juhlallisesti kokoontuessa neuvottelemaan mitä tärkeimmistä puolustuskysymyksistä yleisesikunnan talossa Korkeavuorenkadun varrella samanaikaisesti kohtasivat toisensa hyvin naamioidussa huoneistossa Töölössä tai Sörnäisissä toiset, yleisölle tuntemattomat miehet, jotka ainakaan omasta mielestään eivät olleet vähemmän merkityksellisiä kuin nuo jalopeuroin ja kunniamerkein koristetut. He olivat vielä suhteellisen nuoria, nämä siviilipukuiset ja salaperäiset divisioonan- ja armeijanorganisaattorit. Mutta omasta mielestään he edustivat tulevaisuutta. Pietarissa ja Moskovassa koulutettuina he olivat syntyvän punaisen Suomen tulevia kenraaleita, ja toveri armeijanorganisaattori Honkasella oli tapanaan todellakin ei aivan vähäisellä tyydytyksellä kehaista, että

armeijan päällikkö kenraali Vilkama oli tuskin ehtinyt nähdä nimikirjoituksensa musteen kuivuvan päiväkäskyissä, kun ne jo valokuvajäljennöksinä olivat herra armeijanorganisaattorin käsissä. Mitään todistetta tämän kehumisen paikkansapitäväisyydestä meillä tosin ei ole. Mutta huomattavana tosiasiana voidaan sanoa, että sama Honkanen S.K.P:n plenumissa Moskovassa vuonna 1925 piti esitelmän, jossa hän kertoi, kuinka eräs jäljennös tunnetun Holman komitean erittäin salaisesta mietinnöstä joutui sotilaslinjan käsiin, ennenkuin komitean jäsenet itse olivat ehtineet hyväksyä omia kaksoiskappaleitaan. Kuinka tämä kävi päinsä, ei tarina kerro.

Suomen punainen armeija oli kuitenkin tosiasia. Runko sen komppanioihin, pataljooniin, rykmentteihin ja divisiooniin oli olemassa. Johdossa olivat divisioonanorganisaattorien ja armeijanorganisaattorien persoonissa kenraalikunta sekä arkistoineen ja viestiyhteyksineen että vakoilu- ja vastavakoilutoimintoineen. Tosin kokoukset pidettiin toistaiseksi yksinkertaisesti kalustetuissa köyhän miehen asunnoissa. Mutta kaukana idässä rajan takana istuivat väsymätön Keskuskomitea, Komintern ja Neuvostoliiton kylmästi laskelmoivat suuruudet. Heidän päämääränsä oli selvä. Heidän verkostonsa oli levittäytynyt jo koko maapallolle. Aikaisemmin tai myöhemmin maailmanvallankumous olisi todellisuus.

Sturenkatu 31:ssä suoritettujen pidätysten jälkeen Ratakadulla työskenneltiin ankarasti ja järjestelmällisesti. Fredriksberginkatu 26:sta saadun arvokkaan arkiston perusteella voitiin kommunistisen yleisesikunnan eri jäsenet helposti todeta, ja pian vedettiin suuri apaja. Joukko pidätyksiä ja kotitarkastuksia toimitettiin vuoden 1927 lopussa ja vuoden 1928 alussa. Useita divisioonankenraaleita in spe sekä joukko pienempiä suuruuksia joutui toinen toisensa jälkeen lukkojen taakse, ja koko laajalle levinnyt verkosto revittiin rikki. Ainoastaan yksi uhmasi yhä poliisin vaivannäköä. Ainoastaan yksi pysyi näkymättömänä ja lain pitkän käden tavoittamattomissa.

Tämä ainoa olikin arvokkaampi kuin kaikki muut yhteensä. Kaikkein tärkein armeijanorganisaattori ja päävakoilija Vilho Honkanen oli edelleen vapaalla jalalla.

Vilho Vihtorinpoika Honkanen syntyi vuonna 1898 Kontiolahden kylässä Joutsenon pitäjässä köyhässä työläiskodissa kauniin Saimaan etelärannalla. Isä kuoli vuotta pojan syntymän jälkeen, ja äiti meni pian uusiin naimisiin erään sekatyömies Nuutisen kanssa. Isän kuoleman jälkeen »Vilkalla» ei ollut sijaa kotona. Hän joutui pian äitinsä vanhempien luo ja muutti heidän kanssaan Ruokolahdelle, jossa äidinisä oli töissä Immalan sahalla. Täällä Vilkka kävi kansakoulua vuoteen 1912 saakka. Muuta koulutusta hän ei saanut, seikka, jota hän moneen kertaan myöhemmän toimintansa aikana valitti. Miehuusiässä hän kävi punaupseerikoulun Pietarissa. Perhe oli köyhä, ja jokaista kättä tarvittiin ansiotyöhön. Myöskin Vilkan täytyi osallistua perheen ylläpitoon, ja kuten äidinisä hänkin sai työtä Immalan sahalta. Siellä hänestä tuli pian sosiaalidemokraattisen urheiluseuran »Alun» ja sosiaalidemokraattisen nuorisoseuran tarmokas jäsen. Hänet valittiin pian viimeksimainitun yhdistyksen sihteeriksi.

Vuonna 1916 äidinisä muutti perheineen Venäjälle. Kuten monet muutkin suomalaiset hänkin pääsi töihin Pietarin lähellä olevaan Dubrovkan paperitehtaaseen. Mutta vallankumous tuli, ja Suomessakin syntyi punakapina. Punaisesta pääkaupungista tuli Dubrovkaan kiihottajia, jotka värväsivät miehiä Pietarin suomalaiseen punakaartiin. Eräänä kohtalokkaana helmikuun päivänä 1918 Vilho Honkanenkin liittyi tähän joukko-osastoon. Toisen komppanian konekivääriampujana Honkanen pian joutui Tampereen rintamalle ja osallistui tämän kaupungin pohjoispuolella käytyihin ankariin taisteluihin. Emme tiedä, kuinka sittemmin oikeastaan kävi, mutta kun punakaartin kohtalo Suomessa oli sinetöity, Vilho lähti Pietariin ja matkusti kohta Uraliin, jossa hän syksyyn saakka oli töissä eräällä sahalaitoksella. Hän palasi sitten takaisin Dubrovkaan ja kohosi tarkastajaksi tehdasyhdyskunnan erää-

seen elintarvikekauppaan. Vappuna 1919 hän sai suuren tilaisuutensa: hänet kirjoitettiin kadetiksi Pietarin Sotakouluun. Maaliskuussa 1920 hän sai päästötodistuksen täysin koulutettuna punaupseerina, mutta oli ehtinyt jo sitä ennen saada sotaisen tulikasteensa.

Kenraali Judenitšin Pietaria vastaan tekemän hyökkäyksen päivät olivat käsillä, ja miljoonakaupungin kohtalo riippui hiuskarvan varassa. Kurssilaispataljoonakin täytyi panna riveihin, ja Honkanen oli kaksi eri kertaa tulessa. Hän kunnostautui ja valtasi vihollisen erään tankin. Sanotaan hänen tästä saaneen Punaisen Lipun kunniamerkin. Olkoonpa miten hyvänsä: S.K.P:n mielenkiinto oli herännyt tätä neuvokasta ja ilmeisesti erittäin rohkeata nuorta miestä kohtaan. Koivujen puhjetessa silmuihin laajassa Itä-Karjalassa me tapaamme Vilho Honkasen Sorokkaan menevässä junassa. Hän oli punaupseeri Väinö Aaltonen ja matkusti salaisissa erikoistehtävissä, jotka oli saanut itselleen S.K.P:n korkealta Keskuskomitealta. Pohjois-Suomen erämaissa oli tekeillä jotain. Vilho Honkaselle oli uskottu suunnitellun työn korkein johto.

Saksa oli voitettu, valkoiset venäläiset armeijat lyötyjä tai perääntymässä. Kommunismi Saksassa näytti lupaavalta. Monessa muussakin maassa kuohui. Maailmanvallankumous, jonka tulevaisuus vielä äskettäin oli näyttänyt synkältä, oli kuin ihmeen kautta pelastunut. Moskovan suuruudet voivat vielä kerran ajatella hyökkäämistä. Suomen kanssa vallitsi sotatila. Itä-Karjalassa oli lyöty suomalaiset vapaaehtoiset ja kapinalliset, ja he olivat lähteneet paluumatkalle rajan taakse. Vuoden 1918 pettymyksien kostamiseen arveltiin olevan yhä suotuisammat mahdollisuudet. Pohjois-Ruotsissa ja Pohjois-Norjassa voitiin ottaa laskelmissa huomioon avuliaita käsiä. Isku Suomen »kurkkua» vastaan kapealla alueella Suomussalmen ja Oulun välillä kangasteli. Kainuun karujen erämaiden karaistuneiden metsätyöläisten ja köyhien pienviljelijäin joukossa oli alttiita uusien kapinamerkinantojen kuuntelijoita. Ruotsin malmikentät ja vapaa Atlantin satama Narvi-

kissa häämöttivät tämän toimintasäteen horisontissa lännessä. Asia oli yrittämisen arvoinen.

Juhannuksen aikoihin 1920 Suomen viranomaiset ensi kertaa saivat vihiä salaisista punaisten aseharjoituksista, joita pidettiin metsissä Kuhmoniemen suunnalla. Pian tiedettiin kertoa etapeista ja yöllisistä asekuljetuksista. Kajaanin työväenyhdistyksen talossa pidettiin salaperäisiä kokouksia. Entisiä Muurmannin legioonalaisia ja Venäjältä lähetettyjä asiamiehiä oli liikuskellut niillä main. Kuhmoniemellä oli voimakas punakaarti, ja sillä sanottiin jo olevan aseita. Kajaaniinkin odotettiin aselähetyksiä. Erään Väinö Aaltosen sanottiin olevan kaiken tämän johdossa. Suomen viranomaiset seurasivat kasvavalla huolestumisella kehitystä kaukaisissa, harvaan asutuissa koillisissa rajapitäjissä.

Monen kuukauden vaivalloisen työn jälkeen onnistuttiin lopulta syksyllä 1920 saamaan luja ote tästä kaikesta, ja marraskuussa pidätettiin yhtenä suurena rykelmänä tämän vaarallisen liikkeen toimeliaimmat johtajat. Koko kesän ajan oli pidetty aseharjoituksia tarkoituksella kouluttaa aliupseereita uutta suunnitteilla olevaa kapinaa varten, ja aseita oli virrannut suuressa määrin punaisille Kuhmoniemen salaisen etapin kautta. Säännöllisiä aliupseerikursseja oli ylläpidetty Kajaanissa useita kuukausia. Siellä oli myöskin eräs tärkeimmistä etappiasemista, mm. sieltä lähtivät matkalle itään päin Neuvostolaan värvätyt suomalaiset punakaartilaiset. Käytettiin tunnussanoja ja salaisia merkkejä. Kavaltaja rangaistiin kuolemalla. Suomen viranomaisten asiaan puuttuminen oli näin ollen tullut viime hetkellä. Johtajaa, salaperäistä Aaltosta, ei kuitenkaan tavattu. Hän oli jo hyvässä turvassa itärajan toisella puolella.

Vuosien 1920 ja 1921 vaihteessa Honkanen oleskeli Pietarissa, jossa hän Pekkala nimisenä osallistui S.K.P:n järjestämiin propagandakursseihin. Korkein taho oli sillä välin päättänyt sijoittaa pohjoisen suomalaisen keskuksen Ouluun. Vilho Honkanen sai vielä kerran johdon käsiinsä, ja helmikuussa 1921 me tapaamme hänet ja joukon muita rekikyydissä matkalla

Kantalahden eteläpuolella olevasta Knäsöstä länteen päin. Kanasesta Tuntsaan ajettiin porolla. Sitten mentiin hiihtäen rajan yli Sieminkiin, Tuutikylään, Kuolajärvelle (Sallaan) ja Sotkatunturille. Päämääränä oli Rovaniemi, josta junalla saavuttiin Ouluun.

Kesällä 1921 punaisten päämaja oli majoittuneena Mäkelinin lesken luo Ouluun. Jatkuvasti uskottiin pian koittavan uuden vallankumouksen Suomessa. Honkanen, joka Oulussa esiintyi sekä Väinö Aaltosena että Frans V. Aaltona, järjesteli ahkerasti punakaartia paikkakunnalle, rakenteli uusia salaisia etappeja ja värväsi asiamiehiä vakoilutoimintaansa. Eräällä yksinäisellä saarella saaristossa pidettiin salaisia aseharjoituksia, ja Honkanen, joka jo tunsi itsensä synnynnäiseksi sotaherraksi, kuljeskeli ympäristössä jättiläismäinen mauseri kätkettynä housunkauluksen alle. Mutta tänä aikana hän teki myöskin punaisen uransa suurimman virheen.

Vilho Honkasen inhimillisiin heikkouksiin kuului nimittäin luonnottoman suuri mielenkiinto heikompaa sukupuolta kohtaan. Naiset olivat aina hänen lähimpiä apulaisiaan, ja hänen sotkuisista rakkausasioistaan on lukemattomia juttuja. Oulussa hän rakastui pian sen lesken kauniiseen tyttäreen, jonka talossa hän asui. Samaan taloon oli muuten myös punainen päämaja sijoitettu. Tulos tästä suhteesta oli tytär Mirjam, jonka myöhempiin kohtaloihin olemme jo vihjanneet.

Syksypuolella punaisten asiamiesten korvia alkoi kuumoittaa. Poliisi oli päässyt salaisen toiminnan jäljille, ja pyydysnuotta oli jo laskettu vesille. Tälläkin kertaa Honkanen kuitenkin sai ajoissa varoituksen ja hävisi rajan yli Neuvostoliittoon. Leskelle hän kuitenkin jätti muistoksi omakätisellä nimikirjoituksella varustetun valokuvansa. »Toveri Ellen Mäkelinille. 27. VIII. — 21. V. A:nen» oli siinä selvin kirjaimin luettavissa. Kuvan ja tekstin kiinnostuneimmaksi katselijaksi tuli pian Valtiollisen poliisin Oulun osaston päällikkö. Neuvoteltiin Helsingin päämajan kanssa, joka monien vaivojen jälkeen oli onnistunut saamaan toisenkin kuvan Vilho Hon-

kasesta. Identtisyys Väinö Aaltosen ja Vilho Honkasen välillä todettiin pian. Sitten vähitellen hankittiin vieläpä yksityiskohtaiset tuntomerkitkin. Kaikki alaosastot hälytettiin. Mutta Vilho Honkanen oli ja pysyi poissa. Vuoden 1921 lopusta lähtien hän oleskeli Pietarissa ja piti punaupseerikoulussa ja Lännen Vähemmistökansallisuuksien Kommunistisessa Yliopistossa varsin ihailtuja esitelmiä oikeasta tavasta harjoittaa kiihotustoimintaa ja sotilasvakoilua. Lomien aikana hän käyskenteli Uralin romanttisilla vuoristoseuduilla tai paistatteli päivää ihanan Krimin proletaarisissa kylpypaikoissa.

Syksyllä 1922 tuli kuin salamana ilmoitus, että hänet oli nähty Helsingissä. Kohta sen jälkeen hän esiintyi Toivo Kankaan nimellä Kuopiossa jakaen ahkerasti lentolehtisiä. Sanottiinpa hänen esiintyvän jopa suomalaisen kersantin asussa. Etsiskelyjen tehokkuus kaksinkertaistettiin. Etsivät toimivat korkeapaineen alaisina. Ei vilahdustakaan todellisista jäljistä ollut löydettävissä. Että suuria asioita oli tekeillä, se pantiin Ratakadulla kuitenkin tarkoin merkille. Sen työtaakka lisääntyi siitä lähtien nopeasti.

Vilho Honkasen suuruuden aika oli itse asiassa nyt vasta alkanut. Suomen sotilaslinjan entinen päällikkö August Enroth oli joutunut kiinni. Hän oli ollut jokseenkin taitamaton ja saanut suhteellisen vähän aikaan. Uudeksi armeijanorganisaattoriksi Suomeen valittiin vasta 24-vuotias Vilho Honkanen. Keskuskomitean näkökulmasta katsoen valinta oli onnistunut. Honkanen järjesti lyhyessä ajassa uudelleen paljon käytetyn sotilaslinjan ja pani eloa ja vauhtia sen kaikkiin divisioonanorganisaattoreihin ja sen alaisiin elimiin. Kyvykkyytensä ja nokkeluutensa, tarmonsa ja henkilökohtaisten ansioittensa tähden hänestä tuli pian punaisten keskuudessa sankari, taruolento, josta kerrottiin lukemattomia kaskuja. Hänestä kerrottiin, ettei hän pelännyt Jumalaa, pirua eikä edes ohranaakaan. Hän tunsi todellista pelkoa ja vavistusta vain luisen ja fanaattisen Anni Kurvisen edessä, jonka kanssa hän oli mennyt kommunistiseen toveriavioliittoon ja joka seuraavien vuosien

aikana oli hänen lähin työtoverinsa. Anni Kurvisen kanssa hän asui yhdessä, kuten jo olemme maininneet, vuoteen 1925 saakka Väinö Sainio nimisenä Pietarinkadun varrella ja kesällä Läntisen Viertotien varrella (nykyinen Mannerheimintie) numerossa 31. Käskynsä hän merkitsi peitenimillä »Antti» ja »Yrjö».

Armeijanorganisaattori Vilho Honkanen oli lyhyenläntä, voimakasrakenteinen ja suhteettoman suuripäinen mies. Hänen pituutensa oli ainoastaan 164 cm. Hänellä oli kiiltävä, pikimusta tukka ja tuuheat, kaarevat kulmakarvat. Korkean otsan alta katselivat eloisat tummanruskeat silmät. Ohuet, yhteenpuserretut huulet todistivat päättäväisyyttä ja tarmoa. Harmaanvaalea iho ja matala, miltei häipyvä ääni todistivat häikäilemättömästä fanaatikosta. Hän luki paljon ja kirjoitti paljon. Tyyli oli kevyttä, selvää ja täsmällistä. Hän oli hyvä puhuja, ja hänen kiihottava ja eloisa puhetapansa teki aina syvän vaikutuksen kuulijoihin. Hän oli älyllinen tyyppi ja sellaisena harvinainen ilmiö Suomen kommunistijohtajien joukossa. Jos hänellä olisi ollut suurempi yleissivistys ja perusteellisempi koulutus kuin vain maalaiskansakoulun antama, hänellä varmaankin olisi ollut loistavampi kommunistinen ura, kuin mikä hänen osakseen tuli. Epäilemättä hän kuitenkin oli vaarallisin armeijanorganisaattori, mitä Suomen byroolla toimintansa aikana oli käytettävänään.

Honkanen johti usean vuoden aikana sotilaslinjaa viranomaisten saamatta hänestä mitään kunnollista jälkeä. Vuonna 1924 hän matkusti Raahen salaisen etapin kautta Ruotsiin ja kohtasi Tukholmassa korkeimmat suomalaiset kommunistijohtajat Sirolan ja Mannerin. Ansioittensa perusteella hänet lähetettiin syksyllä 1926 Moskovaan. Kolmen vuoden ajan hän oli siellä Leninin yliopistossa, jota Komintern johti ja jossa salaisuuksiin vihityt saivat korkeimman puoluekoulutuksen, mitä ylimalkaan oli mahdollista saada Neuvostoliitossa. Hänen seuraajakseen Suomessa armeijanorganisaattorina tuli eräs G. E. Heikkilä, joka sai varsin vähän aikaan. Syksyllä 1927 Suomen byroon sotilaslinjalle sattui sitäpaitsi kohtalokas

onnettomuutensa Fredriksberginkatu 26:ssa. Hätä pakotti lujiin otteisiin, ja kevättalvella 1929 Vilho Honkanen komennettiin takaisin kotimaahansa. Tällä kertaa hänet oli varustettu korkean Keskuskomitean valtuuksilla kaikkivaltiaaksi edustajaksi Suomen byroohon Helsinkiin. Päämajansa hän asetti Vaasankadun varrelle Söörnäisten työläiskaupunginosaan. Häntä odotti suuri työtaakka. Luhistunut, Pietarin Keskuskomiteaan johtava etappi täytyi luoda alusta alkaen uudelleen. Tämä etappi oli usean vuoden ajan kulkenut Kannaksen kautta ja toiminut moitteettomasti, kuten pidätetty »Annikkikin» hyvin voi todistaa. Kevättalvella 1929 menestys vihdoinkin palkitsi poliisin pitkäaikaisen uurastuksen. Salaisia asemia oli perusteellisesti pengottu, ja koko etappi oli hajonnut. Sattumalta samanaikaisesti poistettiin Suomen kansalaisilta passipakko Ruotsin matkoihin ja ns. matkakortit otettiin käytäntöön. Pietarin keskuskomitea tarttui heti tähän mahdollisuuteen.

Tämän mahtavan laitoksen edustajiksi Tukholmaan lähetettiin kesällä 1929 kaksi komitean jäsentä, toinen varsin tunnettu naispuolinen kommunistisuuruus Hanna Malm, toinen ei sen vähäisempi kuin Suomen vuoden 1918 punaisen hallituksen päämies Kullervo Akilles Manner. Nämä molemmat edustajat saapuivat Saksan kautta Tukholmaan ja muodostivat heti sinne Pietarissa olevan Politbyroon alaosaston. Etappi Helsinkiin järjestettiin kädenkäänteessä, ja nyt Suomen byroon kirjeenvaihto Pietarin keskuskomitean kanssa kävi muitta mutkitta Ruotsissa olevan alaosaston kautta. Toinenkin huomattava Suomessa tapahtuvaa työskentelyä koskeva uudelleenjärjestely pantiin toimeen tämän vuoden aikana. S.K.P:stä tehtiin Kominternin suoranainen osasto.

Helsingissä olevan Honkasen ja Tukholmassa majailevan Politbyroon alaosaston välisessä kirjeenvaihdossa käytettiin ahkerasti salakieltä ja peitenimiä. Merkintä »Anton» tarkoitti Pietarissa olevaa Keskuskomiteaa, ja »Osmo» oli siellä olevan agitaatiobyroon nimitys. Tukholmassa olevia edustajia kutsuttiin »Anders & Margitiksi» tai »Aki & C:oksi», kun taas Tuk-

holma kätkeytyi nimiin »Herkkola», »Tukkisaari», »T:saari». Kommunistisen nuorisoliiton jäseniä, joiden keskuudessa nyt tehtiin voimaperäistä työtä, kutsuttiin »Jahveteiksi» ja sotilaslinjan organisaattoreita varsin reippaasti »Oriiksi ja varsoiksi». Asianomaisten henkilöiden kuljetusta salaisten etappien välityksellä kokouksiin ja salaisiin neuvotteluihin kutsuttiin »uitoksi». Vilho Honkanen itse allekirjoitti kirjeensä ja ilmoituksensa peitenimellä »Kalle».

Nerokkaasti ajateltu kiertotie Tukholman kautta osoittautui pian erinomaiseksi laitokseksi. Viranomaisten väijyessä ja tarkkaillessa itäisillä rajaseuduillamme päästäkseen selville uusista etapeista salaiset asiamiehet matkustivat edestakaisin mukavasti ja julkisesti F.Å.A:n valkoisilla matkustajalaivoilla. Koko elokuun ja suurimmalta osalta syyskuunkin aikana tämä viihtyisä liikenne jatkui ilman että viranomaisilla oli siitä vähäisintäkään aavistusta. Mutta kuten niin monesti aikaisemminkin tässäkin huomattavassa jutussa sattuma teki tepposensa viekkaille kommunistijohtajille.

Syyskuun 27:ntenä Tukholman poliisi pidätti erään tuntemattoman, hämäristä toiminnoista epäillyn miehen, joka ilmoitti nimekseen Leon Ronovitš. Myöhemmin todettiin hänen nimensä todellisuudessa olevan Leon Purman. Pantiin toimeen kotietsintä, ja hämmästys oli suuri, kun asunnosta tavattiin matkalaukku, joka oli täpö täynnä erittäin salaisia kommunistisia erikielisiä asiakirjoja. Pinoittain joutui Pietarissa olevan Keskuskomitean, Tukholmassa olevan alaosaston ja Helsingissä asustavan ystävämme Honkasen välistä kirjeenvaihtoa siten Tukholman hämmästyneen poliisin käsiin. »Purmanin kapsäkki» oli tosiaankin löytö, jonka veroista Ruotsin rauhallisessa pääkaupungissa ei ollut tehty jälkeen suuren valtiopetosjutun päivien. Kullervo Manner ja Hanna Malm olivat valitettavasti hyvissä ajoin ennen onnettomuutta lähteneet maasta. Ratakatu Helsingissä sai viipymättä asiasta tiedon, ja yhteisvoimin ryhdyttiin nyt ratkaiseviin toimenpiteisiin. Ennen kaikkea tahdottiin nyt vihdoinkin saada ovela Honkanen

kiinni. Mutta oli kuin kirottua, ei häivettäkään jäljistä ollut tavattavissa.

Jo jonkin aikaa oli kuitenkin ollut tähtäimessä eräs Miina Kylmänen niminen naisihminen, jonka epäiltiin toimivan jonkinlaisena sotilaslinjan Helsingissä olevan johdon ja maaseudulla olevien alaosastojen välisenä lähettinä. Lokakuussa hänen nähtiin liikuskelevan Oulun seuduilla ja päätettiin pitää häntä tarkoin silmällä hänen matkustaessaan etelään päin. Lokakuun 16:ntena hän saapui junalla Helsinkiin ja nousi Söörnäisiin menevään raitiovaunuun Kansallisteatterin luona. Hän oli ilmeisestikin vanha tekijä ja osasi keinot, kun piti haihduttaa mahdolliset seuraajat jäljiltä. Tällä kertaa varjostamassa olleet etsivät eivät kuitenkaan antaneet vetää itseään nenästä.

Miina Kylmänen nousi vaunusta Hakaniemen torilla olevalla pysäkillä ja jatkoi matkaansa pitkän matkaa Hämeentietä alaspäin. Numero 42:n kohdalla hän äkkiä poikkesi vasemmalle ja kiiruhti niihin aikoihin vielä rakentamattomien ja jokseenkin sokkeloisten kallioiden yli Torkkelinkadulle ja Pengerkadulle, josta hän jälleen meni kallioiden yli ja ilmestyi Harjutorin lähettyville. Etsivillä oli täysi työ pitää häntä näköpiirissään. Helsinginkadun kautta hän saapui vihdoin silloin vastarakennetulle Kustaankadulle ja hävisi äkkiä talon numero 21 porttikäytävään. Etsivät ehtivät nipin napin paikalle nähdäkseen hänen hypistelevän avainkimppuaan erään toisessa kerroksessa olevan oven edessä. Heidän astuessaan asuntoon yhdessä Miina-rouvan kanssa he tapasivat siellä erään miehen rauhallisesti kirjoittamasta pöydän ääressä. Heti, kun vieras oli huomannut etsivät, hän veti salamannopeasti esiin parabellumpistoolinsa ja tähtäsi kohti ensimmäistä miestä. Kaksi laukausta pamahti. Syntyi lyhyt sekasorto, ja sitten käsiraudat napsahtivat kiinni. Silloin kuultiin äkkiä hämmästynyt huudahdus: »Mutta tämähän on Honkanen!»

Kuten Fredriksberginkatu 26:ssa pelkkä sattuma oli tälläkin kertaa ohjannut Ratakadun miehet itseensä punaiseen pää-

majaan. Punaupseeri, armeijanorganisaattori ja Keskuskomitean edustaja Vilho Honkanen, jota oli enemmän kuin kahdeksan vuotta turhaan etsiskelty, oli nyt lopultakin kiinni ja eräs Suomen kommunismin huomattavimmista ja vaarallisimmista johtajista tehty vaarattomaksi. Pitkän ja jännittävän oikeudenkäynnin jälkeen tuomio lankesi lopulta. Se oli kahdeksan vuotta kuritushuonetta. Unelma Suomen puna-armeijan komentosauvasta hävisi kaukaisuuteen. Vilho Honkasen ura oli katkennut ja pysyi päättyneenä. Ja hänen mukanaan sotilaslinjakin menetti suurimman osan siihenastisesta merkityksestään. Bolševikkien Suomen armeijaan kohdistuva työ hakeukeutui nyt toisille urille.

Vuoden 1927 syksyn onnettomuuden jälkeen Pietarissa ja Moskovassa oli jo aloitettu Suomessa tapahtuvan toiminnan uudelleenjärjestely. Niinpä vakoilutoiminta nyttemmin suurimmaksi osaksi oli Neuvostoliiton Helsingin-lähetystön käsissä sotilasasiamiesten johdossa. Honkasen pidättäminen lopetti näin ollen ns. sotilaslinjan suuruudenajan. Se oli tosin vielä olemassa ja antoi monta kertaa Ratakadun miehille koko joukon päänvaivaa. Mutta vakoilijainkin pimeissä puuhissa johtava persoonallisuus on ratkaiseva tekijä. Ja Vilho Honkasen tapaisia johtajia ei kasva joka oksalla, ei edes S.K.P:n paratiisin muuten niin hedelmällisessä puutarhassa.

Neuvosto-Venäjän sotilasasiamiehillä on nyt vuorostaan sananvuoro. Seuraavat kaksi lukua kertovat siitä, mitä he saivat aikaan.

MITÄ GINKENIN JUTTU PALJASTI

I.

Varjoja menneisyydestä.

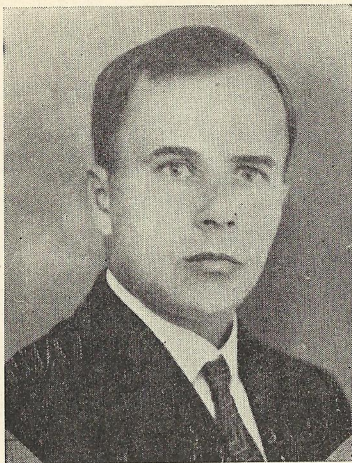
Vielä tähänkin saakka melko hämäränä pysynyt Ginkenin juttu tuntui aluksi erityisen lupaavalta. Valtava määrä johtolankoja joutui samalla kertaa viranomaisten käsiin. Selaillessaan paksua asiakirjapinkkaa ja syventyessään kuulustelujen ja todistusten yksityiskohtiin tuntee monta kertaa joutuneensa tutustumaan todella huomiotaherättävään paljastukseen. Joukko tunnettuja GPU:n asiamiehiä ja neuvostovenäläisiä konsulaatin ja lähetystön virkamiehiä pulpahtaa pinnalle, kummittelee hetkisen ja häviää sitten. Monta salaista kohtausta, salaperäistä puhelinkeskustelua ja arvoituksellista liiketointa tulee esille. Erityisesti Viipurin venäläisen ja puolivenäläisen maailman hämäräperäisiä olioita astuu näyttämölle, he kuiskaavat sanottavansa ja luovat korkea-asteisten suursalahankkeitten kyllästämän ilmapiirin. Monet henkilöt joutuvat kosketuksiin houkutuslintu Eva Zacharin kanssa, ja on asiakirjoja, joita lukiessa hätkähtää kauhistuksesta, kunnes toteaa, että kysymys onkin vain sattumista, joihin soveltuu ikuinen yleisotsikko »Menschliches, allzu Menschliches». Mutta sitten astuu äkkiä näyttämölle pitkä rivi Suomessa oleskelevien venäläisten emigranttien huomattavimpia edustajia, natsmaltšikkeja, mladorosseja, kansallismaksimalisteja, Kronstadtin pakolaisia ja svetlitsamiehiä. Nämä ovat paremminkin käskyläisiä kuin itsenäisesti toimivia, nämä salaseuroissa, sanomalehtien toimituksissa

Oikealla kulmaus Pohjolankatu 2:sta, jossa Eva Zacharin parturinliike sijaitsi. Talosta, joka on sodissa jäljettömiin hävinnyt, ei ole olemassa tämän parempaa kuvaa edes sen omistajalla.

Venäläisillä vallankumouksellisilla oli tsaarinvallan aikana tapanaan propagandatarkoituksessa julkaista kuvia »Kotitarkastuksen jälkeen», jotka osoittivat, kuinka santarmit riehuivat kodeissa ja heittelivät tavarat sikin sokin. Tämä kuva, joka puhuu selvää kieltään venäläisestä siivottomuudesta, on otettu eversti Ginkenin asunnosta e n n e n kotitarkastusta.

Pjotr Ivanov.

Arnold Grozovski.

Anatoli Osipov.

Sergei Borisov.

ja toimeenpanevissa komiteoissa hääräilevät omalaatuiset hahmot. Ja vasta he tuovat draamaan sen tuulahduksen kansainvälisestä suurpolitiikasta ja luovat sen filmiromanttisen tunnelman, jotka tekevät Ginkenin jutusta mitä kiintoisimman tapahtumasarjan neuvostovakoilun muuten niin yksitoikkoisen harmaassa historiassa Suomessa. Ja kun me lopuksi näemme taustassa vilahtelevan jopa sellaisia maailmankuuluja hahmoja kuin Boris Savinkov, kenraali Monkevitš ja »Hänen Keisarillinen Majesteettinsa» Kiril Vladimirovitš, me huomaamme näköalan avartuneen huimaavasti.

Huolimatta monista ja laajoista kuulusteluista, lukuisista tutkimuksista, uutterasta tiedustelutyöstä ja suuresta joukosta henkilöitä, jotka tavalla taikka toisella olivat sotkeutuneet Ginkenin juttuun, ei tästä loppujen lopuksi paljonkaan »saatu irti». Molempien päähenkilöiden, eversti Sergei Ginken-Bogajevskin ja hänen houkutuslintunsa, parturi Eva Zacharin syyllisyys vakoiluun tuli tosin sitovasti todistetuksi samoinkuin heidän läheiset suhteensa GPU:hun, ja he saivat ansaitsemansa tuomion. Mutta paljoa pitemmälle ei päästy. Kun ruvettiin kerimään useita käsiin saatuja johtolankoja, ilmeni pian, että monet niistä olivat vain lyhyitä pätkiä, jotka alkoivat pimeydestä ja häipyivät yhtä läpäisemättömään pimeyteen. Muuten niin puheliasta Ginkeniä ei monista kuulusteluista huolimatta saatu paljastamaan ala-asiamiestensä verkostoa, jollaisen hän tosin myönsi itsellään olleen. Suhteistaan Neuvosto-Venäjän Viipurin konsulaattiin, Helsingin neuvostolähetystöön ja eri emigranttijärjestöihin hän sensijaan puhui avoimesti. Hän nimesi myös joukon entisiä avustajiaan, mutta kun yritettiin niitä tavoittaa, ilmeni, että nämä jo hyvissä ajoin olivat häipyneet turvaan itärajan taa. Ginkenin juttu on tunnusomainen esimerkki GPU:n Suomessa harjoittamasta monipuolisesta työskentelystä. Se, että kouriintuntuva tulos jäi melko laihaksi, ei vähennä tämän jutun todistusarvoa, kun on tarkoituksena selvittää, mitkä »rauhaarakastavan» Neuvostoliiton aikeet Suomea vastaan todellisuudessa ovat olleet.

2.

Parturinliike Pohjolankatu 2:ssa Viipurissa.

1930-luvun alkupuoliskolla nähtiin Viipurissa Pohjolankadulla melkein joka päivä käyskentelemässä keskimittainen, harmaapartainen ja yleensä huolimattomasti pukeutunut keski-ikäinen herrasmies. Hänellä oli hienot piirteet, ja hän kulki hieman kumarassa. Hän pysähtyi numero 2:n kohdalla ja hävisi äkkiä siinä olevaan parturinliikkeeseen. Välistä hänen vierailunsa toistuivat monta kertaa päivässä. Harmaapartainen näytti olevan hyvissä väleissä liikkeen omistajattaren, rouva Eva Zacharin, o.s. Stern, kanssa. Parran ja tukan hoito eivät näyttäneet yksistään olevan syynä näihin toistuviin vierailuihin. Ei myöskään mikään eroottinen suhde tuntunut olevan aiheena näihin lukuisiin tervehdyskäynteihin.

Usein sattui, että harmaapartainen jäi yöksi rouva Zacharin huoneeseen. Myöskin hän käytti ahkerasti parturinliikkeen puhelinta. Ne olivat aika- ja henkilöpuheluja. Hän soitti Helsinkiin »Suomalaisen Nafta Oy:n» toimitusjohtajalle Osipoville. Nämä puhelut tilasi liikkeen apulainen. Hän soitti ahkerasti myös Neuvosto-Venäjän Helsingin-lähetystöön. Mutta nämä puhelut tilasi rouva Zachari. Sitäpaitsi näytti uuttera vieras käyttävän parturinliikettä myös intiimin kirjeenvaihtonsa postilaatikkona. Sulkemisajan jälkeenkin liikkeessä kävi useita henkilöitä. Kesti kauan, ennenkuin viranomaiset pääsivät salaisuuden jäljille. Parturinliike Pohjolankatu 2:ssa oli yksinkertaisesti Neuvosto-Venäjän maassamme harjoittaman vakoilun tukikohta, ja monet GPU:n agentit olivat vuosien kuluessa astuneet sen kynnyksen yli. Kuuluisuuksia olivat sellaiset miehet kuin Neuvostoliiton entinen Viipurin-konsuli Ivan Tšitšajev, saman konsulaatin sihteeri Ivan Agafonov ja Neuvosto-Venäjän Helsingin-lähetystön virkailija Ivan Vasiljev. Houkutuslintuna tässä ilmeisesti laajalle levinneessä GPU:n verkostossa oli parturinliikkeen omistajatar, rouva Eva Zachari.

Pelitoverina toimi harmaapartainen. Hänen nimensä oli Ginken, Sergei Antonovitš Ginken-Bogajevski, Pyhän Vladimirin ritarikunnan IV luokan ritari miekan ja nauhan kera, ent. Venäjän keisarillisen armeijan eversti, ent. taistelija sisällissodan aikaisissa valkoisissa järjestöissä, ent. Viron armeijan kapteeni, ent. sosiaalivallankumouksellinen, ent. emigrantti ja sittemmin Neuvostoliiton kansalainen ja värväytynyt GPU:n asiamies. Hän oli Neuvosto-Venäjän Helsingissä olevan lähetystön salaisen osaston alainen.

3.

Dramaattinen menneisyys.

Tämän onnettoman venäläisen upseerin aikaisempi elämäntarina ansaitsee tässä tulla selostetuksi tietynlaisille venäläisille emigranteille mitä tunnusomaisimpana.

Venäläiseen emigraatioon on yleensä kuvauksissa liitetty liian suuri annos väärää romantiikkaa. Ginkenin juttu on tyypillinen esimerkki siitä alaspäinmenosta, mikä on tullut niin monen emigrantin kohtaloksi. Ellei vallankumousta olisi tullut, ei meille todennäköisesti koskaan olisi tullut syytä kiinnittää huomiotamme tähän venäläiseen upseeriin. Hänen elämänuransa olisi muodostunut tavalliseksi, hän olisi hitaasti kohonnut arvoasteissa ja niin vähitellen saanut kenraalinolkaimensa, saanut sitten lain määräämässä iässä eläkkeen ja hiljaisesti päättänyt päivänsä vakaantuneena maalaisherrana jossain laajassa Venäjänmaassa. Mutta vuosien 1917 ja 1918 tapahtumat vetivät hänet pyörteeseensä. Kuin kaarnankappale hän pyöri emigraation virran kierteissä. Ensin hitaasti, mutta sitten yhä nopeammin hän painui alaspäin, ja eräänä päivänä lain käsi laskeutui tämän säälittävän ihmisraunion hartioille. 1. 10. 1935 langetettiin tuomio. Se annettiin valtiosalaisuuksien ilmaisemisesta, ja hän sai 4 vuotta kuritushuonetta ja 8 vuoden

kansalaisluottamuksen menetyksen. Pääsyylliset olivat kuitenkin toisaalla. Mutta he olivat diplomaattisen koskemattomuuden suomassa turvassa ja Suomen oikeuden saavuttamattomissa.

Sergei Antonovitš Ginken-Bogajevski syntyi 1 päivänä heinäkuuta 1884 Viipurissa. Isä Anton Antonovitš oli hyvin toimeentuleva agronoomi, pankinvirkamies ja venäläinen valtioneuvos, äiti, Anna Venediktevna Bogajevskaja, oli kenraalin tytär.

Nuoren Sergein koulunkäynti alkoi Viipurissa venäläisessä reaalilyseossa. Se jatkui sitten tunnetussa Videmanin yksityislyseossa Pietarissa. Vuonna 1906 hän suoritti täydellisen kurssin Nikolai I:n sotilasinsinöörikoulussa ja astui insinöörialiluutnanttina I:seen erilliseen sapööripataljoonaan Borovitšissa. V. 1907 hänet komennettiin ensimmäiseen rautatiepataljoonaan, joka oli sijoitettuna Pietariin ja joka sittemmin muodostettiin uudelleen H. M. Keisarin omaksi kaartin rautatierykmentiksi päätarkoituksenaan keisarillisten junien suojelu. V. 1911 hänet komennettiin Viipuriin 22. sapööripataljoonaan, koska hän oli mennyt naimisiin aatelittoman naisen kanssa, mikä oli kaartinrykmentin sääntöjen vastaista.

Sitten puhkesi maailmansota, ja Ginken, joka oli ehtinyt kohota kapteeniksi, joutui pataljoonineen rintamalle Suvalkiin ja Itä-Preussiin. Augustovossa käytyjen taisteluiden jälkeen hän sai Pyhän Vladimirin ritarikunnan IV luokan ritarimerkin miekan ja nauhan kera. Hän siirtyi pataljoonineen tammikuussa 1915 Galitsiaan, jossa osallistui taisteluihin Karpaateilla. Sitten hän oli insinööriupseerina 78:nnen divisioonan esikunnassa. Tämän divisioonan komentajana oli suomalaissyntyinen kenraaliluutnantti Vladimir Alfthan. Ginken komennettiin helmikuun lopussa VIII:een armeijakuntaan muodostamaan siihen tierakennusosastoa ja samana vuonna lokakuun lopussa XXX:een armeijakuntaan, jonka komentajana oli kenraaliluutnantti Andrei Medardevitš Zaiontškovski ja esikuntapäällikkönä kenraalimajuri Monkevitš. (Molemmat nämä herrasmiehet

tulivat sittemmin tunnetuiksi ns. »Trustin» jutun yhteydessä 1927. Ensinmainittu toimi Moskovassa ja jälkimmäinen Pariisissa päällikkönä kenraali Kutepovin tiedusteluosastossa. Molemmat olivat todellisuudessa bolševikkiprovokaattoreita. Kutepovin katoamisen jälkeen Monkevitš pakeni Moskovaan.) Tammikuussa 1916 komennettiin Ginken XXX:n armeijakunnan esikuntaan korkeimman insinööriupseerin apulaiseksi, ja huhtikuun lopussa hänet komennettiin takaisin alkuperäiseen joukko-osastoonsa 22. sapööripataljoonaan. Heinäkuun 25 päivänä 1916 hän sai ruhjevamman päähänsä Karapets-joella käytyjen taisteluiden aikana. Saman vuoden elokuussa hän tuli VII:n armeijan esikunnan insinööriosaston apulaispäälliköksi ja sen v.t. päälliköksi 15 päivänä joulukuuta 1916.

Vallankumouksen jälkeen Ginken toimi insinööriupseerina I:ssä suomenmaalaisessa tarkk'ampujadivisioonassa ja oli Kerenskin valtakautena sosiaalivallankumouksellisen puolueen salaisena asiamiehenä joukko-osastossaan. Hänen tehtävänään oli pitää silmällä divisioonan bolševikkeja ja monarkisteja. Esimiehenä hänellä tässä tehtävässään oli armeijakunnan poliittisen komitean puheenjohtaja vänrikki Petrov.

Bolševikkivallankumous saavutti miehen divisioonan ollessa Mogilevin lähistöllä. Ginken pakeni Vladikavkaziin, joka oli valkoisten käsissä, ja otti kaukasialaisen ratsuväkiosaston kanssa osaa taisteluihin bolševikkeja vastaan. Vladikavkazin kukistuttua maaliskuun alussa 1918 Ginken pulpahtaa vaivalloisten seikkailujen jälkeen jälleen esiin saman vuoden elokuussa Georgiassa, jossa hän liittyi eversti Morosovin komennossa olleisiin valkoisiin joukkoihin. Tiedustelutehtävissä hänet lähetettiin syyskuussa Krimille, ja hän saapui marraskuussa Odessaan, jossa hän ensin joutui hetmanni Skoropadskin joukkoihin ja sitten ranskalaisten miehitysjoukkojen komennossa olevaan venäläiseen joukko-osastoon. Vuoden 1919 alussa hän oli siellä venäläisen esikunnan poliittisen osaston tiedustelutoimiston päällikkönä.

Kummalliset ihmiskohtalot sivuavat siellä toisiaan. Vasta-

vakoilun päällikkönä on tutkintotuomari Vladimir Grigorjevitš Orlov, herra, joka sittemmin teki itsensä tunnetuksi Berliinissä myymällä väärennettyjä poliittisia asiakirjoja. Itse osaston päällikkönä on eversti Nikolai Nikolajevitš Paradelov, joka vuosina 1920 ja 1921 sukeltautuu esiin Suomessa »kansallissosialistisen» ryhmän »Sojuz Vozroždenija Rossijin» asiamiehenä, jota järjestöä johti Arkangelissa olevan valkoisen hallituksen päämies Tšaikovski. Venäläisessä siviiliesikunnassa toimi vuoden 1905 vallankumouksessa osallisuudestaan pappi Gaponin murhaan tunnetuksi tullut juutalainen insinööri Peter Moisejevitš Ruthenberg, joka oleskelee nykyisin Jerusalemissa. Kaikkien näiden miesten kanssa Ginken oli henkilökohtaisessa kosketuksessa. Itse hän oli jatkuvasti sosiaalivallankumouksellinen ja toimi sitäpaitsi englantilaisten tiedoittajana.

Maaliskuun lopussa 1919 bolševikit valtasivat Odessan, ja evakuoitujen mukana Ginken joutui Konstantinopoliin, josta Romanian, Puolan ja Baltian maiden kautta hänen matkansa jatkui Suomeen ja päättyi Viipuriin. Täällä hän tapasi kenraali Judenitšin edustajan kenraali Gulevitšin, jolle vuokrasi huoneen asunnostaan. Gulevitš halusi värvätä Ginkenin Judenitšin palvelukseen, mutta tämä kieltäytyi, koska oli vasemmistolainen, sosiaalivallankumouksellinen ja Boris Savinkovin kannattaja. Lokakuussa 1919 hän kuitenkin matkusti Viroon ja tuli II:n virolaisen divisioonan ponttonivaraston päälliköksi. Toukokuussa 1920 hän otti eron Viron armeijasta, ja hänet merkittiin kapteenina Viron armeijan reserviin. Muutamien kuukausien aikana hän sitten oli aputoimittajana Tallinnassa ilmestyvässä sosiaalivallankumouksellisten venäjänkielisessä lehdessä »Narodnoje Delossa». Niihin aikoihin hän tutustui Puolan sotilasasiamieheen Boguslavskiin ja Puolan Tallinnassa olevaan ministeriin ja keskusteli heidän kanssaan sosiaalivallankumouksellisten bolševisminvastaisesta ohjelmasta. Boguslavskilta hän sai rahoja sosiaalivallankumouksellisille ja antoi ne Tallinnan komitean puheenjohtajalle Belinkinille. Heinäkuussa 1920 hän matkusti puolalaisella kuriiripassilla varustettuna Viipuriin ja

asettui asumaan omaan taloonsa Pietarinkatu 22, nyttemmin Kannaksenkatu 20. Hän oli nyt 36-vuotias, ja jos hän olisi tyytynyt hyvin toimeentulevan talonomistajan asemaan, ei meillä olisi mitään syytä enempää välittää hänen kohtalostaan. Mutta tahto oli heikko ja kiusaukset vaanivat, ja pian alkoi pitkä alamäki. Salavehkeily oli Ginkenillä niinkuin niin monella muullakin emigrantilla verissä. Ja se oli hänen onnettomuutensa.

4.

Alamäki.

Vasta vuoden 1926 alussa katsoivat viranomaiset itsellään olevan syytä puuttua eversti Ginkenin asioihin. Jo pitkän aikaa hänestä oli liikkunut kaikenlaisia huhuja. Salavehkeily oli kuitenkin tähän saakka rajoittunut melko viattomiin juonitteluihin edellämainitun sosiaalivallankumouksellisen Belinkinin kanssa ja muutamiin kömpelöihin yrityksiin muodostaa puoluesoluja Viipuriin. Ginkenin entinen Odessan aikainen aseveli eversti Paradelov saapui Pariisista Viipuriin. Hän oli valkoisen venäläisen hallituksen päämiehen Tšaikovskin edustaja. Kronstadtin kapina oli juuri kukistettu, pakolaisia oli saapunut Suomeen, ja tarkoituksena oli värvätä näitä Tšaikovskin valkoiseen venäläiseen järjestöön. Paradelov perusti Suomessa aktivistijärjestön, joka sai suurenmoisen nimen »Finlandskoje byro tsentra deistvija» (aktivistikeskuksen suomenmaalainen osasto). Näissäkin asioissa Ginkenillä oli sormensa pelissä. Muuten hän vielä silloin pysytteli politiikan ulkopuolella. Hän oli sitäpaitsi perustanut itselleen makeistehtaan. Mikään mestari makeisteollisuuden alalla entinen eversti ei kuitenkaan ollut. Jo 1924 tehdas meni nurin.

Kuitenkin tiedettiin jo vuoden 1921 lopulla, että Viipurin Neuvosto-Venäjän konsulaatin sihteeri, toveri Nikolai Šarov,

ja hänen eräs viipurilainen rakastajattarensa, joka samalla toimi hänen tiedoittajanaan, vierailivat arvoisan everstin luona. Vuonna 1924 puhuttiin yleisesti, että Ginkenin asunto oli bolševikkien erityisesti suosima salonki Viipurissa, ja kun bolševikkivallankumouksen seitsemättä vuosipäivää vietettiin Neuvosto-Venäjän konsulaatissa, oli Ginkenkin kutsuvieraiden joukossa. Muina vieraina olivat kaikki Mustallamäellä lähellä Terijokea asuvat juutalaiset ja muutamat Karjalan pääkaupungin erään teatterin näyttelijät. Kerrotaan, että tilaisuudessa vallitsi korkea tunnelma. Juotiin ahkerasti sinun-maljoja, ja Internatsionalea laulettiin yksiäänisesti. Juhlaa kesti anivarhaiseen aamuun saakka.

Lokakuussa 1923 eversti Ginken haki Neuvosto-Venäjän kansalaisuutta Viipurin konsulaatin välityksellä. Sen hän sai syyskuussa 1926. Vallalla oli Nep-politiikka, ja monissa emigranttipiireissäkin siihen pannut toiveet saivat hänet ottamaan ratkaisevan askeleen. Jo vuonna 1927 hän on Neuvosto-Venäjän kauppavaltuuskunnan palveluksessa Viipurissa. Vuodesta 1923 lähtien Ginken oli ahkerasti seurustellut neuvostokonsulaatin virkamiesten kanssa. Useat näistä olivat GPU:n asiamiehiä tehtävänään vakoilu Viipurin piirissä. Myös monet mainitun kauppavaltuuskunnan jäsenistä olivat GPU:n asiamiehiä. Vuonna 1926 saapui Viipuriin äskettäin Pietarissa perustetun järjestön »Zimfinin» (neuvostokansalaisten Suomessa olevan omaisuuden suojelujärjestön) edustaja. Myös Viipuriin laitettiin »Zimfinin» haaraosasto, se majoitettiin neuvostokonsulaatin erääseen huoneeseen. Tämäkin järjestö oli kuitenkin ensi sijassa vakoilukeskus. Se kiinnitti huomionsa pääasiallisesti Karjalan kannakseen ja Laatokan pohjoispuolella oleviin rajapitäjiin. Sen asiamiesverkosto ei ollut vähäinen. Monien valmistelujen jälkeen eversti Sergei Ginken oli itsekin vuonna 1927 värväytynyt GPU:n asiamieheksi. Toveri Trifonov toimitti värväyksen. Hän oli virallisesti Neuvosto-Venäjän Suomessa olevan kauppavaltuuskunnan palveluksessa, mutta todellisuudessa korkea-arvoinen tšekisti ja GPU:n

Moskovan kollegiumin jäsen. Ginkenin lähimpänä esimiehenä tästä lähtien oli Neuvosto-Venäjän Viipurin konsulaatin sihteeri Arnold Borisovitš Grozovski, joka oli GPU:n miehiä ja entinen ratsuväen punaupseeri Kaukoidässä. Muista, joiden kanssa hän myöhemmin työskenteli, mainittakoon Neuvosto-Venäjän entinen Viipurin-konsuli Ivan Tšitšajev, konsulaatin sihteeri, tšekisti Agafonov, Helsingin-lähetystössä palvellut sotilasasiamies Pjotr Ivanov ja lähetystön virkamies Sergei Borisov. Palkkio oli hyvä. Yhteen aikaan hänellä oli jopa määrätty kuukausipalkka pohjarahana.

Näihin aikoihin Ginkenin mahdollisuudet tähän työhön eivät olleet vähäiset. Tosin hän oli omalaatuinen ja suupaltti, jolla oli suuri annos vapaata mielikuvitusta. Mutta hänellä oli ilmiömäinen muisti. Hän muisti määrättömästi osoitteita ja puhelinnumeroita ulkoa, ja jos tuli kysymys tsaarin armeijan joukko-osastoista, hän osasi kertaakaan erehtymättä luetella ne kaikki ja voi tuntikausia kertoa yksityisseikkoja entisistä venäläisistä upseereista ja näiden elämästä. Hän oli mestari venäläisessä filosofiassa, tunsi Venäjän kirkon historian kuin viisi sormeaan ja osasi tehdä selkoa kaikista venäläisistä uskonnollisista lahkoista ja filosofisista suunnista yksityiskohtia myöten. Hän selitti itse kerran, että hänen kääntymyksensä bolševismiin oli johtunut vanhan kirkkoisä Origeneen oppien perinpohjaisesta tutkistelusta. Tämä tuntuu yllättävältä, mutta Ginken osasi milloin hyvänsä selittää asian monimutkaisin lausein ja oppinein lainauksin. Syystä häntä sanottiinkin eläväksi tietosanakirjaksi.

Ginkenin omalaatuisuus ilmeni usein hullunkurisella tavalla. Viipurissa häntä kutsuttiin tavallisesti kissaukoksi. Hän oli mahdoton kissojen ystävä. Kissoja vilisi hänen asunnossaan, kolli- ja naaraskatteja, mustia, ruskeita, harmaita ja kirjavia. Miksi hän niitä oikeastaan suosi, ei ole selvinnyt. Katsottiin tämän kissarakkauden aiheutuvan jostain erikoisesta hulluudesta. Eräs tämän jutun tutkijoista huomauttaa kuitenkin aivan oikein, että kardinaali Richelieul-

läkin oli tapanaan pitää kirjoituspöydällään kissaa, jota hän huolestumisensa hetkinä hyväili. Olkoonpa Ginkenin kissojen laita miten hyvänsä, GPU:lle eversti Ginken oli alallaan löytö. Venäläisten emigranttien suhteen hän yksinkertaisesti oli elävä korttijärjestelmä. »Missä kolme venäläistä kokoontuu keskustelemaan politiikasta», selitti minulle eräs meidän tämän alan parhaita asiantuntijoitamme, »voi melko varmasti päätellä yhden heistä olevan tšekisti». »Bolševikit ovat aina mukana valkoisten venäläisten toiminnassa», hän jatkoi, »joko provokaattoreina, huomioitsijoina tai soluttajina». Tämänluontoiseen työhön Ginkenillä oli erinomaiset edellytykset.

5.

Eversti Sergei Antonovitš Ginken työssä.

GPU:n uuden asiamiehen tehtäviin ei näin ollen kuulunut vakoiluammatin karkeistyö. Pikemminkin hän oli hienoimman työn tekijä, älymystöön kuuluva tiedoittaja, joka monine suhteineen toimi huipulla ja joka salaliittoilulla ja ala-asiamiesverkoston avulla yritti toimia työnantajalleen mieluisaan suuntaan. Grozovskin antamina Ginkenillä oli seuraavat tehtävät:

1) Emigranttien, erityisesti Suomeen paenneiden karjalaisten ja inkeriläisten, tarkkailu. GPU:lla katsottiin olevan melko hyvät tiedot venäläisistä oikeistojärjestöistä. Sen sijaan oltiin suuresti tietämättömiä siitä, mitä vasemmiston taholla puuhailtiin. Piti myös mm. hankkia tarpeellisia avustajia suomalaisten kommunistien keskuudesta varjostamaan asianomaisia maassa oleskelevia emigranttijohtajia. Sellaisia avustajia hankittiinkin, ja varjostaminen suoritettiin suunnitelmien mukaisesti. Inkeriläisten joukkoon Ginkenin onnistui värvätä ala-asiamiehiksi eräs inkeriläinen opettaja ja eräs entisen eteläinkeriläisen rykmentin taloudenhoitaja. Molemmat menivät sittemmin Venä-

jälle. Aikanaan syytettiin heitä kulakkiystävällisistä mielipiteistä. Opettaja joutui vankilaan, ja entinen taloudenhoitaja päätti päivänsä eräässä keskitysleirissä.

2) Suomen puolueita koskevat tiedoitukset, erityisesti maalaisliiton ja sosiaalidemokraattisen puolueen sisäisiä asioita kuin myöskin Akateemista Karjala-Seuraa ja maan sotilaspoliittisia järjestöjä koskevat. Sitäpaitsi piti hankkia tietoja ulkomaalaisten asiamiesten, etenkin englantilaisten, toiminnasta.

3) Sotilaallisten tietojen hankkiminen. Ei ollut kysymyksessä ainoastaan armeijan ja suojeluskuntain vakoilu, vaan tähän kolmanteen kohtaan kuului myös sellaisia asioita kuin tietojen hankkiminen eri rautateiden kuljetuskyvystä, maanteiden kunnosta, talviteistä, Saimaan kanavan korjaus- ja laajennustöistä sekä satamain korjaustöistä ja uudisrakennuksista. Erikoisesti oli saatava tietoja myös sellaisesta teollisuudesta, jolla oli merkitystä Suomen puolustukselle.

Rautateitä koskeva vakoilu annettiin Ginkenille erikoistehtäväksi, koska hän aikaisemmin oli ollut insinööriupseeri, jota siis pidettiin asiantuntijana. Grozovski selitti, ettei ollut välttämätöntä saada käsiin itse liikekannallepanokaavaa eri rautateiden kuljetuskyvyn selville saamiseksi. Jos onnistuttaisiin vain keräämään niin täydellinen aineisto kuin suinkin mahdollista raiteista ja ratapenkereistä, asemista ja pysäkeistä, asemien luona olevista sivuraiteista, liikkuvasta kalustosta, vesitornien ja polttoainevarastojen sijoituspaikoista ym. ja sitäpaitsi sotaväen majoituspaikoista rauhan aikana, reserviläisten kokoontumispaikoista liikekannallepanon sattuessa yms., niin olisi jo helppo päätellä, kuinka nopeasti armeija ehtisi marssia kokoontumispaikoille. Grozovski hankki innolla tietoja tällaisista yksityiskohdista. Hänellä oli jo hyvä kokoelma muistiinpanoja, ja Ginken arveli, että hänellä oli useita erikoisasiamiehiä toiminnassa. Enimmäkseen näyttivät nämä asiamiehet olevan peräisin »kevyestä kaartista». Suunnaton määrä tietoja oli hankittu yksityisistä upseereista, heidän luonteestaan ja tavoistaan, heidän joukko-osastoistaan ja majoituspaikoistaan.

Joskus vuosien 1927 ja 1929 välillä Grozovski oli eräältä alikersantilta saanut suomeksi laaditun ilmoituksen, että Suomessa oli tekeillä konekivääri, jonka tuliteho tulisi olemaan hyvin suuri. Lyijykynällä tehty luonnos tästä kivääristä oli liitetty ilmoitukseen. Ginken sai tehtäväkseen hankkia lähempiä tietoja siitä. Se onnistuikin erinomaisesti. Ginkenillä oli Viipurissa eräs hyvä ystävä, joka oli ahkera kapakoissa kävijä. Tällä oli sitäpaitsi tapana illan maljojenkilistelyn jälkeen pyytää seurue »nachspieliin». Sellaiseen apajaan joutui piankin eräs sopivasti humaltunut asiantuntija. Seuraavana päivänä Ginken totesi, että Grozovski oli hyvin tyytyväinen tulokseen. Jokseenkin samaan aikaan Grozovski sai asiamiesverkostonsa välityksellä tiedonannon, joka tässä vanhassa ratsuväen upseerissa herätti melkoista kummastusta. Hän kutsui luokseen Ginkenin ja näytti hänelle venäjäksi puhtaaksikirjoitetun ilmoituksen ja siihen liittyvät luonnokset. Sen sisältö oli erittäin tärkeä. Asiamies, joka ilmeisesti oli ammattimies, ilmoitti, että Suomen armeijassa suunniteltiin uutta metsämaastossa sovellettavaa puolustustaktiikkaa. Grozovskin hämmästystä herätti erittäinkin syvälle metsän sisään, eikä vain metsän reunaan, keskitetty puolustusmenetelmä. »Kuinkahan voisi olla mahdollista», tuumiskeli tämä kunnianarvoisa ratsuväen upseeri, »tällaisessa metsäsodassa pitää miehistöä koossa ja samalla säilyttää yleiskuva taistelutilanteesta. Kaikkihan tulee lepäämään nuorempien upseerien hartioilla ja asettaa yksityisen soturin koulutukselle, harkintakyvylle ja moraaliselle kestävyydelle sellaisia vaatimuksia, että moista puolustusmenetelmää tuskin voidaan toteuttaa käytännössä.»

Hänen Keisarillisen Majesteettinsa sapöörien entinen eversti tutkiskeli tarkkaavaisesti ilmoitusta, ja hänestäkin tämä omituinen metsätaktiikka oli jokseenkin »omalaatuista». Hän lupasi kuitenkin ajatella asiaa ja antaa aikanaan siitä tyhjentävän mietinnön. Puoliksi haihtuneet muistot Venäjän aseille niin onnettomista taisteluista Augustovon metsissä 1915 palasivat everstin tajuntaan. Perusteellisen harkinnan jälkeen hän luuli

uskaltavansa väittää, että mainitun asiamiehen ilmoituksessa kuvattu taktiikka »ei sittenkään ollut niin hullu».

Mainitsematta syytä uudelleen heränneeseen kiinnostukseensa sotilasasioita kohtaan Ginken sittemmin keskusteli tästä asiasta eräitten korkea-arvoisten emigranttiupseerien kanssa. Asiantuntijain loppulausunto oli, että vaikka tätä merkillistä taktiikkaa voitiinkin pitää mahdollisena, vaati se kuitenkin miehistön niin perusteellista koulutusta, ettei sitä voitu suositella minään yleispätevänä keinona. Ginkenin esittäessä mietintönsä Grozovski jatkuvasti pudisteli päätään. Pitkän mietiskelyn jälkeen hän päätti kuitenkin lähettää ilmoituksen lähimmälle esimiehelleen, Helsingissä olevan neuvostolähetystön sotilasasiamiehelle. Hän liitti oheen laajan muistion, joka sisälsi Ginkenin mietinnön. Kuinka sitten kävi ja oliko eversti Ginkenillä mahdollisesti osuutta lisätietojen hankkimisessa Neuvostoliitolle Suomen metsätaktiikasta, ei ole tiedossamme. Vuoden 1939 loppupuolella tuli kuitenkin näihin esitietoihin käytännössä täydennystä. Moteista tuli havainnollisia opetuskohteita ja kouraantuntuvia tosiasioita. Mutta on ihmeellistä ajatella, että Suomussalmen, Raatteen ja Lemetin voittojen salaisuus on kerran ollut puolihullun entisen keisarillisen everstin käsissä. Kaikeksi onneksi venäläiset eivät silloin tajunneet, mistä oikeastaan oli kysymys. Vänrikeillämme oli sitten aikanaan tilaisuus antaa heille siitä havainto-opetusta.

Varsinaisena sotilasvakoilijana Ginken ei sittemmin suorittanutkaan mitään tärkeitä tehtäviä. Toimintansa viimeisinä vuosina hän oli yhteistoiminnassa myöskin Helsingissä olevan neuvostolähetystön sotilasasiamiehen Ivanovin ja lähetystösihteerien Posdnjakovin ja Bajevitšin kanssa. Hän sai heiltä erilaisia tehtäviä ja toimi jonkin aikaa neuvostolähetystössä asiantuntijana selviteltäessä toveri Ivanoville tulvivia asiamiesten sotilasasioita koskevia ilmoituksia. Mitään suuruutta tässä ammatissa Ginkenistä kuitenkaan ei tullut. Hänen toimintansa emigranttien keskuudessa sensijaan on kiinnostavampaa. Tosin hän ei tälläkään alalla saavuttanut mitään erityisen

loistavia tuloksia. Mutta vasta Ginkenin juttu antoi viranomaisille tähän asti puuttuneen tilaisuuden syventyä emigranttiromantiikan kulissientakaiseen elämään. Tulos osoitti, että romantiikalla siellä oli hyvin vähän sanomista. Myöskin emigranttien keskuudessa häämötti GPU:n varjo sielläkin, missä sitä vähiten odotti.

6.

Mladorosseja ja kansallismaksimalisteja.

1920-luvulla ja 1930-luvun alkupuolella toimi myöskin Suomessa joukko venäläisiä emigranttijärjestöjä, jotka täydellä touhulla vehkeilivät neuvostohallitusta ja toisiaan vastaan. Näiden toimintaa voitiin oikeastaan kuitenkin verrata myrskyyn vesilasissa. Ne muodostivat »toimintakeskuksia» ja komiteoita, värväsivät kannattajia ja muodostivat soluja, julkaisivat sanomalehtiä ja valmistivat Venäjän kansan nimissä julistuksia. Aktiivisimmat näistä lähettivät salatein itärajan yli terroristeja ja saivat aikaan ikävyyksiä poliisi- ja muille viranomaisillemme. Useimmilla näistä järjestöistä oli päämajansa jossain mannermaan pääkaupungissa, ja niiltä ne saivat toimintaohjeensa valtuutettujen lähettien välityksellä.

Aatteita ja suurpoliittisia suunnitelmia poreili näissä järjestöissä. Pidettiin esitelmiä, keskusteltiin ja väiteltiin, mutta paljosta melusta huolimatta tästä kaikesta tuskin oli odotettavissa yhteiskunnallemme mitään vaaraa. Sensijaan bolševikit ajattelivat hieman toisin.

Me tiedämme nyt, että Moskovan neuvostohallitus järjestelmällisesti valmistautui suorittamaan kahta tärkeätä tehtävää tulevaisuudessa: maailmanvallankumousta ja mahdollisen intervention torjumista. Bolševikkien kannalta emigranttien asenne oli sentähden kaikkea muuta kuin yhdentekevä, etenkin jos ajatteli mahdollista interventiota. Mitä yhtenäisesti johdetut, kurinalaiset ja selvästi interventiolle myötämieliset emigrantit

olisivat merkinneet ratkaisevalla hetkellä, ymmärrämme nyt jokainen. Neuvostohallitukselle olisi ilmeisestikin etua siitä, että emigrantit alituisesti olisivat keskenään eripuraisia ja hajallaan. Jos puhumalla sopivasti venäläisestä kansallistunteesta sitäpaitsi voitaisiin lisätä vaikutusvaltaa interventiota vastustavien emigranttien keskuudessa ja johdattaa heidät yhteisen lipun alle, olisi saavutettu suuri menestys tällä rintamalohkolla. Stalinin julistama uusi isänmaallisuus antoi tähän monia mahdollisuuksia. Päämääränä oli tehdä entisistä emigranteista hyviä ja palvelusintoisia neuvostokansalaisia. Emigranttielämä vieraassa maassa ei tosiaankaan ole huvia, ja Neuvostoliiton propagandanharjoittajat olivat useinkin psykologeja. Muun maailman pitäessä emigranttien elämää kulttuuri- ja inhimillisyyskysymyksenä Neuvostoliitto osasi paremmin arvostella tilannetta. Kaikissa emigranttijärjestöissä GPU:lla oli solunsa ja kätyrinsä. Kuinka pitkälle emigranttien kesyttämispyrkimyksissä todellisuudessa jo oli päästy, selviää seuraavasta. Ginkenin jutun kiintoisin kohta onkin juuri tämä suunnitelma.

Toukokuussa 1934 Sergei Ginken kutsuttiin Helsingin neuvostolähetystöön keskustelemaan sotilasasiamies Ivanovin kanssa Suomessa olevia venäläisiä emigrantteja koskevasta toimintasuunnitelmasta. Ginkenin yhteiskunnallisen aseman vahvistamiseksi hänet sijoitettiin Suomalaisen Nafta Oy:n konttoripäälliköksi Viipuriin. Tämän yrityksen päällikkönä oli Neuvosto-Venäjän kansalainen Anatoli Jefimovitš Osipov, joka muuten oli GPU:n parhaita miehiä Suomessa. Bensiinintuontiliike Suomalainen Nafta Oy. samoinkuin siihen myöhemmin liittynyt myyntijärjestö B. K. (Bensiinin Kuluttajain Osakeyhtiö) olivat niihin aikoihin GPU:n parhaita tukikohtia maassamme. Suomalaisen Naftan ja B.K:n palvelukseen oli onnistuttu sijoittamaan suuri joukko huomattavia suomalaisia kommunisteja. Yhteistyö oli erinomaista. Sekä myyjien että konttorihenkilökunnan joukossa oli suuri määrä GPU:n suuruuksia ja aikaisemmin tuomittuja suomalaisia kommunisteja. Ginken

oli Osipovin tuntenut heti mieheksi, joka toisen nimisenä aiemmin oli ohjannut häntä kerääntyneen sotilasvakoiluaineiston tutkimiseen. Ginkenin ja mainitun johtaja Osipovin yhteistyö luisti sitten molemminpuoliseksi tyydytykseksi. Entisen everstin päätehtävänä oli nyt työ emigranttien keskuudessa.

Niiden emigranttijärjestöjen joukossa, jotka niihin aikoihin olivat toiminnassa Suomessa, aktivistinen järjestö N. S. N. P. (Natsionalni Sojuž Novavo Pokalenija — Uuden Polven Kansallinen Liitto) oli erikoisesti bolševikkien silmätikkuna. Nep-aikakauden kukoistusaikoina tämänkin ryhmän eturivin miehet olivat uskoneet kehityksen kulkevan parempaan suuntaan Venäjällä, olivatpa he yhteen aikaan harkinneet kotiinpaluutakin. Boris Savinkovin katalan murhan jälkeen he kuitenkin pian olivat huomanneet erehdyksensä ja olivat sittemmin johdonmukaisesti bolševismin kiivaimpia ja aktiivisimpia vastustajia. N. S. N. P. oli muutama vuosi sitten perustettu Belgradissa, ja sen johdossa oli nyt sellaisia miehiä kuin entinen viipurilainen professori Georgevski ja tarunomainen bolševismin vastustaja, terroristi Viktor Larionov. Eräässä myöhemmin Belgradissa pidetyssä kokouksessa hyväksyttiin selväpiirteinen fascistinen ohjelma ja nimi muutettiin N. T. S. N. P:ksi (Natsionalno Trudovoi Sojuž Novavo Pokalenija — Uuden Polven Kansallinen Työnliitto). Ryhdyttiin läheiseen yhteistyöhön Kaukoidässä toimivan »Yleisvenäläisen fascistipuolueen» kanssa. Ryhmän aatteet ovat saaneet suurta kannatusta emigranttien sotilasjärjestön »Rovsin» keskuudessa, jonka johtajaa, kenraali Arkangelskia, monet pitävät N. T. S. N. P:n miehenä eli »natsmaltšikkina» (kansallispoika, nuorkansallinen), kuten kansanomainen sanontatapa kuuluu. Eräät aktivistiset piirit Viipurissa olivat perustaneet Klitš-nimisen bolševisminvastaisen lehden, joka Suomessa olevassa neuvostoedustajistossa oli herättänyt ilmeistä närkästystä. Sitäpaitsi venäläiset aktivistit järjestelivät salaista etappitietä, ja heidän asiamiehiään oli jo toiminnassa molemmin puolin rajaa. Näin ollen ei ole ihmeteltävää, että GPU vihaisin silmäyksin tarkasteli tätä toimintaa.

Bolševikkien halutessa tietää, mitkä voimat Suomessa olivat tämän puuhan takana, lähetettiin Ginken jäljille. Tiedettiin, että Klitšin toimittajana oli Kronstadtin pakolainen Mitrofan Romanov, mutta haluttiin lisäksi saada selvä siitä, mitä yhteyksiä ryhmällä oli ja kuka rahoitti sitä. Ginken suoritti tämän ensimmäisen tehtävän työnantajainsa tyydytykseksi ja sai määräyksen jatkuvasti tiedoittaa lähetystölle kaikesta, mikä koski Klitšiä ja sen miehiä. Oli saatu ilmoitus, että aktivisteilla oli yhteys saksalaisiin. Vähän myöhemmin tiedettiin neuvostolähetystössä kertoa, että natsmaltšikeilla oli myös jonkinlainen yhteys japanilaisiin ja puolalaisiin. Ginken kutsuttiin lähetystöön, jossa sotilasasiamies esitteli hänelle molemmat sihteerit Posdjnakovin ja Bajevitšin. Pitkän neuvottelun jälkeen Ginkenin tehtävät kiteytettiin seuraavaan kolmeen kohtaan:

1) Interventiota kannattavien emigranttijärjestöjen vakoilu ja näiden ulkomaalaisten yhteyksien selvilleotto.

2) Suomalaisten järjestöjen vakoilu ja tietojen hankkiminen siitä, missä määrin niillä oli yhteyksiä emigranttien tai ulkovaltojen kanssa.

3) Tietojen hankkiminen mahdollisista diplomaattisista tai sotilaallisista sopimuksista Suomen ja ulkovaltojen välillä ja niitä koskevien huhujen ilmoittaminen.

Myöskin nämä tehtävät Ginken suoritti tyydytykseksi ja keräsi jatkuvasti emigranttijärjestöjen toiminnasta haluttuja tietoja.

Tänä aikana Ginken kävi ahkerasti neuvostolähetystössä, ja hänellä oli esimiestensä kanssa monta syvämietteistä keskustelua tilanteesta Suomessa. Tässä yhteydessä on mielenkiintoista tarkastella, kuinka Venäjän sotilasasiamies Ivanov ja molemmat sihteerit sopivasti asetetusta neuvostonäkökulmasta selittelivät tekstiä. Nämä arvioinnit antavat oivallisen taustan Neuvostoliiton toiminnalle Suomessa niihin aikoihin ja osoittavat, kuinka jopa omilta apureiltakin koetettiin viattomuuden sumuverholla peittää kyynilliset valtaussuunnitelmat. Oltiin 1930-luvun keskivaiheilla.

Sanottiin, että Suomessa voitiin havaita kolme erilaista suuntautumispyrkimystä: eteläinen Baltian maihin ja Puolaan ja Puolan kautta Saksaan, pohjoismainen Ruotsiin ja Ruotsin kautta muihin Skandinavian valtioihin sekä läntinen Englantiin. Edelleen sanottiin, että on syytä pelätä eteläisen valtaryhmän Saksan kanssa Suomen välityksellä liittyvän pohjoismaiseen ryhmitykseen. Silloin syntyy Neuvostoliitolle pahin ajateltavissa oleva tilanne. Tämä vaara on ilmeinen, vaikkakaan Ruotsi ei liittyisi tähän ryhmitykseen. Vähiten vaarallinen on eri syistä läntinen (englantilainen) suuntautuminen, koska Englanti ei voi paljoakaan lähettää voimiaan Itämerelle.

Vastavetona tähän uhkaavaan vaaraan sotilasasiamies Ivanovin mielestä oli hyökkäyssota Suomeen. Tämän hyökkäyssodan pitäisi alkaa yllätyksellisesti ilman sodanjulistusta. Neuvostoliiton valtavan lentoarmadan pitäisi välittömästi pommittaa pääkaupunkia, sotatarviketehtaita, rautateiden solmukohtia ym.

Suomea vastaan suunnatun hyökkäyksen tärkeänä esivalmisteluna oli koettaa saada venäläisten emigranttien keskuudesta »Venäjä-äidin» puoltajia niin monta kuin suinkin mahdollista. Esitettyään vielä käsityksensä mukaisen yleiskatsauksen eri neuvostovihamielisiin järjestöihin maassa Ivanov siirtyi selostamaan Suomessa olevia erilaisia venäläisiä emigranttijärjestöjä. Tästä lähtien Ginkenin tehtäväksi tuli ottaa selvää kaikista näiden emigranttijärjestöjen keskuudessa tapahtuvista interventionvastaisista virtauksista ja kaikin keinoin koettaa edistää ja vahvistaa niitä Neuvostoliitolle edulliseen suuntaan.

Frakkipukuiset Neuvosto-Venäjän valtuutetut puhuivat Genèvessä kauniisti rauhasta ja kansojen välisestä ystävyydestä, pienten kansojen oikeuksista, hyökkäämättömyyssopimuksista ja Neuvostoliiton rauhaarakastavista tarkoitusperistä. Mutta sen kätyrit työskentelivät kuitenkin kaikin mahdollisin keinoin kulissien takana kokonaan toisen päämäärän hyväksi antaakseen kuolettavan iskun Länsi-Euroopan kukoistaville kulttuurivaltioille. Väsymättömän ja itselleen lepoa suomat-

toman ryövärivaltion päämääränä oli yleinen bolševisoiminen ja maailmanvallankumous. 30:ntenä marraskuuta 1939 naamio riisuttiin, ja todellisuus, jota niin kauan oli yritetty kätkeä lauseparsien sumuverhon taakse, oli nyt koko maailman nähtävissä.

Paitsi N.T.S.N.P:tä (natsmaltšikkeja) oli Ivanovin tietojen mukaan niihin aikoihin muitakin interventiota kannattavia pienehköjä ryhmiä, joiden vakoilun Ginken sai tehtäväkseen. Ivanov mainitsi mm. erään ukrainalaisen järjestön, jonka sanottiin saaneen hetmanni Skoropadskilta avustusta, sekä jonkinlaisen »latvialaisen linjan», jonka väitettiin olevan yhteydessä japanilaisiin.

Natsmaltšikkien jälkeen huomattavin emigranttijärjestö Ivanovin mielestä olivat Pariisista käsin johdetut kansallismaksimalistit. Sen keskusta Pariisissa kutsuttiin »vallankumouksen jälkeiseksi kerhoksi», ja järjestön johdossa oli ruhtinas Širinski-Šihmatov. Myöskin Suomessa sillä oli edustajansa. Sikäli kuin oli kysymyksessä suhtautuminen Euroopan kulttuurikriisiin, tämän järjestön aatesuunta pohjautui saksalaiseen filosofiin Spengleriin ja japanilaiseen kenraali Arakiin. Tunnuslauseena oli »Liittovaltio — Osuustoiminta — Korporaatio», ja sen oppia kutsuttiin »vallankumouksen jälkeiseksi solidaarisuudeksi». Kansallismaksimalistien käsityksen mukaan odotettu marksilaisvastainen liikehtiminen syntyisi pian Venäjällä itsestään ja leviäisi komsomoltsien (nuorisoliittolaisten) keskuuteen. Sen jälkeen Venäjä muuttuisi kansallisella pohjalla olevaksi valtioliitoksi. Pohjimmaltaan järjestö oli interventiota vastustavalla kannalla. Myöskin mladorossien legitimistinen järjestö oli suurin piirtein katsoen interventionvastainen. Sen johtajana oli Pariisissa asuva venäläinen upseeri Kazen-Bek.

Suomessakin järjestöllä oli oma osastonsa. Mladorossien korkeimpana suojelijana oli niihin aikoihin Bretagnessa asuva kruununtavoittelija, suuriruhtinas Kiril Vladimirovitš, jolla Suomessa oli valtuutettu edustajansa. Tämä toimi samalla »Pyhän Nikolai Ihmeidentekijän» ritarimerkkien jakajana. Hän

oli myöskin Suomessa olevan mladorossien lammaslauman korkein paimen. Myöskin mladorossit odottivat kommunistisen nuorison tekevän Venäjällä vallankumouksen ja uneksivat kansallisesta ja vapaasta Venäjästä, joka syntyisi koko kansan heräämisen jälkeen. Suomen suhteen suuriruhtinas Kiril oli juhlallisesti luvannut kunnioittaa maan riippumattomuutta ja täydellistä itsenäisyyttä.

Eräät »Rovsin» vuonna 1925 lähettämät salaiset kiertokirjeet olivat jo herättäneet Suomessa oleskelevien emigranttien keskuudessa rauhattomuutta. Näissä kiertokirjeissä käskettiin emigrantteja olemaan valmiina todennäköisen intervention varalta, sillä sellaista odotettiin jonkin suurvallan taholta. Samanaikaisesti tämän kanssa suuriruhtinas Kiril oli lähetyttänyt »ukaasin», jossa emigrantteja päinvastoin mitä jyrkimmin kehoitettiin pysymään erossa kaikista interventiosuunnitelmista, koska, kuten nimenomaan sanottiin, jokainen suurvaltain interventio johtaisi vain Venäjän paloittelemiseen.

Niiden emigranttijärjestöjen joukossa, joiden tarkkailun Ginken oli saanut tehtäväkseen, olivat myöskin Petritšenkon johdossa oleva »Kronstadtin pakolaiset» (bolševikkien kukistaman Kronstadtin kapinan pakolaiset) ja entisen laivastokapteeni von Svetlikin johtama »Svetlitsaryhmä», jolla kuitenkin oli etupäässä kirjallinen ja tieteellinen vivahdus. Ivanov kertoi, että Petritšenko oli viime aikoina ruvennut lähestymään natsmaltšikkeja ja toiminut Klitšin asiamiehenä. Ginken luuli kuitenkin, että hän vähitellen oli voitettavissa ymmärtäväisemmälle kannalle.

Neuvostolähetystössä Helsingissä arvosteltiin emigranttien keskuudessa tapahtuvaa kehitystä niihin aikoihin hyvin optimistisesti. Katsottiin, että emigranttien yleisessä mielipiteessä oli tapahtumassa ratkaiseva muutos. Huomattavien ryhmien sanottiin jo hylänneen interventioajatuksen. Tämän kehityksen johdossa olivat mladorossit, ja myöskin kansallismaksimalisteja pidettiin kypsinä tähän suuntaan määrätietoisesti muokattaviksi. Nyt piti vain tukea ja kaikin tavoin edistää tähän suun-

taan tapahtuvaa ilahduttavaa kehitystä. Aiottiin myös muodostaa yhteisrintama kaikista interventiota vastustavista emigranteista tarkoituksena saada heidät yhteisesti esiintymään voimakkaasti kaikkia intervention kannattajia vastaan. Ginkenille annettiin vapaat kädet toimia jatkuvasti tähän suuntaan. Jos mladorossit ja kansallismaksimalistit saataisiin antamaan yhteinen julistus, olisi paljon voitettu. Elettiin vuotta 1934. Eversti Sergei Ginken-Bogajevski ryhtyi viipymättä työhön.

7.

Sopimus, jota ei saatu aikaan.

Sinä lyhyenä aikana, mikä herra everstillä vielä oli käytettävissään, ennenkuin lain käsi laskeutui hänen olkapäälleen, ei hän oikeastaan paljoakaan saanut aikaan. Mutta koska kaikki tässä asiassa vähitellen keskittyi venäläiseen emigraatiokysymykseen ja koska meidän maassamme yleisesti varsin vähän tiedetään tästä emigraatiosta ja GPU:n toiminnasta sen keskuudessa, joutuu Ginkenin juttu näkökulmaan, joka tekee sen tutkimisen arvoiseksi. Ja jos lopuksi ajattelemme kaikkea sitä, mitä tämän jälkeen on maailmassa tapahtunut, ja alamme laskea, mitä Eurooppa lopuksi tekee bolševismista vapautuneella valtavalla »Ostraumillaan», niin esiintyy tämä kaukana pohjolassa tapahtunut pieni emigranttijuttu kokonaan uudessa ja yllättävässä valossa. Tutkiskelkaamme aluksi kansallismaksimalistien ideologista ajatuksenjuoksua! Vaikka tämäkin järjestö kuten niin moni muu venäläinen suurimmaksi osaksi osoittautui vain paperilla olevaksi järjestöksi, on kuitenkin kiistämätön tosiasia, että se oli saavuttanut yllättävän suuren vaikutusvallan erittäinkin emigranttien nuorison keskuudessa. Sen ohjelma on monisanainen, filosofoiva, erittelevä ja hiusta halkova. Suomessa olevien kansallismaksimalistien johtaja esitti siitä seuraavan yhteenvedon:

»*Vallankumouksenjälkeinen* on se, joka tahtoo aktiivisesti edistää vallankumousajanjakson ja koko sen hävittävän energian taltuttamista, se joka uskoo vallankumouksen *jälkeisen* luovan ja rakentavan ajanjakson pikaiseen tuloon. Siirtymisprosessia kolmannen internatsionalen vallankumoushumalasta ja -petoksesta me nimitämme *vallankumouksen kansallistamisprosessiksi*. Ja koska vallankumous asetti isänmaamme eteen kovin laajakantoisia tehtäviä, niin jokainen meistä tuntee itsensä *kansallismaksimalistiksi*. V e n ä j ä n s i s ä i s t ä käyttöä varten meillä on vanhoja emigrantteja säikyttävä nimitys *kansallisbolševikki*.

Meidän koko tarkoitusperämme, sanomalehdistömme tarkoitus on saada aikaan Venäjän nuorisolle (komsomoleille, nuorille punaupseereille) ymmärrettävä ja tajuttava siirtyminen vallankumousajanjakson terminologiasta vallankumouksenjälkeisen ajanjakson käsitteisiin. Tässä on vältettävä kaikkea, mikä voi näyttää »vastavallankumoukselliselta». Meidän ohjelmatunnuslauseemme sentakia kohottavat valtakunnan järjestämisen alalla esiin — *Venäjän valtakunnan kansojen liiton*, säilyttäen neuvostokehyksen (paikallisneuvostot ja neuvostojen kongressin), mutta ehdolla, että näiden neuvostojen edustajavaalit ovat vapaat. Sosiaalistaloudellisten suhteiden alalla me esitämme *vallankumouksenjälkeisen solidaarisuuden* aatteen, s.o. yleisen yhteistoiminnan opin — luokkataistelun ja vihan sijaan. Me puhumme *osuustoiminnallis-korporatiivisesta rakenteesta*. Osuustoiminta, joka ennen sotaa oli Venäjällä hyvin voimakkaasti kehittynyt, on ymmärrettävä ja läheinen Venäjän kansalle. Yksityisten suurpääomien puutteessa nyky-Venäjällä tämä talousmuoto voi helpoimmin ja nopeimmin saattaa ennalleen maan normaalisen talouselämän. Korporaatiojärjestelmä, s.o. työtätekeväin yhteenliittyminen ammattialoittain, tulee olemaan työn oikeuksien suojeluvälikappaleena sekä estämään luokkavihan ja -taistelun puhkeamista.

— — —

Venäjän todellisuutta tutkiessamme olemme tulleet siihen johtopäätökseen, että vallankumous »kansallistuu», että kommunismi on jo menettänyt kaiken aatteellisen voimansa ja pysyy vallassa vain jatkuvaisuudesta, GPU:n pakkotoimenpiteillä ja terrorilla. Me uskomme, että Venäjältä löytyy riittävästi, jopa hallitsevan koneiston keskuudesta, miehiä, jotka ovat pettyneet kommunismin suhteen, rakastavat edelleen Venäjää ja osaavat, kun tarvitaan ja on mahdollista, tuhota puolueen pään, s.o. toimeenpanna kumouksen. Ja me tahdomme vain auttaa heitä, mutta emme pommeilla ja salaliitoilla, vaan aatteilla, osoittamalla tien. Siellä, Venäjällä, puoluesensuurin alaisina, vailla vapaata sanomalehdistöä, he eivät paljon tiedä eivätkä voi saada tietää.

Me taasen voimme ulkomailla, missä on tilaisuus vapaaseen tieteelliseen työhön, selvittää monta seikkaa, vertailla, arvostellen suhtautua asioihin, ja täällä vapaalla propagandalla, joka kuitenkin kulkeutuu sinnekin, voimme auttaa uuden ideologian muokkaamista.

— — —

Venäjä on nyt sodan vaaran edessä. Ei kukaan venäläinen isänmaanystävä voi olla »tappionpuoltaja», s.o. auttaa synnyinmaansa vihollista. Me emme usko Japanin emmekä Saksan vilpittömyyteen, emme usko, kun jotkut venäläiset emigrantit sanovat meille, että japanilaiset taikka saksalaiset tulevat »vapauttamaan» Venäjän kommunisteista. Pitää lujemmin uskoa Venäjään, se ei ole sortunut eikä voi sortua.»

Nuorella emigranttipolvella ei kuitenkaan katsottu enää olevan samaa älyn koulutusta kuin vanhemmalla. Sentähden olisi ymmärrettävää, jos se ei kykenisi tajuamaan niin korkealentoisten sanontain kuin »vallankumouksenjälkeisen solidarismin», »osuustoiminnallis-korporatiivisen valtion» ym:n todellista merkitystä. Sen vuoksi piti käyttää sellaisia iskulauseita ja aatteita, jotka heti sopivat käytettäviksi. Tärkeimmät kansallismaksimalistien teesit olivat nämä:

1) Nykyisessäkin tilassaan Venäjä on venäläisten emigranttien ainoa ja todellinen isänmaa.

2) Venäjällä on alkanut kansallinen nousukausi. Se tekee Venäjästä maailman mahtavimman valtion.

3) Riittää, jos Venäjän nykyisistä vallanpitäjistä poistetaan Stalin ja kymmenen hänen lähintä apuriaan.

4) Venäjällä on jo nyt parempi taloudellinen tilanne kuin länsimaissa.

5) Puna-armeija on Venäjän kansallinen armeija.

6) Venäjän joutuessa sotaan jonkin toisen maan kanssa tulee jokaisen emigrantin joko pyrkiä puna-armeijaan tai ryhtyä sabotaašitekoihin vihollisen rintaman selkäpuolella.

Tällä lainauksella »vallankumouksenjälkeinen solidaarisuuden» aate on tullut jokseenkin selvitetyksi. Syyttä kansallismaksimalistit eivät käyttäneetkään itsestään Venäjän rajojen sisäpuolella nimeä kansallisbolševikit. Ja valitettavasti etenkin

nuorison emigranttijärjestöissä niihin aikoihin tämä ajatussuunta sai jalansijaa.

Aikaisemmin jo on mainittu, että mladorossit (nuorvenäläiset) olivat kehittyneet samaan suuntaan. Myöskin heidän mielestään interventiosota olisi pyhälle Venäjälle onnettomuus. He eivät uskoneet, että tällainen sota tulisi murskaamaan kommunismia. Sen seurauksena olisi vain Venäjän jako ja kansallinen heikentyminen pitkiksi ajoiksi eteenpäin. Ainoastaan sisäinen kumous itse Venäjällä voisi aikaansaada sen sorretulle kansalle paremmat ajat.

Syystä voidaan sanoa, että 1930-luvun puoliväli oli murrosaikaa emigranttien keskuudessa. Puolitoista vuosikymmentä oli jo kulunut Denikinin ja Koltšakin aluksi niin toiveikkaista päivistä. Niiden aikojen johtajat olivat jo ruvenneet vetäytymään syrjään tai häviämään näyttämöltä. Nuorempi sukupolvi astui esiin ja oli jo ehtinyt mukautua uusiin oloihin. Katkerimmatkin muistot kalpenevat ajan oloon, kauneimmistakin unista tulee vähitellen vain varjoja. Nämä emigrantit olivat menneet naimisiin, perustaneet kodin, heillä oli jokapäiväinen työnsä ja kohtuullinen toimeentulo. Minkätähden he työskentelisivät uuden interventiosodan hyväksi, joka toisi varmastikin mukanaan onnettomuuksia? Ja kuinka vähän näitä nuoria emigrantteja oikeastaan olikaan. Oliko olemassa mitään takeita siitä, että *he* saisivat nauttia tällaisen sodan tuottamista hedelmistä? Ei, hyökkääjävaltio vain korjaisi sadon! Ja joka tapauksessa Venäjä oli heidän kaikkien isänmaa, heidän sisinten toiveittensa kohde. Pyhä Venäjä, Venäjä-äiti, oli joka tapauksessa heille kaikki kaikessa. Mitäpä siitä, vaikka se tällä kertaa olikin bolševistinen! Kerran kuitenkin tulisi toinen aika, ja kansa katkoisi kahleensa. Ennusteltiin, unelmoitiin ja laulettiin. Entä nuo himokkaat eurooppalaiset suurvallat! Eikö näinä monina vuosina jo ollut opittu tuntemaan, millaisia ne oikeastaan olivat, eikö ollut jo kylliksi saatu todisteita niiden itsekkyydestä ja saaliinhimoisesta ruokahalusta! Minkätähden pitäisi vuodattaa vertansa niiden takia? Ei, olkoonpa Pyhä

Venäjä bolševistinen tai ei, se oli joka tapauksessa heidän isänmaansa, Venäjä suurine sieluineen ja valtavine mahdollisuuksineen. Venäjä, jolla kaikesta huolimatta oli kutsumuksenaan pelastaa raadeltu ja järkeilevä Eurooppa. Ei, ei interventiosotaa! Sillä ennen kaikkea tahdottiin olla rauhassa. Ja toiseksi ei haluttu kärsiä toisten hyväksi. Mutta jos kaikesta huolimatta sota syttyisi —? Niin silloin!

Neuvostolähetystössä Suomessa seurattiin tarkoin kaikkia virtauksia emigranttien keskuudessa. Heinäkuussa 1934 sotilasasiamies Ivanov tiesi kertoa, että Pariisissa suppeassa emigranttipiirissä oli pidetty mahdollista interventiosotaa käsitellyt konferenssi. Oli päätetty, että samalla hetkellä, jolloin tällainen sota syttyisi, kaikki aktiivinen taistelu Neuvostoliittoa vastaan lopetettaisiin ja kaikki käytettävissä olevat voimat asetettaisiin neuvostohallituksen käytettäviksi. Edelleen oli päätetty, että

1) oli avustettava Venäjällä kaikenlaisen kapinallisuuden tukahduttamista ja että

2) Venäjän ulkopuolella oli muodostettava järjestöjä punaarmeijan avustamiseksi ja yhteistoiminnan aikaansaamiseksi ulkomaalaisten kommunistijärjestöjen kanssa.

Tämä sotilasasiamies Ivanovin tiedonanto on kiintoisa sentähden, että siitä selviää, kuinka taitavasti Stalin uusilla isänmaallisilla vakuutuksillaan oli osannut pimittää eräitä emigranttipiirejä. Bolševikit puhuivat nyt laveasti »venäläisestä isänmaasta». Pietari Suuresta oli uudelleen tullut kansallissankari, ja vanha sotaurho Suvorov oli uudelleen astunut kunniapaikalleen yleisvenäläisessä Pantheonissa. Kutusovinkin sankarikehä oli jälleen ruvennut valaisemaan uudella loistolla, ja 1812 Napoleonia vastaan kuin myöskin saksalaisia kalparitareita vastaan käytyjä sotia käytettiin menestyksellisesti propagandan palveluksessa. Itse muistamme filmin »Pietari Suuri», jota näytettiin täysille huoneille omissa elokuvateattereissamme. Venäjän suuresti kiitetty filmitaide sai innostuneita ihailijoita. Ja ajatellessamme niitä venäläisiä taidenäyt-

telyitä, joilla meitä kunnioitettiin, ja unohtamatta myöskään paljon huudettua amerikkalaista filmiä »Tavarištš», jota näytettiin monta viikkoa täysille huoneille, ja samannimistä näytelmää, jota myöskin esitettiin puhenäyttämöillämme, niin alamme ehkä vähitellen ruveta käsittämään herra sotilasasiamies Ivanovin mainitun tiedonannon sisintä merkitystä. Bolševikit ovat aina olleet eteviä propagandamestareita. Tarkoitusperien naamioiminen isänmaallisuuden ja kansallisen kunnian kulisseilla oli joka suhteessa nerokas juoni, joka hämäsi varsin monet. Mutta kaiken takana kuten aikaisemminkin olivat kylmästi ja kyynillisesti laskelmoivat GPU:n miehet, Komintern ja puna-armeija. Sille, jolla syksyllä 1941 oli tilaisuus tutustua suuriin sotasaalisnäyttelyihin Helsingissä, paljastui myöskin bolševikkien äsken herännyt »isänmaallisuus» oikeassa karvassaan. Kaunis neuvostoisänmaallisuus ja tekopyhä interventiota vastustava propaganda — kas siinä kaksi kulissia, joiden taakse Kremlin miehet kätkivät lukemattomien divisiooniensa määrätietoisen muodostamisen. Mutta palatkaamme puheliaaseen herra Ginkeniin!

Ei kestänytkään kauan, ennenkuin everstimme pani toimeksi. Hänen monista metkuistaan kiintoisimpia ovat hänen neuvottelunsa kansallismaksimalistien ja mladorossien kanssa. Ginken kävi usein mladorossien Suomessa olevan »suojeluspyhimyksen» luona, ja erään vanhan upseerituttavuuden välityksellä hän pääsi myöskin kosketuksiin maassamme oleskelevien kansallismaksimalistien edustajain kanssa. Neuvottelujen kulku on jokseenkin hämärän peitossa, sillä todistajain lausunnot ovat useissa kohdin hyvin ristiriitaisia. Varmaa on kuitenkin se, että Ginken laati kirjallisen ehdotuksen molempien ryhmien väliseksi sopimukseksi ja antoi sen molemmille emigranttijohtajille. Pääkohdissaan se oli seuraava:

»a) Tämä sopimus astuu voimaan siitä hetkestä, jolloin se on saanut meidän järjestöjemme keskuselinten vahvistuksen.

b) Koko voimassaolonsa ajan sopimuksellamme on muuttumattomana tarkoitusperänään kommunistisen puoluevallan

kukistaminen, vallan, joka vahingoittaa maata ja heikontaa sen uskonnollista, taloudellista ja kansallista elämää. Tämä toiminta ei kuitenkaan saa vahingoittaa Venäjän valtakuntaa sellaisenaan eikä sen alueella asuvia kansoja.

c) Tunnustaen, että punainen työläis- ja talonpoikaisarmeija on nykyään ainoa voima, joka kykenee suojelemaan Neuvosto-Venäjän alueen koskemattomuutta ja turvaamaan sen ulkomaalaisten pyyteiltä, kumpikin sopimuksen tekevä kansallinen järjestö sitoutuu pitämään puna-armeijaa Venäjän valtakunnan kansallisena armeijana ja olemaan häiritsemättä sen toimintaa sodan aikana.

d) Koska torjuessaan ulkonaista vihollista, jonka tarkoituksena ei suinkaan ole Venäjän kansan vapauttaminen sitä hallitsevan kommunistisen puolueen ikeestä, vaan Venäjän mahtavuuden hävittäminen, puna-armeija tulee puolustamaan Venäjän maata, ja Neuvostoliiton hallituskin täten taistellessaan Venäjän ulkonaista vihollista vastaan tahtomattaan, huolimatta puoluekokoonpanostaan, kuitenkin joutuu olosuhteiden pakosta palvelemaan kansallista asiaa, niin kumpikin sopimuksen tekevä kansallinen järjestö sitoutuu olemaan puuttumatta häiritsevästi mihinkään, mikä voi edistää sodan saattamista voitokkaaseen loppuun.

e) Erityisen ankarasti on painettava mieleen: Tämän sopimuksen kohdissa c) ja d) osoitetun suunnan edistämiseksi — — — — — — — — — — — järjestön jäsenet ovat velvolliset pidättäytymään kaikesta sellaisesta toiminnasta, joka saatettaisiin lukea heille viaksi ja aiheuttaisi heitä vastaan viranomaisten vainon. Vieraalla alueella kielletään kaikkinainen sille vihamielinen työskentely.

f) Siinä tapauksessa, että Neuvostoliiton hallitus ulkonaisen sodan aikana luopuu jäykästä vastarinnasta ja suostuu solmimaan vieraalle valtiolle edullisen rauhan, joka on häpeällinen ja tuhoisa Venäjän kansallisille eduille, niin ainoa oikea menettely Venäjän pelastamiseksi tulee olemaan tämän hallituksen kukistaminen.»

Kaikki tämä tapahtui talvikuukausina 1935. Jatkoa ei seurannut, ja sopimus jäi tekemättä. Sillä jo maaliskuussa viranomaiset katsoivat itsellään olevan kylliksi todistusaineistoa eversti Ginkeniä vastaan, ja saman kuun 19 päivänä hänet pidätettiin. Kuinka kansallismaksimalistit kuitenkin periaatteessa suhtautuivat intervention vastustamiskysymykseen, ilmenee edellä lukemastamme heidän johtajansa antamasta ohjelmajulistuksesta. Mladorossien kantaan perehtyessämme meidän on turvauduttava heidän »juojeluspyhimyksensä» antamaan todistukseen. Hän selitti Ginkenin kehoituksesta kirjoittaneensa asiaa koskevan muistion. Sen sananmukaisen sisällön hän oli unohtanut. Nimenomaan hän myönsi kuitenkin, että mladorossit hylkäävät sodan kommunismin kukistamiskeinona. »Mladorossit», hän selitti, »ovat siinä käsityksessä, että sellainen sota voi kaikkea muuta kuin antaa takeita kommunismin tukahduttamisesta, pikemminkin se voi johtaa Venäjän paloitteluun ja ryöstämiseen, sentähden he (mladorossit) voivat ainoastaan hyväksyä neuvostohallituksen kaatamisen sisäisen vallankumouksen avulla».

Sekä kansallismaksimalistien että mladorossien lausumat osoittavat enemmän kuin kouraantuntuvasti, kuinka otollinen maaperä itse asiassa GPU:n propagandalle oli olemassa. Ja kuten Suomessa niin oli myöskin muissa maissa. Venäläisen emigraation ongelma ei ollutkaan niin yksinkertainen, kuin millaisena sitä tavallisesti pidettiin. Kaikkein vähimmin emigranttimaailma oli vain romanttinen kokoelma balalaikkoja, surumielisiä lauluja ja unelmoivia naisia, kuten tavallisimmin uskoteltiin.

Mitä eversti Ginkeniin tulee, niin hän hävisi näyttämöltä joksikin aikaa. Sitten syttyi sota Suomen ja Venäjän välille, ja maaliskuussa 1940 solmittiin Moskovan pakkorauha. Kesällä 1940 Ginken on jälleen vapaana, ja me näemme hänen useaan kertaan pujahtavan Bulevardin varrella olevaan Venäjän lähetystöön. Elokuussa hän silminnähtävästi haistelee ilmaa. Hän ylistää Neuvostoliittoa ja sen mahtia ja yrittelee vähin

vielä kerran näytellä jotain osaa tapahtumissa. Mutta myöskin hänen vanhat työnantajansa ovat väsyneet. Viimeinen poliisiraportti kertoo hänestä, että hän asuu erään porttivahdin luona, jolla päihtyneenä on tapana laulaa Internatsionalea. Mutta sodan jälleen syttyessä Suomen valtio vielä kerran piti huolen siitä, että herra eversti sai paremman asunnon.

»Hän oli tyypillinen rappeutunut emigrantti, henkilö, jonka hermosto oli lysähtänyt, heikkotahtoinen narkoottisten aineiden väärinkäyttäjä, joka oli houkuteltu GPU:n pauloihin ja pakotettu työhön.» Näillä tämän jutun erään todistajan sanoilla päätämmekin sopivasti kertomuksemme entisen Venäjän keisarillisen armeijan everstin Sergei Ginken-Bogajevskin ja GPU:n toiminnasta erivivahteisten emigranttien keskuudessa Suomessa. Kun me nyt annamme esiripun kohota suuren ja sotkuisen Martin-Schulin jutun edestä, näemme me kokonaan toisenlaisen maailman. Emigraation puolihämäristä sokkeloista me astumme nyt kansainvälisen suurvakoilun mannermaiselle näyttämölle. Suomalainen luutnantti ja tyhjä auto antavat meille ensimmäisen johtolangan.

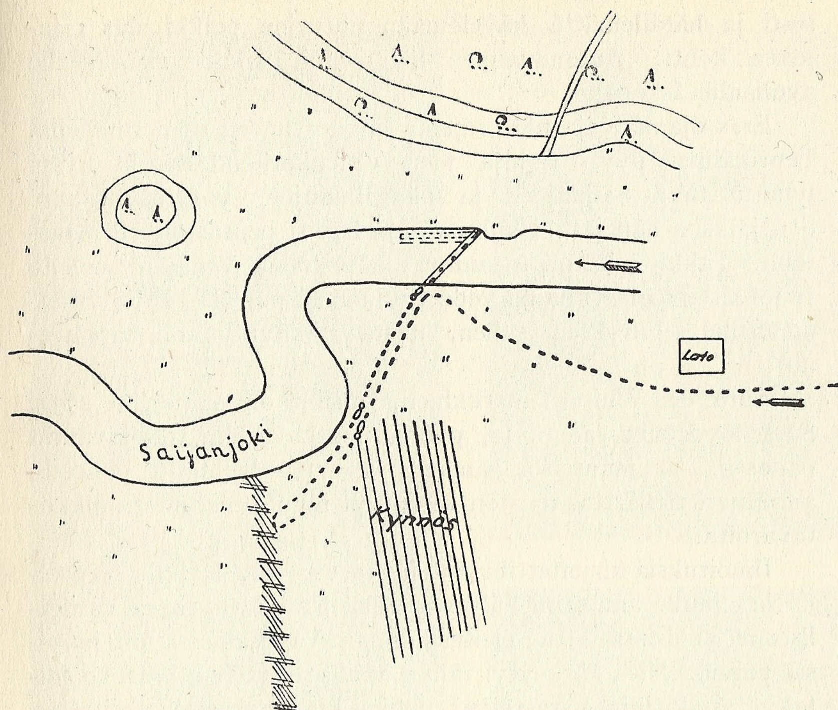
UURI VAKOILUJUTTU

1.

Tiellä on tyhjä auto.

Jos Whippet-merkkinen tyhjä henkilöauto on tuntikausia parkeerattuna syksyisen kylätien varrella olevalle niitylle, ei tätä tosiasiaa voida sinänsä pitää erikoisen mielenkiintoisena seikkana. Jos sitten saadaan tietää, että välimatkaa autosta Venäjän rajalle on vain kilometrin verran, on tapaus tietystikin jossain määrin huomiota herättävämpi. Mutta kun koko jutun selitetään johtuvan siitä, että eräs armeijan upseeri parhaillaan suorittaa veden korkeuden mittauksia rajajokena olevassa Saijanjoessa, on asiassa tuskin sen enempää ihmettelemistä. Jos sitä vastoin mainittu »vedenkorkeudenmittausupseeri» sen sijaan, että suorittaisi kysymyksessä olevan tehtävänsä, asteleekin vähin äänin rajan yli eikä sitten anna kuulua itsestään mitään, on tosiaankin täysi syy hälytyksen tekoon.

Juuri näin tapahtui Lipolan kylän lähistöllä Karjalan kannaksella 2 päivänä lokakuuta 1933. Kun sitäpaitsi onnistuttiin toteamaan, että auto oli erään yleisesikunnan valokuvausosastolla palvelevan reserviluutnantin ja että tällä reserviluutnantilla oli mennessään rajan yli paitsi kiikaria myös karttalaukku, muistikirjoja, valokuvauskone ja sotilaskivääri, ei ole syytä moittia terijokelaista lainedustajaa siitä, että hän tunsi lievää sydämentykytystä ryhtyessään yksityiskohtaisesti tutkimaan tätä huomiotaherättävää tapausta. Näissä tutkimuksissa ilmeni seuraavaa:

Piirros paikasta, josta Pentikäinen meni rajan yli.

Kello 7,30 aamulla 2 päivänä lokakuuta 1933 reserviluutnantti Vilho Armas Pentikäinen saapui autolla Kivennavan suunnalta Lipolan rajakylään ja pysähtyi kauppias Pitkäsen liikkeen luo. Siellä hän joi kupin teetä, tiedusteli vedenkorkeussuhteita rajajoessa ja jatkoi sitten matkaansa Rautuun päin. Sivuutettuaan Lipolan postitalon auto kääntyi oikealle ja pujahti kapealle kylätielle, joka johtaa rajalle päin. Se pysähtyi erään maalaistalon lähistölle, ja nuori upseeri astui siitä ulos. Hän pisti pari muistikirjaa taskuunsa, puki ylleen sadetakin, ripusti olalleen kiikarin, karttalaukun ja valokuvauskoneen, otti esiin selkärepun ja kiväärin sekä lähti rauhalli-

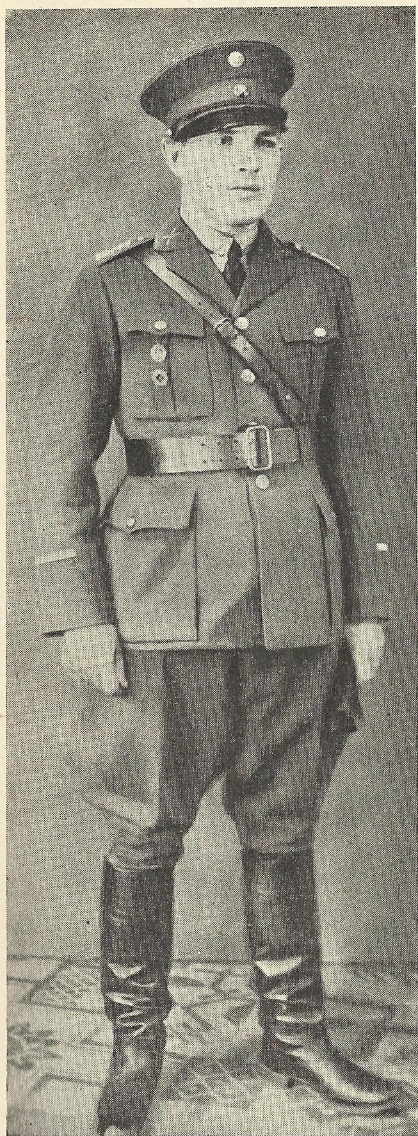
sesti ja hätäilemättä kävelemään niittyjen poikki alas rajajokea kohti. Autonavaimen hän antoi paikalle rientäneelle avuliaalle isännälle.

Eräs ojankaivaja näki rajasta kiinnostuneen upseerin tiellä. Pentikäinen pyysi tietoja joen vedenkorkeudesta ja kysyi lyhintä tietä Saijanjoen ja Tungelmanjoen yhtymäkohtaan. Sen jälkeen hän jatkoi kulkuaan ja hävisi pensastoiseen maastoon. Tukki, joka oli maannut akanvirrassa Venäjän puolella ja joka seipään avulla oli vedetty Suomen puolelle, antoi viranomaisille selvityksen siihen, mistä rajanylitys oli tapahtunut.

Auto oli Whippet-merkkinen, ja siinä oli numero A 2734. Siitä löydettiin sadetakki, pyöreä matkalaukku, 88 kiväärin panosta, 36 mauserin panosta, 350 parabellumin panosta, autoilijan tiekartta, naisten käsine ja muutamia muita pikkutavaroita.

Ilmoituksia kirjoitettiin ja puhelimet soivat. Kaikille tarpeellisille elimille annettiin hälytys. Sekä Ratakatu 12:ssa Valtiollisessa poliisissa että Yleisesikunnan VI osastossa oli kiireisiä päiviä. Mitä kätkeytyi tähän äkilliseen pakoon? Oliko joitakin asiakirjoja varastettu? Oliko kysymyksessä yksityisen epätoivoon joutuneen äkkitempaus? Vai venäläisten suorittama kaappaus? Vai oliko kysymyksessä vain tilapäinen mielenhäiriö, joka oli saanut kaiken tämän aikaan? Vielä kaksi viikkoa paon ilmitulemisen jälkeen ei kukaan osannut aavistaa, että oli kysymys tapauksista, joiden kaiku kantautui hyvin moneen eri maahan ja joiden mainingit huuhtelivat suuren tasavallan rantoja toisella puolen valtamerta. Kaikkein vähimmin voitiin otaksua, että suomalaisen reserviluutnantin rajan yli meno johtaisi nykyajan suurimman vakoilujärjestön löytämiseen ja paljastamiseen. Mutta tähän on vielä pitkä matka, ja monet hämmästyttävät yllätykset odottavat vielä meitä.

Sillä aluksi kaikki näytti jokseenkin rauhoittavalta. Tietysti tuntui harmittavalta kenestä hyvänsä se, että lähemmin tar-

Luutnantti Vilho Armas Pentikäinen.

Yleisesikunta. Helsinki.

kastettaessa luotettavana pidetyn reserviluutnantin menneisyys todettiin sellaiseksi, että hän oli kuulunut kommunistiseen nuoriso-osastoon Viipurissa, että hän oli seurustellut vähemmän luottamusta herättävissä piireissä, että hänen setänsä oli paennut Neuvosto-Venäjälle ja kohonnut siellä komendantiksi eräälle rajapaikkakunnalle Kannaksella ja että hän itse viime vuosien aikana oli käyttänyt enemmän rahoja kuin hänen reserviluutnantinpalkkansa edellytti. Yleisesikunnassa ja Pentikäisen kodissa toimitettujen tutkimusten jälkeen oltiin huomattavasti rauhoittuneempia. Mitään raskauttavaa ei löydetty, ja Yleisesikunnassa voitiin pian todeta, että kaikki asiakirjat olivat hyvässä säilössä kassakaapeissa ja -holveissa. Päivystyshuoneen miehistön kuulustelu ei myöskään antanut mitään mainittavia johtolankoja. Pentikäinen oli pitkän aikaa toiminut Yleisesikunnan valokuvaajana ja vakituisena päivystävänä upseerina ja suorittanut tehtävänsä esimiestensä tyydytykseksi. Hän oli tullut ja poistunut säännöllisesti, filmannut ja valokuvannut eikä koskaan osoittanut hermostumisen oireita. Mutta tosiaankin pari päivää ennen pakoa Joensuusta oli tullut yöllinen puhelinsoitto, ja tämän puhelinkeskustelun jälkeen Pentikäinen oli ollut huomiota herättävän kiihottunut. Kukahan lie ollut tämä yöllinen soittaja? Suoritettiin tutkimuksia ja päädyttiin erääseen apteekkariin, joka mainittuna yönä oli tyhjentänyt muutamia ystävyydenmaljoja erään työmaataan koskevaa erikoiskarttaa tarvitsevan huolestuneen maanmittarin kanssa. Asiaa oli perinpohjin pohdittu, ja hyväntahtoinen apteekkari oli iloisena soittanut Yleisesikuntaan. Siellähän pitäisi olla sopiva valikoima tällaisia karttoja varastossa. Koko juttu oli vallan yksinkertainen.

Pentikäisen juttu oli näin ollen edelleenkin kysymysmerkki. Yleisesikunnasta ei siihen saatu mitään lisää. Valtiollisen poliisin valtava kortistokaan ei antanut mitään lisävalaistusta. Paenneen luutnantin puoliso ei tiennyt mitään. Ei edes parin korkeahkon upseerin luottamuksellinen keskustelu pääkaupungissa silloin vierailleen ruotsalaisen »tietäjän» Folkesonin kanssa

antanut mitään positiivista tulosta. Oltiin ratkaisemattoman arvoituksen edessä.

Mutta sillä aikaa Ratakadun koneisto toimi järjestelmällisesti.

2.

Kaasupistooli, nimikirjoitus ja kantohihnaa vailla oleva »Leica».

Kokonaan Pentikäisen jutusta erillisenä Ratakatu oli Helsingissä jo pitkän aikaa pitänyt silmällä erästä kauppamatkustaja Kaarlo Sireniusta. Tämä Sirenius oli jo aikaisemmin tuomittu kolmeksi vuodeksi kuritushuoneeseen valtiopetoksen valmistelusta ja vuonna 1927 vapautunut kärsittyään rangaistuksensa. Hän oli aikoinaan toiminut tunnetun kommunistin Seth Pakarisen ala-asiamiehenä. Pakarinen oli niihin aikoihin organisoinut Suomen Kommunistisen Puolueen sotilaslinjaa. Hänen onnistui sittemmin paeta Neuvosto-Venäjälle.

Viranomaiset epäilivät, että Sirenius edelleenkin toimi valonaroissa asioissa, ja pitivät häntä sentähden salaisen tarkkailun alaisena. Vuosina 1930—1932 hän oli asunut Viipurissa, jossa hänellä oli vaakojen ja pölynimijäin edustus ja myöhemmin oma liike, jossa myytiin kumitavaroita, venäläistä lankaa, sähkölamppuja ym. Heinäkuussa 1933 hän oli muuttanut Helsinkiin, jossa hän möi tinaesineitä, Linguaphone-levyjä ja ns. saksalaisia jalokiviä.

Sitten eräänä päivänä Ratakadun tietoon tuli, että Sireniuksella oli kaasupistooli, jonka hän oman kertomansa mukaan oli saanut eräältä sotilasvirkailijalta. Tutkimukset osoittivat kuitenkin pian, että tiedot sotilasvirkailijasta näyttivät jokseenkin hämäriltä. Muutenkin tultiin tulokseen, joka mitä suurimmassa määrässä vahvisti Ratakadun epäilyjä, että edelleenkin tulisi olemaan yhtä ja toista tekemistä arvoisan

Linguaphone-asiamiehen kanssa. Niinpä saatiinkin pian tietää, että Sirenius harrasti myöskin valokuvausta. Valtiollisen poliisin Viipurin osasto ilmoitti saaneensa käsiinsä muutamia Sireniuksen ottamia valokuvia. Sinänsä ne olivat aiheeltaan aivan viattomia, mutta herätti tietynlaista ihmettelyä se, että ne oli otettu erinomaisella Leica-koneella, merkki, jonka hintaluokkaa täytyi pitää työttömän kauppamatkustajan taloudellisten mahdollisuuksien ulkopuolella. Suomessa ei niihin aikoihin myyty montakaan Leica-konetta. Kaarlo Sirenius kuului tuskin tämän filmikameralaadun jokseenkin pieneen ostajapiiriin. Sireniukseen kohdistuneet epäilykset saivat yhä vahvistusta.

Ratakadulla onnistuttiin vähitellen toteamaan, että paennut Pentikäinen oli aikoinaan ollut suhteissa sekä Seth Pakariseen että Kaarlo Sireniukseen. Pakarisen luota oli löydetty kuulun reserviluutnantin valokuvakin. Sireniuksen ja Pentikäisen jutuilla näytti ilmeisestikin olevan mielenkiintoisia kosketuskohtia. Vielä ei kuitenkaan tiedetty todellista yhteyttä, ja oikeastaan enemmän arvelujen kuin tosiasiain perusteella ryhdyttiin kotitarkastukseen Kaarlo Sireniuksen asunnossa.

Käynti oli miekkosellemme ilmeinen yllätys. Hän kalpeni ja osoitti muutenkin hermostumisen oireita. Hiki kohosi hänen otsalleen, ja asiakirja kertoo, että sitä vuoti virtanaan hänen ohimoiltaan. Saalis oli enemmän kuin riittävä hänen pidättämisekseen heti. Paitsi kommunistikirjallisuutta löydettiin joukko valokuvia, mm. 48 kuvaa Helsingin aseman ratapihasta, jotka selvästi osoittivat vakoilun olevan kysymyksessä. Kirjojen joukosta löydettiin sitäpaitsi kaksi kokoelmaa humoreskeja, joihin omistajan nimi, Aarne Vika, oli kirjoitettu lyijykynällä. Eräässä laatikossa oli kahden valokuvauskoneen panttikuitit. Nimikirjoitus ja toinen panttikuitti osoittautuivatkin pian parhaimmiksi johtolangoiksi jutun edelleenselvittelyssä.

Toistuvissa kuulusteluissa Ratakadulla Sirenius itsepintaisesti kielsi kaiken ja perääntyi vain askel askeleelta. Vasta

lokakuun 26 päivänä hän tunnusti. Mutta siihen mennessä oli paljon ehtinyt tapahtua. Mm. nimikirjoituksesta ja panttikuiteista saadut jäljet olivat jo kauan sitten johtaneet tuloksiin.

Kun panttilainastosta lunastettiin molemmat valokuvauskoneet, osoittautui toinen niistä pieneksi kallisarvoiseksi Kolibrikoneeksi, mutta toinen oli Leica-merkkinen, ja siinä oli numero 68196. Sen kantohihna puuttui. Sireniusta itseään ei saatu ennen hänen lopullista tunnustustaan selittämään, mistä hän oli saanut Leica-koneen, ja vielä vähemmän, miksi kantohihna puuttui. Nimikirjoitus humoreskikokoelmissa oli kuitenkin avaimena näihinkin arvoituksiin.

Ratakadun kortistoa tarkastettaessa ilmeni heti, että Aarne Vika oli henkilö, jonka toimintaa oli täysi syy lähemmin tarkastella. Jo vuonna 1916 hän oli muuttanut Venäjälle. Sieltä hän salatein oli vuonna 1924 tullut rajan yli Suomeen ja vapaaehtoisesti ilmoittautunut lähimmälle rajavartiolle. Hän oli silloin kertonut pitkän historian kohtaloistaan ja seikkailuistaan Neuvostoliitossa ja kuulustelujen jälkeen päässyt vapaaksi. Sitten vähitellen oli kuitenkin selvinnyt, että Vika itse asiassa olikin koulutettu punaupseeri. Jokin aika sitten poliisi oli yhä enemmän ruvennut kiinnostumaan hänen puuhailuistaan. Sireniuksen jyrkkä kieltäytyminen kertomasta mitään suhteistaan tähän Vikaan ja muut tämän sovittelupelin vaivalloisesti kerätyt yksityiskohdat tekivät yhä uskottavammaksi sen, että juuri Vikaan liittyi tämän arkaluontoisen Pentikäisen jutun mysteerioiden ratkaisu. Lokakuun 9:ntenä katsottiin käsissä olevan tarpeeksi valtteja kotitarkastuksen pitoon. Aarne Vika asui näihin aikoihin Puistolan huvilayhdyskunnassa lähellä Helsinkiä. Hän oli ammatiltaan sekatyömies. Huolimatta siitä, että Vialla oli ollut tarpeeksi aikaa hävittää tai kätkeä kaikki raskauttava aineisto, antoi tarkastus niin kouraantuntuvan tuloksen, että pidätys voitiin hyvällä omallatunnolla suorittaa. Myöskin Vian luona oli runsaasti kommunistista kirjallisuutta. Filmejä ja valokuvaustarvikkeita löytyi riittävästi vakoilu-

epäilyjä vahvistamaan. Myöskin muita vakoilijanammattiin kuuluvia tarvikkeita löydettiin. Ja lopuksi iloiseksi yllätykseksi löydettiin eräästä kirjoituspöydän laatikosta myöskin Sireniuksen Leica-koneen puuttuva kantohihna. Muutamia päiviä myöhemmin voitiin sitäpaitsi siinä valokuvaustarvikkeiden kaupassa, joka myy Leica-koneita, todeta, että neuvostolähetystö oli aikoinaan ostanut Sireniuksen panttaaman koneen. Oli olemassa myöskin tieto siitä, että 1932 joku Vian perheen jäsenistä oli todennäköisesti ollut kosketuksissa Neuvosto-Venäjän erään lähetystövirkailijan kanssa. Rengas alkoi silminnähtävästi kiristyä. Mutta valitettavasti reserviluutnantti Pentikäisen todellinen suhde Vikaan ja Sireniukseen oli edelleenkin läpinäkymättömän pimeyden verhossa. Oli tulossa jännittäviä, kuulustelujen ja ristikuulustelujen kyllästämiä päiviä.

3.

Usvat hälvenevät.

Sekä Vika että Sirenius osoittivat kuitenkin olevansa jokseenkin vaikeasti suomustettavia kaloja. Asiallisen ja rauhallisen Vian kieltäessä kursailematta kaiken ja ollessa muuten vaiti hermostunut Sirenius noudatti sellaista kiusoittavaa taktiikkaa, että puikkelehti notkeasti pois asiasta, kertoi ryöväri-jutun toisensa jälkeen ja tunnusti muuten juuri vain sen verran kuin oli pakko. Mutta niin pian kuin tuli kysymys Viasta tai Pentikäisestä, Sireniuskin oli härkäpäisen itsepintaisesti vaiti.

Ensimmäinen valonpilkahdus ilmaantui, kun rouva Pentikäinen valokuvasta tunsi Sireniuksen ja kertoi, että hän eräällä miehensä kanssa tekemällään automatkalla oli käynyt silloin Jyväskylässä oleskelleiden Sireniusten luona. Myöskin rouva Sirenius, joka aluksi oli kieltänyt tietävänsä mitään Pentikäisestä, myönsi tämän todistajanlausunnon oikeaksi. Molempien

rouvien toistuneiden kuulustelujen jälkeen oli muutaman päivän kuluttua päästy niin pitkälle, että voitiin todeta Sireniuksen ja Pentikäisen olleen toistensa kanssa kosketuksissa jo 1924 ja vuoden 1929 jälkeen yhä enemmän. Myös humoreskikokoelmissa olevien paljastavien nimikirjoitusten tähden Sireniuksen oli pakko tunnustaa, että hän tunsi Vian. Ratapihan valokuvat, jotka hän aikanaan oli unohtanut toimittaa pois, pakottivat hänet tunnustamaan, että hän oli ottanut nämä valokuvat vakoilutarkoituksessa. Hän kieltäytyi kuitenkin jatkuvasti nimeämästä toimeksiantajaansa, mutta myönsi saaneensa pantatun Leica-koneen tältä toimeksiantajalta. Rouva Sirenius sanoi kuitenkin uskovansa, että toimeksiantaja ei ollut kukaan muu kuin Aarne Vika.

13:ntena lokakuuta näytettiin Vian valokuva rouva Pentikäiselle. Hän tunsi sen, mutta luuli sen esittävän erästä »johtaja Heinosta», joka usein oli käynyt hänen miehensä luona. Tämän johtaja Heinosen kanssa reserviluutnantti Pentikäinen kesällä 1932 oli tehnyt automatkan Turkuun. Matka oli tapahtunut »Meidän poikamme merellä»-elokuvan filmauksen yhteydessä, johon työhön Pentikäinen oli osallistunut. 15:ntenä lokakuuta todettiin salaperäisen Leica-koneen alkuperä, ja 16:ntena voitiin vihdoinkin käydä keskitettyyn hyökkäykseen Vikaa vastaan.

Paitsi kotitarkastuksissa kerääntynyttä aineistoa ja todistajainlausuntoja poliisilla oli käsissään kolme vanhempaa ilmoitusta, joista nyt vasta oli hyötyä. Ensimmäinen koski erään tammikuussa 1932 suoritetun vakoilujutun tutkimusta. Silloin eräs pidätetty oli kertonut Vian toimineen jonkinlaisena yhteysmiehenä järjestössä. Kertoja peruutti kuitenkin pian väitteensä, eikä poliisi katsonut sillä kertaa omaavansa riittävästi perusteita puuttuakseen asiaan. Ei myöskään ilmoituksessa N:o 2 olevia tietoja Vian perheen jonkun jäsenen todennäköisestä yhteydestä Neuvosto-Venäjän erääseen lähetystövirkailijaan ollut aikaisemmin pidetty riittävinä aiheina enempiin toimenpiteisiin.

Kolmas ilmoitus, päivätty 30:ntenä toukokuuta 1933, sensijaan osoittautui piankin paljon suuriarvoisemmaksi. Se sisälsi Puistolan poliisin ilmoituksen siitä, että kaksi ulkomaalaista, eräs herra ja nainen, saman kuun 23:ntena olivat käyneet Aarne Vian luona. Ulkomaalaiset olivat matkustaneet Helsingin rautatieaseman läheltä lähtevällä linja-autolla ja palanneet takaisin samalla kulkuneuvolla. Nainen kuvattiin keskimittaa pitemmäksi ja pyöreäkasvoiseksi. Hänellä oli mustat käsineet ja ketunnahkapuuhka. Hän tuoksui vahvasti hajuvedeltä. Hänen seuralaisensa arvioitiin noin kolmikymmenvuotiaaksi. Hän oli hintelä, ja hänellä oli energiset, kapeat kasvot, kyömy nenä ja sysimustat silmät. Hänellä oli vaalea huopahattu, jossa oli musta nauha, tumma palttoo ja mustat säämiskäkäsineet. Molemmat olivat hyvin hienosti pukeutuneita ja puhuivat jotain linja-auton kuljettajalle outoa kieltä. Paluumatkalla tuntemattomalla herralla oli pienehkö käärö kainalossaan. Linja-auton kuljettaja oli kiinnittänyt huomiotaan siihen, että muukalainen matkasta maksaessaan ei riisunut käsineitään. Tämä oli hänestä eriskummallista, sillä pikkurahojen käsittely tuotti muukalaiselle ilmeistä vaivaa. Molemmat ulkomaalaiset olivat Puistolassa tuntemattomia, eivätkä pääkaupungin viranomaiset voineet todeta, keitä he olivat olleet.

Kun Ratakadulla 16:ntena lokakuuta käytiin loppuhyökkäykseen Vikaa vastaan, kävi pian selväksi, että nyt oltiin arvoitusten ratkaisun edessä. Vika kielsi vielä itsepintaisesti kaiken. Hän ei tuntenut Pentikäistä. Hän ei tiennyt mistään Turun matkasta. Hän ei ollut koskaan nähnyt luonaan mitään ulkomaalaisia. Mutta kun seuraavana päivänä hänelle vakavasti selitettiin, että poliisilla on jo käsissään riittävän suuri todistusaineisto, jotta hänet voitaisiin tuomita ilman hänen muodollista tunnustustaankin, hän vihdoinkin antautui. 18:ntena saatiin sitten laaja koneellakirjoitettu tunnustus. Monien lisäkuulustelujen jälkeen Aarne Vika allekirjoitti 1 p:nä joulukuuta kokonaista 179 foliosivua käsittävän kuulustelupöytäkirjan. Tutkiessaan näitä tiheään kirjoitettuja sivuja

lukija saa luoda silmäyksen fantastiseen maailmaan. Mutta ensimmäisen tunnustuksen ja viimeisen lisäkuulustelun välillä oli joukko erittäin jännittäviä tapahtumia. Aluksi niin vähäpätöiseltä näyttänyt Pentikäisen juttu oli kasvanut lumivyöryksi. Suomi, joka oli luullut eläneensä hiljaa ja rauhassa kaukana maailmantapahtumain pyörteistä, huomasi äkkiä olevansa maailman yli levittäytyneen vakoilujärjestön vehkeilyjen pääkohde. Tunnettiin, että tekeillä oli jotain aivan erikoista, ja Ratakadulla ruvettiin ihan yksinkertaisesti kutsumaan tätä Suomen Valtiollisen poliisin historiassa ikimuistoista juttua »Suureksi vakoilujutuksi».

4.

Kuka Aarne Vika oli?

Tämän jännittävän draaman suomalainen päähenkilö, sekatyömies Aarne Vika, oli syntynyt Helsingissä 30 p:nä syyskuuta 1897. Maailmansodan aikana hän oli asunut Joutsenossa ja oli ollut vuodesta 1914 lähtien paikkakunnan työväenyhdistyksen jäsen. Jo vuonna 1916 hän oli vanhempineen muuttanut Venäjälle ja kohta vallankumouksen jälkeen 1917 ollut töissä Dubrovkan tehtailla Pietarin ulkopuolella. Monet muutkin suomalaiset saivat siellä toimeentulonsa. He kaikki ja myöskin Aarne Vika olivat jäseninä suuren tehdasseudun työväenyhdistyksessä, joka yhdistys pian sai näyttää vallankumouksellisen uutteruutensa.

Jo tammikuun alkupuolella 1918 bolševistisia julisteita alkoi virrata Dubrovkan suomalaisille työläisille. Helmikuun alussa oltiin valmiita muodostamaan heistä Pietarin punakaartin alainen punakaartilaisosasto. Tunnetut Pietarin suomalaiset kommunistit olivat huomatuimpina organisaattoreina. Helmikuun lopussa oltiin valmiita lähtöön, ja erään suomalaisen kommunistin johdolla nelisenkymmentä miestä käsittävä kohortti

marssi punaiseen pääkaupunkiin. Siellä suomalaiset liittyivät tunnetun Jukka Rahjan johtamaan, erikoistehtäviä varten muodostettuun 2:seen pietarilaiseen jalkaväkiosastoon. Yhdessä noin 60 muun suomalaisen punakaartilaisen kanssa Vika lähetettiin Suomeen maaliskuun alussa. Joukko muodosti erään aseita ja ammuksia Helsinkiin ja Tampereelle kuljettavan junan miehistön. Matkan varrella purettiin aseita ja ammuksia eri asemille, ja neljän päivän kuluttua saavuttiin vähitellen Suomen pääkaupunkiin. Kun sitten muutamia päiviä oli herkuteltu entisessä kenraalikuvernöörin palatsissa, jatkettiin matkaa Tampereelle, jonne saavuttiin maaliskuun lopulla ja jossa luovutettiin kaupungin punakaartille tykkejä ja lentokoneita. Sodan liekki roihusi Suomessa jo korkealla, ja joukko, joka vähitellen oli kasvanut noin 100 mieheksi, osallistui suuriin taisteluihin Tampereen pohjoispuolella. Joukko oli nyt saavuttanut komppanian asteen ja arvon. Se saapui sitten vähitellen Kuruun, jossa valkoiset pehmittivät sitä pahoin, minkä jälkeen se tappion kärsittyään henki kurkussa pakeni takaisin Tampereelle.

Suomen punaisten lopun lähestyessä komppaniassa syntyi vakavia riitaisuuksia, ja huhtikuun alussa ovat uljaat soturimme jälleen Pietarissa. Se osallistui vielä joihinkin taisteluihin Kannaksella. Aarne Vikakin oli jonkin aikaa johdossa. Pian tuli kuitenkin lopullinen perääntymiskäsky, ja koko komppania pakeni epäjärjestyksessä rajan yli. Unelma Neuvosto-Suomesta oli päättynyt, jätteet kunniakkaasta punakaartista ja johtajat olivat paenneet Neuvostolaan, ja tuhansien muiden kanssa Aarne Vikakin sai kokea ne synkät kohtalot, jotka odottivat isänmaastaan paenneita suomalaisia kommunisteja.

Vika oleskeli jonkin aikaa Pietarissa. Mutta pian hän sai neuvostohallitukselta vapaalipun Novo Nikolajevskiin Siperiaan. Matkatovereina hänellä oli muutamia muita suomalaisia. Siperiassa Vika sitten työskenteli kirvesmiehenä ja senjälkeen koneenkäyttäjänä eräässä höyrymyllyssä Omskin lähistöllä, kunnes amiraali Koltšakin hyökkäys ja sitä seurannut tappio heittivät hänet tapahtumain uuteen pyörteeseen.

Bolševikkien vallattua takaisin Omskin joulukuun loppupuolella 1919 paikkakunnalla ruvettiin innolla muodostamaan punakaartia. Huomattavaa on, että neljä suomalaista, näiden joukossa surullisen kuuluisa »punakenraali» Kaljunen Sortavalasta, oli sinnikkäimpiä organisaattoreita sillä paikkakunnalla, jolla Vika oleskeli. Miehemme itse joutui ns. »208. kansainväliseen pataljoonaan», jonka miehistö oli ei vähemmästä kuin 16 eri kansallisuudesta. Tämän pataljoonan suomalaisista, kaikkiaan heitä oli 150 miestä, muodostettiin maaliskuun lopulla 1920 ns. »4. suomalainen pataljoona», jonka päälliköksi tuli eräs venäläinen. Huhtikuun loppuun mennessä tämä »pataljoona» oli eri syistä supistunut 32 mieheksi ja muodostettiin nyt uudelleen kahden venäläisen komppanian kanssa »Omskin garnisonipataljoonaksi». Suomalaisten päällikkönä oli kesäkuuhun 1920 saakka Juho Tuomi, herra, joka sittemmin vaivalla kohosi punaupseeriksi. Yhdessä kansainvälisen pataljoonan kanssa suomalaiset osallistuivat erään kasakkakapinan tukahduttamiseen jossain laajassa Siperiassa, ja Vika sekä 16 muuta suomalaista olivat lyhyen aikaa kapinallisten kasakkain vankina. Saapuneet vahvistusjoukot vapauttivat heidät, ja vähän ajan kuluttua Vika tovereineen on jälleen Pietarissa, jossa hän pian meni punaupseerikouluun. Koulun komissaarin, suomalaisen kommunistin, Helsingin entisen punaisen miliisipäällikön Rovion käskystä Vika määrättiin lokakuun lopulla 1920 kuitenkin Suomen Kommunistisen Puolueen keskuskomitean käytettäväksi ja sai kansankomissariaatin määräyksen matkustaa viipymättä Petroskoihin ja ilmoittautua siellä Karjalan kommuunan vallankumouskomitealle.

Gyllingin hallitus kieltäytyi kuitenkin ottamasta vastaan tätä reipasta urhoa Siperiasta, ja Vika sai tulla toimeen miten taisi. Vaihtelevien kohtaloiden jälkeen hän lopulta on Uhtualla kansantuomioistuimen jäsenenä. Päällikkönä oli eräs Pietarin suomalainen kommunisti. Oman kertomansa mukaan Vika työskenteli kansantuomioistuimessa lokakuun loppupuolelle 1924. Mitä sitten tapahtui, ei ole täydelleen selvinnyt. 9:ntenä

joulukuuta 1924 suomalainen rajavartiosto pidätti hänet Suojärvellä sen jälkeen, kun hän samana päivänä oli salaa tullut rajan yli. Hän kielsi itsepintaisesti kaiken yhteytensä kommunistipuolueeseen ja GPU:hun, selitti saaneensa tarpeekseen neuvostojärjestelmästä ja pyrki nyt takaisin vanhaan kotimaahansa vakaasti haluten aloittaa uuden elämän. Todistusten puutteessa Vika vapautettiin pian ja voi nyt alkaa uuden elämänuran vapaana kansalaisena Suomen tasavallassa. Hänen piti olla pitkän aikaa hiljaa ja täten saavuttaa Suomen viranomaisten luottamus. Että hänet koulutettuna punaupseerina ja kunnioitusta nauttivana rintamamiehenä oli lähetetty rajan yli erikoistehtäviin, oli päivän selvää. Monta vuotta kuitenkin kului, ennenkuin Aarne Vika ryhtyi varsinaiseen tehtäväänsä. Toistaiseksi hän oli vain rauhallisena rakennustyömiehenä Tikkurilassa. Vuonna 1926 hän sääntöjen määräämässä järjestyksessä kirjoittautui Suomen rakennustyöväenliiton ammattiosastoon.

5.

Neuvostolan sotilasasiamiehet pulpahtavat esiin.

Vuoden 1928 alkupuolella Aarne Vika kohtasi Helsingissä sattumalta erään ravintolan ulkopuolella erään vanhan tutun Petroskoin ajoilta, Roope Palon. Jälleennäkemisen ilo oli molemminpuolista, ja senjälkeen lupsakka Palo vieraili usein Vian luona hänen kotonaan Puistolassa. Tämä Palo oli yhdessä muutamien muiden suomalaisten kanssa läpikäynyt erään sotakoulun Petroskoissa ja tullut äskettäin salatein Suomeen. Hänen tehtävänään oli perusteellisesti uudelleen organisoida Suomen Kommunistisen Puolueen sotilaslinja. Fredriksberginkatu 26:n juttu oli äskettäin pahoin paljastanut puolueen toimia, ja erittäin harmillisia seikkoja oli tullut julkisuuteen. Moskovasta oli sentähden Palon mukana lähetetty aivan uusia

ohjeita. Palon oikea nimi oli Frans Jaakko Klemetti. Hän palasi sittemmin takaisin Venäjälle ja oli 1931 upseerina eräässä koulutuspataljoonassa Petroskoissa. Käytyään vielä kerran Suomessa 1933 hän hävisi laajassa Venäjänmaassa puna-armeijassa suoritettujen suurten puhdistusten aikana.

Kevään kuluessa Palo värväsi Aarne Vian uudelleen organisoituun vakoilutoimintaan. Ensimmäinen salainen kohtaus varsinaisen toimeksiantajan kanssa tapahtui joskus maalis- tai huhtikuussa mainittuna vuonna Arabian posliinitehtaan lähistöllä. Mies oli Helsingin neuvostolähetystön silloinen sotilasasiamies Gaspar Karlovitš Voskanov, lyhyenläntä ja tanakka, hieman lihavahko, yksinkertaisesti pukeutunut venäläisen kansanmiehen tyyppi. Voskanov kertoi, että hänellä oli käytettävänään eräs kersantti, joka pitäisi nyt siirtää puolueen sotilaslinjalta uuteen järjestöön. Kersantti oli jokseenkin arvokas avustaja, jolta voitiin odottaa koko paljon, jos häntä vain hoidettaisiin oikein. Aarne Vian piti nyt ottaa yhteys tähän kersanttiin, ja esittelyn piti tapahtua muutaman päivän kuluttua Johanneksen kirkon puistikossa.

Sovittuna aikana Palo ja Vika olivat kohtauspaikalla. Eräällä penkillä istuikin aivan oikein mainittu kersantti. Esittelyn suoritti Palo, joka sitten poistui. Näin solmittiin tämä kohtalokas yhteys, joka sitten häiriintymättä sai jatkua niin pitkän aikaa. Sillä mainittu kersantti ei ollut kukaan muu kuin vanha ystävämme Vilho Armas Pentikäinen. Niihin aikoihin hän ei vielä ollut ehtinyt kohota sen korkeampiin arvoasteisiin. Hän palveli silloin Helsingin komennuskomppaniassa.

Vian tehtävänä oli nyt viedä säännöllisesti Voskanoville Pentikäisen tuoma aineisto sekä toisaalta antaa hänelle sotilasasiamiehen toimintaohjeet. Pentikäinen ja Vika kohtasivat toisensa tämän jälkeen suunnilleen kerran viikossa, kun sitävastoin Voskanovin ja Vian kohtaukset tapahtuivat kerran tai kahdestikin viikossa aikaisemmin sovituissa paikoissa kaupungin ulkopuolella. Pentikäisen palkka, joka aluksi oli 1 500 mk kuussa, korotettiin myöhemmin 2 000:ksi ja 2 500:ksi, kunnes

hänen reserviluutnantiksi korottamisensa jälkeen se nostettiin kokonaiseen 3 000:een kuukaudessa. Myöskin Vian palkkaa lisättiin samoin vähitellen, ja se vahvistettiin lopulta myöskin 3 000:ksi kuukaudessa.

Kohdatessaan Vian ensimmäistä kertaa Pentikäinen oli vähää aikaisemmin päässyt reserviupseerikoulusta Haminasta. 30 päivästä elokuuta 1928 hän toimi valokuvausaliupseerina ja korotettiin huhtikuussa 1929 reservivänrikiksi Suomen Valkoiseen Kaartiin. Samalla hänet komennettiin Yleisesikunnan palvelukseen ja korotettiin 27 päivänä tammikuuta 1933 reserviluutnantiksi. Pentikäinen oli ensiluokkainen ampuja, ja vuonna 1931 hän pääsi suurmestariluokkaan pistooliammunnassa. Hänellä oli edullinen ulkomuoto, hän oli kohtelias, täsmällinen ja rauhallinen. Hän oli aina hyvin puettu. Hänen esimiehensä pitivät arvossa hänen monipuolisuuttaan ja objektiivisuuttaan, ja oli ilmeistä, että hänellä oli tulevaisuutta. Sitäpaitsi hän oli huumorintajuinen eikä ollut vailla menestystä kauniimman sukupuolen keskuudessa. Politiikasta hän ei juuri koskaan keskustellut. Ainoastaan harvat ja valitut tiesivät, että hän vakaumukseltaan oli kommunisti. Sopivia ja hyvin sijoitettuja apureita vaivalloisesti etsiskelevälle Neuvosto-Venäjän sotilasasiamiehelle Pentikäinen oli aarre.

Vuoden 1929 alussa Vika sai tehtäväkseen hankkia luotettavan henkilön, joka voisi hoitaa paikallista järjestöä Viipurissa. Vika neuvotteli Pentikäisen kanssa, ja jälkimmäinen palkkasi Kaarlo Sireniuksen, joka sitten muuttikin Viipuriin ja ryhtyi siellä vaakojen ja pölynimijäin asiamieheksi. Sittemmin niin kohtalokkaaksi käyneen Leica-koneen Sirenius sai niihin aikoihin lainaksi Vialta, joka puolestaan oli saanut sen neuvostotulkki Sergejeviltä. Vakoilukolmikko Vika—Pentikäinen—Sirenius sekä asianmukainen yhteys neuvostovenäläisiin toimeksiantajiin oli näin ollen valmis tosiasia. Syksyllä 1928 Voskanov muutti toiseen paikkaan, ja yhteyttä vakoilijakolmikkoon piti neuvostotulkki Jakob Torski kesään 1929 saakka. Hän oli juutalaista alkuperää oleva nuori mies. Sitten ilmestyi

näyttämölle uusi sotilasasiamies Leon Schnittmann, ja hänkin oli juutalainen. Schnittmann hoiti asioita kovakouraisesti. Hän kitsasteli maksuissa, tinki ja päivitteli ja osoittautui joka suhteessa vaativaiseksi ja häikäilemättömäksi herraksi. Pentikäisen ja sotilasasiamiehen välille syntyi myös pian kahnauksia, ja työ oli keskeytyneenä kokonaista kahdeksan kuukautta. Vähitellen saatiin kuitenkin rauha ja sovinto aikaan, ja sitten Schnittmann oli häiriintymättä johdossa siihen saakka, kunnes hänetkin marraskuussa 1930 siirrettiin toiseen maahan.

Jo Schnittmannin aikana Pentikäinen oli päivystävänä upseerina Yleisesikunnassa. Vakoilu kävi yksinkertaisesti ja kätevästi. Vakoiluvaaraa ei silloin vielä Suomessa kunnolla käsitetty. Pentikäinen, joka ilman muuta anasti tarvitsemansa paperit, asteli rauhallisesti sovittuun aikaan lähistöllä odottelevan Vian luo. Yhtä vaivattomasti tämä luovutti saamansa aineiston vähän kauempana seisoskelevalle neuvostotulkille, toveri Sergejeville, joka puolestaan marssi suoraan sotilasasiamiehen luo. Tarpeellinen valokuvaus suoritettiin sitten yön aikana, ja kello kuudelta seuraavana aamuna asiakirjain palautus tapahtui tulkin, Vian ja Pentikäisen välityksellä hyvässä järjestyksessä Yleisesikunnan kaappeihin, kirjoituspöydänlaatikkoihin ja holveihin. Kaikki tämä tapahtui vaiteliaasti, täsmällisesti ja jättämättä vähäisintäkään jälkeä.

Schnittmannin lähdön jälkeen näytti »työnantajaluettelo» seuraavalta:

Marraskuu 1930—helmikuu 1931: tulkki Nikolai Sergejev.

Helmikuu 1931—maaliskuu 1931: sotilasasiamies Edvard Lepin.

Maaliskuu 1931—maaliskuu 1932: tulkki Nikolai Sergejev.

Maaliskuu 1932—huhtikuu 1933: sotilasasiamies Aleksander Jakovlev.

Kaikesta päättäen kaikki sujui hankauksitta ja molemminpuoliseksi tyydytykseksi. Mutta vuonna 1932 Puolassa sattui eräs skandaali. Sen vaikutukset ulottuivat Euroopan kaikkiin

neuvostolähetystöihin, ja sentähden Suomessakin vakoilunjohto organisoitiin uudelleen huhtikuussa 1933. Mutta niin pitkälle emme vielä ole tulleet kertomuksessamme.

6.

Suuri vakoiluverkosto.

20:ntenä lokakuuta 1933 Ratakadulla oli suuri päivä. Sinä päivänä Aarne Vika äkkiä pyysi saada ilmoittaa poliisille tärkeän asian. Hänet haettiin kopistaan, ja silloin hän kertoi eräänä pimeänä yönä Pentikäisen paon jälkeen kätkeneensä kaiken vakoiluaineistonsa puuvajansa lattian alle. Viipymättä lähetettiinkin komennuskunta mainitulle paikalle, lattia avattiin, ja todellakin löydettiin suurehko laatikko, joka vietiin tutkittavaksi. Siinä todettiin olevan kaksi täysinäistä säkkiä ja käärö sekä suurehko valokuvauskone. Kasvavalla jännityksellä ja hämmästyksellä tutustuttiin sisältöön.

Paitsi erinäistä määrää karttalehtiä, joiden joukossa yksitoista kappaletta salaiseksi leimattuja Kannaksen karttoja mittakaavaa 1 : 100 000, vedettiin esiin neljä kallisarvoista valokuvauskonetta sekä erinäisiä muita kojeita, joukoittain valokuvia, kehittämättömiä filmirullia ja valokuvaustarvikkeita. Linnoituksia koskevia piirustuksia, vakoiluilmoituksia ja jäljennöksiä organisaatiosuunnitelmista löydettiin myöskin. Yleisesikunnasta oli varastettu muutamia laillistuskorttien kansia sekä valmiiksi leimattuja laillistuskorttilomakkeita, joista eräs oli kirjoitettu »vääpeli E. Heinosen» nimiin ja varustettu Vian valokuvalla sotilaspuvussa. Asiaan kuuluva vääpelin asetakki löydettiin toisesta säkistä, minkä jälkeen »johtaja Heinosen» aikaisemmin mainittua Turun matkaa koskevaa arvoitusta voitiin pitää ratkaistuna.

Huomiota herättävimmän aineiston joukossa oli kolme suurta filmirullaa, jotka sisälsivät esityksen eräästä taistelutaktiikan harjoituksesta ja Hämeenlinnassa olevista uusista taisteluvau-

nuista. Pentikäinen oli ne sekä filmannut että jäljentänyt ja viimeisessä kohtauksessaan ennen pakoaan antanut ne Vialle. Mitä suurimmassa määrin huomiota herättävä oli myöskin pergamiinipaperille piirretty Kannaksen keskeisintä linnoitusvyöhykettä koskeva kartta. Linnoitukset oli tarkoin merkitty, ja karttaan oli liitetty kosmoskynällä tiheään kirjoitettu, kolme foliosivua käsittävä vakoiluilmoitus. Sireniuksen »Varaksi» kutsuttu ala-asiamies oli tehnyt tämän kartan ja ilmoituksen. »Vara» eli oikealta nimeltään Jättömäki oli loppukesällä 1933 kaikessa rauhassa matkustellut Karjalan kannaksella, minkä jälkeen hänen keräämänsä aineisto oli elokuun loppupuolella joutunut Vian käsiin. Vika oli jo aikaisemmin saanut »Varan» tekemiä Kannasta koskevia karttoja ja hänen ottamiaan valokuvia, jotka sitä tietä sitten olivat joutuneet sotilasasiamies Jakovleville. Koko työ oli tehty Jakovlevin määräyksestä, koska venäläisillä ei ollut riittäviä tietoja linnoituksista, joita Kannaksella vuosien 1924—1925 jälkeen oli rakennettu. Jos säkistä löydetyt kartat todella olisivat joutuneet Venäjän sotilasasiamiehen käsiin, olisi tämä voinut olla jokseenkin tyytyväinen ahkerien asiamiestensä toimintaan.

Kaikista mielenkiintoisin löytö oli kuitenkin »Työväen taskukirja», jossa oli vakoilujärjestön asiamiesten ja ala-asiamiesten pitkä luettelo. Vasta tästä luettelosta päästiin perille siitä, kuinka laajalle suuri vakoilujärjestö itse asiassa jo oli levinnyt ja kuinka se jo oli onnistunut sijoittamaan omia miehiään kaikkiin ajateltavissa oleviin paikkoihin puolustuslaitoksessamme. Vian, jolla oli sellaisia salanimiä kuin »johtaja Heinonen», »Ville», »1823» ja »43», hoitaessa Helsingin keskusta Kaarlo Sireniuksen vakituinen asemapaikka oli Viipurissa. Hänellä oli salanimenä »Kom». Pentikäisellä, joka oli tärkein kaikista asiamiehistä ja työskenteli itse Yleisesikunnan talossa, oli merkkinään »35».

Löydetyn vakoilijain luettelon ja Aarne Vian siihen antamien selitysten perusteella voitiin nyt ryhtyä laajoihin pidätyksiin. Pidätettävien joukossa oli miehiä, joiden tehtävänä oli rannikkolinnakkeittemme vakoileminen. Toiset oli sijoitettu

asetehtaisiin, lentokonetehtaisiin ja ilmatorjuntapaattereihin. Eräillä oli laivasto huolenaan, toisia käytettiin ottamaan selvää Kannaksen linnoituksista. Kahta neuvostolähetystössä palvelevaa siivoojatarta käytettiin Vian asiasta tietämättömän äidin välityksellä posteljooneina Vian ja mainitun lähetystön välillä. Oli piirretty karttoja. Oli jäljennetty merikortteja niihin merkittyine salaisine väylineen. Myöskin salaisiksi leimattuja lentovalokuvia oli jäljennetty. Ratapihoja, lentokenttiä ja linnoituksia oli valokuvattu, tarkkailtu harjoituksia ja tehty niistä ilmoituksia, erittäin tärkeitä asiakirjoja oli valokuvattu ja uusia asemalleja piirretty ja selostettu. Kaikki oli vähitellen kertynyt Aarne Vian luo, joka puolestaan toimitti kaiken Neuvosto-Venäjän lähetystöön, mistä aineisto seulottuna ja selityksillä varustettuna joutui asianomaisten kirjoituspöydille puna-armeijan yleisesikunnan taloon Moskovaan.

Nämä valtavat tosiasiat eivät kuitenkaan ilmeisesti vaivanneet Venäjän ministeriä Steinia, kun hän samana päivänä, jona Aarne Vika kopissaan ryhtyi kirjoittamaan pitkää tunnustustaan, ajoi Suomen ulkoasiainministeriöön ja esitti ulkoministerille hallituksensa vakavan vastalauseen niiden ilkeämielisten väitteiden johdosta, että Suomen Neuvosto-Venäjän lähetystö tai joku Neuvosto-Venäjän viranomainen ylimalkaan olisi ollut kosketuksissa paenneen reserviluutnantti Vilho Armas Pentikäisen kanssa. Tämä kunnianarvoisa henkilö oli päinvastoin vain poliittinen pakolainen, joka oli paennut Venäjälle, koska hän ei voinut mukautua Suomen hallituskomentoon ja koska hän ilmeisestikin oli joutunut vainon alaiseksi. Edelleen venäläiset esittivät vastalauseen myös sen johdosta, että suomalaiset olivat tehneet itsensä syypäiksi sopimattomiin salaviittailuihin. Viranomaistemme ja sanomalehdistömme ei tosiaankaan ollut helppoa näinä jännittävinä päivinä pitää kieltään keskellä suuta. TASS ja Pravda kirjoittelivat aika ajoin kirpeästi ja uhkaavasti. Pieni Suomi sai pian kokea, mitä sekaantuminen aivan viattoman Neuvosto-Venäjän sangen luvallisiin vakoiluasioihin merkitsi.

7.

Mitä sotilasasiamies Leon Schnittmann tiesi kertoa.

Alusta alkaen Neuvostoliitto yritti peittää maailmanvallankumousaikeensa ja yleisen ryövärinpolitiikkansa viattomalta näyttävän naamion alle. Venäjä ei havitellut mitään valtauksia. Venäjä tahtoi vain rauhaa ja sopua maan kansojen ja valtakuntain kesken. »Imperialistiset kapitalistit» vain varustautuivat ja heittivät ahneita silmäyksiä Neuvostoliiton turvattuun maa-alueeseen. Ne uhkasivat Venäjää, ja ainoastaan näiden kavalien valtojen aikeita vastaan Neuvostoliiton oli puolustauduttava. Kaikki muistamme Neuvostoliiton maahamme 30:ntenä marraskuuta 1939 tekemää hyökkäystä lähinnä edeltäneet tapahtumat. Aluksi oli kysymyksessä vain »Leningradin turvallisuus». Mutta naamio riisuttiin pian. Maailman yleistilanne havaittiin suotuisaksi, ja piti toimia nopeasti. Ilman muuta unohdettiin kauniit puheet kansojen itsemääräämisoikeudesta, rauhasta ja kansojen välisestä yhteistyöstä. Kuinka liikuttavasti ja kauniisti Neuvostoliiton edustajat Genèvessä olivatkaan jo vuosikausia osanneet selitellä tätä tekstiä. Mutta nyt sitä ei enää tarvittu. Rymyllä ja pauhulla puna-armeijan kolonnat työntyivät Viroon, Latviaan ja Liettuaan, ja sitten tuli myös meidän vuoromme. Kaikista rauhanehdotuksista, lupauksista, julistuksista ja sopimuksista huolimatta 30:ntenä marraskuuta 1939 vain yksi seikka oli jäljellä — selvä, häikäilemätön hyökkäys. Näin jälkeenpäin ajatellessamme sitä, kuinka me itse suhtauduimme asioihin niiden savuverhojen tällä puolen, joiden taakse bolševikit osasivat kätkeä todelliset aikeensa, meidän täytyy myöntää olleemme enemmän kuin luvallisen naiiveja. Miten bolševikit itse ajattelivat, käy mitä selvimmin ilmi niistä keskusteluista, joita jo niin aikaisin kuin 1929—1930 Neuvosto-Venäjän sotilasasiamiehellä, juutalaisella Leon Schnittmannilla, ja hänen uskollisella

aseenkantajallaan, punaupseeri ja vakoiluasiamies Aarne Vialla oli keskenään.

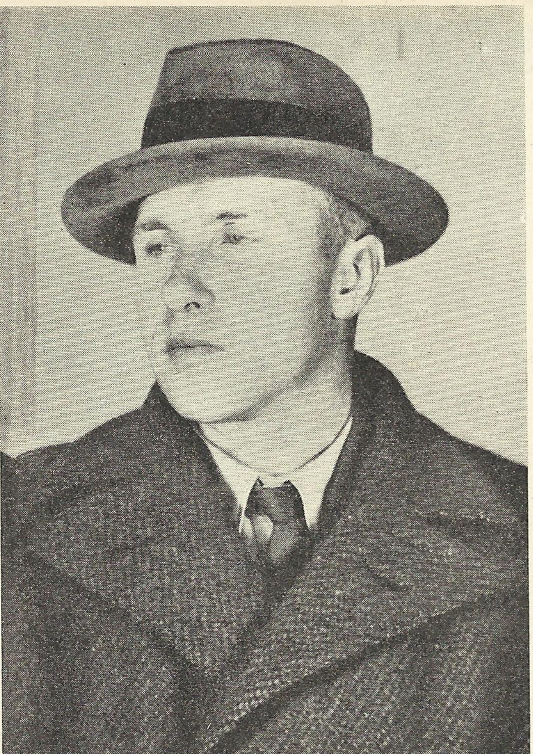
Englanti oli ilmeisestikin niihin aikoihin syntipukki ja odotettu hyökkääjä, jonka pahoja aikeita vastaan Neuvostoliiton ajoissa piti ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin. Schnittmann kuvasi synkin värein hartaasti kuuntelevalle Vialle, kuinka hirveässä asemassa punainen laivasto itse asiassa oli, se kun oli suljettuna vihon viimeisen Suomenlahden perimmäiseen sopukkaan. Neuvostoliiton elinehtoihin kuului varmistautua ajoissa Virosta ja Latviasta ja myöskin Suomen rannikolla työntää tukikohtansa niin kauaksi länteen kuin suinkin. Ainoastaan täten laivastolla oli mahdollisuus tukea punaisen maa-armeijan liikkeitä. Mitä erityisesti Suomeen tuli, täytyi toimia nopeasti ja otollisella hetkellä ilman sodanjulistusta lähettää vahva ja hyvin varustettu armeija rajan yli. Koska Kannas Schnittmannin mielestä oli jokseenkin kova pähkinä purtavaksi, pitäisi Laatokan pohjoispuolitse tehdä voimakas valehyökkäys. Ruotsista Schnittmann ei ollut sanottavasti levoton. Korkeintaan piti ottaa laskuissa huomioon joko yksi tai enintään kaksi divisioonaa käsittävä vapaaehtoisjoukko.

Kaiken tämän harkinnan jälkeen (melkeinpä tulee ajatelleeksi nykyistä kuuluisaa herra Crippsiä) oli siis mitä tähdellisintä saada kerätyksi mahdollisimman paljon Suomen puolustusvoimia koskevaa aineistoa. Eritoten piti saada tietoja Suomen talvisodankäynnistä, koska suomalaiset tässä suhteessa olivat ilmeisestikin päässeet jokseenkin pitkälle.

Roope Palo ja Sergejev olivat jo aikoinaan kertoneet Vialle, että niin pian kuin hyökkäyksen ajankohta lähestyisi, Suomen Kommunistisen Puolueen toiminta keskitettäisiin Suomen liikekannallepanon estämiseen ja hidastamiseen. Neuvosto-Venäjältä lähetettäisiin ajoissa johtajia. Väärien tietojen levittäminen, provokaatio, tuhotyöt ym. olisivat etupäässä keinoina tässä suhteessa. Mutta jo rauhan aikana piti muodostaa soluja kaikkiin tärkeihin työpaikkoihin. Virallisesti piti näiden solu-

jen toimia vain aatteellisen valistustyön merkeissä. Itse asiassa piti niitä kuitenkin kehittää tulevia tehtäviä varten vähän ennen sotaa ja sodan aikana. Suomeen komennettujen ammattimiesten johdolla näiden solujen piti sitten toimia myös sellaisissa arkaluontoisissa tehtävissä kuin siltojen ja rautateitten räjäyttämisessä, murhapoltoissa, vesijohtojen, sähkölaitosten, voimajohtojen, kaasulaitteiden ym. vahingoittamisessa. Tämän toiminnan tarkoituksena oli aikaansaada paniikki rintaman takana. Yhdessä vakoiluverkoston kanssa piti näiden solujen muodostaa ikäänkuin pieni itsenäinen puna-armeija, joka oli valmis toimintaan tilanteen vaatiessa. Loistavana esimerkkinä siitä, kuinka erinomaisesti kaikki tämä saattoi sujua, mainittiin Grusia, jonka vapaussota Neuvosto-Venäjän vakoilu- ja tuholaisjärjestön valmistelevan työn ansiosta oli hävitty ennenkuin se oikeastaan ehti alkaakaan.

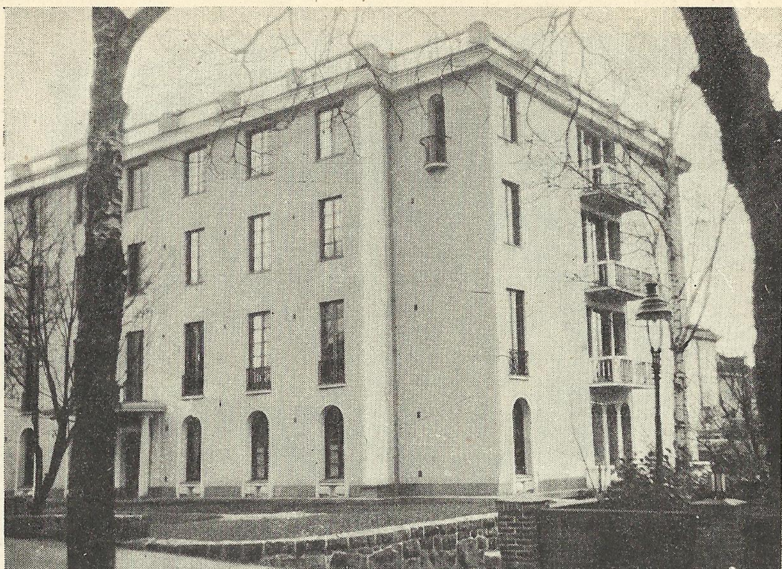
Miten Aarne Vian johtaman vakoilujärjestön ajateltiin toimivan tulevan sodan aikana, kävi selvästi ilmi siitä muistiosta, jonka Vika sotilasasiamies Jakovlevin kehoituksesta vuonna 1932 laati. Se sisälsi kolme koneella kirjoitettua arkkia sekä organisaatiokaavan. Kuljetuksiin kohdistuva vakoilu selvitettiin yksityiskohtaisesti, ja siitä kävi ilmi, kuinka saatiin selville lähtöajat, lastaus- ja määräpaikat, vaikkakin oltaisiin tekemisissä »väärennettyjen rahtikirjojen» kanssa. Tietojen perille toimittamisen venäläisille piti tapahtua salaisen radion avulla, ja Vialta tiedusteltiin myöskin, tunsiko hän lyhytaaltolähettimiä ja niiden hoitoa. Pentikäinen oli kuitenkin tällä kertaa tärkein henkilö. Hän tekisi asialle suurimman palveluksen hankkimalla liikekannallepanosuunnitelman ja operatiivisen osaston salaisen suunnitelman. Hinta näistä asiakirjoista asetettiin korkealle: kokonaista 25 000 mk luvattiin osalta riippumatta siitä, kuinka monta osaa niitä loppujen lopuksi oli. Innossaan saada haltuunsa nämä paperit Schnittmann meni jopa niinkin pitkälle, että hän kauan ja hyvin vakavissaan suunnitteli järjestettyä hyökkäystä Yleisesikunnan huoneistoon. Tähän toivottomalta näyttävään yritykseen ei kuitenkaan

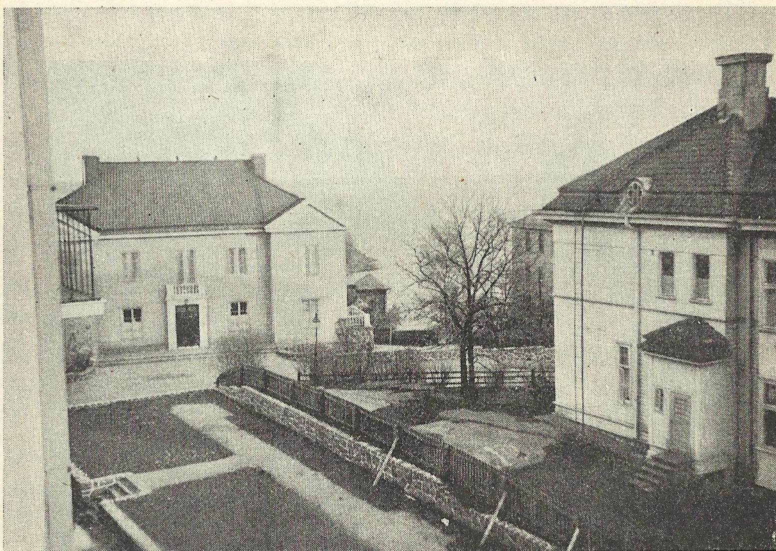
Kaarlo Sirenius.

Mary Louise Martin eli Marija-Emma Schul.

Rouva Martin-Schulin asunto, Kalliolinnantie 15 Itä-Kaivopuistossa.

Rouva Martin-Schulin huoneistosta oli hyvä näköala marsalkka Mannerheimin talolle.

ehditty ryhtyä, ja keväällä 1933 koko vakoilutoiminnan johto Suomessa organisoitiin uudelleen.

Kuten edellä jo on mainittu, Schnittmannin ja Vian väliset keskustelut tapahtuivat jo 1929—1930. Tapaukset, joissa me kymmentä vuotta myöhemmin olimme mukana, kohottavat näiden keskustelujen merkitystä mitä suurimmassa määrässä. Neuvostoliitto oli vuosikausia valmistautunut hyökkäämään maahamme. Herrojen Tšitšerinin ja Litvinovin puhuessa kauniita sanoja Genèvessä puna-armeijan yleisesikunta työskenteli Moskovassa kouraantuntuvampien asioiden puolesta. Neuvosto-Venäjän propagandassa milloin Englanti ja Ranska, milloin Japani, milloin Saksa varusteli hirveätä hyökkäystä Neuvostoliiton rauhaarakastavaan paratiisiin. Todellisuudessa asia oli hieman yksinkertaisempi: Neuvostoliitto ei hetkeksikään unohtanut maailmanvallankumousta ja toisten kansojen orjuuttamista, ja marssittaessa tätä päämäärää kohti Suomea pidettiin vain matkan varrella olevana vähäisenä etappina. Että tämä pieni etappi tulisi niin kovin vaivalloiseksi kuin todella myöhemmin ilmeni, eivät Schnittmann, Voskanov ja Jakovlev vielä silloin osanneet aavistaakaan.

8.

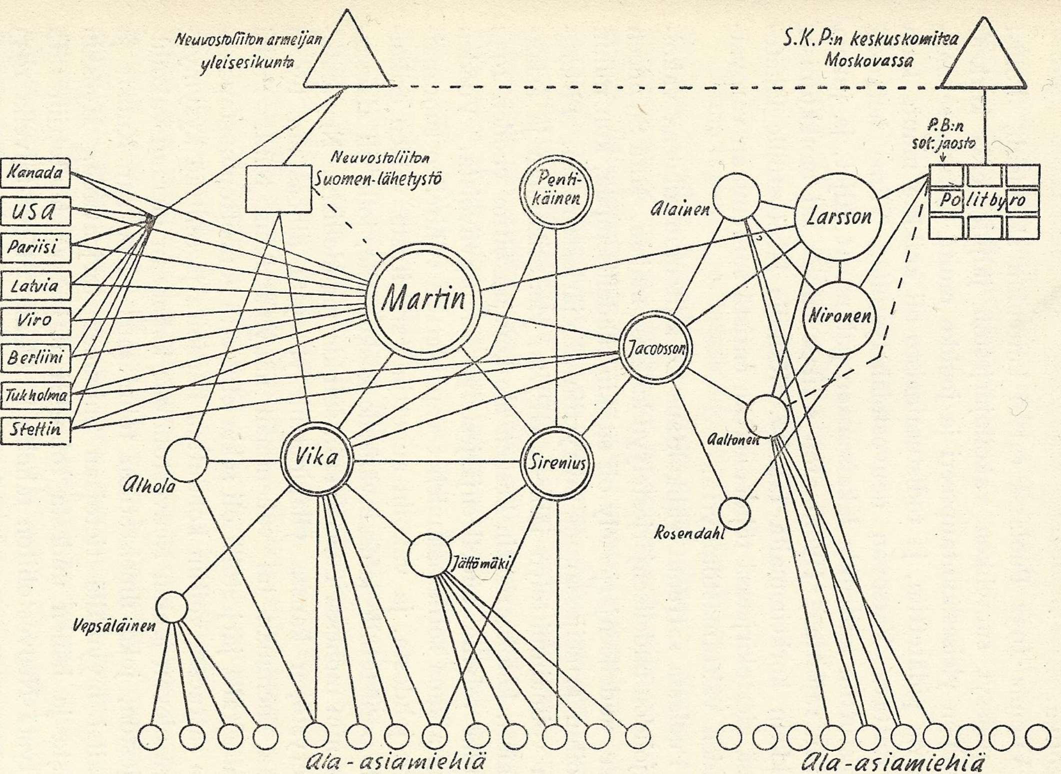
Suuri uudelleenjärjestely.

Huolimatta laajalle levinneestä asiamiesverkostosta ja siitä pitkästä ajasta, jonka järjestö oli ehtinyt toimia, me olemme tähän asti olleet tekemisissä vanhan, tavallisen järjestelmän kanssa. Joukko enemmän tai vähemmän tilapäisluontoisia liikkuvia ala-asiamiehiä keräsi yksityiskohtaisia tietoja, joita paikalliset päälliköt sitten tarkastelivat ja seuloivat. Aineisto tuli sitten vähitellen pääyhteysmiehelle (tässä tapauksessa Vialle), joka vielä kerran tutkisteli ja seuloi sitä. Joko suoraan tai vaarattoman välikäden kautta kaikki joutui sittemmin Venäjän

sotilasasiamiehelle. Neuvostolähetystön tiedoitustoiminnan tarkoin vartioidussa huoneessa talon kolmannessa kerroksessa eriteltiin ja käsiteltiin lopullisesti kaikki tämä, minkä jälkeen asiakirjat niihen liitettyine asianomaisine selityksineen säännönmukaisessa järjestyksessä lähetettiin koskemattomassa kuriiripostissa Moskovaan puna-armeijan yleisesikunnan asianomaisille elimille. Vaihtuvien ala-asiamiesten kohtalosta johto vähät välitti. Pääasia oli, ettei sotilasasiamiehiä eikä näin ollen myöskään lähetystöä saatettu epäilyksen alaisiksi. Jos kaikista varovaisuustoimenpiteistä huolimatta näin kuitenkin tapahtui, niin tavallisesti riitti se, että käyttökelvoton sotilasasiamies poistettiin vähin äänin ja tilalle lähetettiin toinen, tähän asti tuntematon. Tukalissa tapauksissa voitiin turvautua sopivalla tavalla peitettyyn uhkailuun ja esittää Pravdan ja TASSin sotarumpujen säestyksellä virallisia vastalauseita.

Vuoteen 1928 saakka Suomen Kommunistisen Puolueen ns. sotilaslinja oli hoitanut vakoilua Suomessa. Suuri vakoilujuttu 1927 aiheutti sotilaslinjalle kuitenkin suurta mieshukkaa, ja puolue oli muutenkin joutunut pahoin epäilyksen alaiseksi. Sentähden johto Moskovassa päätti vastaisuudessa erottaa vakoilutoiminnan suomalaisen veljespuolueen yhteydestä. Liian monta kolkkoa juttua oli tullut päivänvaloon kommunisteja ja heidän toimintaansa koskevassa suuressa eduskuntakeskustelussa.

Tämän jälkeen uskottiin Suomen vakoilutoiminnan johto Neuvosto-Venäjän sotilasasiamiehille. Uudelleenjärjestely toimeenpantiin kevättalvella 1928. Kommunistipuolueen tiedoittajat ja asiamiehet alistettiin nyt uuden päällystön käytettäviksi, ja Vialle uskottiin aluksi yhteydenhoito Pentikäiseen. Huolimatta uudelleenjärjestelystä Suomen Kommunistinen Puolue, kuten myöhemmin saamme tietää, harjoitti jatkuvasti vakoilua, joskaan ei niin laajasti kuin ennen. Kuten aikaisemminkin korkein johto oli Moskovassa yleisesikunnan suuressa talossa. Kilpaileva yritys oli Leningradin sotilaspiiri, mutta näiden elinten rajat pidettiin jokseenkin selvinä. Myöskin muissa

Suuri vakoilujärjestö.

maissa sotilasasiamiehet näyttävät näinä vuosina hoitaneen vakoilua.

Vuonna 1932 Puolassa sattui kuitenkin skandaali. Poliisi oli päässyt suurehkon vakoilujärjestön jäljille, eräs korkea-arvoinen yleisesikuntaupseeri ja joukko muita juttuun sekaantuneita pidätettiin, ja todistusaineisto oli kaikkea muuta kuin ilahduttava Varsovan neuvostolähetystölle. Viime hetkessä onnistuttiin kuitenkin lakaisemaan pahimmat jäljet, ja juttua voitiin rajoittaa. Huolimaton sotilasasiamies sai haukkumiset kaikkein korkeimmalta taholta. Kaikille lähetystöille lähetetyssä kiertokirjeessä tähdennettiin entistä suuremman varovaisuuden välttämättömyyttä.

Puolassa sattunut välikohtaus oli kuitenkin aiheena vakoilunjohdon uudelleenjärjestelyyn kaikissa maissa. Mitä Suomeen tulee, uudelleenjärjestely oli sitäkin tähdellisempää, kun niihin aikoihin armeijassamme siirryttiin aluejärjestelmään. Pitkähkön voimainmittelyn jälkeen GPU:n, yleisesikunnan ja asianomaisen komissariaatin kesken Moskovassa oltiin vuoden 1932 lopulla selvillä uudelleenjärjestelyn suuntaviivoista. Vuoden 1933 aikana sotilasasiamiehet vapautettiin vähitellen suoranaisesta johdosta, ja vakoilu annettiin tarkoitusta varten erikoisesti perustetulle kansainväliselle keskukselle, jolla oli alaosastoja niin monessa maassa kuin suinkin mahdollista. Neuvostolähetystöjen kanssa ylläpidettiin yhteyttä ainoastaan hyvin salaa enemmän tai vähemmän näkymättömiä teitä. Paitsi muuta tällä järjestöllä oli sekin etu, että »onnettomuustapauksen» sattuessa voitiin kohauttaa hartioita ja selittää kysymyksessä olevan jonkin Neuvostoliitolle kokonaan vieraan vakoilujärjestön, joka ilmeisestikin toimi »aus Liebe zur Kunst» ja ansaitsi myymällä tietojaan enimmän tarjoavalle. Myöskin Viasta ja hänen uudesta toimeksiantajastaan levitettiin tätä selitystä Neuvostoliiton taholta kaikkialle. Kevättalvella 1933 alkoivat vastaperustetun keskuksen päähenkilöt vähitellen ja toisistaan riippumatta saapua maahan. Huhtikuussa ryhdyttiin toimintaan. »Suuri vakoilujuttu» alkaa siitä lähtien kehittyä

päivä päivältä yhä monipuolisemmaksi. Tutuilta kotinurkiltamme ohjaamme nyt purtemme ensiluokkaisen vakoilun kansainvälisille vesille. Ratakatu 12:n miehiä odotti kuumat ja äärimmäisen jännittävät päivät.

9.

Kohtaus Kino-Palatsin eteisaulassa ja sormeton mies.

Tämä tapahtui sotilasasiamies Aleksander Jakovlevin aikana. Eräänä päivänä huhtikuussa 1933 tämä ilmoitti Vialle, että korkeammalta taholta tulleesta määräyksestä vakoiluposti ei enää kulkisi lähetystön kautta. Uusi linja oli jo valmis toimimaan, ja uusi yhteysmieskin oli saapunut. Vian piti nyt mennä Jakovlevin määräämänä aikana aistikkaan elokuvateatteri Kino-Palatsin eteisaulaan. Siellä hän tapaisi erään miehen, jolla olisi »Kölnische Zeitung» takintaskussaan. Tämä henkilö olisi uusi yhteysmies. Viankin piti tunnusmerkkinä pitää näkyvissä mainittua lehteä.

Sovittuun aikaan Aarne Vika oli kohtauspaikalla. »Kölnische Zeitungia» hän ei ollut saanut hankituksi. Sensijaan hänellä oli »Berliner Illustrierte Zeitung». Tunnussana ja vastaus hänellä olivat hyvin muistissa. Kaikki sujui hyvin.

Uusi yhteysmies oli noin kolmikymmenvuotias, solakka herrasmies, vähän keskimittaa pitempi. Hänellä oli terve iho, leveä otsa, musta taaksepäin kammattu tukka, siniset silmät ja kotkan nenä. Asento oli suora ja pää oli pystyssä. Huolimatta siitä, että puhui sujuvasti suomea, muukalainen kertoi syntyneensä U.S.A:ssa. Hyvä suomenkielentaito johtui siitä, että hänen vanhempansa olivat eteläpohjalaisia. Oikeasta kädestä puuttuivat kaikki sormet paitsi peukaloa ja etusormen tynkää.

Esittäydyttyään uudeksi yhteysmieheksi muukalainen selitti, että Vian toimintaan oltiin tyytymättömiä ja että nyt oli

kaikkeen saatava nopeampi vauhti. Sitäpaitsi uusi »päällikkö» tahtoi henkilökohtaisesti tavata häntä. Muukalainen tulisi yhdessä »päällikön» kanssa Vian kotiin, ja silloin voitaisiin tulevasta toiminnasta keskustella. Vian piti pitää huoli siitä, että hän sinä päivänä oli yksin kotonaan.

Sovittuna päivänä muukalainen ja »päällikkö» saapuivat linja-autolla Vian luo Puistolaan. Hämmästykseen Vika näki nyt, että hänen uusi työnantajansa oli nainen. Tämä harvinaisen pitkä ja hienosti pukeutunut, keski-ikäinen, täsmällisesti ja käskevästi käyttäytyvä, hillitty ja matala-ääninen nainen oli nyt tänä muistettavana huhtikuun päivänä ihmettelevän Vian edessä. Tummat silmät katsoivat tutkivasti mustan hatun alta, ja kulmikkaat kasvot leveine suineen ja alaspäin juontuneine suupielineen puhuivat määrätietoisuudesta ja tahdonvoimasta. Hänellä oli harvinaisen suuret jalat ja kädet. Nauraessa häneltä näkyi kaksi kultahammasta. Hänen hartioillaan oli paksu ruskea kettupuuhka. Hän oli puuteroitu ja tuoksui vahvasti hajuvedeltä. Hän puhui venäjää, saksaa ja englantia. Ulkomuodosta ja puheesta päätellen hän Vian mielestä oli syntyperältään venäläinen.

Kohtaaminen Puistolassa kesti suunnilleen pari kolme tuntia. Myöskin »päällikkö» lausui tyytymättömyytensä tähänastiseen toimintaan ja kehoitti toimimaan tarmokkaammin. Keskustelu oli jokseenkin kiivas, ja Vika selitti olevansa valmis vetäytymään kokonaan pois kaikesta. Päätökseksi tuli kuitenkin, että hän jäi asiamiesverkoston johtajaksi ja että toimintaa jatkettiin entiseen tapaan. Yhteyttä »päällikköön» ylläpidettiin tästä lähtien tuon Amerikan-suomalaisen muukalaisen välityksellä. Erottiin, ja pari palasi linja-autolla takaisin kaupunkiin. Puistolan poliisin ilmoitus salaperäisestä vierailusta Vian luona oli näin ollen Vian tunnustuksen kautta saanut vahvistuksen. Mutta keitä olivat nämä muukalaiset? Jos heidät löydettäisiin, olisi taistelu lopullisesti voitettu. Etsiskelyihin ryhdyttiin viipymättä.

Ensiksi otettiin esille sormeton oikea käsi. Hankittiin tiedot

kaikista sillä kertaa maassa oleskelevista U.S.A:n kansalaisista. Luettelo oli pitkä. Kenestäkään sellaisesta, jonka oikeasta kädestä puuttuisi sormia, ei ensi hätään saatu tietoja. Aineistoa seulottiin, nimi toisensa jälkeen pyyhittiin pois, ja lopulta oli jäljellä vain muutama henkilö, joiden toimintaa päätettiin lähemmin tutkistella. Näinä päivinä tiedustelupartio oli aina lähtövalmiina. Nyt alkoi vaivalloinen varjostaminen, joka kuitenkin jo 19:ntenä lokakuuta johti toivottuun tulokseen.

Mainittuna päivänä kaksi Ratakadun parhaista etsivistä tarkkaili Museokatu 24:ää vakiintuneen porvarillisen kansanaineksen asuttamassa Töölön kaupunginosassa. Tämän talon alimmassa kerroksessa, sisäänkäytävästä heti oikealla, asui U.S.A:n kansalainen Arvid Werner Jacobsson. Hän oli valmistunut matematiikan opettajaksi eräässä korkeakoulussa Michiganissä ja oli nyt kirjoittautunut opiskelijaksi fyysis-matemaattiseen osastoon Helsingin yliopiston filosofiseen tiedekuntaan. Otaksuttiin, että hänellä oli amerikkalainen stipendi oleskeluun maassa. Myöskin hänen rouvansa oli jokin aika sitten tullut U.S.A:sta, ja Jacobssonin herrasväki vietti, mikäli ulkopuolinen voi havaita, hiljaista ja säännöllistä elämää. Ei mistään voitu päätellä minkään olevan vinossa näiden ystävällisten ja vaatimattomien ulkomaalaisten suhteen. Sormeton oikea käsi täytyi kuitenkin löytää, ja »maisteri» Jacobsson oli valitettavasti niiden joukossa, joista ei vielä ollut ehditty hankkia riittävästi tietoja. Etsivät olivat asettuneet talonmiehen asuntoon, jonka ikkunasta oli hyvä näköala pääsisäänkäytävään ja kadulle. Odotettiin, ja saatiin odottaa kauan.

Ovi avautui sitten äkkiä, ja »maisteri» astui ulos. Etsivät huomasivat, kuinka hän pälyillen katsoi ympärilleen, ennenkuin nopeasti meni yli kadun vastakkaisella puolella olevaan paperikauppaan. Hänellä oli hansikkaat käsissään, mutta oikean kätensä hän pisti päällystakin taskuun. Vähän ajan kuluttua hän tuli jälleen ulos, ja hänellä oli käärö kainalossaan. Mutta nyt hänellä ei ollut käsineitä, ja etsivät voivat ikkunasta selvästi nähdä, että oikeasta kädestä puuttui monta sormea.

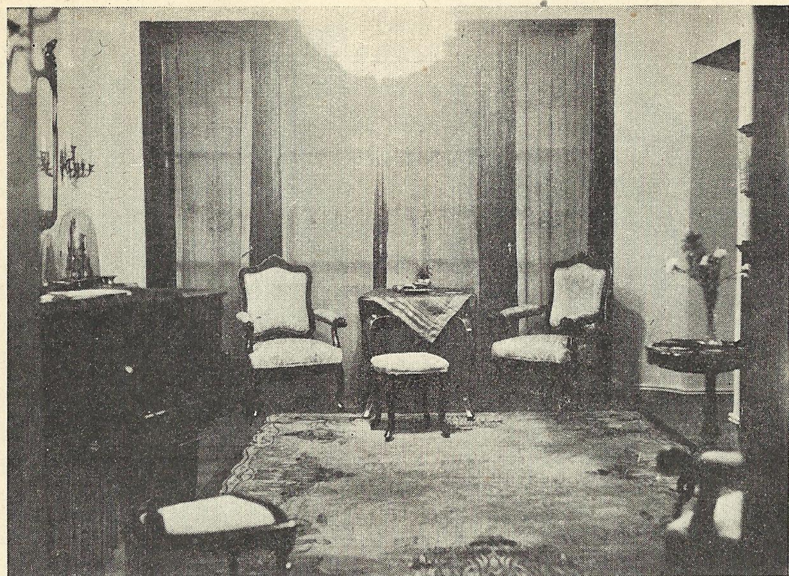
Jacobsson pälyili varovaisesti vielä kerran ympärilleen, kulki sitten nopein askelin takaisin kadun yli ja hävisi taloon. Etsivät nyökkäsivät toisilleen. Asia oli selvä. Etsiskelty oli vihdoinkin löydetty, ja jäljellä oli vain apuvoimain hälyttäminen. Auto saapui, ja muutamaa silmänräpäystä myöhemmin etsivät olivat huoneistossa. Ristikuulustelussa Vika tunsi heti pidätetyn. Suuren vakoilujärjestön yhteysmies oli saatu kiinni.

10.

Mitä Arvid Werner Jacobsson tiesi kertoa.

Mitä pitemmälle Jacobssonin kuulustelut edistyivät, sitä varmemmiksi tultiin siitä, ettei hän itse asiassa ollutkaan niin suuri tekijä kuin aluksi oli otaksuttu. Sotilaallisista asioista hän tiesi ylipäänsä suhteellisen vähän, ja parhaimmallakaan tahdolla ei häntä voitu pitää missään tapauksessa minään kouliutuneena suurvakoilijana. Merkillisintä oli, että hänet oli lähetetty Suomeen U.S.A:sta saakka ja ettei hänellä ennen lähtöään New Yorkista ollut ollut aavistustakaan siitä, mikä oli oleva hänen matkansa päämäärä ja keiden henkilöiden kanssa hän tulisi työskentelemään. Tulevan päällikkönsä hän oli oppinut tuntemaan vasta Berliinissä. Vakoilujärjestön äärimmäinen varovaisuus oli vaatinut tällaista järjestelyä.

Jacobssonin todellinen asema oli yksinkertaisesti toimia vain suojelevana »eristäjänä». Hän oli viimeinen etumaasto. Hän oli sisin valloitettavissa oleva vallihauta, joka joka tapauksessa viivästyttäisi ratkaisevaa hyökkäystä. Jos tarve vaati, voitiin Jacobsson huoletta uhrata. Pääasia oli vain se, että hän olisi vaiti ainakin niin kauan, että keskus ehtisi häipyä. Aivan oikein. Jacobsson oli vaiti, mutta ei tarpeeksi kauan. Hän ei ollut kyllin harjaantunut ammattiin, eikä hänellä ollut riittävästi älyn lahjoja. Ylimalkaan hän oli tyypillinen Ameri-

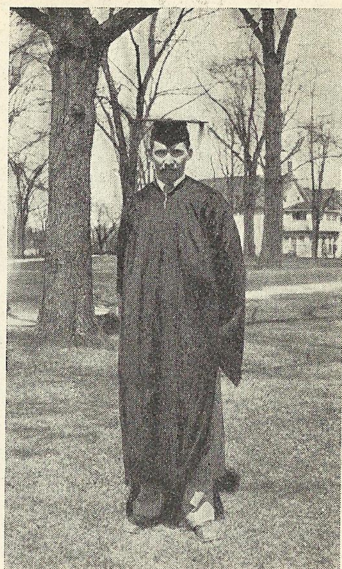
Rouva Martin-Schulin huoneiston sali.

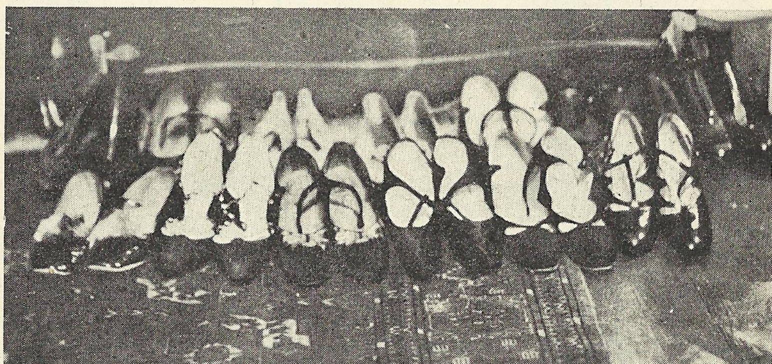
Ruokasali.

Marija-Emma Schul kesäasussa.

Arvid Jacobsson amerikkalaisen korkeakoulun puvussa.

Rouva Martin-Schulin komerot olivat täynnä mitä hienoimpia pukuja, ja hänen kenkävarastonsa oli yhtä runsas.

kan suomalainen, joka vuosikausia oli työskennellyt erämaissa. Kuulusteluissa hän usein erehtyi puhumaan liikoja silloin, kun hänen olisi pitänyt olla vaiti, ja puhui taas liian vähän silloin, kun hän vaaratta olisi voinut olla puheliaampi. Mutta Jacobssonin pidättäminen joudutti suuren vakoilujutun loppuvaiheen lähestymistä.

Arvid Werner Jacobsson oli syntynyt 1904 Michiganin valtiossa seitsemäntenä yhdeksästä lapsesta. Vanhemmat olivat aikoinaan muuttaneet Lapualta Etelä-Pohjanmaalta. Kaksi sisarta perheineen oli kolme vuotta sitten muuttanut U.S.A:sta Neuvostoliittoon. Heidän myöhemmistä kohtaloistaan ei ole tietoa. Arvid Wernerin, jonka vanhempiensa heikon taloudellisen aseman tähden oli pakko keskeyttää koulunkäyntinsä, täytyi itsensä myös ryhtyä työhön, ja hän joutui sekatyömieheksi preerialle Amerikan metsiin. Kahdeksantoistavuotiaana hän loukkasi oikean kätensä eräässä sitojakoneessa ja menetti silloin kolme ja puoli sormeaan ja osan rannettaan. Sittemmin hän palasi ihmisten ilmoille vähäisine säästöineen ja rupesi opiskelemaan. Vuonna 1925 hänestä tuli ylioppilas, ja vuonna 1928 hän pääsi Michiganin yliopistosta matematiikan opettajana. Senjälkeen hän toimi matematiikan opettajana Northvillessä vuoteen 1932. Kolme vuotta aikaisemmin hän oli mennyt naimisiin. Heillä ei ollut lapsia.

Michiganissä oleskelunsa aikoihin ja aikaisemminkin Jacobsson toimi vasemmistolaisissa suomalaisissa työväenyhdistyksissä. Hän seurusteli enemmän tai vähemmän epäilyttävissä piireissä, ja vakaantunut kansa piti häntä kommunistina. Sitten elokuussa 1932 hän arvaamatta sai sähkösanoman Finnish Federationilta, Amerikan suomalaisen työväenyhdistyksen keskuskomitealta. Jacobsson kutsuttiin tulemaan suin päin New Yorkiin. Hän matkusti. Seikkailu alkoi.

New Yorkissa Jacobsson tapasikin heti sähkösanoman todellisen lähettäjän, erään suomalaissyntyisen naisen, joka oli tunnettu kommunistisista mielipiteistään. Naisen välityksellä hän tutustui eräässä kahvilassa erääseen hyvinpukeutuneeseen

keski-ikäiseen herrasmieheen. Ryhdyttiin neuvottelemaan. Jacobssonille tarjottiin tilaisuutta matkustaa Eurooppaan täydentämään opintojaan. Rouva Jacobsson voisi seurata mukana. Vastapalveluna hänen piti suorittaa vain eräänlaisia pieniä, vaarattomia luottamustehtäviä. Että kysymyksessä oli vakoilu, sen hän kyllä pian huomasi, mutta hän rauhoitti itseään sillä, ettei toiminta kohdistunut U.S.A:han. Jacobsson pyysi miettimisaikaa ja matkusti kotiinsa. Euroopan-matka oli kuitenkin houkutteleva, ja jonkin aikaa tuumittuaan Jacobsson suostui ehtoihin. 26:ntena marraskuuta 1932 hän astui ranskalaiseen laivaan Champlainiin, jonka määräpaikkana oli Le Havre.

Saamiensa ohjeitten mukaisesti hän Pariisissa asettui asumaan Grand Hôteliin ja muutaman päivän kuluttua jatkoi matkaansa Berliiniin, jossa meni Hotel Stadt Kieliin Bahnhof Friedrichstrassen lähistöllä. Siellä hänen piti kohdata tuleva »päällikkönsä». Tunnus oli:

Päällikkö: »Mitä pidätte Berliinistä?»

Jacobsson: »Berliini on kaunis kaupunki.»

Jo seuraavana päivänä puhelin soi, ja eräs nainen ilmoittautui. Muutamia minuutteja myöhemmin hän tuli hotelliin. Tunnukset vaihdettiin, ja tuttavuus alkoi. Jacobssonia kuulusteltiin perusteellisesti poliittisista mielipiteistään, henkilöllisyydestään ja aikaisemmista vaiheistaan. Hän oleskeli Berliinissä kokonaista neljä viikkoa, kirjoittautui yliopistoon ja otti huvikseen saksankielen tunteja eräältä saksalaiselta ylioppilaalta. Sillä välin Irene — se oli tuntemattoman nimi — perehdytti hänet hänen varsinaiseen tehtäväänsä. Nyt vasta ilmoitettiin, että hänen oli matkustettava Suomeen. Siellä hänen oli otettava hoitoonsa ala-asiamiesten verkosto ja toimittava näiden ja Irenen välisenä yhteysmiehenä. Hän ei saisi koskaan ilmaista asiamiehille nimeään, työssä piti olla hyvin varovainen. Eksyttämistarkoituksessa hänen oli kirjoittauduttava Helsingin yliopistoon. Opiskelualan hän itse voisi valita. Irene itsekin tulisi sitten vähitellen Suomeen, ja Jacobssonille ilmoitettaisiin hänen tulostaan kirjeellisesti hyvissä ajoin. Että tämä Irene

oli päällikkö, sen hän ymmärsi heti. Että kysymyksessä oli Neuvostoliiton hyväksi tapahtuva vakoilu, hän myöskin tajusi. Sillä kertaa hän ei saanut tietää enempää. Mutta palkkio oli hyvä ja vaaraa tuskin nimeksikään. 6:ntena tammikuuta 1933 Arvid Werner Jacobsson saapui Tukholman kautta Helsinkiin ja asettui aluksi asumaan hienoon hotelli Carltoniin.

Tulevalla yhteysmiehellä oli hyvää aikaa asennoitumiseen ja kotiutumiseen Suomen pääkaupungissa. Hän vuokrasi kalustetun huoneen Tehtaankadun varrelta, ilmoittautui laillisessa järjestyksessä U.S.A:n konsulaatissa, teki kunnioittavan tervehdyskäynnin Yliopiston kanslerin luo ja kirjoittautui toivorikkaana stipendiaattina tämän arvossapidetyn oppilaitoksen filosofisen tiedekunnan fyysis-matemaattiseen osastoon. Lähiaikoina hänet nähtiin tarkkaavaisena kuuntelijana professorien Lindelöfin ja Nybergin luennoilla. Myöskin maineikas filosofianprofessori Eino Kaila sai pitää tiedonhaluista amerikkalaista oppilaihinsa kuuluvana. Civis Jacobsson solmi ahkerasti tuttavuuksia ylioppilasmaailmassa ja antoi kielitunteja halukkaille opiskelijoille.

Maaliskuussa Irene vihdoinkin saapui Berliinistä, ja tämän kuun loppupuolella Jacobsson kohtasi kauan odottamansa päällikön. Kohtaus tapahtui Kansallismuseon eräässä salissa. Kuka olisi voinut aavistaa, että komea »kanadalainen» nainen, joka tuona kauniina kevättalven päivänä niin innokkaasti tutki lukuisten vitriinien mielenkiintoista sisältöä, itse asiassa oli suuren vakoilujärjestön uusi päällikkö ja että ne kuiskaukset, joita hän sivumennen vaihtoi hiljaisen »maisteri» Jacobssonin kanssa, eivät sisältäneet enempää eivätkä vähempää kuin hänen ensimmäiset toimintaohjeensa. Täällä sovittiin kohtauksesta Kino-Palatsin eteisaulassa, ja vähän tämän jälkeen tapaammekin molemmat museossakävijät sekä Aarne Vian kokoontuneina jo kuvattuun »yleisesikuntakokoukseen» viimeksimainitun asunnossa Puistolassa. Rouva Jacobsson saapui huhtikuussa Göteborgin ja Tukholman kautta Suomen pääkaupunkiin. Niihin aikoihin hänen miehellään oli jo oma auto. Perhe asettui

asumaan uuteen huoneistoon Museokadun varrelle, ja kaikki kävi hyvin. Jacobssonilla oli siihen aikaan palkkaa yli 5 000 markkaa kuukaudessa, mutta myöhemmin se nostettiin 6 000:een. »Opintomatka» Eurooppaan sujui näin ollen tiedonhaluisen matemaatikkomme täydeksi tyydytykseksi.

Pidätyksensä jälkeisissä kuulusteluissa Jacobsson ei aluksi halunnut paljoakaan tunnustaa, ja vasta 30:ntenä marraskuuta hänen kuulustelunsa lopetettiin. Yksityiskohta toisensa jälkeen täytyi mairittelemalla hänestä lypsää, mutta vieläkään ei ollut päästy läheskään niin pitkälle, että todella painavaa todistusaineistoa olisi saatu esiin. Kotitarkastuskaan ei aluksi antanut mitään tulosta, kaikki vaarallinen aineisto oli ilmeisestikin ajoissa viety pois. Vasta sitä seuranneen jälkitarkkailun aikana tehtiin aivan sattumalta huomattava löytö. Eteisessä oli harjateline ja siinä kaksi vaateharjaa. Niissä ei ollut mitään erikoista, mutta sitten huomattiin, että toisen harjan selkäpuoli oli hieman irrallaan, ja epäilykset heräsivät. Lähempi tutkistelu osoittikin pian, että kummassakin harjassa oli nerokas lukkolaite, joka voitiin avata tulitikun avulla. Harjoissa oli ikäänkuin penaalina salainen lokero, johon tärkeitä papereita voitiin kätkeä. Tällä kertaa ne kuitenkin olivat tyhjiä. Nyt ryhdyttiin tutkimaan itse harjatelinettä, ja senkin sisimmässä oli salakätkö ja siinä koneellakirjoitettu ohut paperipala. Teksti, joka oli kirjoitettu englanniksi, sisälsi luettelon lokakuun ja marraskuun menoista. Tutkimus osoitti, että se oli kirjoitettu Jacobssonin kirjoituskoneella. Tämä asiakirja, joka jo sinänsä oli raskauttava todistuskappale, osoittautui myöhemmin vielä paljoa suuriarvoisemmaksi, kuin sillä kertaa voitiin aavistaakaan.

Jacobssonin asunnossa tehtiin toinenkin löytö, jonka merkitystä silloin vielä ei tajuttu. Tämä löytö johtaisi sitten vähitellen ratkaisevaan paljastukseen. Kuinka tämä tapahtui, on kuitenkin toinen juttu, ja sen täytyy toistaiseksi jäädä tarmokkaasti työskentelevän tutkimuskomission salaisuudeksi. Ennen tätä paljastusta oli välillä myöskin suuren vakoilujärjestön päällikkö, salaperäinen Irene, pidätetty.

II.

Apaja vedetään.

Aarne Vika ei ilmeisestikään tiennyt päällikön nimeä. Jacobsson kutsui häntä vain Ireneksi. Tuntomerkit, joista kultahampaat ja väkevä hajuvesi olivat tärkeimmät, olivat mitä vähäisimmät. Ei tiedetty edes tuntemattoman päällikön kansallisuutta. Toiveet löytää hänet ajoissa olivat näin ollen kaikkea muuta kuin loistavat. Ja kuitenkin! Kolme päivää Arvid Werner Jacobssonin pidättämisen jälkeen tämä huomattava nainenkin istui lukkojen takana. Se oli suurenmoinen saavutus alallaan, deduktiivisen tutkimustavan loistava riemuvoitto. Mutta kuitenkin kaikki, joilla oli asian kanssa tekemistä, tunnustavat, että viranomaisilla vaikeassa työssään koko ajan oli mukanaan ihmeellinen onni.

Sillä käsitettiin pian, että tällä kertaa oli kysymys aivan toisenlaatuisesta saaliista, kuin mitä tähän saakka oli pyydystetty. Korttijärjestelmästä, sormenjäljistä, ristikuulusteluista, varjostamisista ja jälkitarkkailustakaan ei ollut mitään hyötyä. Jacobssonin asunnossa puhelin soi jälkitarkkailun aikana muutaman kerran, ja langan toisessa päässä oli hillittyääninen nainen. Havaittiin, että joka kerta oli soitettu kaupungin eri puhelinkioskeista: paikalle rientäneet etsivät eivät havainneet mitään varteenotettavaa. Kaikki näytti aivan mahdottomalta.

Tällä välin suoritettiin kaikkien maassa silloin oleskelevien ulkomaalaisten naisten perusteellinen seulonta. Ensimmäisen erottelun jälkeen oli jäljellä pitkä luettelo epäselviä tapauksia. Ratakadulla työskenneltiin yötä päivää. Luettelo supistui huomattavasti, mutta näytti jatkuvasti jokseenkin toivottomalta. Sitten eräältä etsivältä, joka työskenteli Kaivopuiston suunnalla, tuli eräs ilmoitus. Aivan epämääräiset johtolangat olivat vieneet hänet siihen päätelmään, että etsiskelty oli löydettävissä tästä hienosta huvilakaupunginosasta. Niin hän oli tullut myös loistoasunnoistaan tunnettuun Kalliolinnantie

15:een. Kävi ilmi, että tämän talon erään huoneiston oli vuokrannut eräs amerikkalainen lähetystövirkamies, joka puolestaan oli vuokrannut sen kalustettuna eräälle kanadalaiselle naiselle nimeltään Mary Louise Martin. Rouva Martin asui nyt huoneistossa alaikäisen poikansa ja tämän hoitajattaren kanssa. Tiedusteltaessa Englannin lähetystöstä selitettiin, ettei ollut mitään tarkempia tietoja perheestä. Etsivä päätti ottaa lähemmin selvää tästä tuntemattomasta rouva Martinista.

Vielä samana päivänä hän teki asiaa taloon, haastatteli talonmiestä ja soitti sitten Martinin asunnon keittiönoven kelloa. Kotiapulainen aukaisi, ja etsivällämme oli jälleen onnea. Kotiapulainen osoittautui kouluaikaiseksi tuttavaksi, ja keskustelu pääsi nopeasti ja kivuttomasti vauhtiin. Rouva Martin vietti kallista ja loisteliasta elämää, ja hänellä oli usein vierainaan kotona ylimpien seurapiirien edustajia. Välistä oli bridgeiltoja, jotka jatkuivat myöhään yöhön. Vaikka rouva Martin käsittelikin paljon rahoja, hän oli hyvin säästäväinen perheenemäntä, joka piti tarkkaa kirjaa menoistaan. Oman kertomansa mukaan hän sai rahoja Amerikasta, jossa hänen miehensä asui. Avioliitto oli onneton, ja rouva Martin matkusteli paljon unohtaakseen ja saadakseen lepoa. Hän oli hyvä äiti, ja kaikki leikkitoverit pitivät pikku pojasta. Kummallista kyllä hän sai joka ateriaksi 100 grammaa kaviaaria ja muutenkin kaikkea, mitä halusi. Rouva Martin puhui saksaa ja englantia, mutta ei osannut suomea eikä ruotsia. Hänellä oli kolmekymmentä paria kenkiä ja lukuisa määrä käsilaukkuja. Komerot olivat täynnänsä mitä hienoimpia vaatteita. Ei, ei mitään salaperäisiä käyntejä eikä mitään muutakaan, mikä kotiapulaisessa olisi herättänyt epäluuloja, ollut ilmennyt. Viime aikoina hän kuitenkin oli ilmeisesti ollut hermostunut. Erityisesti lokakuun 19:s (se oli Jacobssonin pidättämispäivä) oli ollut huono päivä, ja rouva Martin oli selittänyt, että hänen täytyi pian lähteä maasta, koska syksyilma ei ollut terveellistä hänelle. Kotiapulaisen kuvaus rouva Martinin ulkonäöstä sopi muuten jokseenkin hyvin siihen, mitä Jacobsson ja Vika olivat siitä kertoneet.

Suuren vakoilujutun eri henkilöiden yhteydet.

Kultahampaat? Niistä kotiapulainen ei tiennyt mitään, ei ollut tullut kiinnittäneeksi tähän huomiotaan. Hajuvesi? Totta tosiaan, rouva Martin käytti voimakasta hajuvettä, jonka nimeä kotiapulainen kuitenkaan ei tiennyt.

Päämajassa Ratakadulla oltiin kuitenkin varsin epäileväisiä. Rouva Martinin lukuisat tunnettujen helsinkiläisten tuttavuudet tekivät asian varsin arkaluontoiseksi. Epäonnistuminen ei merkinnyt vähempää kuin häväistysjuttua, ja ratkaisevan askeleen ottamista harkittiin kauan. Deduktiivinen menetelmä, jota oli käytetty, viittasi kuitenkin epäämättömän selvästi määrättyyn suuntaan ja antoi epäilyksille yhä voimakkaampaa tukea. Epäluuloja herätti myöskin se, että rouva Martinin oleskelulle maassa ei ollut löydettävissä mitään hyväksyttävää selitystä. Lokakuun 22 p:nä uskaltauduttiin yritykseen.

Kalliolinnantien kortteli ympäröitiin illan hämärtäessä, ja muutamilla etsivillä oli olevinaan asiaa rouva Martinille. Aarne Vika oli otettu mukaan, ja sopivalla hetkellä hänen itsensä ollessa näkymättömissä hänelle annettiin tilaisuus tarkastella epäilyksenalaista naista. Hän tunsi naisen heti vakoilujärjestön päälliköksi ja antoi sisällä oleville etsiville varovasti merkin. Asia oli selvä. Ulkona odottaneet miehittivät nopeasti huoneiston. Kotitarkastus toimitettiin, ja rouva Mary Louise Martin oli pian pidätettynä. Samana iltana, jolloin pidättäminen tapahtui, rouva Martin odotti kuitenkin vieraita. Tarkoituksena oli pitää suuri bridgeilta. Hämmästys oli suuri, kun vieraat vihdoinkin saapuivat ja kohtasivat etsiviä huoneistossa ja saivat näiltä tietää, mikä heidän emäntänsä oikeastaan oli. Vastalauseita sateli poliisille, ja huudettiin häväistysjuttua. Rouva Martin oli niin hyvin hoitanut korttinsa, että koko hänen tuttavapiirissään ei ollut ketään, joka hetkeäkään olisi epäillyt rikasta ja hienoa »kanadatarta». Hämmästys ja sekaannus kasvoivat sitä suuremmiksi, kun vaivalloisesti kerätty todistusaineisto vihdoin saatettiin julkisuuteen. Viikkokausia, jopa kuukausiakin rouva Martin oli huomattavimpana puheenaiheena Suomen pääkaupungissa. Sanomalehtien sensaationnälkä

tuli kerrankin tyydytetyksi, ja reportterien kyllääntynyt ammattikunta eli suuria päiviä. Pentikäisen juttu oli kasvanut lumivyöryksi, ja pian seurasi sensaatio toistaan.

12.

Suuri loppuottelu.

Rouva Martinin ensimmäisessä kuulustelussa kävi jo ilmi, että tällä kertaa oltiin tekemisissä kokonaan toisenlaisen vastustajan kanssa kuin ennen. Salaperäinen »kanadatar» osoittautui niin valppaaksi, vastustuskykyiseksi ja voimakastahtoiseksi, ettei taitavinkaan hyökkäys voinut häntä murtaa. Vaikkakin sekä Vika että Jacobsson olivat vakuuttaneet hänen puhuvan sujuvasti venäjää, hän kielsi viimeiseen saakka kielentaitonsa, ja hänen huuliltaan ei saatu koskaan ainoatakaan venäjän sanaa. Huolimatta siitä, että sekä Jacobsson että Vika ristikuulusteluissa heti olivat tunteneet hänet ja ensinmainittu oman tunnustuksensa jälkeen hartaasti kehoitti rouva Martinia luopumaan tolkuttomasta vastustuksestaan, tämä itsepintaisesti kielsi tuntevansa mainittuja herroja. Hän itse oli syntynyt Kanadassa, oli joskus 1920-luvulla mennyt omantunnonavioliittoon herra Martinin kanssa, sittemmin purkanut suhteensa ja matkusteli nyt Euroopassa poikansa kanssa unohtaakseen ja levätäkseen. Suomeen hän oli tullut, koska hän jossain oli kuullut sen olevan kauniin maan. Politiikan kanssa hän ei ollut missään tekemisissä. Vakoilujärjestöstä hän ei tiennyt mitään. Huonon englannintaitonsa hän selitti johtuvan siitä, että hän ylimalkaan seurusteli ranskalais-kanadalaisissa piireissä, huonon ranskantaitonsa siitä, että hänen äitinsä oli ollut saksalainen ja lapsuusaikana saksa oli ollut kotikielenä. Muuten hänellä ei ollut mitään lisättävää.

Koko viikon juttu pysyi paikoillaan, ja ruvettiin jo epäile-

mään, päästäisiinköhän mihinkään tämän kovasti epäillyn rouva Martinin kanssa. Kotitarkastuskaan loisteliaassa Kaivopuiston asunnossa ei tuottanut mitään arvokasta. Niin, eräs ohut koneellakirjoitettu paperilappunen oli tosiaankin löydetty rouva Martinin mustasta käsilaukusta. Siinä oli vain muutamia numeroita ja joitakin näköjään merkityksettömiä kirjaimia. Rouva Martin selitti, ettei hänellä ollut hämärintäkään aavistusta siitä, kuinka paperilappunen oli joutunut laukkuun. Huomattavaa oli joka tapauksessa, että eräs luvuista oli täsmälleen sama kuin loppusumma Jacobssonilta löydetyssä menoerälaskelmassa. Eräs toinen luku oli aivan sama kuin loppusumma eräässä Vian tekemässä laskelmassa. Tämä saattoi tietenkin olla sattuma. Ratakadun huomio oli joka tapauksessa kiintynyt näihin eriskummallisiin yhteensattumiin. Lokakuun 31 p:nä tehtiin vihdoinkin ratkaiseva löytö. Olemme aikaisemmin jo Jacobssonin luona pidetyn kotietsinnän yhteydessä maininneet eräästä toisestakin löydöstä kuin koneella kirjoitetusta paperilappusesta. Tämä aluksi niin vähäpätöiseltä näyttävä löytö johti pitkäaikaisen ja vaivalloisen tutkimustyön jälkeen siihen, että kaksi etsivää lokakuun viimeisenä päivänä hiljakseen astui erääseen Yrjönkadun varrella olevaan huoneistoon. Se todettiin taiteilijan ateljeeksi, ja sisällä oli arka, pieni kyttyräselkäinen nainen, joka juuri oli sytyttämässä tulta uuniin. Miesten astuessa sisään hän katsoi heitä suurilla, väsyneillä, surumielisillä silmillään. Häntä kuulusteltiin, eikä kestänyt kauankaan, ennenkuin hän syvästi onnettomana tunnusti yhteytensä rouva Martiniin ja herra Jacobssoniin.

Jonkin aikaa sitten viatonta taiteilijan työhuonetta oli ruvettu käyttämään postikonttorina ja suuren vakoilujärjestön säilytyspaikkana. Siellä oli kirjoitettu kirjeitä ja ilmoituksia, ja siellä oli järjestön päälliköillä ollut yöllisiä kohtauksia. Pienellä kyttyräselkäisellä oli lupa ainoastaan päivisin käydä työhuoneessaan. Kotitarkastus ei kuitenkaan tuottanut mitään tulosta. Mutta jo samana iltana kyttyräselkäinen tunnusti, että hän kauhuissaan viimeaikaisista tapahtumista oli vienyt pois

kaiken vaarallisen aineiston. Toimitettiin tutkimuksia, ja seuraavana päivänä löydettiin kyttyräselkäisen ilmoittamasta paikasta kaupungin teurastuslaitoksen lähistöltä käärö, jossa oli jutun lopulliseksi selvittämiseksi joukko mitä tärkeimpiä papereita.

Kuten Jacobsson kyttyräselkäinenkin oli rouva Martinilta saanut harjatelineen ja kaksi vaateharjaa, joissa oli lukkolaitteet ja salaiset lokerot. Nämä esineet olivat nyt tutkijain pöydällä. Harjat olivat tyhjiä, mutta harjatelineen sisästä löytyi arvokkaita papereita. Kokonaisuudessaan teurastuslaitoksen luona tehty löytö oli paljoa antoisampi kuin oli uskallettu toivoa. Siinä oli lukuisia koneellakirjoitettuja vakoiluohjeita ja vakoiluilmoituksia. Poliisin käsiin joutui paitsi karttoja, kuitteja ja muita papereita myöskin yksityiskohtainen luettelo järjestön asiamiehistä sekä toinen asiamiesten yhteyksistä ylöspäin.

Teurastuslaitoksen luona tehty löytö täydennettynä Vian puuvajan lattian alta löydetyllä aineistolla antoi vihdoinkin viranomaisten käsiin aseet ratkaisevan loppuhyökkäyksen tekemiseen suuren vakoilujärjestön laajaa asiamiesverkostoa vastaan. Puhelimet soivat, joukko pidätysmääräyksiä kirjoitettiin, etsivät pantiin liikkeelle, ja kuukauden kuluttua käytännöllisesti katsoen koko sotkuinen vakoiluverkosto oli revitty rikki ja syylliset olivat telkien takana. Mitä pieneen kyttyräselkäiseen tulee, todettiin pian, että hän tosin oli ollut tietensä välikappaleena vakoilupäälliköiden käsissä, mutta ettei hän itse ollut osallistunut järjestön toimintaan. Hänen kerran jouduttuaan kohtalokkaaseen taikapiiriin kauhu oli pysyttänyt hänet siinä. Kauhusta hän myöskin eräänä koleana ja sateisena syysiltana oli kätkenyt vaarallisen aineiston. Koska häntä onnettomana oliona täytyy suuresti surkutella, hävitköön hän tämän Yrjönkadulla tapahtuneen lyhyen välikohtauksen jälkeen tämän jutun jatkosta.

13.

Kuka rouva Martin oli?

Tällä välin poliisi oli tarmokkaasti koettanut saada vihdoinkin selvää rouva Martinin todellisesta henkilöllisyydestä. Ryhdyttiin laajaan kirjeenvaihtoon ammattiveljien kanssa useissa eri maissa. Kanadalainen passi todettiin oikeaksi. Kastetodistus, jonka perusteella tämä passi aikoinaan oli annettu, osoittautui kuitenkin vääräksi. Marraskuun 2 päivänä Virosta saapui vihdoinkin eräs mielenkiintoinen ilmoitus. Latviasta tuli vähän myöhemmin tiedonanto, että eräs ratsuväenupseeri ja sittemmin poliisivirkailija Karl Schul oli pidätetty Dünaburgissa epäiltynä vakoilusta. Virossa oli hänen sisarensa Selma Deutsch pidätetty saman vakoilujutun yhteydessä. Nämä pidätykset johtivat molemmissa maissa laajan vakoiluverkoston jäljille. Tämän verkoston ja Suomessa olevan järjestön välillä oli ollut vilkas kuriiripostiyhteys. Kuulustelupöytäkirjat, jotka vähitellen lähetettiin Tallinnasta ja Riiasta Helsinkiin, tekivät näin ollen myöskin Martinin jutun kokonaan toisenluontoiseksi. Riiasta saatiin myöskin 7:ntenä joulukuuta kauan kaivattu rouva Martinin kastetodistus. Kävi ilmi, että hänen todellinen nimensä oli Marija-Emma Schul, että hän oli syntynyt vuonna 1896 Dobelnissa Latviassa ja että hän yksinkertaisesti oli Dünaburgissa pidätetyn poliisimiehen Karl Schulin ja Tallinnassa pidätetyn tarjoilijattaren, silloisen ravintolanhoitajattaren Selma Deutschin, o.s. Schul, sisar. Marija-Emma Schulin, eli rouva Mary Louise Martinin, merkillinen elämäntarina, sikäli kuin nyt oli tiedossa, oli seuraava:

Kolmesta Schulin sisaruksesta Selma oli vanhin, Marija-Emma toinen järjestyksessä ja veli Karl nuorin. Vuonna 1911 molemmat sisarukset olivat tarjoilijattarina Riiassa, ja muutamia vuosia myöhemmin Selma meni naimisiin erään Oskar Deutsch-nimisen ravintoloitsijan kanssa Tallinnassa. Sitten

puhkesi sota. Oskar oli armeijassa, ja kun saksalaiset lähestyivät Riikaa, sisaruspiiri hajosi. Selma matkusti Tallinnaan, mutta Marija-Emma joutui kirjavien seikkailuiden jälkeen Kieviin, jossa hänellä sisarensa kertoman mukaan oli ollut paikka eräässä ravintolassa. Kerrottiin hänen siellä jopa menneen avioliittoonkin. Maailmansodan jälkeen hän kuitenkin äkkiä ilmestyi Prahaan, jossa hän esiintyi väärällä nimellä. Syksyllä 1922 hän oleskeli U.S.A:ssa, ja keväällä 1925 hän sieltä ilmoitti menneensä uuteen avioliittoon. Mitä hän oikeastaan oli tehnyt Venäjälläoloaikanaan, ei ole oikein selvinnyt, mutta kaikki viittaa siihen, että hän niistä ajoista lähtien, jolloin hän ilmestyi Länsi-Eurooppaan, on ollut tekemisissä valonarkojen asioitten kanssa. Mitään aviomiestä ei tietenkään ollut, ja matkoillaan Marija-Emma käytti tavallisesti vääriä nimiä.

Hän oleskeli usein Euroopassa ja teki enemmän kuin kerran matkoja Venäjälle. Vuonna 1926 hän synnytti pojan. Isän todettiin sittemmin olevan erään Venäjälle muuttaneen latvialaisen Tiltinin, huomattava herra Neuvostoliiton palveluksessa, etevä ylivakoilija, joka 1930-luvulla kohosi hyvin korkealle politrukkien arvojärjestyksessä. Marija-Emma Schul kiinnitettiin yhä lujemmin Neuvosto-Venäjän kansainvälisen vakoilun palvelukseen ja tuli piankin tunnetuksi ja ansioituneeksi suuruudeksi vakoilujohdossa Baltian maissa, Saksassa, Ranskassa, Englannissa ja Yhdysvalloissa. Huolimatta monista Atlantin yli tekemistään matkoista, huolimatta toistuvista vierailuistaan Moskovassa ja salaperäisistä metkuista Pariisissa, Berliinissä ja Tallinnassa, huolimatta monista vääristä nimistä ja vääristä passeista ei hän kuitenkaan koskaan joutunut kiinni. Vuonna 1931 tekaistu herra Martin alkaa esiintyä Marija-Emma Schulin Amerikassa olevana olemattomana miehenä, mutta jo seuraavana vuonna Marija-Emma on Pariisissa ja Berliinissä, ja kohta senjälkeen hän jälleen vierailee Moskovassa. Sieltä hän palaa lokakuussa, sisarukset tapaavat toisensa Tallinnassa, ja Marija-Emma matkustaa sitten takaisin Berliiniin. Siellä hän nyt ensi kerran tapaa New Yorkista Saksan

pääkaupunkiin komennetun avustajan Arvid Werner Jacobssonin. Draaman loppukohtaus alkaa.

Tallinnasta ja Riiasta saadut ilmoitukset paljastivat kokonaan uusia, merkillisiä näköaloja. Ensin oli vain yksinkertainen karkaamisjuttu, joka aluksi ei näyttänyt kovinkaan järkyttävältä. Sitten pulpahtivat esiin Sirenius, Vika ja Venäjän sotilasasiamiehet, ja nyt luultiin oltavan tekemisissä Neuvosto-Venäjän vakoilun aikakirjoissa jo varsin tutun asiamiesten, ala-asiamiesten, yhteysmiesten ja Neuvosto-lähetystön kautta Pietarin ja Moskovan suuruuksille tapahtuvien kuriiripostilähetysten kokoelman kanssa. Mutta Jacobsson ja »rouva Martin» toivat jotain kokonaan uutta tähän kirjavaan tauluun. Aluksi oltiin jokseenkin neuvottomia kaiken tämän uuden suhteen, mutta kun sitten ilmoitukset Baltian maista alkoivat saapua, kävi ilmeiseksi, että tällä kertaa oli kysymys todella kansainvälistä mittaa olevasta vakoilujutusta. Valtava määrä kirjeenvaihtoa Ratakadun ja monien eri maiden ulkolaisten ammattiveljien välillä kerääntyi vähitellen tutkijain pöydälle. Kuin jättiläistaikina suuri vakoilujuttu paisui joka suunnalle, eikä loppu vielä ollut nähtävissä.

Merkityksellisin johtolanka saatiin sillä välin aivan odottamatta pieneltä kyttyräselkäiseltä. Sillä hänen viimeisestä kertomuksestaan pulpahti äkkiä esiin aivan uusi ja odottamaton osakas tähän suureen draamaan. Ilmeni nimittäin, että »rouva Martin» käydessään ensimmäistä kertaa tapaamassa kertojaa oli tuonut terveiset eräältä Pariisissa asuvalta naiselta, jota kyttyräselkäinen ilmeisestikin mitä suurimmassa määrin ihaili ja kunnioitti. »Rouva Martin» oli ankarasti kieltänyt kertojaa koskaan mainitsemasta tämän kunnioitustaherättävän naisen nimeä, ja kaikissa kuulusteluissa »rouva Martin» jyrkästi kieltäytyi tunnustamasta tuttavuuttaan tähän mitä salaperäisimpään henkilöön. Lähemmin tutkittaessa tämä arvoituksellinen nainen osoittautui erääksi rouva Lydia Stahliksi, ja jatkotutkimukset johtivat pian huomattavaan tulokseen. Sillä jos tähän asti oli luultu, että »rouva Martin» oli ollut päähenkilö tässä päivä

päivältä kasvavassa vakoilujutussa, havaittiin nyt, että vasta rouva Stahlin kautta voitiin päästä käsiksi todella korkeimpaan johtoon. Hänen kauttaan kulkivat langat mahtavaan järjestöön Ranskaan ja sieltä edelleen Englantiin ja Amerikkaan, kunnes ne lopulta katosivat kansainvälisen neuvostovakoilun korkeimman aristokratian joukkoon kauas Suomen Valtiollisen poliisin toimintapiirin ulkopuolelle. Lontoon ja New Yorkin, Pariisin ja Berliinin tehtäväksi jäi hoitaa nämä huippuhenkilöt, ja viranomaiset Atlantin molemmilla puolin korjasivat pian runsaan sadon, joka oli Suomen Valtiollisen poliisin esityöskentelylle kunniaksi.

14.

Rouva Lydia Stahl ja suurvakoilijain korkein aristokratia.

Maailmansodan ensimmäisenä vuonna rouva Stahl ilmaantui näköpiiriin Suomessa. Helsingin lähistöllä olevassa hienossa Bad Grankullassa vietettiin silloin hivuttavia ja mondeeneja virkistyslomia siihen saakka, kunnes vallankumous ja elintarvikkeiden puute pitkiksi ajoiksi sulkivat sen ovet. Vajoavan keisarikunnan laajoilta alueilta tuli ylhäisiä ja upporikkaita henkilöitä lepuuttamaan tässä rauhan satamassa sodan rasitusten pilaamia hermojaan. Venäjän korkeimman aristokratian edustajat antoivat tälle kirjavalle joukolle valiolaatuisen, eriskummallisen leiman — ruhtinas Putjatin, ruhtinas Golitsyn, ruhtinas Orlov-Davidov, kreivi Buxhoevden ym. Mutta tässä ylhäisessä, kaviaaria syövässä, eksoottisilta hajuvesiltä tuoksuvassa ja muuta yleisöä lornjettien läpi alentuvasti tarkastelevassa seurakunnassa nähtiin myöskin eräs kaksikymmenvuotias, elämänhaluinen ja varsin eksentrinen, tupakoiva nainen, jolla oli leikkotukka ja silmiinpistävä ulkomuoto ja joka oli pukeutunut housuihin. Hän oli Donin rannoilta kotoisin ole-

van rutiköyhän kasakan, erään Tšekalovin, tytär, joka oli Pariisissa mennyt naimisiin upporikkaan krimiläisen viininviljelijän pojan Boris Stahlin kanssa. Pietarissa miehen isällä oli hyvin tunnettu viinitalo, jonka pohjakerroksessa Pietarin seurapiirien erityisesti suosima ravintola Stahl oli. Liike toimitti mm. arvostettuja krimiläisiä Alcazar-viinejä.

Mutta sota oli syttynyt, ja nuori Boris oli sijoitettu röntgenologiksi erääseen äitinsä kustantamaan ambulanssiin. Eräänä päivänä kummituslaivat Goeben ja Breslau pommittivat Sevastopolia. Nuori Lydia-rouva koki hermojärkytyksen ja lähetettiin kiireimmiten rauhaisaan Bad Grankullaan Suomeen. Vähän ajan kuluttua hän oli »enfant terrible» tämän kylpylaitoksen ylhäisten vieraiden joukossa. Joka päivä hän pukeutui toinen toistaan muodikkaampiin vaatteisiin. Ruoka-aikojen täsmällisyydestä hän välitti vähät. Ruotsalaisen teatterin hyvin kasvatettua ensi-iltayleisöä hän loukkasi perusteellisesti. Hän oli tullut näytäntöön pukeutuneena mitä hienoimpaan siniseen pukuun, ja hänen sylinsä oli täynnä sinisiä orkideoja. Toisen näytöksen aikana hän joi teetä aitionsa eteishuoneessa ja marssi sitten kesken kolmannen näytöksen arvokkaasti ulos. Kaikki kiikarit olivat suunnatut hänen eksoottiseen olemukseensa, ja kuiskaillen oli kysytty, kuka tämä harvinainen lintu mahtoi olla. Huolimatta siitä, että uskonto ja politiikka olivat kiellettyjä keskustelunaiheita kylpylaitoksessa, hän puhui juuri näistä asioista eniten. Yltiöpäisillä kumouksellisilla mielipiteillään hän tietysti ärsytti silmittömästi muutenkin vallankumousta pelkääviä aristokraatteja. Kun Kerenski munuaiskivileikkauksensa tähden oleskeli Grankullassa, rouva Stahl liittyi hänen seurapiiriinsä huolimatta siitä, että neljä salapoliisia joka päivä ja joka hetki valvoi tulevaa diktaattoria. Lopulta tuli vihdoinkin kauan odotettu bolševikkivallankumous ja kohta sen jälkeen sisällissota Suomessa. Bad Grankullan elintarvikevarastot takavarikoitiin, ovet suljettiin, ja sen kirjava asukasjoukko haajaantui kaikkiin tuuliin.

Rouva Stahl oleskeli kuitenkin vuoteen 1920 saakka Suo-

messa, sillä hänen liioitteluaan ja yltiöpäisyyttään ei kukaan ollut todella pitänyt vallankumouksellisuutena. Kuinka yllättyneitä olisi oltukaan, jos olisi tiedetty, että hän vuodesta 1919 lähtien oli ylläpitänyt läheisiä suhteita kommunisteihin. Vuoden 1918 punaisen hallituksen jäsenen, vuoden 1939 »kansanhallituksen» päämiehen, toveri O. V. Kuusisen salaisesti oleskellessa Suomessa uudelleen organisoimassa hajalle lyötyä kommunistipuoluetta rouva Stahlilla oli läheinen kosketus tähän ammattivallankumoukselliseen siihen saakka, kunnes Kuusisen vihdoin onnistui keinotella itsensä pois maasta. Rouva Stahl oli myöskin pari kertaa tavannut Ruotsin pääkaupungissa punakomissaarin, vallankumoushallituksen Tukholman »ministerin» Allan Walleniuksen. Myöskin kaksi juutalaista, Ilja Pumper ja Isak Sebba, pulpahtaa tässä yhteydessä esiin. He osoittautuivat sittemmin joissakin hämärissä tehtävissä toimiviksi salaisiksi yhteysmiehiksi. Rouva Stahlin huomattavin yhteys niihin aikoihin oli kuitenkin tunnettu amerikkalainen kommunisti John Reed, joka kevättalvella 1920 oleskeli Suomessa. Tästä John Reedistä kertovat asiakirjat, että hän sittemmin kirjoitti bolševikkivallankumouksen historian, jonka rouva Stahl käänsi ranskaksi. Reed ei ollut ilmeisestikään vain fanaattinen kommunisti, vaan myöskin eksentrinen romantikko. Hänen kuoltuaan Moskovassa hänen ruumiinsa hänen viimeisen toivomuksensa mukaan poltettiin, uurna sijoitettiin lentokoneeseen, ja hänen tuhkansa ripoteltiin pilvien tasalta »pyhän Neuvostoliiton» maanääriin.

Vuonna 1920 rouva Stahl muutti Pariisiin ja oli aluksi suurissa taloudellisissa vaikeuksissa. Pian ilmestyi hänen luokseen kuitenkin eräs pieni juutalaisnuorukainen. Hän toi terveiset Lontoosta. Pidettiin salaperäisiä neuvotteluja, ja siitä lähtien voidaan katsoa rouva Stahlin tulleen lujasti kiinnitetyksi bolševikkien kansainvälisen vakoilun palvelukseen. Aluksi palkka ei ollut suuri, mutta vähitellen hän nousi arvoasteissa, ja jo kahden vuoden kuluttua hän oli Ranskassa työskentelevän vakoilujärjestön paras jäljentäjä ja valokuvaaja.

Boris Stahl, joka kauan oli ollut näkymättömissä, ilmestyi sitten Konstantinopoliin. Hän oli rehellisesti taistellut upseerina bolševikkeja vastaan Denikinin valkoisessa kansanarmeijassa ja Wrangelin joukkojen jäännösten mukana joutunut Turkin pääkaupunkiin. Nyt hän etsi yhteyttä vaimoonsa, jonka kanssa hänellä oli pieni poikakin. Stahlin perhe kulki kuitenkin kohti hajaantumistaan. Ennenkuin draama saavutti huippukohtansa, rouva Stahl ja hänen miehensä olivat aikoja sitten eronneet toisistaan, ja poika, pikku Georg, oli kuollut.

Vuodet kuluivat, Neuvostoliiton vakoilujärjestöä Ranskassa laajennettiin, ja siitä tuli erinomainen ja hyvin rasvattu koneisto, jonka salainen keskus oli Pariisissa Stahlin huoneiston eräässä sisimmässä huoneessa. Venäjältä lähetettyjen päälliköiden lukumäärä, jotka seurasivat toinen toistaan, oli suuri. Myöskin aikaisemmin mainitun toveri Jan Tiltinin nimi oli tässä »hallitsijaluettelossa», ja hänen salanimensä Ranskassa oli »Bruno». Tiltinin mukana saapui Neuvosto-Venäjältä myöskin vanha tuttavamme »rouva Martin», joka nyt esiintyi nimillä Marija ja Olga. Tämä tapahtui vuonna 1923, eikä ole vaikeata oivaltaa, mitä tekemistä nuorella tarjoilijattarella Marija-Emma Schulilla oli ollut Venäjällä saksalaisten marssittua Riikaan vuonna 1917.

»Brunon» ja »Olgan» aikoina Venäjän vakoilulla Ranskassa oli loistokautensa. Rouva Stahlilla oli erinomainen yhteys meriministeriöön, eräs Louis Martin, kielitaitoinen, erittäin oppinut, mutta vähän hajamielinen keski-ikäinen herrasmies, jonka hän kokonaan oli kietonut pauloihinsa ja joka oli hänelle uskollinen kuin kulta. Sekä uusien ranskalaisten sotalaivojen rakennuspiirustukset että uuden pikakiväärin suunnittelupiirustukset joutuivat kaiken muun lisäksi Lydia Stahlin Rue du Val de Gracen varrella olevan huoneiston ns. »kylmään huoneeseen», jossa niitä tutkittiin ja jossa ne valokuvattiin, ja senjälkeen ne lähetettiin ensimmäisen kuriirin mukana Moskovan suuruuksille. Parhain niihin aikoihin tehty kaappaus oli se, että erään ministerinrouvan avustuksella onnistuttiin saamaan

käsiin paperit, joita hänen rakas miehensä säilytti paksussa ministerinsalkussaan. Unipulveri oli tehnyt hyvän vaikutuksen, ministerinrouva tutki salkun sisällön, ja sitten kun asiakirjat oli valokuvattu hyvässä järjestyksessä rouva Stahlin laboratoriossa, ne aamun sarastaessa olivat jälleen paikoillaan, ja pahaa aavistamaton ministeri asteli salkku kainalossaan tyytyväisenä ministeriöönsä. Komea näädännahkaturkki oli vakoilujärjestön lahja ilmeisestikin liian saidan ministerin loistoa rakastavalle rouvalle. Aviollinen mustasukkaisuusdraama, jonka tämä näädännahkaturkki sittemmin aiheutti, oli kiitollinen keskustelunaihe Rue du Val de Gracen varrella olevassa loistohuoneistossa.

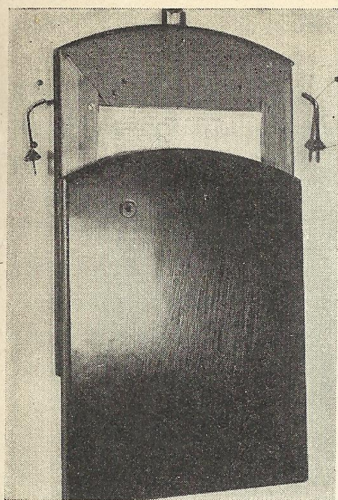
Vuonna 1926 Marija-Emma Schulin ja Jan Tiltinin tilalle tuli uusi Moskovasta Pariisiin komennettu päällikkö. Tämän jälkeen rouva Stahl rupesi osoittamaan huomattavaa mielenkiintoa Kaukoitää kohtaan ja Pariisin yliopistossa harjoittamaan kiinankielen opintoja. Hänen kirjoituspöydälleen ilmaantui rivi kiinalaisten kommunistikenraalien valokuvia, ja useita kiinalaisia alkoi vierailla hänen luonaan. Rouva Stahl, joka oli älykäs nainen, oli jo aikaisemmin opiskellut Ranskassa ja mm. suorittanut Sorbonnessa tutkintoja. Huomattavaa oli myös hänen suuri kiintymyksensä kirjallisuuteen ja taiteeseen, joka kaikkialla avasi hänelle ylimpien yhteiskuntapiirien ovet. Myöskin Cannes'issa ja Monte Carlossa hän oli mieluinen vieras. Hänet nähtiin usein Ranskan hienoissa kylpypaikoissa, ja hän asui aina jossain hienossa loistohuvilassa. Edellämainitun itämaihin kiinnostumisensa yhteydessä hänestä tuli samoihin aikoihin myös salaperäisen sufi-lahkon uskollinen kannattaja, jonka lahkon joku hämäräperäinen intialainen fakiiri oli maailmansodan jälkeen perustanut ja joka sitten oli levinnyt Ranskaan ja eritoten Amerikassa saanut lukuisia käännynnäisiä. Tätä sufi-lahkoa vakoilunjohto ilmeisestikin piti erittäin sopivana tahdikkaan ja tehokkaan suodatuksen kohteena.

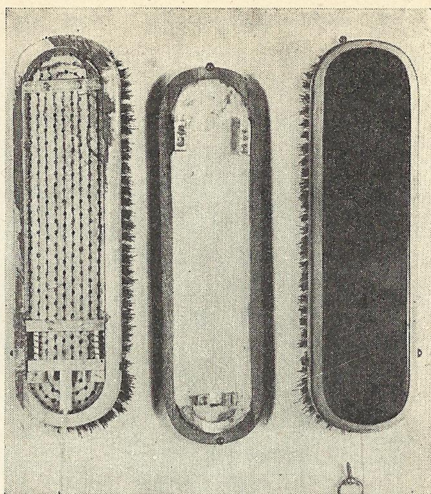
Vuoden 1927 lopussa ja vuoden 1928 alussa rouva Stahl

oleskeli Suomessa. Palattuaan Pariisiin hän uudelleen kohtasi Amerikasta palanneen »Brunon» ja rupesi nyt todella valmistelemaan lopullista poismuuttoaan Ranskasta. Oikeastaan asia oli niin, että hänen tästä lähtien piti toimia vakoilijana Kiinassa. Kuinka nyt sitten lienee käynytkin, suunnitellusta Kiinan matkasta ei tullutkaan mitään. Sen sijaan hän siirsi päämajansa New Yorkiin, jossa hän asettui yhteyteen amerikkalaisten neuvostovakoilijain kanssa ja tuli pian huomattavaksi tekijäksi siinä suuressa vakoiluverkostossa, jonka Amerikan bolševikit Neuvosto-Venäjän johdolla olivat järjestäneet Pohjois-Amerikan mannermaalle. Ja Tiltin, jota Amerikassa kutsuttiin »Alfrediksi», oli häntä New Yorkin satamassa vastassa. »Alfred» tutustutti hänet asianmukaisessa järjestyksessä asianomaiseen vakoiluhienostoon, ja suuri joukko salaperäisiä juutalaisia ja muita neuvostomiehiä parveili piankin hänen läheisyydessään. Laajan vakoilujärjestön päämaja oli sijoitettu laivanvarustusyhtiö Wesson & C:on konttorihuoneistoon. Tämän laivanvarustusyhtiön koko henkilökunta oli Neuvosto-Venäjän vakoilun palveluksessa. Jäljentämis- ja valokuvausosasto ja kemiallinen laboratorio olivat eräässä valokuvaamossa Downtownissa New Yorkissa. Rouva Stahlilla oli Amerikassa salanimenään »Helena». »Rouva Martininkin» kanssa hän oli kosketuksissa näinä vuosina.

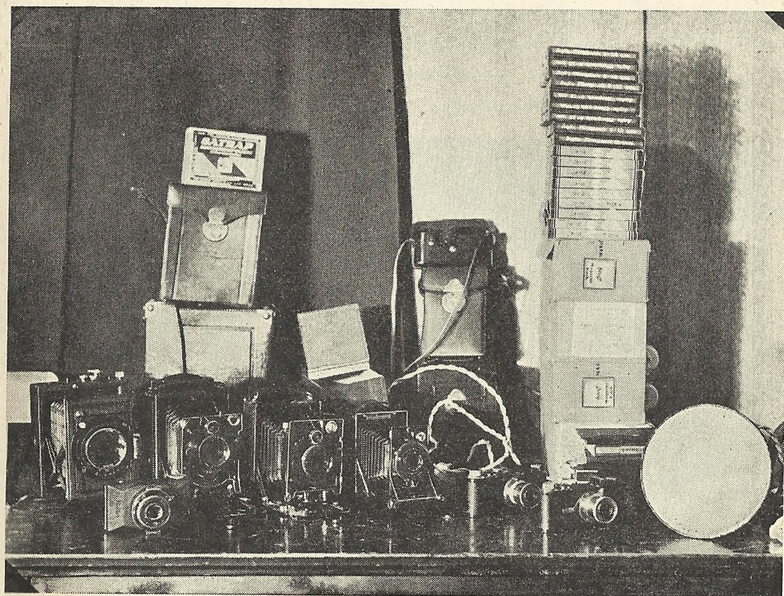
Rouva Stahl oli neljä vuotta tämän vakoilujärjestön palveluksessa. Moskovasta tuli tasaisin väliajoin uusia päälliköitä, ja vanhat komennettiin uusiin tehtäviin maailman toisiin ääriin. Vuonna 1932 rouva Stahl muutti takaisin Pariisiin ja toimi siellä pidättämiseensä saakka Neuvosto-Venäjän Ranskassa yhä laajenevan vakoilun yhtenä ylimpänä johtajana. Hän solmi myöskin uudelleen vanhat suhteet uskolliseen Louis Martiniin. Vasta suomalaisen reserviluutnantti Pentikäisen kohtalokas hermostunut ylimeno Venäjälle oli aiheena tämän ihmeellisen naisen paljastumiseen.

Sekä Ranskassa että Amerikassa pidätettiin rouva Stahlin paljastumisen jälkeen joukko henkilöitä, ja koko huolella

Harjatelineessä ja vaateharjoissa oli salaisia lokeroita, joihin tärkeitä papereita voitiin piiloittaa.

Suuren vakoilujärjestön valokuvauskoneita ja -tarvikkeita.

Louis Martin.

Lydia Stahl.

punottu verkosto revittiin rikki. Mutta jäljet johtivat myöskin Englantiin. Pentikäisen jutun mainingit huuhtelivat myöskin Ison Britannian rantoja, ja Scotland Yard saattoi jonkin ajan kuluttua ilmoittaa tämän maan erään mitä ovelimman ja suurimman neuvostovenäläisen vakoilujärjestön tulleen paljastetuksi. Oli ollut pitkä sarja jännittäviä ajojahteja ja huomiota herättäviä paljastuksia. Niitä koskevat yksityiskohdat eivät kuitenkaan kuulu tähän kertomukseen.

Mielenkiintoisinta näissä paljastuksissa ja löydöissä oli toteamus, että Suomessa toimiva vakoilujärjestö oli kokonaan sommiteltu ranskalaisten, amerikkalaisten ja englantilaisten esikuvien mukaan. Kuten Suomessa näissä mainituissa maissakin koulittu ja tarkoitukseen erityisesti valittu päällikkö johti järjestöjä, ja hänen alaisuudessaan oli yhteysmiehistä, asiamiehistä ja ala-asiamiehistä muodostunut hierarkia. Kuten Suomessakin eivät alaosastot näissä suurissa maissa tienneet toistensa olemassaolosta, ja ainoastaan muutamat henkilöt olivat nähneet salaperäisen päällikön. Kuten Suomessakin neuvostolähetystöt olivat johtavina ja valvovina viranomaisina kulissien takana. Sopivia näkymättömiä kanavia pitkin hankittu aineisto virtasi näihin lähetystöihin ja lähetettiin aikanaan luotettavien kuriirien välityksellä odottaville suuruuksille Moskovaan.

Eri järjestöillä oli käytettävinään myös salaisia radiolähettimiä ja -vastaanottimia. Ei kestänyt kauankaan, kun Suomessakin löydettiin amerikkalaisten, ranskalaisten ja englantilaisten radioasemien kanssa yhdenmukaisia laitteita. Meillä ne tosin vielä eivät olleet käytännössä, mutta mies oli valittu niitä hoitamaan ja koneet hankittu. Erästä herra Rosendahlia, aikaisemmin mainitun Agnes Rosendahlin miestä, koulutettiin parhaillaan tähän tehtävään, mutta hänet pidätettiin, ennenkuin hän oli ehtinyt saada mitään mainittavaa aikaan. Radioyhteys oli järjestetty vartavasten silmällä pitäen tulevaa sotaa, ja sen tarkoituksena oli ensisijaisena tiedoitusvälineenä palvella yhteyden ylläpitoa Suomessa olevan vakoilujärjestön ja Pie-

tarin sekä Moskovan sotilaallisten ja poliittisten toimeksiantajain välillä.

Kuten suurissakin maissa niin myös Suomessa vakoilujärjestö jakaantui kahteen linjaan. Keskuksessa oli »päällikkö», Marija-Emma Schul, ja lähinnä häntä alaisena yhteysmies ja »eristäjä» Jacobsson. Sitten oli tavallinen palkattujen asiamiesten verkosto päähenkilöiden Sireniuksen ja Vian alaisena. Jacobssonista johtivat langat kuitenkin myöskin kokonaan toiselle taholle, nimittäin Suomen Kommunistiseen Puolueeseen ja sen toimitsijoihin. Teurastuslaitoksen lähistöllä tehty löytö antoi runsaasti tähän suuntaan käypiä todisteita ja aiheutti lukuisia uusia pidätyksiä. Tässä yhteydessä kommunistien joukosta pidätettiin eräs korkeahko punaupseeri, Suomen kansalainen, joka 1920-luvulla oli mennyt Neuvostoliittoon, siellä käynyt sotakoulun ja ylennyt arvoasteissa, kunnes hänet oli komennettu Suomeen salaiseen työhön Suomen Kommunistisen Puolueen sotilaslinjalle. Myöskin edellämainittu radiosähköttäjä joutui tähän apajaan. Samoin paljastettiin monta kuriirietappia Viron, Latvian, Puolan, Ruotsin, Saksan, Ranskan, Yhdysvaltain ja Kanadan järjestöihin.

Vian antamien tietojen mukaan piti puolueen harjoittaman vakoilun oikeastaan loppua uudelleenjärjestelyn yhteydessä vuonna 1928. Uudet paljastukset osoittivat kuitenkin, että Suomen Kommunistinen Puolue edelleenkin oli mukana vakoilutoiminnassa, joskin tosin jonkin verran sivussa verrattuna uuteen, erityisesti tätä tarkoitusta varten perustettuun järjestöön. Pentikäinenkin oli, ennenkuin hänet oli siirretty uuteen järjestöön, toiminut entiseen tapaan kommunistipuolueen sotilaslinjalla.

15.

Suuren vakoilujutun jälkimaininkeja.

Koko kevättalven 1934 Suomen sanomalehdistö sai palstantäytettä, ja myöskin Virossa, Latviassa, Puolassa, Ranskassa, Englannissa ja Amerikassa oli ryhdytty perusteellisiin puhdis-

tustoimenpiteisiin. Ainoastaan kaikkein korkeimmat johtajat, niiden joukossa yleiseurooppalaisen neuvostovakoilun aina näkymättömissä olevat ylimmät johtajat, olivat onnistuneet pysymään piilossa. Kuin varjot tulivat ja hävisivät myöskin Ranskassa ja Amerikassa työskennelleitten järjestöjen perättäiset päälliköt: tumma ja punaposkinen eteläveneläinen »Konstantin», filmisankarinkaunis »Etienne», hyväntahtoinen »Georg», kyynillinen ja kova moskovalainen tšekisti »Dick», aristokraattinen ja ylimielinen »Mark» ja näkymättömässä eristäytyneisyydessä työskentelevä »Otto». Kukaan näistä korkeista herroista ei joutunut huolella vedettyyn apajaan, eikä mitään tunnustuksia tai johtolankoja, jotka olisivat voineet opastaa viranomaiset jäljille, ollut käytettävissä. Ei myöskään Jan Tiltiniä, »rouva Martinin» pojan isää, saatu kiinni. Hän oli jo Venäjällä silloin, kun suuri apaja vedettiin. Hän kohosi sittemmin kaikkein korkeimmille paikoille. Saksan ja Venäjän välisen sodan puhjetessa 1941 hänen kerrotaan saavuttaneen prikaatinkenraalin arvon ja aseman. Venäjälle joutui myöskin Norjan kautta »rouva Martinin» alaikäinen poika. Hänen nykyinen kohtalonsa on tuntematon. Pentikäisestä kerrotaan, että hän Espanjan sisällissodan aikana olisi ollut Espanjassa upseerina punaisten puolella. Nyt hän lienee kohonnut everstiksi puna-armeijassa, ja kerrotaan hänen nykyisin olevan Pietarissa ja johtavan Suomeen kohdistuvaa vakoilua.

Vähitellen vaimenivat sitten tämän jättiläisjutun mainingit, jotka olivat aiheuttaneet niin paljon rauhattomuutta, määrätietoista työtä ja monta tärisyttävän huomiotaherättävää juttua eri puolilla maailmaa. Taaskin olivat teeskentelevät neuvostolähetystöt tulleet paljastetuiksi. Bolševikkien ulkoasiainkomissariaatin eräs virkamies raivosi turhaan Moskovan radiossa, ja Neuvostoliiton Suomen ja muiden maiden ministerit esittivät »siveellisesti suuttuneina» vastalauseitaan. Isvestija uhkaili turhaan ja selitti, ettei rauhaarakastava Neuvostoliitto kauankaan enää voinut sietää moista neuvostonvastaista riehuntaa. Todistusaineisto oli kuitenkin vuoren korkui-

nen ja sitova. Tuomiot lankesivat, eivätkä edes kaikenlaiseen sumuttamiseen ja veruketemppuihin tottuneet bolševikit lopultakaan osanneet esittää mitään uskottavia selityksiä.

Pieni Suomi oli tehnyt maailmalle todellisen palveluksen. Räikeästi ja säälimättä suuntautui valonheittäjän valokiila Moskovaan ja sen todellisiin tarkoituksiin. Ja kaikki tämä oli alkanut vähäisestä suomalaisesta reserviluutnantista, joka vain pelkästä hermostuneisuudesta oli paennut itärajan taa. Mutta tämä niin merkityksellinen hermostuneisuus vuorostaan oli aiheutunut ei sen eriskummallisemmasta seikasta, kuin että eräs yöllä hauskaa pitänyt ja toimelias apteekkari aivan asiaankuulumattomasti oli soittanut syrjäisestä Itä-Suomen kaupungista. Niin voivat pikkuseikat joskus aikaansaada lumivyöryn tapaisia suuria tapahtumia.

ARVOITUKSELLINEN MURHA LAPUAN PATRUUNATEHTAALLA

I.

Kadonneet blankovekselit.

Pentikäisen jutun jännittävimmät päivät olivat käsillä. Myöskin Vaasan Valtiollisessa poliisissa työskenneltiin korkeapaineen alaisena, ja mitä hurjimpia huhuja oli liikkeellä. Pohjanmaalla oli nähty mystillisiä autoja vähin joka paikassa, salaperäisiä, hajuvedelle tuoksuvia naisia oli käynyt ja sitten jälleen hävinnyt jättäen jälkeensä paljon juttuja, juoruja ja hämäriä viittailuja monista selvittämättömistä asioista. Pahimmin oli laita tässä suhteessa Lapualla, antikommunistisen liikkeen suuressa päämajassa, jossa mielet kesästä 1930 lähtien olivat olleet käymistilassa ja jossa valppaan epäluuloinen kansa oli syrjäsilmin katsellut jokaista muukalaista, joka aiheettomasti oli ilmaantunut jäykän körttiläisseudun piiriin. Täällä asui honkaisessa suurtalossaan kautta maan tunnettu talonpoikaiskuningas Kosola, joka nelisen vuotta sitten oli johtanut kahdentoistatuhannen miehen marssin Suomen hämmästyneeseen pääkaupunkiin. Siellä nähtiin myös ankarasti uskonnollisen lapualaisjohtajan Herttuan omalaatuinen hahmo, ja suuren lapualaisrovastin Kareksen saarnatessa ryssää ja pirua vastaan pitäjän kirkossa jyrähteli, ja hänen saarnansa leimahteli kuin arkkienkeli Gabrielin miekka ja hehkui kuin laava kidutuskammion sisimmässä. Nopeana kuin kärppä ja hymyilevänä nähtiin vilkkaan Koiviston kiiruh-

tavan suuren Kosolan talon laajan pihamaan yli, ja jos oli onni myötä, saattoipa nähdä vilaukselta sävyisän ja suurkätisen Muilun, jonka nimestä johdettu »muilutus» merkitsi epämieluisten kommunistien reipasta passittamista kehuttuun idän paratiisiin. Porvarillisessakin sanomalehdistössä alettiin käyttää »muiluttamista» merkitsemään suomalaisten suorittamaa reipasta »bolševikkienvientiä» Neuvostoliittoon.

Eipä olekaan ihmeteltävää, jos täällä suuren kansanliikkeen pääpaikkakunnalla, jossa miehet esiintyivät mustissa paidoissa ja jossa myöskin naiset tiukan körttiläisyyden vaatimusten mukaisesti pukeutuivat mustiin ja olivat sileäksi kammattuja ja käyttivät huiveja, nähtiin vakoilijoita ja pahantekijöitä kaikissa tuntemattomissa ulkopitäjäläisissä. Näin kävi joka suhteessa kunnianarvoisalle yleisesikuntakapteeni Terälle, joka matkusti Lapualle neuvottelemaan patruunatehtaan johtajien kanssa joistakin ammattialan asioista. Pitäjän juorut tiesivät pian kertoa salaperäisistä suhteista kommunisteihin, käyttäen jutussa mausteina lahjuksia ja vapaamuurareita. Niin kävi myöskin silloin, kun eräs hieno auto, jossa oli upseerien rouvia, pysähtyi Lapuan Seurahuoneen ulkopuolelle ja naiset hilpeän mielialan vallitessa söivät pikalounaan ja soittelivat muutamille paikkakunnalla oleville ystävilleen ja tuttavilleen ja sitten jatkoivat matkaansa pohjoiseen päin. Heti oltiin selvillä siitä, että salaperäinen rouva Martin seurueineen oli kunnioittanut paikkakuntaa. Ja kuinka oikeastaan oli eversti Asplundin äkillisen kuoleman laita? Kuka oikeastaan uskalsi epäillä, ettei itse asiassa ollut kysymyksessä salaperäinen myrkytys? Minkätähden jo alkuunpannut tutkimukset oli äkkiä keskeytetty? Minkätähden patruunatehtaan tarmokas konttoristi, joka itsekin oli joutunut samanlaisen ilkityön kohteeksi, oli selitetty hermosairaaksi ja suljettu hermoparantolaan huolimatta siitä, että hän ilmeisestikin oli täydelleen selvillä siitä, mitä vartioidun patruunatehtaan korkean lankkuaidan sisäpuolella salassa oli tapahtunut. Ja kuinka oli oikeastaan porttivahti Vierulan sairauden laita, mistä johtui insinööri Mantsaksen kummallinen

pahoinvointi ja vahtikoiran äkillinen kuolema? Tuossa suuressa pohjalaisessa kirkonkylässä tapahtui ilmeisestikin monta salaperäistä asiaa, ja istuttaessa iltaisin Lapuan suurtupien pitkien pöytien ääressä oli keskustelunaiheita paljon. Niihin aikoihin oltiin Pohjanmaan pitäjissä tosiaankin kovin levottomia, ja myöskin Pohjanmaan pääkaupungissa Vaasassa olivat silmät auki ja korvat hörössä. Sentähden ei olekaan ihmeteltävää, että myöskin Vaasan Valtiollisella poliisilla näinä kuukausina oli kuumat ja rasittavat ajat.

Marraskuun 20 päivänä 1933 soi äkkiä Valtiollisen poliisin kansliassa puhelin, ja hengästynyt ääni pyysi pikaista puheillepääsyä. Soittaja oli eräs kaupungin tunnettu hedelmäkauppias. Hänen kertomansa vaati pikaisia toimenpiteitä. Hedelmäkauppiaan kertomus oli seuraava:

Jo jonkin aikaa hänellä oli ollut palveluksessaan eräs Eino Behm. Noin kaksi viikkoa sitten hän oli keskustellut tämän kanssa suurehkon lainan hankkimisesta, millä toimenpiteellä hän aikoi vakaannuttaa liikkeensä raha-asiat. Behm oli selittänyt, että hänellä oli Viipurissa Adolf Kurki-niminen ystävä, joka oli vahtimestarina hotelli Knut Possessa ja joka kauan oli toivonut voivansa ryhtyä itsenäiseksi liikemieheksi. Behmin välityksellä oli sitten ryhdytty kirjeenvaihtoon tämän Kurjen kanssa, ja marraskuun 12:ntena viipurilainen oli ilmoittanut asian olevan selvän ja että Behmin piti vain tulla Viipuriin, niin kaikki järjestyisi molemminpuoliseksi tyydytykseksi. Varustettuna tyytyväisen hedelmäkauppiaan hyväksymillä kolmella blankovekselillä ja tarpeellisella matkakassalla Behm oli 13 p:nä matkustanut iltajunassa Viipuriin. Kaksi päivää myöhemmin Behm oli soittanut Viipurista ja ilmoittanut lainan olevan järjestyksessä ja että Kurki itse oli tulossa henkilökohtaisesti keskustelemaan yhtiökumppanuudesta. Tuo huomattava summa oli puhelinmääräyksellä jo lähetetty Vaasaan.

Tämän viimeisen elonmerkin jälkeen sekä Behm että Kurki olivat hävinneet kuin maa olisi heidät niellyt. Muutama päivä sitten hedelmäkauppias oli soittanut Knut Posseen Viipuriin ja

pyytänyt saada puhua tämän merkillisen vahtimestarin kanssa. Hotellista ilmoitettiin lyhyesti, että Kurki saatuaan lopputilin oli jättänyt toimensa jo 15 p:nä. Lähemmin tutkittaessa ilmeni, ettei häntä neljään päivään ollut näkynyt asunnossaan. Behmistä ei ollut jälkeäkään. Eino Behmin veli Toivo oli lähettänyt Raudussa 15:ntenä marraskuuta päivätyn kirjeen. Hedelmäkauppias oli omalla vastuullaan avannut tämän ja sen salaperäisistä sanakäänteistä tullut siihen käsitykseen, että suunnitteilla oli pakoyritys Neuvostoliittoon. Kaikesta ilmeni, että hävinneen Behmin metkut olivat olleet kaikkea muuta kuin kunniallisia. Kaiken kukkuraksi kauppias vielä mahdollisesti oli pitänyt vakoilijaa kotonaan. Huolestuneen hedelmäkauppiaan otsa vetäytyi yhä syvempiin ryppyihin.

Poliisille Eino Behm ei itse asiassa ollut tuntematon mies. Seitsemästä sisaruksesta nuorimpana hän oli syntynyt 1914 Inkerinmaalla Lempaalassa ja tullut äitinsä ja kahden veljensä kanssa vuonna 1918 pakolaisena Suomeen. Vuonna 1924 hän palasi äitinsä ja toisen veljensä kanssa salatein takaisin Neuvostoliittoon. Perhe asettui asumaan jälleen Lempaalaan, ja siitä lähtien Behm oli Neuvosto-Venäjän kansalainen. Hän kävi koulua Lempaalassa ja meni sitten kansakoulunopettajaseminaariin Hatsinaan. Vuonna 1931 hän kirjoittautui oppilaaksi Leningradissa toimivaan jonkinlaiseen teatterikouluun. Hän oli kuulunut kommunistiseen nuorisoliittoon Toksovassa ja vuonna 1930 liittynyt Osoaviahim-järjestöön Leningradissa. Syksyllä 1932 hän oli Odessassa, ja seuraavan vuoden tammikuussa hän sukeltautui esiin vapaamatkustajana suomalaisessa höyrylaiva Naxoksessa, joka oli matkalla Novorossiskista Hampuriin. Toukokuussa hän saapui samassa laivassa Helsinkiin ja ilmoittautui laillisessa järjestyksessä viranomaisille Raudussa. Kun mitään epäilyttävää ei ollut havaittavissa, hän kuulustelujen jälkeen pääsi vapaaksi ja sai jonkin ajan kuluttua työtä Waldhofin tehtailla Käkisalmessa. Syyskuusta 1933 lähtien hän oli töissä edellämainitulla hedelmäkauppiaalla Vaasassa.

Vahtimestari Kustaa Adolf Kurki ei myöskään ollut poliisille tuntematon henkilö. Hänkin oli syntynyt Inkerinmaalla samassa kylässä kuin Behm, oli tullut Suomeen vuonna 1919 ja palannut Neuvostoliittoon vuonna 1921. Oman kertomansa mukaan hän oli jonkin aikaa ollut satamatyömiehenä Pietarissa, mutta joulukuussa 1928 tullut Suomeen laillista tietä aikataulunmukaisella junalla Neuvosto-Venäjän pääkaupungista. Hän oli Suomen kansalainen ja tuli yksinkertaisesti vain suorittamaan asevelvollisuuttaan. Kun mitään muistutettavaa häntä vastaan ei ollut, hän oli saanut olla vapaana, eikä hänellä myöhemmin ollut mitään retteløitä viranomaisten kanssa. Kurjen ja Behmin äkillinen katoaminen teki kuitenkin välttämättömäksi heidän menneisyytensä uudelleen tutkimisen. Pian oltiin myös jokseenkin selvillä siitä, että nämä miehet olivat koulittuja punaupseereita, jotka vakoilutarkoituksessa olivat oleskelleet Suomessa. Mitä Behmiin tulee, niin hän oli jo jonkin aikaa ollut tietynlaisten epäilysten kohteena. Häntä oli jo useaan kertaan kuulusteltu, mutta mitään sitovia todisteita häntä vastaan ei kuitenkaan ollut saatu hankituiksi. Nyt oli asia ilmeisestikin selvä. Mutta mikä heidän tehtävänään oli ollut? Oliko nyt päästy suuren Pentikäisen jutun uuden haarautuman jäljille, vai oliko kysymyksessä kokonaan uusi vakoilujärjestö? Hedelmäkauppias parka oli kaikin tavoin säälittävä. Kadonneitten blankovekseleitten tragikoomillinen tarina alkoi ilmeisestikin saada dramaattisempaa sisältöä. Behmistä enempää kuin Kurjestakaan ei kuitenkaan ollut vähäisintäkään jälkeä havaittavissa.

Silloin hedelmäkauppiaamme muisti erään salaperäisen puhelinkeskustelun. Behmin matkustettua Viipuriin eräs nainen oli soittanut ja pyytänyt saada puhua Einon kanssa. Epäröiden hän oli sitten antanut puhelinnumeronsa. Puhelinluettelosta ilmeni, että numero oli Vaasaan majoitetun Kaartin Jääkäripataljoonan. Asiaa tutkittiin lähemmin, ja pian kävi selville, että puhelinsoitto oli tullut pataljoonan päällikön eversti Heiskasen asunnosta. Eversti itse oli kuitenkin ollut matkoilla

juuri sinä päivänä, ja everstin rouva oli ollut kaupungilla ostoksilla siihen aikaan, kun puhelinsoitto oli tapahtunut. Näin ollen jäljellä oli vain perheen kotiapulainen. Todettiin hänen nimensä olevan Jenny Mirjam Anttila ja että häntä kutsuttiin Jennyksi. Eräs etevimmistä etsivistä sai tehtäväkseen soittaa hänelle ja sopia kohtauksesta. Kaikki onnistui hyvin. Etsivä toi terveiset Eino Behmiltä ja kertoi olevansa uusi yhteysmies, koska Behmillä ei enää ollut tilaisuutta hoitaa asioita Vaasassa. Jenny oli epäluuloinen, mutta paljasti itsensä kuitenkin siinä määrin, että pidätys oli aiheellinen. Kohtaus päättyi kolkosti vierailuun poliisiosastolla. Jenny oli hyvin järkyttynyt nopeasta paljastumisestaan. Kuulusteluissa hän sotkeutui yhä enemmän verukkeisiinsa ja vastaväitteisiinsä. Rinnan näiden kuulustelujen kanssa tutkimukset jatkuivat toisellakin taholla. Todistusaineistoa kasaantui vähitellen, ja lopulta Jenny Mirjam Anttila teki täydellisen tunnustuksen 20:ntenä joulukuuta.

Täten paljastui hirvittävä draama. Lapuan huhut ja juorut osoittautuivat sittenkin todellisuuspohjaisiksi. Huolimatta lääkärinlausunnosta Lapuan patruunatehtaan johtaja eversti Volter Asplund ei ollut kuollut luonnollisella tavalla. Hän ei ollut kuollut molemminpuoliseen keuhkokuumeeseen, kuten tähän saakka oli luultu, vaan hänet oli salakavalasti myrkytetty. Ja kaiken tämän takana oli jälleen Neuvostoliitto. Tämä uusi neuvostoattentaatti kuohutti kauan suomalaisen yleisön mieltä. Yhdessä yhä laajenevan Pentikäisen jutun kanssa tämä hirveä Lapuan murhajuttu lopulta oli omiaan vihdoinkin herättämään hyväuskoisen yleisön siitä turvallisuuden tunteesta, johon jo vuosikausia sitten oli tuudittauduttu. Jokaiselle ajattelevalle kansalaiselle kävi nyt selväksi, että Neuvostoliitto pyrki kaikkea muuta kuin rauhallisiin ja lojaaleihin naapuruussuhteisiin ja että se kaikin keinoin, jopa ilmeisin kriminaalirikoksinkin, valmisteli sitä hetkeä, jolloin punainen tulva saattoi lähteä liikkeelle tukahduttamaan massojensa alle heikomman ja pahaa-aavistamattoman naapurinsa kaiken vapaan elämän.

Tämä hirveä, arvoituksellinen murha juontaa alkunsa pimeydestä, ja pimeyteen ja arvoituksiin häviää sen ratkaisukin. Behmin ja Kurjen tapausta ei saatu riittävästi selvitetyksi. Ei myöskään käynyt selväksi, kuinka laaja oli se järjestö, joka oli punonut verkkonsa uhattujen everstinperheitten ympärille Lapualla ja Vaasassa. Mutta tämän hämärän alun ja arvoituksellisen lopun välissä ovat kuin polttopisteessä kohtalokkaat huhtikuun päivät 1932, jolloin kuolettava myrkky puristettiin surkuteltavan Jenny Anttilan käteen ja vieraat sormet ojentautuivat ottamaan punakantisia asiakirjavihkoja, jotka olivat eversti Asplundin työhuoneessa kirjoituspöydän oikeanpuoleisessa, lukitussa laatikossa.

Siirtykäämme nyt näihin huhtikuun päiviin ja antakaamme filmin pyöriä sellaisena, miksi jännityksen kyllästämät kuulustelupöytäkirjat ovat sen hahmotelleet.

2.

Lapuan patruunatehtaan johtaja eversti Volter Asplund.

Lähestyttäessä rautateitse suurta pohjalaista Lapuan kylää näkyy rautatieaseman lähellä joen oikealla puolella tehdasrakennusryhmä, joka on ympäröity 2 1/2 metrin korkuisella piikkilankaesteellä vahvistetulla punaisella lankkuaidalla. Vähäpuheiset aseistetut, virkapukuiset vahdit vartioivat sisäänkäytävää, ja vihaiset poliisikoirat antavat äänensä kuulua, jos joku asiaan kuulumaton yrittää tunkeutua rauhoitetulle alueelle. Kävijäin on ilmoitettava nimensä ja asiansa. Kaikki merkittiin muistiin vahtituvan päiväkirjaan, johon myöskin päivä- ja kellonmäärä tarkalleen merkittiin, ja sisään päästettiin vasta sitten, kun asianomaiselta vastaanottajalta puhelimitse oli saatu lupa. Myöskin sen jälkeen tehtiin merkintä, kun vierailu

oli päättynyt ja vieras poistunut tehtaalta. Ulkopuolisten katseilta näkymättömissä ovat tämän tehtaan ilmasuojelulaitteet, ja hälytyssireenit toimivat nopeasti vaaran lähestyessä.

Tässä tarkoin vartioidussa tehtaassa ollaan aina valppaita, ja lukuisat silmäparit tarkkailevat jokaisen vieraan liikkeitä ja toimia. Työväki on valikoitua, jokaisen miehen menneisyys ja henkilökohtaiset suhteet on ennakolta yksityiskohtaisesti tutkittu, päällystöllä on tavallisuudesta poikkeavat valtuudet, ja heillä on myös paljon suurempi vastuu kuin tavallista. Sillä täällä, tämän korkean lankkuaidan takana, on Lapuan kuuluisa patruunatehdas, tehdas, jossa mm. valmistetaan patruunoita meidän sotilaskivääreihimme, niitä patruunoita, joiden ansiosta suomalainen ampumataito on kohonnut kansainvälisesti korkealle tasolle ja jotka ovat tehneet mahdolliseksi sen, että mestariampujamme ovat kansainvälisistä kilpailuista tuoneet kotiin monta palkintoa ja kunniamerkkiä. Myöskin muita tarvikkeita, joita yleisö vähemmän tuntee, valmistetaan näissä tehdassaleissa, ja monta sotilaallista uutuutta ja keksintöä Lapuan tehtaan insinöörit ja erikoistyöläiset ovat kokeiluasteelta kehittäneet myöhemmin yleisesti tunnettuun täydellisyyteen. Sentähden olikin itsestään selvää, että se valtio, jolla oli paha mielessä Suomea vastaan, ei jättäisi käyttämättä ainoatakaan mahdollisuutta saada kurkistaa suojelevan lankkuaidan piikkilangan taakse. Tiedämme, että maailmassa oli olemassa vain y k s i tällainen valtio. Mutta tämä valtio ei kaihtanut mitään vaivoja, eivätkä mitkään keinot olleet kiellettyjä sen kätyreiltä.

Kertomuksemme aikoihin tämän puolustuksellemme niin tärkeän tehtaan päällikkönä oli yleisesti kunnioitettu eversti Volter Asplund. Joskus kauan sitten oli luultu, että nuoresta Volterista tulisi maalari. Koulupoikana Vaasassa hän oli lyseon paras piirtäjä, ja moni hänen maalaamansa taulu koristi edelleenkin kodikkaan everstinasunnon seiniä Lapualla. Ylioppilastutkinnon jälkeen teknilliset harrastukset veivät kuitenkin voiton, ja Volter Asplund kirjoittautui Helsingin yli-

opistoon. Sitten puhkesi maailmansota. Vapauden liekki syttyi Suomessa, ja monien tovereittensa tavoin Volter Asplund joutui jääkärien joukkoon Saksaan. Hän osallistui ansiokkaasti Riian rintaman rajuihin taisteluihin, oli talvitaisteluissa Aajoella ja tuli uudenvuodenpäivänä 1918 Suomeen, jossa hänestä heti tuli Vimpelin sotakouluun konekiväärikoulutuksen opettaja. Vapaussota syttyi, ja nuori upseeri sai olla mukana vapauttamassa kotikaupunkiaan Vaasaa sen suojeluskunnan päällikkönä. Vuonna 1924 hän astui majurina puolustusministeriön palvelukseen, kehitti itsensä lukuisilla opintomatkoillaan aseteollisuuden erikoistuntijaksi ja sai syksyllä 1929 everstiluutnanttina Suomen valtion patruunatehtaan päällikön paikan Lapualla. Ei kestänytkään kauan, kun tästä pitkästä, vaaleasta vaasalaisesta, jolla oli omalaatuinen profiili, tuli hyvin tunnettu ja kunnioitettu, keskeinen henkilö tässä suuressa pohjalaisessa yhdyskunnassa. Maantielle, joka sivuaa tehdasaluetta, näkyi portin lähellä vasemmalla puolella puinen, vaaleankeltainen everstinasunto. Monesti nähtiin työhuoneen ikkunasta valoa myöhään yöhön saakka. Siellä Asplund ja teknillinen johtaja insinööri Mantsas istuivat kumartuneina tutkimaan kiireellisiä työsuunnitelmia ja mutkikkaita teknillisiä laskelmia.

Volter Asplund toi mukanaan ikäänkuin uuden hengen koko tehtaaseen. Hänen ansiostaan tunnetut Lapuan patruunat saavuttivat maailmanmaineensa. Itse eversti oli korkeimman luokan mestariampuja, upseerimestari ja kaikkien aseiden mestari. Hän oli ollut useita kertoja ampujajoukkueemme johtajana suurissa kansainvälisissä kilpailuissa mannermaalla. Asplund oli keksinyt ja kouluttanut maailmanmestarit Kullervo ja Viljo Leskisen, jotka olivat nyt tehtaan palveluksessa patruunoiden koeammunta erikoistehtävänään. Myöskin suurampuja Otto Lappalainen nähtiin usein Asplundin vieraanvaraisessa kodissa keskustelemassa myöhään yöhön saakka asiantuntijaeverstin kanssa uusimmasta kiväärisuunnitelmastaan.

Millainen eversti itse oli ampujana, voitiin todeta seuratessa

häntä metsästysmatkoille paikkakunnalla. Kun Asplundin automaattinen Remington paukahti, voitiin olla melko varmoja siitä, että se jänis oli saavuttanut matkansa pään, ja iltateen ääressä ja Bismarckia pelattaessa isännän onnistuneet laukaukset olivat aina mieluisimpia keskustelunaiheita. Myöskin metsälintuja Asplund ampui tavallisesti lennosta erinomaisella kiväärillään, ja ainoastaan yksi kilpailija saattoi kiistellä kunniasta hänen kanssaan, kun päivän saavutuksista keskusteltiin. Mutta tämä kilpailija ei ollutkaan kukaan muu kuin hänen oma seitsenvuotias poikansa, joka uskollisesti seurasi isänsä kintereillä hänen kaikilla eräretkillään ja ampui omalla erikoiskiväärillään, jonka oli nokkelasti tehnyt sellainen tekijä kuin Kullervo Leskinen eversti Asplundin omien piirustusten mukaan.

Eversti Volter Asplund, joka ystävien piirissä oli hilpeä ja sävyisä, mutta oudoille kohtelias ja pidättyväinen, oli mies, jolle työ ja edesvastuuntunto olivat maailman tärkeimmät asiat. Tällaisen henkisen perinnön hän oli saanut siltä vanhalta vaasalaiselta ylimysperheeltä, johon hän kuului. Ilomielisen ja puheliaan everstinrouvan omistautuessa kokonaan kodin hoidolle ja molemmille lapsille eversti oli järjestänyt oman elämänsä kellon mukaan. Huolimatta siitä, että hän usein työskenteli aamutunneille saakka, hän tavallisesti oli jo jalkeilla auringon noustessa, ja sitten päivä sujui järjestelmällisen ja hiljaisen tarkkuustyön tasaisessa ja rauhallisessa sykkeessä. Täsmälliset ruokailuhetket, täsmälliset esittelyt, kiertokäynnit ja tarkastukset. Viivasuora tyyli kaikissa huonekaluissa, sisustus spartalaisen yksinkertainen. Eversti itse oli piirtänyt sänkykamarin kaluston. Tuoleilla ja pöydillä ei ollut tomun hiventäkään, tuhkakupeissa ei ollut unohtunutta tuhkaa, ainoatakaan tahraa ei ollut lattioilla eikä matoissa. Everstin rouvalla oli täysi työ kodin hoidossa. Eversti vaati äärimmäisen tarkkaa järjestystä kaikkialla. Saappaiden täytyi aina olla hyvin kiilloitetut, housujen huolellisesti prässätyt ja käsineiden pestyjä. Vähintään kerran viikossa oli sauna, oikea hehkuvan kuumaksi

lämmitetty suomalainen sauna vastoineen ja kaikkine muine ihanuuksineen.

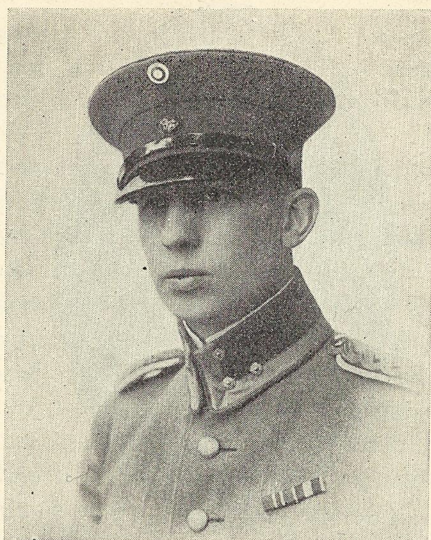
Mutta kesäloman tullessa täsmällinen ja järjestelmällinen tehtaan päällikkö muuttui ikäänkuin taikaiskusta kokonaan toiseksi ihmiseksi. Vastamaalattu purjevene odotti Vaasan satamassa, ja koko perhe lähti muutamaksi päiväksi nauttimaan Suomen saariston valosta, meren suolaisuudesta ja veden sileäksi huuhtelemista kallioista. Ja jos ei purjehtiminen houkutellut, silloin tarkastettiin uistinvavat ja uistimet ja lähdettiin hyvin varustetuin eväskorein Kuortaneelle tai Lappajärvelle, jossa lihavat hauet loikoilivat ruohiston reunassa ja kyrmyniskaiset ahvenet odottelivat vain joutumistaan nokkelan kalastajan paistinpannuun. Vieläpä sameasta joesta, joka virtasi tehtaan ohi ja jossa kellään ei enää silloin ollut tapana pitää pyydyksiään, eversti Asplund kyläläisten vilpittömäksi ihmeeksi sai komean hauen toisensa jälkeen. Mutta sitten eräänä päivänä loma loppui, ja vapaa kalastaja tai purjehtija muuttui jälleen huolelliseksi tarkkuustyöntekijäksi ja täsmälliseksi tehtaan päälliköksi, jollaisena hänet vuosien kuluessa niin hyvin oli opittu tuntemaan.

Tällä tiukalla ja muuten niin spartalaisella upseerilla oli kuitenkin eräs heikkous: hän piti kovasti hyvästä ruoasta. Uudesta kotiapulaisesta Jenny Anttilasta oli ollut kireä kilpailu Lahdensuon lääkäriperheen kanssa, ja Asplundien lopulta voitettua sen ja Jennyn tultua heidän palvelukseensa kesällä 1930 sekä eversti että hänen rouvansa olivat mielestään löytäneet kotiapulaisen ja keittäjän ihanteen. Jenny oli sievä ja siisti ja aina päivänpaisteisella mielellä eikä koskaan hapan ja ikävä. Pyysipä häntä tekemään mitä hyvänsä, hän teki tehtävänsä nopeasti ja täsmällisesti. Hän oli ahkeruuden ja huomaavaisuuden henkilöitymä ja oli hyvin harvoin iltaisin ulkona. Lapset pitivät hänestä kovin, everstin rouvan mielestä hän oli melkein korvaamaton. Ja parasta kaikesta: hän oli verraton ruoanlaittaja. Vain Jenny osasi valmistaa todella mureita lihapullia ja ohuita ja kuohkeita ohukaisia. Hän ei ollut kauankaan

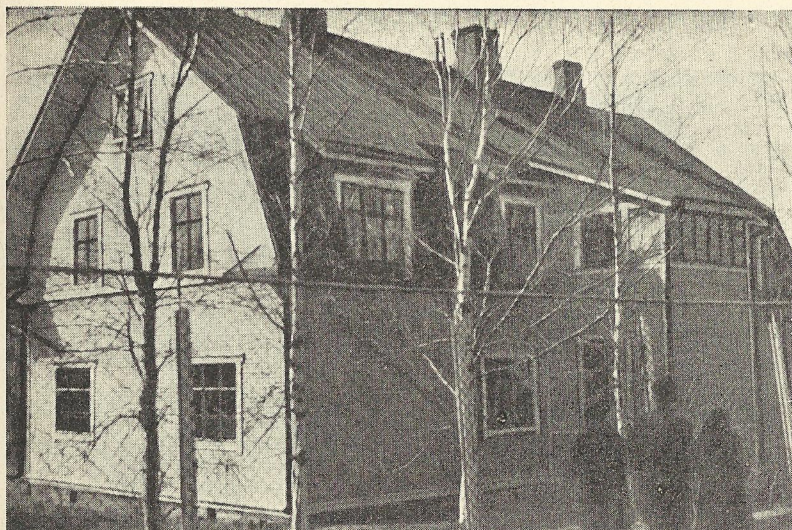
ollut Asplundien palveluksessa, kun hänestä oli tullut melkein perheen jäsen. Kaikki pitivät hänestä, ja omasta puolestaan hänellä ei näyttänyt olevan mielessään muu kuin perheen ja talon paras. Ainoastaan harvat tiesivät, että ne nuoret miehet, joiden kanssa hän seurusteli, olivat sellaisia, joiden menneisyyttä ja mielipiteitä ankara ja suoraviivainen eversti Asplund ei missään tapauksessa olisi hyväksynyt. Sillä jos hän jotain sydämensä pohjasta halveksi ja vihasi, niin juuri kommunististen aatteiden vähäisintäkin vivahdusta.

Niin aika kului kuukausi kuukaudelta, eikä kukaan aavistanut, että onnettomuuden pilvet riippuivat jo raskaina ja uhkaavina suhisevakoivuisen puutarhan ympäröimän keltaisen talon yllä. Eversti Volter Asplund työskenteli ankarasti jo kauan sitten tarpeellisiksi havaittujen tehtaan laajennussuunnitelmien ja piirustusten parissa. Hän oli uutteralla kokeilulla ja täsmällisellä tarkkuustyöllä vähitellen kehittänyt erinomaiset Lapuan patruunat sellaiseen täydellisyyteen, että niistä oli tullut maailmankuuluja ja että ne olivat kohonneet kaiken kilpailun yläpuolelle. Niiden valmistuksessa käytettiin saksalaisia, ruotsalaisia ja myöskin unkarilaisia raaka-aineita, ja erikoistuntijoita matkusti eri maista päästäkseen paikan päällä käsitykseen siitä, kuinka oikeastaan meneteltiin, että tällainen laatuvalmisteen ihme saatiin syntymään. Eveısti Asplund näytti kohteliaasti vierailleen tehdasta. Tärkeimmät salaisuudet hän kuitenkin piti omana tietonaan. Vieraat olivat välistä uteliaita. Mutta eversti hymyili vain, ja sitten jälleen erottiin molemminpuolisin kunnioituksen vakuutuksin.

Mutta oli olemassa eräs armeija, jolla oli juuri saman kaliberin kiväärit kuin Suomen armeijalla ja jolle Lapuan patruunain salaisuus olisi ollut maailman mieluisin lahja. Tämän armeijan päämaja oli Moskovassa, ja jo kauan aikaa siellä oli vaivattu aivokoppia Lapuan hyvin vartioidun arvoituksen ratkaisemiseksi. Näiden erinomaisten patruunain salaisuuden avain oli saatava käsiin, ja se täytyi, maksoi mitä maksoi, myöskin saada. Millainen voima Suomen pienellä sotajoukolla olikaan korkea-

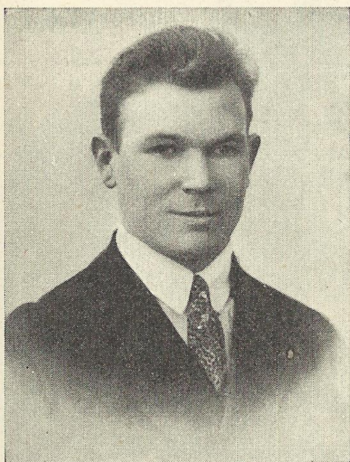
Eversti Volter Asplund.

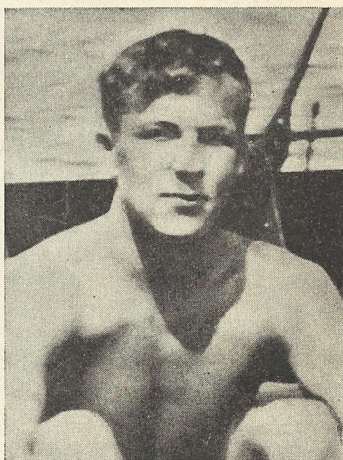
Eversti Asplundin koti Lapuan patruunatehtaalla.

Jenny Anttila.

Adolf Kurki.

Eino Behm.

luokkaisessa laatuammuksessa, ja kuinka pitkä askel olisikaan otettu tämän vastahakoisen maan kukistamisessa, jos tämän voiman salaisuus voitaisiin siirtää satapenikulmaisen itärajan toiselle puolelle.

Valmistelut suoritettiin järjestelmällisesti ja kylmästi. Kaikesta päättäen Pietarin sotilaspiirin tiedusteluosasto, Helsingin neuvostolähetystön kanssa kilpaileva vakoilukeskus, sai tämän tehtävän hoitaakseen. Suomeen lähetettiin sopivia miehiä. Värvättiin asiamiehiä, ja verkostoa kudottiin hiljalleen. Lankkuaidan ympäröimää tehdasta lähestyttiin jo varovasti. Valppaat silmät etsiskelivät jo suojatonta paikkaa. Kädet haparoivat jo odottaen sopivaa tilaisuutta tarttuakseen kallisarvoisiin asiakirjoihin. Lapualle ilmestyi tuntemattomia henkilöitä. Ilma tehtaan ja punaisten tai valkoiseksi rapattujen tiilirakennusten ympärillä kävi koleaksi.

3.

Näkymätön uhka ja punaisten nahkakansien salaisuus.

Talvella 1932 eversti Asplund rupesi epäilemään, että tehtaalla oli jotain vinossa. Niihin aikoihin hän oli jokseenkin väsynyt. Hänellä oli takanaan monta taukoamattoman työn kyllästämää kuukautta, ja hän oli harvoin mennyt sänkyyn ennen kello neljää aamulla. Mutta vielä oli eräs uusi ja paljoa edesvastuullisempi työ pantu hänen hartioilleen. Yleisesikunta oli antanut hänelle eräitä erittäin arkaluontoisia tehtäviä. Vähintään kerran viikossa hänen täytyi käydä Helsingissä, ja yleisesikuntaupseerit kävivät joskus hänen luonaan Lapualla. Lukittujen ovien takana oli sitten työskennelty päivät päästään, ja yhä paksummaksi tuli asiakirjakokoelma kultakirjaimin koristeltujen punaisten nahkakansien sisällä. Eversti Asplun-

dilla oli tehtävänään uutta liikekannallepanosuunnitelmaa koskevien eräitten yksityiskohtien laatiminen. Helsingin-matkoillaan hänellä oli aina nuo punaiset nahkakannet mukanaan, ja kotona hän työn päätyttyä huolellisesti sulki ne kirjoituspöytänsä oikeanpuoleiseen laatikkoon. Samassa laatikossa hän säilytti myöskin muutamia harmaita mappeja, joissa oli hänen omia muistiinpanojaan ja kokeilujen tuloksia. Niin, työnteko oli kauan ollut korkeapaineista, ja eversti Asplund tunsi itsensä todella jokseenkin alikuntoiseksi. Viime aikoina hän oli sitäpaitsi saanut pääkaupungista luottamuksellisia varoituksia mahdollisista ilkitöistä.

Viranomaiset olivat nimittäin saaneet eräiltä tehdasseuduilta salaisia ilmoituksia siitä, että oli löydetty räjähdysaineita venäläiseen paperiin kääritynä ja että ilmeisesti oli kysymys sabotaašista. Annettiin hälytys, ja myöskin Lapuan patruunatehtaalla pantiin toimeen tammi- ja helmikuussa tarkkoja tutkimuksia. Koko tehdas tutkittiin lattiasta kattoon saakka. Kaikki tapahtui mitä suurimmassa salaisuudessa. Toimenpiteet naamioitiin uusia rakennuksia koskevien tarkkuusmittausten nimellä. Mitään epäilyttävää ei kuitenkaan löydetty.

Tällävälin saatiin kuitenkin eri tahoilta tietoja, että paikkakunnalla oli ruvennut liikuskelemaan hämäräperäisiä olioita. Eräänä aamuna havaittiin tehdasalueella lumessa outoja jälkiä, eikä tähän saatu mitään selvitystä. Eversti Asplundin epäilykset lisääntyivät yhä. Vahtikoira kuoli äkkiä ilmeisestikin jonkinlaisen myrkytyksen saaneena, ja hämäriä huhuja alkoi olla liikkeellä yhä enemmän. Oli kuin musta varjo olisi pimittänyt keltaisen talon vieraanvaraisen upseerinperheen. Eversti itse rupesi henkilökohtaisesti tarkastamaan vahteja. Hän teki joka ilta kierroksen tehdasalueella ja tarkasti, ettei mitään epäilyttäviä jälkiä ollut lumessa. Hän lukitsi huolellisesti yöksi talon ulko-ovet. Ladattu pistooli oli aina hänen yöpöydällään.

Tänä kevättalvena eversti Asplundin lanko lomalla ollessaan asui Asplundin perheessä. Langokset olivat luottamuksellisia

ystäviä keskenään, ja eräänä iltana herrojen istuessa yhdessä työhuoneessa eversti nousi äkkiä ja sanoi:

»Lukitse ovet ruokasaliin ja sänkykamariin ja katso, ettei kukaan seiso kuuntelemassa! Minä siirrän muutamia tärkeitä papereita, joista kukaan tehtaassa ei tiedä mitään eikä tule tietämäänkään.»

Lanko totteli hieman ihmetellen. Eversti meni konttorin puolelle ja palasi kohta takaisin työhuoneeseensa mukanaan salkku, pari punakantista kirjaa ja joukko täyteen kirjoitettuja paperiarkkeja. Hän lukitsi ne oikeanpuoleiseen kirjoituspöydän laatikkoon, pisti avainnipun takaisin housuntaskuunsa ja puhkesi puhumaan:

»Pidä huoli siitä, ettei kukaan pääse käsiksi näihin papereihin! Parasta on, että sinulla on öisin ladattu pistooli saatavissa. Ja jos joku yrittää päästä käsiksi tähän kirjoituspöydän laatikkoon, niin ammu! Minä vastaan kyllä seurauksista.»

Kuinka tärkeitä nämä asiakirjat itse asiassa olivat, lanko käsitti everstin muutamaa päivää myöhemmin antamasta luottamuksellisesta selostuksesta. Voidakseen heti havaita, olisiko joku sivullinen kosketellut papereita, Asplund oli pistänyt arkkien väliin ohuita paperisuikaleita. Nämä suikaleet hän oli asettanut tiettyyn järjestykseen ja voi näin ollen, jos ne olivat siirtyneet paikoiltaan, heti todeta vieraitten sormien olleen pelissä. Niin, varovaisuudessaan hän meni niin pitkälle, että epäili jopa perheen erinomaista Jennyäkin. Mutta mitä syytä oli epäillä tätä helmeä kotiapulaisten joukossa? Mitä edellytyksiä tällä oli käsittää sitä, mitä punaiset kannet kätkivät sisäänsä? Eversti Asplundin täytyi sillä kertaa olla loppuun väsynyt työstään.

4.

Herra »Sten» puuttuu asiaan.

Sillä aikaa Neuvosto-Venäjän vakoilu työskenteli edelleen järjestelmällisesti. Vuoden 1931 loppupuolella Lapuan patruuna-

tehdasta tarkoittava vakoiluverkosto oli valmis, ja aika kypsyi tekoja varten. Joulun ja uudenvuoden välimaissa herra »Sten» saapui Lapualle. Eräässä tanssitilaisuudessa Seurahuoneella hän ikäänkuin sattumalta tutustui Jenny Anttilaan. Ansa oli viritetty ja odotti kärsivällisesti uhriaan.

Kuka tämä herra »Sten» oikeastaan oli, ei ole selvinnyt. Hänestä ei ole saatu valokuvaa, ei käsialanäytettä, ei myöskään sormenjälkiä eikä muita johtolankoja. Kaikesta päätellen hänen päämajansa oli Viipurissa. Hänellä todettiin olleen oma auto, ja Lapualla hän oli esiintynyt jonkinlaisena kauppamatkustajana. Hän tuli pimeydestä ja tekosensa tehtyään hävisi pimeyteen. Epäilykset siitä, että hän olisi ollut Pentikäisen jutusta tuttu Kaarlo Sirenius, ovat olleet aiheettomia. Harvoista saaduista tiedoista päätellen hän muistutti jonkin verran Neuvostoliittoon paennutta, tämän kertomuksen alussa mainittua, Viipurissa hotelli Knut Possessa palvellutta Adolf Kurkea, ja myöskin eräät kuulusteluissa ilmenneet yksityiskohdat viittasivat tähän. Tämäkin on kuitenkin jäänyt vain olettamukseksi. Kanssarikolliselleen hän itse oli kertonut olevansa koulutettu punaupseeri, joka vartavasten oli komennettu Suomeen erikoistehtäviin. Mutta toimitettuaan tehtävänsä herra »Sten» hävisi näyttämöltä, ja sen jälkeen hänestä ei ole kuulunut mitään. Herra »Stenin» kadotessa hävisi ikävä kyllä myöskin mahdollisuus saada perusteellisesti selvää siitä vakoilujärjestöstä, jonka organisaattori ja johtaja hän ilmeisestikin oli koko ajan ollut.

Asplundin perheessä ei tiedetty mitään Jennyn uudesta tuttavuudesta. Tammikuun loppupuolella herra »Sten» palasi Lapualle ja asui kuten aikaisemmin matkustajakoti Tapiolassa vain muutaman sadan metrin päässä patruunatehtaasta. Hän sopi kohtauksesta Jennyn kanssa, tapasi hänet eräänä pimeänä iltana tehtaan portilla ja häipyi hänen kanssaan lähellä olevan rautatiesillan suuntaan. Mikä oikeastaan saattoi Jennyn ottamaan ratkaisevan askeleen, emme tiedä. Mitä aihetta hänellä oli pettää sitä perhettä, jonka luottamuksen hän oli

saavuttanut ja jonka luona hän oli saanut ikäänkuin toisen kodin, ei ole tullut selvitetyksi. Tässä toisessa kohtauksessa »Sten» kuitenkin jo värväsi Jennyn, joka kaiken lisäksi vastaanotti ensimmäisen rahapalkkion tulevista palveluksistaan. Yöllinen keskustelu koski punaisia kansia ja niiden sisältöä. Jenny sanoi, ettei hän itse ollut nähnyt niitä, mutta lupasi heti ilmoittaa, jos saisi niistä jotain lähempiä tietoja.

»Sten» poistui paikkakunnalta, ja viikot kuluivat. Sitten eräänä aamuna, kun Jennyn piti siivota everstin työhuonetta, hän näki everstin olevan juuri lukitsemassa arvokkaita asiakirjoja kirjoituspöytänsä oikeanpuoleiseen laatikkoon. Tulematta huomatuksi Jenny vetäytyi takaisin ja lähetti kirjeitse ilmoituksen odottavalle herra »Stenille» Viipuriin. »Sten» tuli Lapualle. Jenny kohtasi hänet tehtaan portilla, ja suunnitelmat kypsyivät nopeasti teoiksi. Päätettiin, että »Sten» saisi »lainata» punaisia mappeja, ja Jennyn piti ilmoittaa, milloin »tie olisi vapaa». Sillä välin oli erään vahdin kanssa tultu hyviin väleihin. Hänelle oli uskoteltu »Stenin» olevan Jennyn sulhasen, ja huomaamattomalla kädenpuristuksella hän oli luvannut, että »Sten» saisi vapaasti kulkea Jennyn ensin soitettua ja ilmoitettua siitä hänelle. Eversti tehtäisiin vaarattomaksi kriitillisimmäksi hetkeksi pulverilla, joka herra »Stenin» mukaan oli vaaratonta, mutta aiheutti muutamiksi päiviksi kuumetta niin, että potilas oli sidottu vuoteeseen. Jenny uskoikin ilmeisesti »Stenin» tätä pulveria koskeviin vakuutuksiin, ja tänä yönä hän vastaanotti sen toimeksiantajansa kädestä. Tapahtumat kehittyivät nyt aste asteelta.

5.

Arvoituksellinen keuhkokuume.

Eräänä maaliskuun iltana, perheen ollessa ulkona, Jennyn luona kävi tuntematon mies. Jenny näytteli hänelle huoneistoa, ja mies oli juuri poistumassa, kun talon seitsenvuotias poika

äkkiä tuli sisään ja huomasi vieraan. Jenny selitti, että hänen veljensä oli tullut vierailulle, ja poika kiiruhti huoneeseensa ja unohti pian koko asian. Ainoa, mitä hän myöhemmin muisti, oli, ettei tuo hänen silloin talossa näkemänsä mies ollut Jennyn tavallisia tuttavia, vaan aivan outo, jota hän ei ollut koskaan aikaisemmin nähnyt. Mahdollisesti herra »Sten» sinä päivänä ensimmäistä kertaa oli urkkimistarkoituksessa huoneistossa. Hän enempää kuin Jennykään eivät kuitenkaan vielä silloin tietäneet, missä punaisia kansia säilytettiin. Mutta tällä käynnillään herra »Sten» oli hankkinut itselleen välttämättömän huoneiston tuntemuksen suunnitteilla olevaa kaappausta varten. Salaperäisen pulverin piti nyt tehdä tehtävänsä.

Oli tultu maalis- ja huhtikuun vaihteeseen, ja eräänä iltana eversti istui vaimonsa ja lankonsa kanssa pelaamassa korttia työhuoneessa. Päivä oli ollut rasittava. Uudisrakennussuunnitelmat alkoivat valmistua. Myöskin harmaitten ja punaisten kansien sisältöä koskeva työ kehittyi nopeasti. Eversti oli väsynyt ja halusi helpottaa jännitystä pelaamalla korttia muutaman tunnin. Hän tunsi itsensä janoiseksi, painoi soittokellon nappia ja pyysi Jennyä tuomaan lasin kaljaa. Sopiva tilaisuus oli tullut.

Jenny tuli kohta sisään tuoden kaljan, ja eversti tyhjensi hänen läsnäollessaan lasin yhdellä siemauksella. Juoman maku ja ulkonäkö eivät paljastaneet mitään. Valkoinen pulveri oli liuennut heti nesteeseen jättämättä itsestään mitään jälkeä. Eversti jatkoi korttipeliä.

Myöhemmin illalla maata mennessään, ollessaan jo riisuutumassa, eversti äkkiä sai kohtauksen. Hän oli kasvoiltaan tuhkanharmaa, ja hiki helmeili hänen ohimoillaan. Hän tunsi ankaraa päänkipua ja sai pahan ripulin. Hänestä tuntui, kuin hänellä olisi ollut lyijyä kaikissa jäsenissään, ja pää taipui taaksepäin kuin kouristuksessa. Hänen rouvansa riensi kauhistuneena apuun. Eversti pyysi päänsärkypulveria, mutta rouva ei löytänyt ainoatakaan lääkekaapista. Hän muisti kuitenkin, että insinööri Mantsaksella, joka asui kerrosta ylempänä

ja joka kärsi kroonillista päänsärkyä, oli tavallisesti pulvereita. Kutsuttiin Jenny, ja hänet lähetettiin insinöörin luo. Hän palasi ja toi mukanaan muutamia pulvereita, ja eversti otti niitä. Sitten hän hoippui ruokasaliin viinikaapille ja kaatoi itselleen pari kunnollista viinaryyppyä ja kokonaisen juomalasin konjakkia. Häntä puistatti. »Hyi», hän sanoi, »tuntuu siltä kuin minut olisi myrkytetty». Senjälkeen hän riisuutui, meni sänkyyn ja nukkui melkein heti.

Hänen herätessään seuraavana aamuna oli myrkyn vaikutus loppunut, mutta hän tunsi jatkuvasti itsensä kummallisen väsyneeksi, ja takaraivossa jatkui jomottava päänsärky. Kukaan perheen jäsenistä ei aavistanut, mitä oli tapahtunut. Jenny oli edelleenkin sama loistava kotiapulainen kuin aikaisemminkin.

Mutta sinä päivänä everstissä itsessään tapahtui suuri muutos. Hän oli harvinaisen kalpea, ja selittämätön väsymys vaivasi häntä jatkuvasti. Merkillisintä oli se, että hän ikäänkuin menetti muistinsa ja hänen oli vaikeata pitää ajatuksiaan koossa työskennellessään. Useammin kuin kerran hän kääntyi lankonsa puoleen sanoen:

»Lue tämä paperi! En ymmärrä sanaakaan, mitä siihen on kirjoitettu. Joko kieliasu on mahdoton tai sitten minussa itsessäni on jokin vika.»

Lanko luki, mutta ei havainnut mitään erityistä huomautettavaa. Kieli oli hyvää, ajatus ymmärrettävä ja selvä. Ei, Volterin oli parasta ottaa itselleen ylimääräistä lomaa. Liikarasituksen oireet olivat ilmeiset.

Emme tiedä, mitä eversti Volter Asplundin omassa ajatusmaailmassa liikkui. Omituinen aavistus tulevasta onnettomuudesta painoi kuitenkin selvästi hänen mieltään. Kerran lanko näki hänen seisovan ikkunan ääressä katselemassa tehdasta, jossa uudisrakennustyöt olivat jo käynnissä.

»Niin», hän sanoi haparoiden otsaansa, »näenköhän minä koskaan tätä uudisrakennusta valmiina? Tunnen itseni niin kirotun väsyneeksi, oikein kuolemanväsyneeksi.»

Synkkä varjo lepäsi nyt tähän saakka niin onnellisen perheen yllä. Lannistumattoman tarmonsa, tahdonvoimansa ja edesvastuuntuntonsa kannustamana eversti raahautui työhönsä ja koetti olla kuten ennenkin. Mutta hän näytti laihtuneelta. Hän oli kalpea ja väsynyt. Ainoastaan kerran hän puhui vaimonsa kanssa äkillisestä kohtauksestaan. Hän heittäytyi vuoteelleen ja huokasi:

»Ruumiini tuntuu lyijyltä, päätäni pakottaa, ja ajatukset eivät tahdo pysyä koossa. Niin, rakkaani, olen tosiaan hyvin väsynyt. Minun pitäisi ehkä pyytää sairaslomaa. Tunnen itseni todella loppuunajetuksi.»

Ja sitten sarasti kohtalokas huhtikuun 14:s päivä.

Sinä päivänä eversti Asplundilla oli korkeita vieraita. Puolustusministeriöstä Helsingistä oli tullut komissio tarkastamaan tehtaan palosuojelua, ja eversti Asplund oli koko päivän liikkeellä herrojen kanssa. Oli lounastettu tavalliseen aikaan kello 12 päivällä. Kohta sen jälkeen eversti oli mennyt yhdessä komission jäsenten kanssa tehtaalle. Tytär lähti kouluun, ja poika hakeutui leikkitoveriensa seuraan kylälle. Myöskin rouvalla oli jotain tekemistä kodin ulkopuolella. Kello kahden aikaan iltapäivällä ei asunnossa näin ollen ollut ketään, ja Jenny kiiruhti ottamaan yhteyden odottavaan toimeksiantajaansa. Sisäänkäytävän vahti oli lahjottu. Uusi vahtikoira, sutta muistuttava vonkale, joka aina vieraan lähestyessä rupesi haukkumaan, makasi sävyisänä ja hiljaa kopissaan. Herra »Sten» saapui, porttivahti päästi ilman muuta hänet sisään, hän kohtasi Jennyn ja marssi suoraa tietä everstin työhuoneeseen. Kirjoituspöydän oikeanpuoleisen pöytälaatikon avaimen Jenny oli samana aamuna irroittanut everstin avainkimpusta prässätessään hänen housujaan. Herra »Sten» avasi hansikoiduin käsin laatikon ja veti nopeasti esiin punaiset ja harmaat mapit. Hän tarkasti myös nopeasti toisten, lukitsemattomien laatikoiden sisällön, mutta ei löytänyt niistä mitään kiinnostavaa. Varastamansa mapit hän kätki mustaan salkkuun, joka hänellä oli kainalossaan. Sitten hän antoi Jennylle uuden annoksen kohta-

lokasta pulveria ja määräsi sekoittamaan sen vielä samana iltana everstin juomaan. Jenny kysyi kauhistuneena, oliko pulveri hyvin vaarallista. »Sten» hymyili vain ja vastasi, ettei se ollut kuolettavaa, aiheutti vain päänsärkyä ja korkean kuumeen. Everstin maatessa sairaana hän palaisi ja jättäisi takaisin »lainatut» asiakirjat. Senjälkeen hän poistui nopeasti. Jenny saattoi häntä ulko-ovelle ja näki, kuinka hän portilla puristi setelin tyytyväisenä hymyilevän porttivahdin käteen.

Komission jäsenet matkustivat samana iltana Helsinkiin. Rattoisan perhepiirissä pelatun korttipelin jälkeen eversti kahdentoista aikaan vetäytyi nukkumaan. Hän tunsi itsensä janoiseksi, ja Jenny toi tavanmukaisen kaljan viskylasiin kaadettuna. Jennyn tarkastaessa pesää ja sulkiessa sänkykamarin peltejä eversti joi kaljan ja meni sen jälkeen sänkyyn. Koko sen yön Jenny makasi valveilla ja odotti pamppailevin sydämin, mitä tuleman piti.

Eversti Volter Asplundin sairaus sai nopean, yllättävän ja dramaattisen käänteen. Jo seuraavan päivän aamuna hän tunsi itsensä niin väsyneeksi, että tuskin jaksoi mennä työhönsä. Päätä kivisti ankarammin kuin aikaisemmin. Hän tunsi kipuja vatsassaan ja jäi pois aamiaiselta. Iltapäivällä hän pyörtyi, ja hänet täytyi kantaa sänkyyn, sillä jalat eivät kantaneet häntä. Huolimatta siitä, että hänen kätensä ja jalkansa olivat tulikuumat, hän valitti niiden tuntuvan jääkylmiltä ja että hänen koko ruumistaan puistatti vilu. Oksennus oli vihertävää ja limaista, kuume nousi äkkiä 39°:seen. Tohtori Lahdensuota lähetettiin hakemaan nopeasti. Hän tutki everstin tarkoin ja katsoi oireiden viittaavan lavantautiin.

Seuraavana yönä tulivat lisäksi yskä ja pistokset selässä. Hengitys oli lyhyttä ja vaivalloista. Varhain aamulla tohtori tuli toiselle käynnille ja totesi keuhkokuumeen. Tavalliset lääkkeet ja kylmät kääreet eivät saaneet aikaan mitään lievennystä, ja huhtikuun 17:nnen illalla kuume laski käänteenomaisesti äkkiä 40°:sta 35°:seen, mikä tohtori Lahdensuon mielestä oli hyvin harvinaista keuhkokuumeen näin varhaisella asteella.

18:ntena kutsuttiin tohtori von Essen Seinäjoelta. Hänkään ei voinut tehdä mitään tämän kummallisen keuhkokuumeen voittamiseksi. Sydämenkin toiminta huononi nopeasti. Helsingistä tilattiin happikaasukoje, ja se saapui lentoteitse. 19:ntenä otettiin verikoe, ja veren havaittiin olevan sinipunervaa väriltään, varma merkki siitä, että kuolema lähestyi. Huhtikuun 20 päivää vasten yöllä eversti Asplund kuoli, ja kuolintodistuksessa kuolemansyyksi sanottiin molemminpuolinen keuhkokuume. Molemmat lääkärit olivat kuitenkin todenneet tietynlaisia kummallisia, tavallisen keuhkokuumeen yhteydessä outoja oireita: kovat vatsavaivat ja vahvan ripulin, kuumekäyrän kummallisen vaihtelun, ankaran hengenahdistuksen ja odottamattoman nopean valtimon heikkenemisen. Oltiin kuitenkin yksimielisiä taudinkuvasta, joka muistutti »Espanjan tautia», eikä ollut mitään syytä epäillä myrkytystä. Jenny osoitti vilpittömän surun merkkejä. Kenellekään ei pälkähtänyt päähän luulla hänestä mitään pahaa.

22 p:nä huhtikuuta eversti Asplundin ruumis siirrettiin erääseen läheiseen, tarkoitusta varten sisustettuun puuvajaan. Tämä tapahtui juuri sillä hetkellä, jolloin tehtaan pilli puhalsi päivän työn päättyneeksi ja työläiset virtasivat ulos avoimesta portista. Monet pysähtyivät ja jäivät katsomaan hitaasti etenevää kulkuetta. Portilla oli tungos, ja tätä sopivaa hetkeä herra »Sten» käytti hyväkseen pujahtaakseen tehdasalueelle. Hän antoi nopeasti punakantiset mapit odottavalle Jennylle, joka kiireessä ei huomannut harmaiden mappien puuttumista. Jenny kiiruhti everstin työhuoneeseen ja pani varastetut tavarat takaisin kirjoituspöydän laatikkoon. Avaimen hän kiinnitti sitten takaisin everstin avainkimppuun. Äkkiä hän muisti harmaat mapit ja kiiruhti ulos tavoittaakseen herra »Stenin». Tämä oli kuitenkin jo poistunut. Viikkoa myöhemmin Jenny sai kirjeen Viipurista. Herra »Sten» ilmoitti lyhyesti, ettei hän enää aikonut tulla Lapualle, mutta että hänen sijaisensa ilmestyisi sinne piakkoin. »Saadessasi tämän kirjeen», hän kirjoitti, »olen jo Suomen rajojen ulkopuolella». Allekirjoituk-

sena oli vain sukunimi. Ja sen jälkeen Jenny ei koskaan kuullut mitään hävinneestä herra »Stenistä». Myöskin harmaat mapit olivat ja pysyivät poissa.

6.

Kuollut kummittelee.

Eversti Asplund haudattiin sotilaallisin kunnianosoituksin perhehautaan Vaasaan. Jenny lähti pois keltaisesta talosta ja pääsi saman vuoden syyskuussa Kaartin Jääkäripataljoonan komentajan eversti Heiskasen palvelukseen Vaasaan. Hän kirjoitti liikuttavia kirjeitä edelliselle emännälleen ja vei kukkia eversti Asplundin haudalle. Kuukaudet kuluivat, eikä mitään kuulunut. Tietyillä tahoilla Lapualla ja patruunatehtaalla epäiltiin kuitenkin, että eversti Asplundin äkillisessä kuolemassa oli jotain epäiltävää. Pian rupesi liikkumaan kaikenlaisia huhuja. Lavantautiepidemia oli alkanut liikkua pitäjällä, ja muutamia kuolemantapauksia oli sattunut. Huhut suurenivat, ja väitettiin, että paitsi everstiä toisiakin oli joutunut murhaajajärjestön uhreiksi. Tehtaan eräs porttivahti oli kuollut kolme kuukautta ennen keltaisessa talossa tapahtunutta draamaa. Oireitten sanottiin olleen samanlaisia kuin Asplundin tapauksessa. Eräs insinööri ja hänen apulaisensa olivat tunteneet pyörtymisoireita niihin liittyvine oksennuksineen ja saaneet ripulin. Viikkoa everstin kuoleman jälkeen eräs konttoristi tuli äkkiä pahoinvoivaksi ja pahasti sairaaksi. Toivuttuaan hän menetti muistinsa, ja hänet täytyi panna hermoparantolaan. Viranomaiset toimittivat paikkakunnalla salaisia tutkimuksia liikkeellä olevien moninaisten huhujen tähden, mutta mitään raskauttavaa ei ilmennyt. Tutkimukset lopetettiin.

Vuosi 1932 päättyi, ja oli päästy jo vuoden 1933 syksyyn. Pentikäisen juttu veti kokonaan puoleensa yleisön huomion, eikä Lapualla enempää kuin Vaasassakaan enää ajateltu eversti

Asplundin kuolemaan liittyviä seikkoja. Sitten äkkiä marraskuussa pulpahti esiin tieto kadonneista blankovekseleistä ja herrojen Behmin ja Kurjen poistumisesta maasta. Kohtalokas puhelinsoitto kasarmilta paljasti Jenny Anttilan. Selveni heti, että kaupungissa toimi vakoilujärjestö Jenny apurinaan. Tällä kertaa eversti Heiskasen paperit ja muistiinpanot olivat vakoilijoiden vaivannäön päätavoitteena. Langat johtivat Lapualle. Asplundin juttu otettiin uudelleen tutkittavaksi, ja Jenny Anttilan tunnustettua paljastui kaamea totuus everstin kuolemasta. Muut »myrkytystapaukset» patruunatehtaalla jäivät kuitenkin selvittämättömiksi. Todistusaineiston puutteessa voitaneen ne panna kiihtyneen mielikuvituksen tilille. Selviönä voitiin kuitenkin pitää sitä, että punaisten mappien sisältö oli tullut vieraan vallan tietoon.

7.

Retkeily myrkkyjen maailmaan.

On suoritettu laajoja tutkimuksia sen seikan selvittämiseksi, mitä myrkkyä sekoitettiin kohtalokkaana huhtikuun 14:ntenä eversti Asplundin lasiin. Jenny Anttilan tekemän tunnustuksen jälkeen oli selvää, että oli suoritettava huolellinen ruumiinavaus. Sen toimitti tohtori Boucht Vaasassa. Ruumiin todettiin olevan jo pitkälle kehittyneessä mätänemistilassa, eikä mitään mainitsemisen arvoista ollut havaittavissa paitsi sitä, että maksa todettiin tavallista pienemmäksi, se painoi ainoastaan 600 grammaa. Henkitorven yläosasta löytyi pieniä, hiekkaa muistuttavia, kovia jyväsiä, jotka lähetettiin oikeuskemistille lähempää tutkimista varten. Helsinkiin lähetettiin myöskin kemiallista tutkimusta varten sopivia näytteitä sisäelimistä ym. Tutkimusten tulosta odotettiin jännityksellä.

Tämäkään tutkimus ei kuitenkaan antanut mitään ehdottoman varmaa tulosta. Stas-Otto-menetelmä ilmaisi heikkoja

morfiinijätteitä, vähän salisyyliyhdistyksiä (kuumetta alentavaa lääkettä) sekä erästä ainetta, joka osoittautui kalsiumkloridiksi, mutta jota ei voitu pitää myrkytyksen aiheuttajana. Sitävastoin Fresenius- von Babon-menetelmä antoi jälkiä arsenikista ja vähän kuparista. Muita metallimyrkkyjä ei löydetty. Maanäytteistä ei löydetty arsenikkia eikä kuparia. Lopullisessa lääkärinlausunnossa todettiin, että huolimatta arsenikin ja kuparin esiintymisestä edelleenkään ei varmasti voitu sanoa, mikä myrkky oli eversti Asplundilta vienyt hengen.

Sillä arsenikkia ja kuparia on meissä joka ikisessä. Arsenikkia me nautimme joka päivä eri ravintoaineissa. Vieläpä punaviinissäkin on arsenikkia. Käydessämme hammaslääkärissä hampaittemme hermot kuoletetaan arsenikilla, ja ruokahalumme kiihottamiseksi syömme arsenikkipitoisia lääkkeitä. Tätä ainetta jää paljon ruumiiseemme kuolinpäiväämme saakka, ja mahdollinen oikeuskemisti saattaa laboratoriossaan varmastikin todeta sen. Mitä eversti Asplundiin tulee, täytyy kuitenkin todeta se, että hänellä oli ensiluokkaiset hampaat, joiden ainoatakaan hermoa ei ollut otettu pois. Lääkkeitä hän aivan kammoksui. Ennen myrkytystä hän tuskin päivääkään oli ollut sairaana, eikä hän varmastikaan koskaan ollut nauttinut mitään arsenikkipitoista lääkettä.

Todettu määrä oli kuitenkin tavallista suurempi, vaikkakaan ei läheskään niin suuri kuin kuolettavan annoksen pitää olla. Mutta ihmeellisempi ei ollut sekään aikoinaan paljon puhuttu pohjalainen myrkytysjuttu, jossa äiti parka tappoi lapsensa keisarinvihreällä, siis arsenikin ja kuparin yhdistyksellä. Ruumiinavauksessa ja kemiallisessa tutkimuksessa saatiin kuitenkin esille vain jälkiä myrkystä. Niin oli laita myöskin erään naisen, joka muutamia vuosia sitten oli murhattu arsenikilla. Sairaalassa tehdyssä tutkimuksessa saatiin esille suuret määrät arsenikkia. Hänet haudattiin, mutta uusi oikeuskemiallinen tutkimus katsottiin sittemmin tarpeelliseksi. Ruumis kaivettiin esille, mutta todettiin ainoastaan jälkiä arsenikista. Nainen oli maannut haudassa ainoastaan muutamia viikkoja.

Eversti Asplundin jäännösten tutkiminen toimitettiin vasta 20 kuukauden kuluttua hänen kuolemastaan. Analyysi oli, kuten sanottu, positiivinen, mutta ei antanut selvää vastausta pääkysymykseen. Sentähden on meidän ensi sijassa pidettävä kiinni myrkytysoireista. Ja mitä niihin tulee, voidaan hyvällä omallatunnolla sanoa, että ne jokseenkin selvästi viittasivat myrkytykseen jollain aineella, jossa arsenikki oli pääosana. Sen lisäksi on otettava huomioon kummalliset muistinmenetykset ja heikentyneen ajatustoiminnan oireet. Eräs maamme etevimmistä myrkkyasiantuntijoista, professori Y. Airila, antoi Asplundin jutun yhteydessä pääkaupungin lehtiin haastattelun. Hän viittasi siihen mahdollisuuteen, että myrkkyannoksessa olisi ollut skopolamiiniakin. Lainaamme haastattelusta: »Ruiskutettaessa esim. nuppineulan pään kokoinen annos tätä myrkkyä vesikauhua sairastavaan lysähtää tämä vallan kokoon. Skopolamiinia käyttämällä voidaan myöskin aikaansaada se, että asianomainen henkilö joksikin aikaa menettää kokonaan muistinsa. Tätä myrkkyä ei voida todeta ruumiinavauksessa. Tehokkaana myrkky-yhdistyksenä voidaan pitää arsenikin ja skopolamiinin sekoitusta.»

Skopolamiini-alkaloidia on sekä Hyoscyamus nigerissä että Datura-sukuun kuuluvissa tropiikin kasveissa. Vuonna 1908 tapahtui Tongkingissa, että Hanoin maakunnassa tongkingilaiset salaliittolaiset myrkyttivät koko eurooppalaisen varusväen Datura dassiflora Leueirosta saadulla skopolamiinilla, jonka he sekoittivat sen ilta-ateriaan. Seuraus: tummanpunaiset kasvot, puheliaisuus, silmäteräin laajeneminen ja jäykistyminen ja harha-aistimukset. Eräs sotilaista luuli vuoteensa olevan täynnä muurahaisia, eräs pakeni puuhun luullen tiikerin ajavan itseään takaa, eräs rupesi kiväärillään ampumaan kärpäsiä. Lopuksi myrkytetyt lopen uupuneina lysähtivät kokonaan kasaan. Apua ehti kuitenkin tulla ajoissa, ja salaliitto paljastettiin.

Myöskin Datura Metel, jota kasvaa Himalajan luoteisrinteillä ja Dekanissa, on luonteenomainen skopolamiinikasvi,

jota käytetään usein Itä-Aasiassa rikollisiin tarkoituksiin. Myrkky puhalletaan pulverina nukkuvan sieraimiin tai annetaan hänelle kahvissa tai teessä. Toisia Datura-lajeja käytetään sensijaan etupäässä aikaansaamaan tilapäistä huumausta. Niinpä tähän tarkoitukseen käytettynä Datura fastuosa on varsin tuttu troopillisessa Intiassa. Skopolamiinipitoinen mehu sekoitetaan väkijuomiin tai tupakkaan. Tunnusomaisia oireita ovat äkillinen hämmentyminen siihen liittyvine muistin menetyksineen, silmäterien laajentuminen, kasvojen punoitus ja kouristukset eräissä suolissa ja rakkolihaksissa. Hyoscyamuslajeista voidaan erityisesti mainita Egyptissä runsaasti kasvava ja kaikkialla arabialaisessa maailmassa tunnettu Hyoscyamus muticus (arabiaksi sakaran eli päihdyttävä kasvi), joka sisältää suuret määrät myrkkyä.

Kiihkoilijat ja kaikenlaiset lahkolaiset ovat ammoisista ajoista lähtien käyttäneet omiin tarkoituksiinsa Datura-kasvin myrkkyä. Se oli tunnettu jo vanhassa Kreikassa, Roomassa ja Egyptissä faaraoiden aikana. Ihmeidentekijät, fakiirit ja maagikot ovat olleet skopolamiinin käytön eteviä erikoistuntijoita. Mustalaisilla on ollut pulveria, jota kutsuttiin duriksi ja joka sai aikaan huumauksen. Thug-lahko Itä-Aasiassa passitti vastustajansa parempaan maailmaan sopivilla skopolamiiniannoksilla, ja meidänkin aikanamme on skopolamiinia runsaasti käytetty rikollisiin tarkoituksiin.

Siitä pulverista, jonka herra »Sten» antoi Jenny Anttilalle eversti Asplundin raivaamiseksi pois tieltä siksi ajaksi kuin punaiset ja harmaat mapit olivat »lainassa», sanotaan asiakirjoissa, että se oli valmistettu Venäjällä, josta herra »Sten» oli myös saanut sen. Tiedossa on, että Moskovassa on suuri laboratorio, joka vartavasten työskentelee GPU:n laskuun kokeillen ja valmistellen myrkkyjä poliittisen taistelun käyttöön. Aikoinaan puhuttiin paljon Stalinin armeijassa ja puolueessa toimeenpanemien »puhdistusten» yhteydessä oikeudenkäynti-ilveilystä, ja koko maailma ihmetteli pidätettyjen pehmeyttä ja suoranaista tunnustamisintoa. Ehkäpä juuri GPU:n labo-

ratoriossa kehitetyt myrkyt, joita näissä tapauksissa käytettiin, saivat aikaan tämän kummallisen, syytettyjen melkeinpä horrosmaisessa tilassa osoittaman tunnustusauliuden. Mikään muu myrkky tähän tarkoitukseen ei olisi ollut soveliaampaa kuin skopolamiini. Mahdollisesti oli GPU:n laboratoriosta lähetetty herra »Stenille» arsenikin kanssa sekoitettua skopolamiinimyrkkyä, joka myrkky sitten aikoinaan joutui siihen kohtalokkaaseen kaljaan, jonka Jenny Anttila 14:ntenä huhtikuuta 1932 ojensi pahaa aavistamattomalle eversti Volter Asplundille. Enempää kuin tämä olettamus ei vielä tänä päivänäkään voida sanoa.

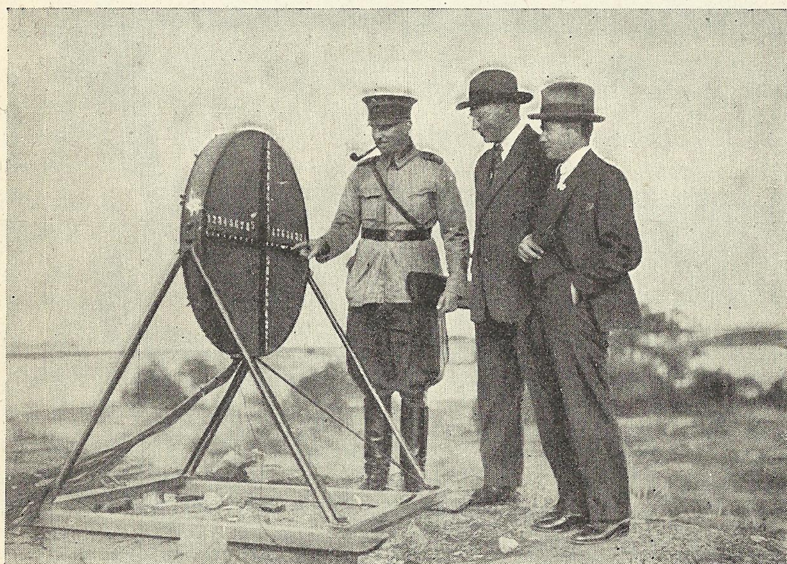
8.

Monien arvoitusten juttu.

Pimeys laskeutuu tämän hirveän jutun ylle, joka niin pitkän aikaa piti yleisön mielenkiintoa vireillä. Tämän arvoituksellisen murhajutun yhteydessä pidätettiin joukko henkilöitä, mutta heidät täytyi todistusten puutteessa vapauttaa. Ounasteltiin laajaa vakoiluverkostoa, mutta ennenkuin ehdittiin saada siitä kunnollista otetta, se hajosi kuin sumu. Sekä Behm että Kurki ja salaperäinen »Sten» häipyivät tietämättömiin. Jotkut varjomaiset olennot kuten »Amerikanpaanari» kummittelivat jutun piirissä. Kuka tämä »Amerikanpaanari» oli ja mitä hänellä oikeastaan oli tehtävänään, sitä ei saatu oikein selväksi. Hän kohtasi kerran Jennyn, jonkin kerran hän vilahtaa yhdessä Behmin ja Kurjen kanssa jonkinlaisen kukkakaupaksi naamioidun vakoilukeskuksen yhteydessä. Mutta sitten hän jälleen katoaa tietymättömiin, on ja pysyy poissa. Esiintyy eräs uskonnollista kirjallisuutta myyvä nainen, mutta lähemmin tarkastettaessa hän osoittautuu vakoilijain apuriksi. Häntäkin etsiskellään, mutta kaikki jäljet häipyvät pian. Mahdollisesti hän ajoissa meni rajan yli Ruotsiin.

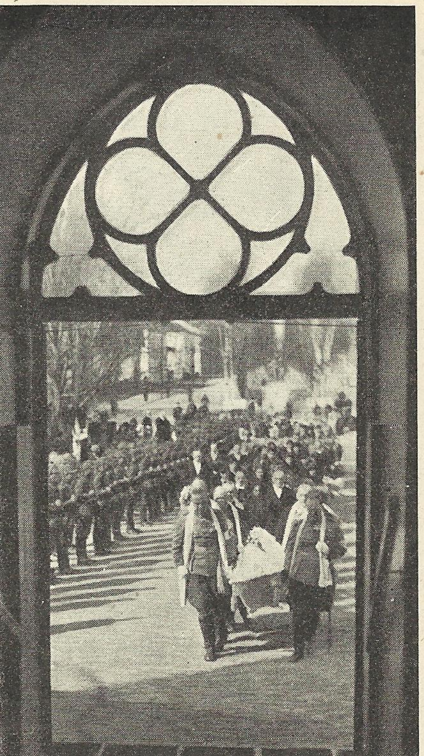
Eversti Asplund (oik.) metsästysretkellä.

Ampumisen tuloksia tarkastellaan Lapuan patruunatehtaalla sähköistetyn maalitaulun avulla.

Eversti Asplund rouvineen ja lapsineen.

Eversti Asplundin hautajaiset.

Näin tämä arvoituksellinen murha alkaa pimeydestä ja päättyy yhtä läpinäkymättömään pimeyteen. Ei edes Jenny Anttilan teon todellista syytä voida oikein arvioida. Hän oli kauan erinomaisen kotiapulaisen perikuva, ja äkkiä, vain kahden kohtaamisen jälkeen turmiollisen herra »Stenin» kanssa, hänet on jo värvätty. Kolmannessa kohtauksessa hän kypsyy valmiiksi myrkytysmurhaan. Kokonaisuudessaan se on ja jää psykologiseksi arvoitukseksi. Kiistämättömiksi tosiasioiksi jäävät kuitenkin eversti Asplundin kuolema, Jenny Anttilan tunnustus ja harmaitten mappien katoaminen. Eräs ilkityö on tehty, ja vakoilua on harjoitettu. Asiamiesverkosto on ollut olemassa, ja pääsyylliset ovat ajoissa hankkiutuneet rajan taa.

Lopuksi eriteltäessä tapausta yksityiskohdittain havaitsee siinä helposti tietynlaisia uusia piirteitä, jotka eivät sovellu aikaisemmin tuntemiimme juttuihin. Suomen Kommunistisen Puolueen sotilaslinjan kanssa Asplundin jutulla ei ilmeisesti ollut mitään tekemistä. Ei ole olemassa myöskään vähäisintäkään viitettä siihen, että Neuvosto-Venäjän lähetystö ja sen sotilasasiamiehet olisivat olleet osallisia tähän juttuun. Huolimatta innokkaista tutkimuksista ei myöskään löydetty mitään yhteyttä Lapuan arvoituksellisen murhajutun ja rouva Martin-Schulin johtaman vakoilujärjestön kanssa. Langat johtivat ilmeisestikin kokonaan toiselle taholle. On syytä olettaa, että Asplundin juttu oli kokonaan Leningradin sotilaspiirin työtä, tämän Moskovan keskuksen kanssa kilpailevan yrityksen, jonka asiamiehet toimivat Suomessa kokonaan omin päin ja muista »linjoista» irrallisina.

Sotilaspiiri harrasti enimmäkseen tavallista rajavakoilua. Hyvin harvoin se ryhtyi niin laajakantoisiin ja monimutkaisiin toimenpiteisiin kuin Lapualla. Mutta tällä kertaa olikin kysymys Suomen maailmankuulusta patruunatehtaasta. Leningradin sotilaspiirille olisi ollut tavallista parempi kaappaus, jos meidän mestaruusammuksiemme salaisuus olisi voitu paljastaa. Mitä harmaissa mapeissa oli, emme varmasti tiedä. Eräs seikka on kuitenkin varmaa: patruunoiden salaisuutta niiden varasta-

minen ei paljastanut. Parhaan todistuksen siitä, että niin tosiaankin oli asianlaita, saimme talvisodassa 1939—1940. Venäläisten ammukset olivat samanlaisia kuin aikaisemminkin. Jokaisella taistelukentällä suomalaiset osoittivat ehdottoman etevämmyytensä. Tämä tosiasia on ainoa valopilkku siinä pimeydessä, joka yhä ympäröi suurta arvoituksellista Lapuan murhajuttua.

ERÄÄN HERTTUATTAREN TRAGEDIA

I.

H. K. K. Dorothea de Beauharnais-Leuchtenberg-Romanovskaja.

Tämä surullinen tarina jää oikeastaan kirjamme puitteiden ulkopuolelle. Sitä ei voida sisällyttää mihinkään niistä viidestä ajanjaksosta, joihin olemme jakaneet bolševikkivakoilun historian Suomessa. Suomen valtion enempää kuin yksityistenkään suomalaisten edut eivät missään suhteessa kärsineet vähäisintäkään vahinkoa herttuatar Dorothea Leuchtenbergin vierailusta maassamme. Mitään pidätyksiä ei suoritettu, eikä edes voida sanoa Suomen olleen sillä kertaa mahdollisesti harjoitetun bolševikkitoiminnan kohteena. Mutta kun tähän hämärään juttuun liittyvät tapahtumat sattuivat pääasiallisesti Suomen alueella ja kun herttuatar Leuchtenbergin tapaus suuresti valaisee venäläisen emigranttimaailman edesottamuksia niihin aikoihin, en ole tahtonut olla ottamatta mukaan tätä monissa kohdin traagillista juttua.

Ketään syytettyä ei ole olemassa. Mitään bolševistista asiamiesverkostoa ei ole voitu osoittaa. Ohut asiakirjapinkka käsittää ainoastaan kokoelman kirjeiden jäljennöksiä, joukon varjostusta koskevia ilmoituksia, selostuksen ns. »Valkoisesta internatsionalesta» sekä yhdeksän foliosivua pitkän yhteenvedon tapahtumain kulusta. Toivo T. Kailan äskettäin ilmestyneessä kirjassa »Meriupseerista työmieheksi» on luku, jonka otsikkona

on »Herttuatar». Seuraava kappale siitä on mielestäni lainaamisen arvoinen johdannoksi:

»GPU:n toiminta perustui ihmisen alastomien alkuviettien häikäilemättömään hyväksikäyttöön. Hirsipuun juurelta se pelasti monet käyttökelpoisimmat asiamiehensä, jotka vavisten sen kättä nuolivat ja käskyjä noudattivat.»

Näihin onnettomiin »pelastettuihin» kuului myöskin keisarinhovissa erinomaisesta kauneudestaan kerran niin kuuluisa herttuatar Dorothea de Beauharnais-Leuchtenberg-Romanovskaja. Vallankumouksen hyökyaallot ovat jo kauan sitten peittäneet tämän onnettoman naisen tarinan. Kohtalo oli jo merkinnyt hänet, kun hän eräänä elokuun päivänä vuonna 1924 saapui maahamme. Muutamien nopeasti häipyvien loppukesän viikkojen aikana Suomen sinitaivas kuitenkin säteili myös hänen perikatoa ja pimeyttä kohti alenevan elämänuransa yllä.

Dorothea, Leuchtenbergin herttuatar, syntyi Münchenissä 1881 ja kasvatettiin yhdessä serkkunsa kanssa, joka oli Saksan vuonna 1918 tapahtuneen luhistumisen yhteydessä sittemmin niin tunnetuksi tullut Badenin prinssi Max. Hän oli Leuchtenbergin herttuan Eugen Maximilianin tytär tämän morganaattisesta avioliitosta erään aikoinaan kuuluisan tanssijattaren kanssa. Isoisä, herttua Maximilian, oli naimisissa Venäjän keisarin Aleksanteri II:n sisaren Maria Nikolajevnan kanssa ja oli Münchenissä 1824 kuolleen Eugène Beauharnais'n, Leuchtenbergin herttuan, Eichstedtin ruhtinaan ja Italian varakuninkaan, poika. Eugènen äiti Joséphine de Beauharnais oli keisari Napoleonin ensimmäinen puoliso. Isoisänsä sisaren Joséphinen kautta, joka oli Ruotsin kuninkaan Oskar I:n puoliso, Dorothea-herttuatar oli myöskin sukua Ruotsin kuningashuoneelle ja kuningas Kustaa V:n jonkinlainen pikkuserkku. Hän oli myöskin Baijerin kruununprinssin Ruprechtin läheinen sukulainen, jota prinssiä kertomuksemme aikaan monet pitivät Saksan valtakunnan tulevana hallitsijana. Isoäitinsä syntyperän perusteella Dorothea-herttuatarta pidettiin Venä-

jän keisarihuoneeseen kuuluvana, ja hänellä oli arvonimi Keisarillinen Korkeus sekä nimi Romanovskaja. Hänen isänsä, herttua Eugen Maximilian, oli venäläinen ratsuväen kenraaliluutnantti ja erään kuuluisan ratsuväkirykmentin komentaja.

OTE HERTTUATAR DOROTHEA LEUCHTENBERGIN SUKUTAULUSTA.

Joséphine de Beauharnais.
Hänen toinen avioliittonsa, keisari Napoleon I:n kanssa.

Poika ensimmäisestä avioliitosta:
Eugène de Beauharnais, kuollut Münchenissä 1824.
Leuchtenbergin herttua, Eichstedtin ruhtinas,
Italian varakuningas.

Joséphine.
puoliso Oskar I,
Ruotsin kuningas.

Kaarle XV,
Ruotsin kuningas.

Oskar II,
Ruotsin kuningas.

Kustaa V,
Ruotsin kuningas.

Maximilian, kuollut 1840-luvulla.
Leuchtenbergin herttua.
Puoliso Maria Nikolajevna,
keisari Aleksanteri II:n sisar.

↓

Eugen Maximilian,
Leuchtenbergin herttua,
venäläinen kenraaliluutnantti.

Dorothea,
Leuchtenbergin herttuatar.

Dorothea sai huolellisen kasvatuksen. Hän opiskeli myöskin jonkin aikaa maailmankuulussa Sorbonnessa ja oppi puhumaan useimpia Euroopan kulttuurikieliä sujuvasti. Millaiseksi hänen kohtalonsa senjälkeen yksityiskohdiltaan muodostui, emme tiedä. Mutta jo nuorena hän oli Venäjällä naimisissa upporikkaan ruhtinas Kotzubein kanssa ja vietti Pietarissa ja Moskovassa Venäjän yläluokan elämää, jonka olemme oppineet tuntemaan ajalta ennen maailmansotaa. Ruhtinas oli

kuitenkin kova ja julma mies, ja onneton avioliitto päättyi nuoren herttuattaren pakoon. Kerrotaan, että hän Tukholmassa, joka hänen miehellään oli virkapaikkana, antoi Venäjän lähetystön erään silloisen virkamiehen »ryöstää» itsensä. Tulinen Petrov, tuo venäläinen lähetystönvirkamies, jätti hänet rannalla erääseen höyrykaateriin, ja hänet vietiin sitten odottavaan suurempaan höyryalukseen. Tällä hän matkusti eräälle saarelle Suomen saaristoon, jossa hän tuntemattomana oleskeli muutaman vuorokauden kalastajaväestön keskuudessa. Keisarille lähetettiin sitten ilmoitus tapahtumain kulusta, minkä jälkeen eräs sotalaiva haki hänet Pietariin. Avioero järjestyi nopeasti. Erään toisinnon mukaan tämä ryöstöjuttu ei tapahtunut Tukholmassa, vaan Pietarissa.

Kuinka totuudenmukainen tämä kertomus on, emme tiedä. Muutamaa vuotta myöhemmin Dorothea Leuchtenberg oli kuitenkin uudelleen naimisissa, nyt erään paroni Graevenitzin kanssa, joka maailmansodan aikana oli taistelulaiva Poltavan komentajana, virkapaikkanaan Helsinki. Myöskin tämä avioliitto päättyi onnettomasti, tällä kertaa tragediaan.

Paroni Graevenitz, joka oli suuri elostelija, rakastui pian erääseen kauniiseen tanssijattareen, jolle hän lyhyessä ajassa tuhlasi suuren osan omaisuuttaan. Kerran paroni ja hänen kaunokaisensa tulivat yllätetyiksi arkaluontoisessa tilanteessa itsessään vapaaherrallisessa sänkykamarissa. Syntyi suuri häväistysjuttu, ja keisarin itsensä oli lopulta puututtava asiaan. Paronin oli valittava joko suhteen välittömän katkaisemisen tai tavalliseksi sotamieheksi alentamisen välillä. Hän valitsi kolmannen keinon. Kesäkuussa 1916 hän ampui itsensä Helsingissä, ja hänet haudattiin sotilaallisin kunnianosoituksin tämän kaupungin venäläiseen hautausmaahan. »Ehkä se oli kohtalo», herttuatar Dorothea sanoi, kun hän eräälle ystävälleen kertoi tästä tapahtumasta. »Ehkä sokea sattuma silloin tahtoi niin. Ehkäpä siihen oli syynä tämä kuukivellä koristettu sormus, joka on kulkenut perintönä suvussamme ja jonka sanotaan tuottavan onnettomuutta rakkaudessa.» Orlovskaja-

nimisenä onneton tanssijatar matkusti Tanskaan ja häipyi tuntemattomiin kohtaloihin.

Maailmansodan aikana herttuatar Dorothea työskenteli kuten niin moni muukin Venäjän ylhäisön nainen Punaisessa Ristissä. Sanotaan hänen ennen lopullista romahdusta ehtineen vielä kolmanteen avioliittoon. Hänen valittunsa sanotaan olleen eräs kreivi Buxhoevden, mutta tiedon todenperäisyyttä ei ole voitu vahvistaa.

Sitten puhkesi vallankumous, ja myöskin Dorothea Leuchtenberg joutui pian sen pyörteisiin. Bolševikit pääsivät valtaan, hänet pidätettiin, ja häntä kuljetettiin vankilasta toiseen. Hänenkin uransa näytti päättyvän GPU:n teloitusjoukkojen edessä. Kiusattuna ja sielullisesti väsähtäneenä hän sai omin silmin todeta ystäviensä ja sukulaistensa teloittamisen, kunnes hänen oma vuoronsa oli tullut ja hän viimeisenä kuolemaantuomittuna — armahdettiin. Me tunnemme GPU:n menettelytavat. Tähän armahdukseen liittyi eräitä ehtoja. Minkälaisia, sitä meidän ei tarvitse edes arvailla. »Mutta siitä pitäen», Kaila kertoo, »hänen hiuksensa nopeasti harmenivat ja pää alkoi lakkaamatta tutista ja silmät pälytä kuin satimeen joutuneen metsäneläimen».

Dorothea Leuchtenberg sai kirjastonhoitajan paikan Pietarissa. Hänen sanottiin asuneen isänsä entisessä palatsissa, jonka bolševikit olivat takavarikoineet ja muuttaneet museoksi. Hänen tehtävänään oli pitää tämä palatsi samassa kunnossa, missä se oli ollut onnellisina aikoina ennen vallankumousta. Vuosina 1919 ja 1920 hän työskenteli myöskin kustannusliike Maxim Gorkissa. Hänellä oli palkkaa 40 kultaruplaa kuukaudessa ja vapaa virkalippu valtion rautateillä. Välillä hän lienee ansainnut leipänsä tanssijattarena ja näyttelijättärenä. Hän oli täydelleen GPU:n käsissä. Ajan kypsyttyä osattaisiin häntä kyllä käyttää hyväksi.

Palkallisena kirjastonhoitajana oleskeli niihin aikoihin Pietarissa myös eräs seikkaileva mies, jonka nimi oli Victor Marchisetti. Hän oli kasvanut Venäjän pääkaupungissa ja opiskellut

siellä insinööriksi teknologisessa opistossa. Oikeastaan hän oli Itävallan kansalainen ja oli myöskin maailmansodan aikana ollut itävaltalaisten palveluksessa. Hänen sanottiin jonkin aikaa olleen jopa Itävallan yleisesikunnan vastavakoiluosaston päällikkönä. Hänen sanottiin olleen samantapaisessa virassa myöskin Saksan sotavoimissa. Hän oli etevä monimutkaisten saksalaisten šifferien ratkaisija, ja hänen kerrottiin kerran tarjonneen palveluksiaan Suomen yleisesikunnallekin. Tällä hetkellä hän ihme kyllä oli Itävallan pääkonsulina Pietarissa ja omasi niin ollen kallisarvoisen diplomaattisen koskemattomuuden.

Tämän Victor Marchisettin kanssa lähes 40-vuotias Dorothea Leuchtenberg meni bolševistisen rituaalin mukaiseen neljänteen avioliittoon. Tämän kautta hän sai aseman, jonka puolidiplomaattinen luonne oli pian hyödyksi myöskin GPU:lle ja sen suunnitelmille. Loppukesällä 1924 tarvittiin hänen palveluksiaan. Eräs sveitsiläinen asianajaja oli perustanut järjestön, jota kutsuttiin nimellä »Valkoinen internatsionale». Ilmoitukset vaikuttivat huolestuttavilta, GPU tahtoi tietoja asiasta.

2.

Valkoinen internatsionale.

Käsillä oli bolševikkien roomalaiskatolisiin pappeihin kohdistaman joukkoteloituksen vuosi. Kuinka kauan olikaan jo puhuttu bolševistisen komennon olevan kypsän luhistumiseen ja että kaikki oli lahoamassa rikki sisältä päin. Oli vain ajan kysymys, milloin vapautuksen ja kaiken entiselleen saattamisen hetki löisi. Mutta sillä välin valkoinen armeija toisensa jälkeen oli lyöty laudalta ja Napoleon toisensa jälkeen pulpahtanut pinnalle, vaikuttanut jonkin aikaa ja sitten nopeasti taas häipynyt näyttämöltä. Leväperäisesti ja epäröiden, ettei

sanoisi tietoisen leväperäisesti länsivallat olivat aluksi tukeneet näitä valkoisia armeijoita ja Napoleoneja in spe vetäytyäkseen sitten juuri ratkaisevalla hetkellä häpeällisesti syrjään. Ranskassa vallankumouksen aikana 1789 suoritetut, ennakolta toitotetut ja aina yhtä huonosti valmistetut ja toimeenpannut väliintuloyritykset saivat surkeat ja onnettomat rinnakkaisilmiöt liittoutuneiden väliintuloyrityksistä Venäjällä bolševikkien valtaantulon jälkeen.

Mutta hajanaisessa ja äskeisen sisällissotansa heikentämässä Euroopassa noitatanssi jatkui, ikäänkuin mitään ei olisi tapahtunut. Eniten puhuttiin Saksasta ja saksalaisesta vaarasta, vähiten bolševikeista ja siitä vaarasta, joka siltä taholta uhkasi koko länsieurooppalaista sivistystä. Näitä bolševikkeja ei vielä tunnettukaan, eikä tuntunut siltä, kuin heitä olisi tahdottukaan tuntea. Riideltiin ja keskusteltiin toisarvoisista kysymyksistä, paisuteltiin epäolennaiset tapahtumat muka maailmanhistoriallisten veroisiksi ja hukattiin kallista, koskaan palaamatonta aikaa lörpöttelyyn ja kinasteluun.

Bolševikkikomento ei ollut hajoamistilassa, kuten niin moni itsepintaisesti uskoi. Päinvastoin se oli nopeasti kasvamassa voimassa ja väessä, eikä se päivä ollut kaukana, jolloin Euroopan kansat ja valtiot saisivat syytä katkerasti katua sokeuttaan. Nyt jos koskaan oli toimittava ja toimittava nopeasti.

Näin suunnilleen ajatteli sveitsiläinen asianajaja Theodor Aubert, kun hän kesällä 1924 ryhtyi perustamaan »Kansainvälistä toimistoa taistelua varten III:ta internatsionalea vastaan». Tämän uuden järjestön ohjelmankohta numero ykkösenä oli tarmokas ja peittelemätön antibolševistinen valistustyö kaikissa maissa. Väliintulo, yleiseurooppalainen ristiretki bolševismia vastaan, oli selvästi sanottuna sen toiminnan päämäärä. Ei lörpöttelyssä ja odottelussa, vaan toiminnassa ja häikäilemättömässä aktivismissa Aubert ja hänen kannattajansa katsoivat olevan yhä enemmän sokaistuneen Euroopan ainoan pelastuksen.

Perustava kokous pidettiin Pariisissa kesäkuun 23—24 päivänä 1924. Siinä päätettiin muodostaa jokaiseen maahan antibolševistisia järjestöjä selvin aktivistisin ohjelmin. Tämän »Valkoisen internatsionalen» keskustoimisto päätettiin sijoittaa Genèveen. Kullakin maalla olisi edustajansa keskusneuvostossa. Myöskin venäläisillä oli tällainen edustaja, ja sinä oli Leuchtenbergin herttua, Dorothean lihallinen serkku. Englannin edustaja järjestölle myötämielisten maanmiestensä innokkaasti kannattamana meni niin pitkälle, että vaati myöskin antisemitismin ottamista ohjelmaan. »Koko meidän sanomalehdistömme», hän huudahti, »on juutalaisten käsissä, ja jopa Timesissakin juutalaisella pääomalla on vaikutuksensa». Oli kuitenkin toistaiseksi tultu vasta vuoteen 1924. Antisemitismiä ei otettu »Valkoisen internatsionalen» työohjelmaan.

Sunnuntaina elokuun 17:ntenä klo 15 pidettiin Helsingissä talossa N:o 11 Rauhankadun varrella erään venäläisen konttoristin luona kokous, jossa joukko herroja keskusteli herra Aubert'in aloitteesta ja päätti perustaa alaosaston Suomeen. Kysymyksessä oli kuitenkin vain Suomessa oleskelevien valkoisten venäläisten keskinäinen aloite. Suomi oli edustettuna »Valkoisessa internatsionalessa» jo aikaisemmin perustetun, antibolševistista propagandaa harjoittavan Suomen Suojelusliiton kautta, jolla ei ollut mitään tekemistä täkäläisten venäläisten emigranttien puuhailujen kanssa. Venäläisten yrityksen johtavana sieluna oli Helsingissä ilmestyvän venäläisen emigranttilehden päätoimittaja. Lähimmäksi apulaisekseen hän oli saanut sen venäläisen konttoristin, jonka asunnossa kokous pidettiin, sekä emigranttiprofessorin, jolla oli vanha aatelinen Suomen-ruotsalainen nimi, harvinainen originelli, joka Helsingissä enimmäkseen vietti päivänsä turhassa taistelussa vuokraisäntiä ja muita velkojiaan vastaan.

Tämä mies oli aikoinaan Pietarissa omistanut erinomaisen kirjaston, jossa oli ollut kokonaista 30 000 nidosta, ja hän nautti melkoista tieteellistä arvonantoa. Intohimo kirjoja kohtaan ei ollut helpottanut edes maanpakolaisuuden synkkien

vuosien aikana. Professori oli vakituinen vieras kaupungin kirjakaupoissa ja antikvariaateissa, ja hänen väsyneet silmänsä oikein loistivat, kun jokin kallis harvinaisuus joutui hänen vapiseviin käsiinsä. Kaupungin kirjastosaleissa hänet nähtiin usein. Niissä hän käänsi venäjäksi Danten teosta »De Monarchia». Kustantajaa käännökselleen hän ei voinut ajatellakaan saavansa Suomesta. Puhtaasta rakkaudesta tehtävään hän raatoi, teki työtä työn itsensä tähden. Se oli koneen tyhjänäkäyntiä tyhjiössä, viimeisen jäljelle jääneen palvelijan vahdinpitoa raunioituneessa temppelissä.

Tämä kokoonkutistunut ja kummitusmainen mies omaksui Aubert'in aloitteen odottamattoman intohimoisella tarmolla. Hän oli kuin linnoituksen viimeinen mies, joka nyt äkkiä kuuli avuksi tulevan armeijan torvien toitotuksen lähestyvän. Ja professorin välityksellä myöskin Dorothea Leuchtenberg tuli kosketuksiin »Valkoisen internatsionalen» Suomessa olevien miesten kanssa.

Ilosta säteilevin katsein professori tutustutti vastasaapuneen herttuattaren ystäväpiiriinsä.

3.

Vakoilua ja vastavakoilua Bad Grankullassa.

Herttuatar Dorothea Leuchtenbergin »Kyselykaavake ulkomaalaisille, jotka aikovat matkustaa Suomeen» oli täytetty jo 18:ntena kesäkuuta 1924.

Helsingissä harkittiin kauan, annettaisiinko maahantulolupa vai ei. Oliko hakijan suhteen kaikki niinkuin olla piti, vai oliko kysymyksessä ansa? Mutta kun mitään epäedullista herttuattaresta ei ollut todettavissa ja kun hänellä sitäpaitsi näytti olevan suhteita maan moniin arvovaltaisiin henkilöihin, myönnettiin vihdoin maahantulolupa laillisessa järjes-

tyksessä. Saksan Moskovassa olevan lähetystön antamalla passilla — herttuatarta pidettiin ilmeisestikin huolimatta hänen avioliitoistaan venäläisten ja itävaltalaisen kanssa edelleenkin Saksan kansalaisena — hän saapui elokuun 5:ntenä Helsinkiin. Täällä hän aluksi asettui asumaan hienoon Hotelli Fenniaan, mutta muutti jo 12 p:nä Kauniaisiin Bad Grankullaan, mondeeniin pääkaupungin lähistöllä olevaan parantolaan. Hän olikin hakenut maahantulolupaa hoitaakseen terveyttään. Sarakkeeseen »Matkan tarkoitus» hän oli kirjoittanut sanat »Oleskelu jossain parantolassa». Bolševikit olivat myöntäneet hänelle kuusi viikkoa. Panttinaan he pitivät hänen miehensä, Itävallan pääkonsulin.

Herttuatar Dorothea Leuchtenbergin saapuminen Suomeen herätti tietysti maassa oleskelevien aktivismiin kallistuvien venäläisten emigranttien huomiota. Myöskin vanhempien suomalaisten upseerien keskuudessa, jotka olivat kohonneet upseeriarvoihinsa entisessä tsaarin armeijassa, uutinen otettiin vastaan melkoisella uteliaisuudella. Oppinut professori tutustutti hänet kohta venäläisen emigranttitoimittajan aktivistiryhmään, ja hänestä tuli pian näiden kokousten ja neuvottelujen ahkera vieras. Jo vanhentuneella, mutta yhä komealla ja älykkäällä herttuattarella oli tosiaankin paljon kerrottavanaan idän kadotetusta maasta.

Bad Grankullassa herttuatar Leuchtenberg vietti hiljaista ja eristynyttä elämää. Parantolan venäjää osaavan konttorineidin kanssa, josta hän pian sai uskollisen seuralaisen ja seuraneidin, hän käyskenteli puistossa ja teki pitkiä kävelymatkoja ympäristössä oleviin metsiin. Ruokasalissa hän enimmäkseen aterioi yksinään tai edellämainitun konttorineidin seurassa. Useammin kuin kerran hän kävi toisen miehensä haudalla venäläisellä hautausmaalla pääkaupungissa, koristeli sen kukin ja viipyi siellä kauan ajatuksiinsa vaipuneena. Harvat tiesivät, että hänellä paroni Graevenitzin kanssa oli ollut poika. Tämä oli kuollut kohta isänsä itsemurhan jälkeen ja oli haudattu samaan hautaan kuin isä.

Arvovaltaisia miehiä kävi hänen luonaan tervehdyskäynneillä parantolassa. Itse hän yritti kirjeenvaihdon avulla päästä kosketuksiin Euroopan ruhtinashuoneitten kanssa, kuten Belgian kuninkaan, Baijerin kruununprinssin Ruprechtin ja serkkunsa Badenin prinssin Maxin. Ainoastaan viimeksimainittu vastasi hänen avunpyyntöihinsä ja lähetti hänelle 2 000 Suomen markkaa.

Mutta säännöllisesti joka tiistai ja perjantai yksinäinen herttuatar ajoi rautatieasemalle ja matkusti Helsinkiin osallistuakseen pienen venäläisen, emigranttien muodostaman salaliittolaisryhmän kokouksiin. Uusi ohjelma laadittaisiin Aubert'in aloitteen mukaiseksi, ja herttuatar Dorothea Leuchtenbergin tiedonannot ja neuvot siinä suhteessa eivät olleet vähämerkityksisiä. Innokkaasti hän varoitti ottamasta ohjelmaan kysymystä monarkian palauttamisesta. Venäjällä monarkismi oli kuollut, hän selitti. Se voisi vain aiheuttaa koko yrityksen ennenaikaisen epäonnistumisen. Kasvavalla ihmettelyllä kuunneltiin hänen selittelyjään.

Eräässä näistä kokouksista oli myöskin läsnä eräs ryhdikäs ja hiljainen, entinen tsaarin Venäjän aikuinen kenraali. Hän oli syntyisin Suomen ruotsalaisia ja eräs meidän vertamme, joka katkeraan loppuun saakka upseerivalansa velvoittamana oli ollut tsaarille uskollinen. Romahduksen tultua kenraali Högström jäi Venäjälle ja saattoi vasta Tarton rauhan jälkeen palata takaisin vanhaan, jo melkein unohtuneeseen isänmaahansa. Hän oli nyt valkoisen venäläisen kenraalin Kutepovin epävirallinen sotilasasiamies Suomessa ja äskettäin nimitetty kruununtavoittelijan, suuriruhtinas Nikolai Nikolajevitšin edustajaksi. Myöskin tähän taipumattomaan monarkistiin ja hehkuvaan antibolševikkiin salaliittoileva herttuatar haki yhteyttä.

Kenraali Högström, joka äitinsä puolelta polveutui vanhasta sveitsiläisestä kondottieerisuvusta, oli Suomessa järjestänyt aktiivisen, tarmokkaasti toimivan salaisen antibolševistisen sotilaallisen keskuksen. Hänen uhkarohkeat, huolellisesti valitut asiamiehensä matkustelivat ahkerasti laajassa Neuvosto-

liitossa ja palasivat aina ehjin nahoin arvokkaine tietoineen ja ilmoituksineen. He pulpahtivat esiin Kronstadtissa, he pesiytyivät Pietarin sotilasesikuntiin. Kokien uskomattomia seikkailuja he pääsivät aina Nižni Novgorodiin saakka ja matkustivat pitkät matkat Volgaa alaspäin. He eivät tienneet toisistaan, nämä »Punaisen Neilikan» uudenaikaiset seuraajat. He toimivat aina yksinään, ja raivoisan GPU:n johdon kiihkeästä ajojahdista huolimatta he eivät koskaan paljastuneet. Kuinka paljon tässä kuvauksessa on romanttista liioittelua, on vaikea sanoa. Sillä vaikkakin heidän joukossaan kieltämättä oli rohkeita miehiä, niin suurin piirtein heidän työnsä tulos oli kuitenkin suhteellisen vähäarvoista, kuten yleensä kaikki muukin, mihin slaavilaisrotuiset venäläiset emigrantit ryhtyivät. Sitäpaitsi nämä emigrantit riitelivät taukoamatta keskenään, eikä koskaan voitu tietää, kuka heidän luottamusmiehistään paljastuisi viime kädessä yksinkertaisesti bolševikkiasiamieheksi. Tämän tähden jonkun heidän kyvykkään miehensä saavutukset loppujen lopuksi jäivät täysin arvottomiksi.

Moni luuli uhkarohkean kenraali Högströmin olleen myöskin Suomen valtiollisen poliisin palveluksessa. Tämän huhun innokkain levittäjä oli eräs venäläinen emigrantti, eräs Bunakov, joka niihin aikoihin harjoitti laajaa vakoilua sekä Suomessa että Venäjällä ja jolla oli asiamiehiään sekä Suomen että Neuvosto-Venäjän viranomaisten keskuudessa. Mutta tämän herra Bunakovin toimeksiantajia eivät olleet Suomen eivätkä Neuvostoliiton viranomaiset enempää kuin venäläiset emigrantitkaan, vaan pelätty ja kaikkialla läsnäoleva Lontoon Secret Service.

Kenraali Högströmin välityksellä herttuatar Dorothea Leuchtenbergin onnistui päästä kosketuksiin sukulaisensa suuriruhtinas Nikolai Nikolajevitšin kanssa. On jäänyt arvoitukseksi, kuinka hän oli saanut tiedon salaisesta tunnuksesta, joka yksin voi avata tarkoin vartioidun tien henkilökohtaiseen kosketukseen suuriruhtinaaseen. Hänellä kuitenkin osoittautui olevan tämä arvokas avain, ja kenraali Högströmin välityksellä

erityinen lähetti vei mukanaan Pariisiin suuriruhtinaalle herttuattaren laatiman pitkän ilmoituksen Neuvostoliiton olosuhteista. Tämän ensimmäisen lähentymisen seurauksena oli lyhytaikainen kirjeenvaihto näiden entisen keisarihuoneen jäsenten kesken.

Huolimatta tästä kenraali Högström säilytti varovaisen suhtautumisensa herttuatarta kohtaan. Eräänä päivänä herttuatar selitti kenraalille asettavansa Pietarin-asuntonsa kenraalin asiamiesten käytettäväksi salaisena kohtauspaikkana. Siellä oli eräs salahuone, jota kukaan muu kuin hän ei tiennyt, ja hän voi sopia merkinannoista, šiffereistä ja tunnussanoista. Kenraali Högström katseli hajamielisenä eteensä. Hän kiitti nöyrimmästi. Hän palaisi asiaan tarpeen vaatiessa. Hänen ajatuksensa olivat ehkä juuri sillä kertaa eräässä toisessa, ei yhtä varovaisessa antibolševistisessa järjestössä. Myöskin sillä oli ollut rajan tuolla puolen käytettävänään ennakolta sovittu salainen ja yhteinen kohtauspaikka. GPU oli iskenyt nopeasti. Juttu oli loppunut lyhyeen.

Mutta taitava kenraali Högströmkään ei loppumattomiin voinut välttää kohtaloaan. Äkkiä — jonkin aikaa herttuattaren Suomessa käynnin jälkeen — hän sairastui lähellä Venäjän rajaa olevassa huvilassaan Kuokkalassa. Hän sai kovia vatsavaivoja. Hänet tuotiin kuolevana Helsinkiin, jossa hän kuoli. Lääkärit eivät voineet leikkauksesta huolimatta määritellä harvinaisen taudin laatua. Nimet Kutepov, Miller ja Skoblin muistuvat mieleemme, ihmisryöstöt ja arvoitukselliset murhat. Myöskin kenraali Högströmin järjestössä oli pettureita. Mutta ne työskentelivät melko korkealla ja olivat tämän väsymättömän ja leppymättömän bolševikkien vastustajan tavoittamattomissa.

Vuosina 1919—1920 Riiassa toimi emigranttijärjestö, jota kutsuttiin »Kansalliseksi Keskukseksi» ja joka aikoinaan harjoitti laajaa vakoilu- ja tuholaistoimintaa bolševikkien keskuudessa. Sen eräs jäsen oli ollut eräs kapteeni Pokrovski, jolla nyttemmin oli sama edustajantehtävä Latviassa kuin kenraali

Högströmillä Suomessa. Myöskin tähän Pokrovskiin tarmokas herttuatar haki yhteyttä, aikoipa jo kerran tässä tarkoituksessa itse matkustaa Riikaan. Tämä kaikki on verhoutuneena läpinäkymättömään pimeyteen. Tiedämme vain kapteeni Pokrovskin olleen myöskin kuuluisan englantilaisen antibolševikkiasiamiehen Paul Dukesin lähimpänä miehenä. Bolševikkien onnistuttua hajoittamaan »Kansallisen Keskuksen» puhuttiin kauan Pokrovskin toimineen tässä jutussa provokaattorina. Kukaan ei kuitenkaan tiennyt mitään varmaa asiasta.

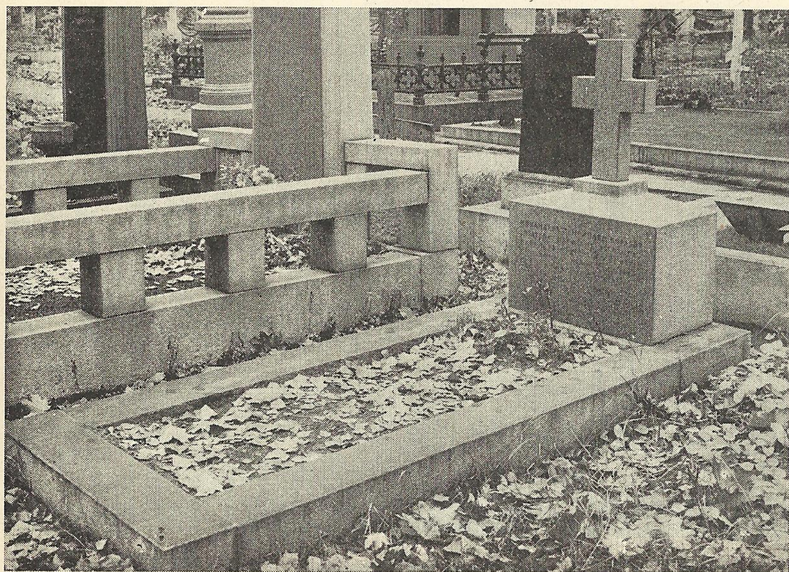
Myöskin Akateemisen Karjala-Seuran kanssa moniharrastuksinen herttuatar haki kosketusta. Hän selitti täysin ymmärtävänsä sen, että Suomessa tavoiteltiin Itä-Karjalan yhdistämistä Suomeen, koska asujaimisto tuolla alueella oli suomalaista. Hän kertoi, että Itä-Karjalan kansannousun aikoihin 1921 Pietarissa oli vallinnut täydellinen paniikkimieliala. Suuret joukot kansaa olivat pakanneet tavaransa ja lähteneet tiehensä. Usean sadan tuhannen suojeluskuntalaisen oli kerrottu marssivan kohti kaupunkia. Herttuattaren hämmästys olikin ollut suuri ja vilpitön, kun hänelle tehtiin selväksi, että sillä kertaa, lukuunottamatta vähäisiä ja huonosti aseistettuja karjalaisia talonpoikaisjoukkoja, oli ollut kysymys vain muutamista sadoista suomalaisista vapaaehtoisista.

Toivotusta kohtauksesta A. K. S:n johtomiesten kanssa ei kuitenkaan tullut mitään. Sitä lykättiin monta kertaa, ja lopulta herttuatar lähti maasta ilman, että hänellä koskaan olisi ollut tilaisuutta esittää suosiollisia mielipiteitään Suur-Suomen kysymyksestä. Huomionarvoisena tosiasiana voimme lopuksi merkitä muistiin, että Dorothea Leuchtenberg erään kerran Helsingissä käydessään tarjosi suoraan Secret Servicelle palveluksiaan. Tällä taholla oltiin kuitenkin alusta lähtien varmoja siitä, että tämä palvelushaluinen nainen kulki bolševikkien asioilla.

Samaan aikaan kuin Dorothea-herttuatar ylläpiti yhteyksiään valkoisiin venäläisiin salaliittoilujärjestöihin ja suursuo-

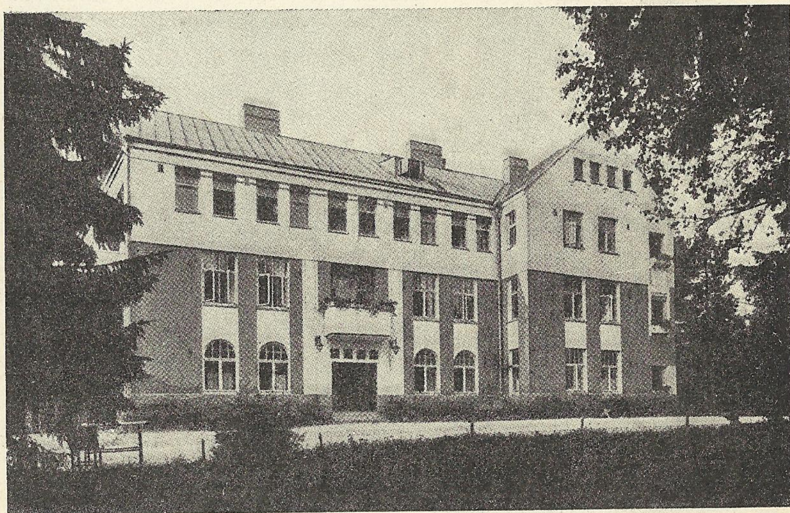
Herttuatar Dorothea Leuchtenberg.

Paroni Graevenitzin hauta Helsingin venäläisellä hautausmaalla.

Aleksei Petrov.

Bad Grankulla.

malaiseen aktivismiin, oli olemassa toisiakin, jotka olivat kiinnostuneita hänen edesottamuksiinsa. Salaperäisiä henkilöitä ilmaantui Bad Grankullaan. Tšekistin näköisiä tuntemattomia henkilöitä valvoi häntä hänen matkoillaan pääkaupunkiin ja takaisin. Varjomaisia hahmoja liikuskeli sen talon ulkopuolella, jossa hän tiistaisin ja perjantaisin kohtasi kenraali Högströmin ja hänen hengenheimolaisensa. Häntä seurattiin varovaisesti ja tarpeellisen välimatkan päässä hänen tehdessään ostoksiaan Helsingin liikkeissä.

Herttuattaren tiedettiin vanhastaan tuntevan tunnetun bolševikkikomissaarin Leonid Borisovitš Krasinin. Myöskin Helsingin neuvostolähetystön sihteerin, jolla oli sointuva nimi Horati Zahlkind, hän oli jossakin tilaisuudessa tavannut ulkoasiainkomissariaatissa Moskovassa. Ja myöskin Aleksei Petrov, hänen muinainen ritarinsa Tukholmassa, mies, joka oli auttanut häntä pakenemaan ilkeän ruhtinas Kotzubein luota, oli tällä kertaa Albertinkadun varrella olevassa verrattomassa neuvostolähetystössä. Hän oli nyttemmin ehtinyt kohota meriasiamieheksi. Merkillepantavana seikkana on kuitenkin mainittava, ettei kumpikaan osoittanut vähäisintäkään merkkiä siitä, että he olisivat aikaisemminkin tavanneet, kun he, mikä todella pari kertaa tapahtui, kohtasivat toisensa Suomen pääkaupungin kaduilla. Ei edes merkilliseen, herttuattaren itsensä kertomaan »ryöstöjuttuun» ole saatu vahvistusta.

4.

Ratkaisemattomaksi jäänyt arvoitus.

Niin kuluivat päivät, ja ainoastaan jokunen suositun Bad Grankullan vieraista aavisti mitään niistä seikoista, joita liittyi tähän herttualliseen potilaaseen. Ainoastaan kerran juorut ja kuiskutukset pääsivät vauhtiin. Kaksi kummallista ja jokseenkin siivotonta oliota oli ilmestynyt paikalle. Toinen hävisi

ennen iltaa, mutta toinen tahtoi itsepintaisesti vuokrata itselleen huoneen sen huoneen vierestä, jossa herttuatar asui. Se ei kuitenkaan ollut vapaana, ja olio sai tyytyä toiseen, vähän kauempana olevaan. Kömpelösti ja taitamattomasti tuntematon sitten taukoamatta varjosti uhriaan. Jos tämä istui puistossa penkillä levähtämässä, ei kestänyt montakaan silmänräpäystä, ennenkuin »tšekisti» ilmestyi läheisyyteen. Myös ruokasalissa hän lakkaamatta tuijotti herttuattareen. Lopuksi hän meni jopa niin pitkälle, että viitaten koskaan tapahtumattomaan esittelyyn yritti istuutua herttuattaren pöytään. Parantolan vieraiden keskuudessa syntyi silloin monenlaista juttua. Vilkasluonteinen hotellin johtaja suuttui eikä rauhoittunut, ennenkuin viranomaiset lupasivat ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin. Salaperäinen vieras hävisi samana iltana. Sen jälkeen tästä asiasta ei kuultu enää mitään.

Syyskuun puolivälissä Bad Grankullan korkealla vieraalla oli eronhetki edessään. 16:ntena hän muutti pääkaupunkiin ja meni asumaan diplomaattien suosimaan Hotelli Seurahuoneeseen. Hän teki kaupungilla koko joukon ostoksia. Suurin osa laskuista jäi maksamatta. Suoritettuaan asianomaiset jäähyväiskäynnit ja maksettuaan osan veloistaan hän matkusti syyskuun 20:ntenä iltajunalla Pietariin. Etsivä, joka huomaamattomasti seurasi häntä matkalla rajalle, ei havainnut mitään huomioimisen arvoista. Eivät myöskään hänen myöhemmin Suomessa oleville ystävilleen lähettämänsä kirjeet ratkaisseet hänen Suomessa-oleskelunsa arvoitusta.

Jonkin aikaa herttuatar Dorothean lähdön jälkeen Suomen viranomaiset laativat yhteenvedon tapahtumain kulusta. Siinä päädyttiin seuraaviin kolmeen, keskenään vastakkaiseen olettamukseen:

1. L. on bolševikkien palkkaama provokaattori, jonka tehtävänä on pesiytyä monarkistipiireihin ja entisenä keisarihuoneen jäsenenä koota ympärilleen vastavallankumouksellisia aineksia, jotka sitten, kun asia olisi kypsynyt, oli helppo tehdä vaarattomiksi.

2. L. on seikkailijatar, joka ilman mitään erityistä päämäärää haluaa olla mukana poliittisissa vehkeilyissä ja sen yhteydessä vastaanottaa tehtäviä ja rahaa monelta taholta.

3. L. on persoonallisuus ja suhteellisen huomattavassa asemassa sekä venäläisten emigranttien harjoittaman antibolševistisen työskentelyn keskushenkilö.

Yhteenveto päättyy näiden kolmen olettamuksen erittelyyn, mutta ei siinäkään tulla mihinkään varmaan tulokseen. Vuodet kuluivat, eikä arvoituksen ratkaisua tultu sen lähemmäksi. Ns. »latvialaisen linjan», antibolševistisen järjestön, jossa aikaisemmin mainittu Pokrovski sittemmin työskenteli ja joka muuten jossakin muodossa kummittelee Ginkenin jutussa, kävi lopulta huonosti. Tässä yhteydessä kävi ilmi, että Pokrovski, päinvastoin kuin kenraali Högström, oli käyttänyt herttuatar Leuchtenbergin asuntoa piilopaikkana käydessään Neuvostoliitossa. Asia haiskahti provokaatiolle jo pitkän matkan päähän. Vuonna 1932 saapui monien seikkailujen jälkeen Suomeen bolševikkiterroria pakoon eräs toinen entisessä tsaarinhovissa korkeassa asemassa ollut henkilö. Tämä, Oldenburgin huoneen eräs jälkeläinen, kertoi kuulusteluissa varmasti tietävänsä, että herttuatar Dorothea Leuchtenberg oli ollut GPU:n asiamies. Suomen viranomaisten pitkäaikaiset epäilykset saivat näiden tapahtumain jälkeen vahvistuksen.

Pitemmälle kuin tähän pisteeseen ei ilmeisestikään päästä yhä edelleenkin arvoituksellisessa Leuchtenbergin jutussa. Kaikki näyttää kuitenkin viittaavan tiettyyn suuntaan, eikä mikään oleellinen estä meitä tässä kerran niin kauniissa ja mahtavan tsaarin Venäjän ylhäisön palvomassa herttuattaressa näkemästä erästä niistä lukemattomista onnettomista uhreista, joille bolševikit viime hetkessä olivat lahjoittaneet hengen käyttääkseen heitä sitten häikäilemättömästi hyväkseen hirveihin tarkoituksiin. Mutta kuitenkin on olemassa vielä koko joukko tuntemattomia tekijöitä tässä harvinaisessa arvoituksessa. Minkätähden herttuatar esimerkiksi matkusti saksalaisella passilla, ja kuinka oikeastaan oli sen asian laita, että hänen

kertomansa mukaan Saksan ministeri Brockdorff-Rantzau henkilökohtaisesti oli puuttunut asiaan hänen hyväkseen? Ja edelleen: Minkätähden hän siinä tapauksessa Suomeen saapumisensa jälkeen ei kääntynyt Saksan viranomaisten puoleen, minkätähden nämä eivät vähimmässäkään määrin auttaneet häntä hänen vaikeuksissaan? Kuinka hänellä oli tieto suuriruhtinas Nikolai Nikolajevitšin salaisesta tunnuksesta? Miksi Secret Servicen käsitys hänestä oli sellainen kuin oli? Ja lopuksi: Miksi hän ponnisteli, huolimatta siitä, että bolševikit olivat antaneet hänelle vain kuuden viikon oleskeluoikeuden ulkomailla, niin innokkaasti saadakseen itselleen vakituista työtä ulkomailla? Hän kirjoitti suuriruhtinas Nikolai Nikolajevitšille. Hän tarjosi palveluksiaan suomalaiselle filmille. Hän oli ollut valmis ottamaan vastaan mitä työtä hyvänsä päästäkseen matkustamasta takaisin kotiin. Oliko tämä vain näyttelemistä? Vai olimmeko itse asiassa todistajina jo uhratun kuolemaantuomitun raukan vaistomaisessa yrityksessä yrittää välttää tilapäisen ja kohtalokkaan »armahduksensa» seuraamuksia?

Emme tiedä sitä, emmekä todennäköisesti koskaan tule tietämäänkään. Mutta me tunnemme bolševismin menettelytavat, ja me olemme nähneet kyllin monta heidän kaiken inhimillisyyden murskaavien pahojen tekojensa uhria. Ne, joilla itsellään on kokemusta tällaisesta, ne, jotka nyt ovat mukana oikeuden kostavalla miekalla murtamassa tämän opin hirveitten salaisuuksien viimeistä lukkoa, eivät halua tuomita. He ovat sanattomia sen kärsimyksen ja niiden kyynelten edessä, joita vasaran ja sirpin merkeissä on kaikkialla maailmassa saatu aikaan. Heidän päättäväisyytensä on kylmää ja kovaa, kovaa ja säälimätöntä kuin epäinhimillisten bolševikkijohtajien omat sydämet.

SOTA NÄKÖPIIRISSÄ

I.

»Suoran» vakoilun vuodet.

Vakoilu ei tapahdu kangistuneitten kaavojen mukaisesti, ja virkavaltaisuus siinä ammatissa olisi vihoviimeistä. Menettelytavat paljastuvat toinen toisensa jälkeen, ja uusia täytyy koko ajan keksiä. Tilanne vaihtuu taukoamatta. Poliisi valvoo, ja peli jatkuu koko ajan edelleen. Sekä sisä- että ulkopoliittiset suhteet on otettava huomioon, ja se, mikä on tänään viisasta ja tarkoin harkittua, saattaa huomenna olla perin väärää ja tolkutonta. Vakoilun harmaalla ja synkällä romaanilla ei sinänsä ole mitään alkua eikä loppua. Väärän seikkailun tähti loistaa välistä aluksi vakoilijain kohtaloiden yllä. Rikos ja häpeä ovat loppu, kun draama on paljastanut mitättömyytensä. Ja kuitenkin tämä kaikki on yhteydessä sodan kanssa, sodan, joka kerran syttyy. Vakoilu on vain tulevan sodan harmaa kuvajainen.

Tähän asti olemme käsitelleet neljää eri ajanjaksoa bolševistisessa vakoilu- ja myyräntyössä Suomessa. Ensin oli sellaista, jota me, kuitenkaan tarkoittamatta mitään jalompaa romantiikkaa, voimme kutsua bolševikkitoiminnan »Myrsky ja kiihko»-kaudeksi. S. P. K. R. P. Ruotsissa ja Moilasen ryöstöretki Sallaan olivat ilmauksia Moskovassa silloin vielä vallinneesta uskosta nopean keikauksen ja uuden punakapinan mahdollisuuksiin maassamme. Laskelmat osoittautuivat vääriksi, ja sitten siirryttiin S. K. P:n myyräntyön avulla pitem-

mällä tähtäimellä suoritettavaan toimintaan. Armeijanorganisaattori Vilho Honkanen oli mielenkiintoisin hahmo tällä ajalla. Suuri kaappaus 1927 hajoitti kaiken. Sitäpaitsi sitten tuli Lapuan liike, ja S. K. P. ei enää koskaan saavuttanut entisiä loistopäiviään.

Venäjän sotilasasiamiehet saivat nyt kovan työtaakan. He värväsivät asiamiehiä, virittivät verkkojaan ja juoksivat jalat altaan ravatessaan lähetystön ja salaisten kohtauspaikkojen väliä. He järjestelivät, salaliittoilivat, erittelivät ja tekivät ilmoituksiaan ja onnistuivat lopulta saattamaan koko lähetystön siinä määrin epäilyksenalaiseksi, että Varsovan romahduksen toistuminen oli ovella. Moskovassa puhallettiin peräätymismerkki, ja kolmas aikakausi oli täten päättynyt.

Neljäs käsittää rouva Martinin ja »suuren vakoilujärjestön» lyhyen ja dramaattisen tarinan. Poliisin käynti hienossa Kaivopuiston asunnossa tukki tämänkin tien. Mitä nyt tapahtuisi? Mitä menetelmää nyt ruvettaisiin käyttämään? Ratakadulla voitiin jonkin aikaa todeta tietynlaista haparoivaa epävarmuutta vastustajain leirissä, eräänlaista tunnustelevaa kokeilua. S. K. P:n jäsenet, sotilasasiamiehet ja lähetetyt GPU:n asiamiehet kantoivat kaikki kykyjensä mukaan kortensa kekoon. Mutta mitään yhtenäistä menettelytapaa, mitään varmaa otetta ei vähään aikaan ollut havaittavissa. Mutta pian rupesi tapahtumaan jos jotakin. Erittäinkin ulkopoliittinen tilanne alkoi pian muuttua. Vuonna 1933 kansallissosialismi pääsi valtaan Saksassa. Bolševismi kohtasi lopultakin tasaveroisen ja raudanlujan vastustajan. Tuleva, ratkaiseva suurkamppailu heitti jo varjojaan.

Aseistariisumiskonferenssin epäonnistuminen, Saksan elpyminen, Abessiinian sota, Genèven liiton pakoteuhka ja kansanrintamapolitiikan vahvistaminen Kominternin juhlallisessa kongressissa Moskovassa olivat vaiheikkaan vuoden 1935 suuria tapahtumia. Seuraavan vuoden maaliskuussa Saksa miehitti Reinin takaisen demilitarisoidun alueen. Lokakuussa muodostettiin Rooman-Berliinin akseli, ja marraskuussa Saksan ja

Japanin kesken solmittiin ns. antikominternsopimus. Heinäkuusta alkoivat tykit jyristä Espanjassa, jossa nousemassa olevat valtaryhmät ensi kerran koettelivat voimiaan sellaisessa, jota voidaan kutsua väkivaltaiseksi tiedusteluksi.

Rupesi näyttämään jokseenkin selvältä, mihin suuntaan asiat nyttemmin kallistuisivat. Bolševikkien kauan tavoittelema yleiseurooppalainen sota oli vihdoinkin tulossa. Venäjällä toimeenpantiin suuria »puhdistuksia». Eri maiden kommunististen keskuskomiteain raha-avustuksia lakkautettiin. Itä-Karjalassa ja muilla rajaseuduilla toimeenpantiin »kansallisten ainesten» valtavia poissiirtoja. Jättiläismäinen varustelu pantiin käyntiin. Laiva saatettiin valtavin ponnistuksin taistelukuntoiseksi. Stalinin ja maailmanbolševismin toive oli täyttymässä. Kaikki keskitettiin tähän yhteen päämäärään. Kaikki muu työnnettiin häikäilemättömästi syrjään tai siirrettiin kaukaiseen tulevaisuuteen.

Vuosi 1937 oli ratkaiseva tässä kehityksessä. Itä-Karjalan raivoisa militarisoiminen antoi, mitä Suomeen tulee, varoitusmerkin siitä, mitä oli odotettavissa. Uusia lentotukikohtia perustettiin kiihtyvää vauhtia. Uusia maanteitä, rautateitä, kasarmeja ja linnoituslaitteita rakennettiin. Stalinin kanava oli todellisuus. Bolševistinen sotakoneisto kehittyi taukoamatta. Tyyninä öinä Suomen rajavartiostojen kenttävartioihin saakka tunkeutui traktorien melu ja kumeiden räjähdyspanosten kaiku. Strategisten keskitysteiden päätekohdat tulivat yhä lähemmäksi. Oli »kummituslentojen», pörisevien huhujen ja monien hälyttävien myrskyvaroitusten kyllästämien kuukausien aika. Ainoastaan kansanrintaman sumun sokaisemat kieltäytyivät jatkuvasti näkemästä. He tanssivat ministeri Assmuksen päivällisillä. He söivät kaviaaria ja kohottivat samppanjalasinsa Puškinin kunniaksi järjestetyillä loistavilla satavuotisjuhlilla Helsingin Seurahuoneessa. He juoksivat katsomaan filmikerho Projektion bolševikkifilmejä, taputtivat hartaasti käsiään venäläisessä taidenäyttelyssä pääkaupungissa, tuomitsivat Japanin, Saksan ja Italian ja virkistivät

vapaamielisyyttään haukkumalla Francoa ja Hitleriä, esittivät mahtipontisia julistuksia »fascismia ja väkivaltaa» vastaan ja lyyrillisiä ja lennokkaita runoja »vapauden, rauhan ja ihmisoikeuksien» puolesta. Monet erehdysten vuodet kantoivat hedelmän. Mutta Stalin työskenteli sillä välin.

Tänä ratkaisevana aikana bolševikkivakoilun menettelytavat muuttuivat perin juurin. Vakoilussa kerran niin merkityksellinen S. K. P. oli kokonaan syrjäytetty. Raha-avustus lopetettiin, ja johtavat toimitsijat »kutsuttiin kotiin» tai jätettiin toimimaan omin päin. Ainoastaan kulttuuri- ja antifascistinen propaganda sekä yleinen myyräntyö kansanrintaman aatteellisissa puitteissa jäivät jäljelle. Myöskin sotilasasiamiehet alennettiin välikäsiksi ja alipukareiksi. Mistään kansainvälisestä järjestöstä Martin-Schulin tyyliin ei enää ollut puhettakaan. Asianomaiset rajantakaiset sotilaalliset elimet hoitivat nyt kaiken »suoraan». Valittiin sopivia asiamiehiä, ja he saivat kuukauden kestävän erikoiskoulutuksen. Varustettuina tarpeellisilla papereilla ja yksityiskohtaisilla ohjeilla heidät sitten sotilaallisessa järjestyksessä komennettiin Suomeen tarkoin määriteltyihin tehtäviin käskyllä palata sovittuna päivänä toimeksiantajain luo.

Tehtävät, joita nyt annettiin vakoiluasiamiehille, olivat selvästi käytännöllisiä ja sotilaallisiin seikkoihin läheisesti liittyviä. Bolševikit valmistelivat ilmeisestikin hyökkäyssuunnitelmaansa ja yksinkertaisesti hankkivat tämän hyökkäyssuunnitelman toteuttamiseen tarvittavia tietoja. Maastoa, jonka kautta hyökkäys tulisi tapahtumaan, tutkittiin tarkoin. Maantiet asianomaisella lohkolla, rautatiet, sillat, puhelin- ja lennätinverkosto olivat tämän uuden vakoilun tärkeitä kohteita. Linnoituksiin ja lentotukikohtiin omistettiin erikoista huomiota kuin myöskin sotatarviketeollisuustehtaisiin, joihin tulevan hyökkäyksen alkaessa heti kohdistettaisiin lentohyökkäyksiä. Kaikki yleisluontoisemmat tehtävät, jollaisia Honkasella, Ginkenillä ja Vialla oli ollut, oli nyt kokonaan työnnetty syrjään. Lyhyesti sanoen piti merkitä venäläisiin hyökkäyskarttoihin

yksityiskohdittain ne tosiasiat, jotka täytyi tuntea, jotta voitaisiin oikein laatia tekeillä oleva hyökkäyssuunnitelma. Näin ollen sotilaalliset ja operatiiviset näkökohdat olivat määräämässä eivätkä enää poliittiset. Bolševistiselta näkökannalta katsoen sotaretki oli jo alkanut, ja niin oltiinkin jo »harmaassa sodassa», hiljaisessa tiedustelusodassa, joka edeltää taistelevia ja marssivia divisioonia.

Seuraavaan poimimme muutamia tunnusomaisia esimerkkejä uudesta, »suorasta» vakoilusta. Näinä jännittävinä vuosina kasaantui asiakirjoja ja mappeja Ratakatu 12:n pöydille. Juttujen lukumäärä kasvoi huolestuttavassa määrin. Vanhat kokeneet toimistopäälliköt pudistelivat päätään. Oli aivan ilmeistä, että Neuvosto-Venäjän harjoittamaan toimintaan oli tullut ikäänkuin uutta eloa. Ei ollut vaikeata huomata ajan merkkejä. Keskusteltiin luottamuksellisesti uhkaavalta näyttävästä tilanteesta. Mutta virkamiehinä työskenneltiin vaitiolon velvoittamina. Ikuisiksi ajoiksi jää kuitenkin käsittämättömäksi se tosiasia, että samaan aikaan kuin bolševismin »harmaa sota» Suomea vastaan jo oli täydessä käynnissä kansanrintaman innoittama kotimainen ajatussuunta kävi hyökkäykseen juuri niitä miehiä ja sitä elintä vastaan, joille hiljaisen sodan kansallinen puolustus oli uskottu. Valtiollinen poliisi oli uskaltanut kiinnittää vallassaolijain huomiota siihen hiipivään vaaraan, joka kätkeytyi kansanrintaman ajattelutavan kauniiseen ulkokuoreen. Se oli uskaltanut osoittaa, että meidän myöskin Suomessa oli otettava huomioon »kulttuuribolševismi», jonka hajoittava työ jo oli jättänyt selviä jälkiä kansakuntaan. Kansanrintaman miehet ja sille myötämieliset raivosivat. Valtiollisen poliisin monivuotinen päällikkö erotettiin. Ratakadulla purtiin hampaat yhteen. Oltiin vaiti ja tehtiin työtä.

2.

Pohjoisessa ei ole odotettavissa suuria operaatioita!

Aina sodan syttymiseen 1939 saakka sotilaspiireissäkin oli vallalla käsitys, että pohjoisessa laajojen erämaaseutujen kautta tuskin oli odotettavissa bolševikkien suurhyökkäystä. Valtavien metsien, penikulmienlaajuisten soitten, harvan tieverkon ja sekä kesäisin että talvisin vaikeasti liikuttavan maaston katsottiin sinänsä muodostavan puolustuksessa suojan, joka teki mahdottomaksi kaikki suurehkot operaatiot. Erittäinkin pidettiin jokseenkin selviönä sitä, että vihollinen näillä main ei voisi käyttää raskasta sotakalustoa. Tulevaisuudessa oli täällä odotettavissa vain suhteellisen vähäisiä ja keveästi aseistettuja vihollisvoimia. Pienehköillä hyvin varustetuilla ja metsätaisteluihin koulutetuilla joukko-osastoilla hyvissä luonnon suomissa puolustusasemissa pitäisi olla suuret mahdollisuudet torjua kaikki vaarat tältä suunnalta.

Monet silmäilivät kuitenkin yhä levottomammin Suomen kapeata »pullonkaulaa», välimatkaa Suomussalmelta ja Sallasta Ouluun ja Tornioon lännessä. Ainoastaan 200 km erotti sillä kohtaa bolševikkijättiläisen Pohjanlahdesta ja Suomen ainoasta maayhteydestä Eurooppaan. Suuret taistelut Suomussalmella, Raatteessa ja Pelkosenniemellä sekä suurenmoisesti valmisteltu maihinnousu Petsamossa osoittivat sittemmin, kuinka hyvin perusteltua tämä pelko oli ollut. Kokonaista kuusi bolševikkidivisioonaa varustettuina sekä tankeilla että raskaalla tykistöllä oli ennen joulua 1939 Raatteen—Petsamon suurella erämaalohkolla. Useita muita divisioonia oli sitäpaitsi taempana reservissä. Nämä sotajoukot olivat huomattavasti suuremmat kuin Suomen Lapin koko asujaimisto yhteensä. Pitkäaikaisten valmistelujen ja laajan järjestelytyön oli täytynyt edeltää tätä suurellisesti aloitettua sotaretkeä. Lukuisten vakoilijain oli täytynyt olla toiminnassa hankkimassa sille tar-

peellisia pohjatietoja. Kirhoffin tapaus antaa meille valaistusta siihen, mitä tapahtui.

Elokuun keskipaikkeilla valtiollisen poliisin Kemin osaston puhelin soi äkkiä, ja hätääntynyt ääni selitti, että hänellä oli jotain hyvin tärkeätä ilmoitettavanaan. Miestä kehoitettiin saapumaan henkilökohtaisesti osastolle. Hän osoittautui erääksi valtion rautateiden vaihdemieheksi. Hänellä oli mukanaan upouusi »Fennia Standard»-merkkinen polkupyörä ja selkäreppu. Hän kertoi hengästyneenä, että polkupyörä ja selkäreppu olivat erään Kurki-nimisen miehen omaisuutta, joka mies kaikesta päätellen oli vaarallinen punaupseeri ja vakoilija. Tavarat vaihdemies oli saanut eräältä juomaveikoltaan, joka vuorostaan oli saanut ne säilytettävikseen mainitulta Kurjelta. Juomaveikko oli jostain syystä tuntenut itsensä levottomaksi ja tahtonut sijoittaa ne varmempaan talteen. Vaihdemies oli ruvennut aavistelemaan asiain todellista laitaa ja kunnon kansalaisena ilmoitti asiasta heti poliisille.

Selkäreppu avattiin poliisiosastolla heti. Sen todettiin sisältävän paitsi sadetakkia, tupakkaa ja reumatismilääkettä ym. myöskin hyvin mielenkiintoisia tavaroita: ladatun Nagan-pistoolin ja sievän kokoelman lentovalokuvia Kemin kaupungista, Kemin satamasta ja Pajusaaren tehtaista. Sisällysrikkaasta selkärepusta löydettiin myöskin Selochrome-merkkinen filmirulla. Tämä kaikki vaikutti niin epäilyttävältä, että katsottiin tarpeelliseksi vähän lähemmin tarkastella arvoituksellisen Kurjen edesottamuksia. Laadittiin sotasuunnitelma, ja Kurki pidätettiin seuraavana päivänä avuliaan vaihdemiehen asunnossa. Vähän myöhemmin onnistuttiin saamaan käsiin myöskin Kurjen matkalaukku. Siitä löydettiin Rodenstack-merkkinen valokuvauskone, Oulun ratapihan kartta, joukko karttoja Pohjois-Suomesta, salaperäisiä merkintöjä sisältävä muistikirja ja joukko käytettyjä ja käyttämättömiä filmirullia. Kun valokuvat kehitettiin, havaittiin, että Kurki oli erityisen kiinnostunut Oulun uuteen radioasemaan ja ratapihaan, Oulun satamaan ja kulkuväylään, Oulun uuteen massa-

tehtaaseen, rautateiden konepajaan ja uuteen mahtavaan rautatiesiltaan, joka johtaa Oulujoen yli. Kemistä hän ei vielä ollut ehtinyt ottaa valokuvia.

Asia oli selvä. Ei ollut epäilystäkään siitä, että kelpo vaihdemiehen avustuksella oli odottamatta vakoilija joutunut poliisin huostaan. Kuulustelut aloitettiin, eikä kestänytkään, kauan, ennenkuin miehemme teki täyden tunnustuksen. Ennenkuin tämä oli tapahtunut, oli kuitenkin jo saatu selville, että Kurki oli väärä nimi. Miehen oikea nimi oli Edvard Kirhoff. Hän oli syntynyt Helsingissä vuonna 1899, oli nyttemmin Neuvosto-Venäjän kansalainen, punaupseeri ja Pietarin sotilaspiirin IV osaston Suomeen vakoilutehtäviin komentama. Hänen elämäntarinansa oli seuraava:

Yksitoistavuotiaana hän karkasi kotoaan Helsingistä, jossa hänen isänsä oli etupäässä poliisien virkapukuja valmistava räätäli. Monien harhailujen jälkeen poika joutui Karjalan kannakselle, jossa hän oli paimenpoikana ja sitten renkinä eri taloissa. Punakapinan puhjetessa hän oli sepänsälli. Köyhänä ja nälkäisenä hän liittyi punakaartiin Kiviniemessä. Punaisten kärsittyä tappion Raudussa hän pakeni muiden kanssa Venäjälle, joutui siellä pian mobilisoiduksi ja kulkeutui Sysraniin, jossa parhaillaan käytiin ankaria taisteluja tšekkejä ja Koltšakin valkoisia venäläisiä vastaan. Myöhemmin hän taisteli punasuomalaisessa rykmentissä virolaisia vastaan Narvan luona, osallistui taisteluihin valkoisia venäläisiä, englantilaisia, karjalaisia ja suomalaisia vastaan Muurmannissa ja määrättiin lopulta 1920 tykkimieheksi erääseen patteriin Valkeasaareen Kannakselle lähelle Suomen rajaa. Siellä hän joutui osallistumaan myöskin Kronstadtin kapinan kukistamiseen. Kerran hän erehdyksestä joutui Suomen alueelle, pidätettiin ja vastalauseistaan huolimatta palautettiin uuteen isänmaahansa. Edvard Kirhoff oli niihin aikoihin jo Neuvosto-Venäjän kansalainen. Myöskin hänen vanhempansa olivat jo kauan sitten muuttaneet Suomesta ja joutuneet jonnekin Mustanmeren rannikolle.

Suomen rajalla tapahtunut seikkailu päättyi määräaikaiseen vankilaoleskeluun mm. yleisesti tunnetussa Krestyssä. Sitten seurasivat työvuodet eri tehtaissa ja kolhooseissa, jona aikana Kirhoff otettiin myöskin kommunistipuolueen jäseneksi ja sai lyhyehkön sotilaskoulutuksen eräässä miliisikoulussa Pietarissa. Vuonna 1930 hänet korotettiin punaupseeriksi. Seuraavana vuonna tapaamme hänet Itä-Karjalassa, jossa hän ensin toimi jonkinlaisena kolhoosin johtajana, mutta sitten, palveltuaan Itä-Karjalan metsähallinnossa ja muissa maatalouden ja metsänhoidon tehtävissä, hän 1934 joutui oppilaaksi maatalouskorkeakouluun Petroskoihin. Neuvostoliitossa saatiin ilmeisesti virat ensin ja sitten vasta suoritettiin opinnot. Tärkein ansio otettaessa oppilaita mainitun korkeakoulun kolmivuotisille kursseille näyttää olleen monivuotinen puolueen jäsenyys. Kirhoff läpäisi kokeet loistavasti. Suuri osa opetuksesta oli Leninin ja Stalinin poliittisten oppilauselmien pänttäämistä. Opiskeltiin kuitenkin ilmeisesti myös maanviljelystä.

Mutta jokainen Neuvosto-Venäjän kansalainen voidaan kutsua johonkin tehtävään, jonka korkeat viranomaiset katsovat hänelle soveliaaksi. Niin tapahtuu silloinkin, kun tarvitaan Neuvostoliiton laskuun toimivia vakoilijoita ja asiamiehiä, kun GPU tai asianomaiset sotilaalliset elimet katsovat sen taikka sen tiedon hankkimisen välttämättömäksi. Etsiskellään sopivaa henkilöä, katsotaan papereista, missä mies tällä kertaa oleskelee, ja otetaan hänet muitta mutkitta suorittamaan kysymyksessäolevaa tehtävää. Toukokuussa 1936 valinta kohdistui Edvard Kirhoffiin. Ennenkuin hän vielä oli ehtinyt päättää kolmivuotista kurssiaan, hänet kutsuttiin Pietariin, pantiin laatimaan kertomus elämästään, rekisteröitiin, alistettiin Pietarin sotilaspiirin IV osaston käyttöön ja sai erään GPU-kapteenin opettajakseen vakoilijanammattiin kuuluvissa aineissa. Vakoilua koskevat opinnot, jotka olivat laadultaan sekä käytännöllisiä että teoreettisia, kestivät koko kesän. Erityistä painoa pantiin kaikkeen, mikä koski valokuvausta,

topografiaa ja pioneerityötä, erittäinkin teiden rakentamista. Käytännöllisiä harjoituksia suoritettiin maastossa. Myöskin Leniniä opiskeltiin huolellisesti, varsinkin niitä kohtia, joissa oli vihjeitä vakoilijoille ja tuholaistöiden tekijöille, ja aktiivista luokkataistelua yleensä. Elokuun 6:ntena nyttemmin täysinoppinut Kirhoff matkusti ohjaajansa seurassa Pietarista Petroskoin kautta Uhtualle ja sieltä Neuvosto-Venäjän kenttävartioon Lapukkajärvelle Suomussalmea vastapäätä. Täällä hän kapteeniltaan sai Nagan-pistoolin, Kiviniemestä kotoisin olevan Suomen kansalaisen Eino Robert Kurjen nimelle kirjoitetun väärennetyn työtodistuksen, selkärepun matkaeväineen ja 7 000 markkaa matkarahoiksi. Elokuun 8:ntena Kirhoff ylitti rajan. Joko syyskuun 16:ntena tai 20:ntenä häntä odotettiin takaisin Lapukkajärven kenttävartioon. Seikkailu oli alkanut.

Vakoilija Edvard Kirhoffin matkasuunnitelma oli tarkoin määritelty, hänen tehtävänsä niinikään. Ohjelma oli annettu kirjallisesti Kirhoffille, joka opittuaan kaiken ulkoa oli palauttanut asiakirjan ohjaajalleen. On merkille pantavaa, että eräs päätehtävistä oli yksityiskohtaisesti tutkia pitkä ja bolševikkien tulevalle hyökkäykselle niin tärkeä etenemistie Suomussalmelta Kontiomäen kautta Utajärvelle Oulun suuntaan. Koko tämä matka Kirhoffin piti kulkea jalkaisin ja matkan varrella tehdä luonnoksia tien poikkileikkauksista ja ottaa valokuvia strategisesti merkityksellisistä paikoista, kuten silloista ja sellaisista avoimista paikoista, joissa tulevia sotatoimia katsottiin voitavan käydä. Myöskin nousuista ja alamäistä odotettiin yksityiskohtaisia tietoja.

Oulussa, bolševikkien tulevan hyökkäyksen strategisessa päämäärässä, vakoilijaa odotti kova työ. Siellä Kirhoffin piti erityiselle kartalle merkitä kaikki vähänkin tärkeät rakennukset, kuten virastot, tehtaat ym. Erityistä huomiota oli kohdistettava rautatieasemaan ja ratapihaan, Oulujoen yli vieviin siltoihin, lentokenttään, radioasemaan, mahdollisiin uusiin tehtaisiin sekä satamaan ja sen johtoloistoihin ja varastorakennuksiin. Ellei valokuva-aineistoa ollut saatavissa, Kirhoffin

piti ahkerasti käyttää valokuvauskonettaan. Sen ja muut tarpeelliset varusteet hän voisi ostaa Oulusta.

Suoritettuaan tehtävänsä tällä paikkakunnalla hänen oli mentävä Kemiin, jossa hänellä oli samanlainen tehtävä. Torniossa yhdysrata Ruotsiin Haaparantaan oli oleva erityisesti hänen huomioimisensa kohteena. Piti saada niin hyviä valokuvia kuin suinkin mahdollista etenkin strategisesti tärkeistä Tornionjoen silloista. Joka paikkakunnalla piti valokuvata kasarmit ja merkitä ne karttaan sekä hankkia yksityiskohtaisia tietoja niiden suuruudesta.

Rovaniemellä, Lapin keskuspaikassa, valokuvaustehtäväin luku oli suunnaton. Oikeastaan koko kauppala piti valokuvata. Odotettiin laajaa kuvakokoelmaa kasarmeista, varastorakennuksista, silloista, ratapihoista, lentokentästä ja yleensä kaikesta, mitä voitiin pitää sotilaalliselta kannalta merkittävänä. Oli sitäpaitsi tehtävä sivuhyppäys strategisesti tärkeälle Kemijärvelle, joka tähän asti oli jäänyt bolševikkien sotilasjohdolle jokseenkin hämäräksi. Muuten Kirhoff tähän paikkakuntaan nähden sai vapaat kädet. Häntä kehoitettiin vain pitämään silmänsä auki ja valokuvaamaan kaikki sotilaallisesti kiinnostava.

Kemijärveltä matka jatkui takaisin Ouluun ja sieltä tärkeään rauta- ja maantiesolmukohtaan Ylivieskaan, jossa oli suoritettava sama työ kuin Kemijärvellä. Kajaanin kautta tapahtuvalla paluumatkalla Kirhoffin oli lopulta otettava selvää, kuinka pitkälle työt uudella Kontiomäen—Taivalkosken radalla jo olivat ehtineet.

Paitsi kaikkea tätä haluttiin sitäpaitsi saada Pohjois-Suomen puhelin- ja lennätinverkon kartta. Ellei Kirhoff muuten saisi tilaisuutta hankkia tarpeellisia tietoja, hänen yksinkertaisesti oli turvauduttava varkauteen. Edelleen hänen oli otettava selvää mahdollisista tykistöasemien valmistelutöistä rautatiesiltojen ja satamansuiden luona, jokien syvyyksistä ja mahdollisista kahluupaikoista siltojen läheisyydessä. Kun ilmasota tulisi varmastikin esittämään ratkaisevaa osaa odo-

tettavissa olevassa sodassa, oli erityisesti pidettävä silmällä avoimia paikkoja, jotka olisivat soveliaita ilmasta käsin laskettavalle jalkaväelle, sekä järviä, jotka ulottuivat maanteihin saakka tai olivat niiltä käsin nähtävissä ja soveltuivat vesitasoille lentokentiksi. Kaikki sellainen tulisi valokuvata ja sijaitsemispaikat tarkoin merkitä karttaan. Mitään asiamiehiä ei saisi käyttää. Erityisesti varoitettiin S. K. P:hen kuuluvista henkilöistä, koska monet tämän puolueen jäsenistä itse asiassa olivat nyttemmin »ohranan» asiamiehiä. Suomen »ohrana» oli hirvittävä vihollinen. Tässä suhteessa ei voinut olla kyllin varovainen.

Edvard Kirhoff oli kuitenkin tästä vakoiluohjelmasta ehtinyt suorittaa ainoastaan vähäisen murto-osan, kun hän Kemissä tapasi kohtalonsa. Hänen tunnustuksestaan ja siitä aineistosta, joka joutui poliisin käsiin, saatiin kuitenkin täysin selvä kuva siitä, mistä sillä kertaa oli kysymys. Bolševikkien jälleen herännyt mielenkiinto Suomussalmen—Oulun »pullonkaulaan» oli ilmeinen. Kirhoffin retki ei ollut mitään muuta kuin puhdas sotilaallinen tiedustelumatka niiden bolševikkidivisioonien hyväksi, jotka aikanaan asetettaisiin juuri Kirhoffin vakoilemalle lohkolle. Sodan kolme vuotta myöhemmin puhjettua ne aivan oikein sinne asetettiinkin. Kaksi niistä tuhottiin Suomussalmella ja Raatteessa. Kolmas lyötiin pahoin piestynä takaisin Pelkosenniemen ja Joutsijärven luona, ei kaukana Kemijärveltä. Kaikkien näiden divisioonien yhteisenä päämääränä oli Kemi—Oulu ja kapean »pullonkaulan» katkaiseminen.

Edvard Kirhoffin myöhemmistä kohtaloista on vain lopuksi mainittava, että hän toukokuussa 1938 karkasi vankilastaan Karvialta. Tämä vankila on syvällä metsän sisällä ja valtavien soiden ympäröimä. Karkuri ei sentähden päässyt pitkällekään. Jännittävän takaa-ajon jälkeen, mihin osallistui 150 suojeluskuntalaista, Kirhoff saatiin uudelleen pidätetyksi ja pannuksi rangaistuskoppiin. Hän vapautui vuoden 1941 alussa, ja häntä oltiin juuri passittamassa Neuvostoliittoon, kun uusi sota syttyi. Hänen osansa on nyt sotavangin.

Edvard Kirhoff ei kuitenkaan ollut ainoa asiamies, joka näinä odotusten vuosina oli toiminnassa Pohjois-Suomessa. Päinvastoin bolševikkien mielenkiinto maan näitä osia kohtaan näytti olevan jatkuvasti kasvamassa. GPU:n kapteeni oli tosin varoittanut Kirhoffia S. K. P:stä, mutta tämä palveli bolševistista johtoa kuitenkin jatkuvasti laajassa mitassa silloin, kun oli kysymyksessä sellaiset seikat kuin myyräntyö ja kommunistien soluttautuminen muihin poliittisiin ryhmiin. Kesällä 1937 pidätettiin mm. kommunistiorganisaattori Kauno Emil Laine, ja jäljet johtivat pian sanomalehti »Kansan Pulaan» Oulussa, joka osoittautui todelliseksi salaisen ja valtiopetoksellisen propagandatoiminnan keskukseksi pohjoisessa. Samantapainen ilmiö tuli päivänvaloon Kortelaisen jutussa saman vuoden elokuussa. Tässä yhteydessä saatiin myöskin käsitys niistä menettelytavoista, joita bolševikkien kanssa yhteistoiminnassa olevat kotikommunistit aikoivat käyttää heti odotetun sodan puhjettua. Murhat ja valmiiksi suunnitellut tuholaistyöt olivat silloin ensimmäisiä ohjelmankohtia. Pikriini- ja rikkihapolla täytetyt lyijyputket esittävät huomattavaa osaa salaisessa asevarastossa. Eivätkä sodan syttymisen jälkeiset todelliset kokemuksemme ole tehneet tyhjiksi Valtiollisen poliisin tämän harvinaisen ruman jutun johdosta tekemiä päätelmiä. Nykyisen sodan aikaisen bolševististen kotikommunistien toiminnan tulevalle kuvaajalle tulee luku »Metsäkaartilaiset ja tuholaiset» antamaan kylliksi aineksia Kortelaisenkin jutun salaisuuksien valaisemiseen.

Kolmas Pohjois-Suomessa toiminut kommunistijärjestö paljastettiin joulukuussa 1937. Silloin pidätettiin entinen postinkuljettaja, pienviljelijä Kalle Heikkilä, joka osoittautui sekä kiihotusjärjestön että vakoilutoiminnan johtajaksi Kuusamossa. Tässä yhteydessä saatiin myöskin koko joukko mielenkiintoisia tietoja bolševikkien rajan tuolle puolen Uhtualle perustamasta vakoilupäämajasta arkistoineen ja kortistoineen. Heikkilä oli toiminut bolševikkiasiamiehenä vuodesta 1929 lähtien, mutta äärimmäisen varovan ja taitavan menettelytapansa tähden

hän näihin asti oli onnistunut välttämään kiinni joutumisen. Oli todennäköistä, että hänellä pitkähkön aikaa oli ollut tilaisuus »sensuroida» kaikki Kuusamoon menevä ja sieltä tuleva sotilasposti.

Mutta paitsi Oulun—Kemin suuntaa bolševikit vuosien mittaan alkoivat osoittaa yhä ilmeisempää mielenkiintoa Jäämeren äärellä olevaa Petsamon aluetta kohtaan. Tarton rauhansopimuksen mukaisesti, jossa Petsamo tunnustettiin Suomeen kuuluvaksi, alue oli käytännöllisesti katsoen demilitarisoitu. Vakituisia linnoituksia ja rannikkolinnakkeita ei saanut rakentaa, lentotukikohtia ei saanut laittaa eikä suomalaisia sotalaivoja, lukuunottamatta tarpeellisia pieniä aseistettuja vartioaluksia, saanut sijoittaa sinne. Ennen sodan syttymistä 1939 sotilaallinen voima käsitti ainoastaan yhden rajavartiostokomppanian Ala-Luostari päämajoituspaikkanaan ja vakituiset eteentyönnetyt kenttävartiot mm. Vaitolahdessa, Pummangissa ja Muotkavuonossa Kalastajasaarennolla. Koltta-könkäällä Norjan rajaa vastaan oli aika ajoin ainoastaan yksi mies, eräs rehevä, vanhahko veteraani, joka oleskeli matkailijahotellin keittiössä, jossa hän oli ahkerassa työssä vääntämässä kahvimyllyä. Muistan hänet monilta näille seuduille tekemiltäni matkoilta. Tutummat hotellivieraat kutsuivat häntä yksinkertaisesti »Herra Armeijaksi». Hän meni sittemmin naimisiin matkailuhotellin keittiön hyvinvoivan valtiattaren kanssa. Pariskunta muutti myöhemmin Ivalon uuteen matkailijahotelliin, jossa »Herra Armeija» sai vahtimestarin paikan. Muuten Petsamon rajakomppaniaan kuului suureksi osaksi erämaahan tottuneita lappalaisia. Mutta tällä yhdellä ainoalla komppanialla ei ollut mitään mahdollisuuksia valvoa lohkonsa kolmatta sataa kilometriä pitkää saloseuturajaa.

Alueella oli nikkeliyhtiön suuri kaivoskenttä Kaulatunturin luona. Liinahamarissa oli jäätymätön syväsatama. Ja sieltä alkoi kaikille Lapin-kävijöille tuttu suuri jäämerentie Rovaniemelle etelään. Bolševikkien mielenkiintoon Petsamoa kohtaan oli näin ollen kylliksi aihetta. He käyttivät mielellään hyväkseen

suomalaisia kalastajia, joilla sopimuksen mukaisesti oli oikeus harjoittaa elinkeinoaan myöskin Venäjän aluevesillä. Monilla Kalastajasaarennon asukkailla oli itse asiassa selvästi kommunistiset ja neuvostoystävälliset mielipiteet. Olisi houkuttelevaa selostaa syyt tähän, mutta se jää kuitenkin tämän esityksen puitteiden ulkopuolelle.

Syksyllä 1938 selvisi, että Petsamossa oli toiminnassa suuri vakoilujärjestö. Suuri joukko kalastajia pidätettiin, ja joulukuun alussa juttu oli esillä Vaasassa. Kävi ilmi, että bolševikit olivat osanneet houkutuksillaan voittaa nämä tietämättömät ihmiset puolelleen palvelemaan omia tarkoituksiaan. Neuvostoliitto tahtoi ennen kaikkea saada tietoja nikkeliyhtiön toiminnasta, suojeluskuntien ja kenttävartioiden suuruudesta sekä Petsamonvuonon satamasta ja tieyhteyksistä etelään päin. Etappiyhteyttä ei ollut vaikea ylläpitää. Pitkää erämaarajaa oli mahdoton kyllin tehokkaasti valvoa, ja sitäpaitsi mikään ei estänyt bolševikkeja ottamasta yhteyttä asiamiehiinsä vartioalustensa välityksellä sinä aikana, kun kalastajat oleilivat Neuvosto-Venäjän aluevesillä.

Toinen suuri vakoilujuttu Petsamossa vuotta myöhemmin juuri ennen sodan syttymistä osoitti, että bolševikit sitäpaitsi olivat onnistuneet saamaan itselleen apureita itsestään rajavartiostokomppaniasta. Jopa vuonon miinakartatkin olivat jollain tavoin joutuneet Neuvosto-Venäjän sotilasjohdon käsiin. Tämän viimeksimainitun vakoilujutun ylle levittäytyy erittäin synkkä traagillisuus, ja siihen liittyy yhä monta hämärää arvoitusta. Kun sitä edelleenkin on pidettävä suurelta osaltaan selvittämättömänä ja kun kysymys kuolleen miehen kunniasta on läheisesti riippuvainen lopullisesta selvityksestä, emme tässä voi lähemmin syventyä tämän huomattavan jutun yksityiskohtiin.

Selvinä väikkyvät mielessäni ne monet onnelliset kuukaudet, jotka tuolla ylhäällä ennen sodan syttymistä Jäämeren rantamilla vietin. Salakähmäisyyden, kuiskailujen ja huhujen ihmeellinen ilmapiiri kohtasi minut sekä Liinahamarissa,

Parkkinassa, Kolttakönkäällä, nikkeliyhtiön malmikentillä että Jumalan unohtamissa kalastajakylissä Kalastajasaarennon myrskyn huuhtelemilla liuskekivirannoilla. Mutta sillä kertaa elin matkailun ja kaunokirjallisten harrastusten piirissä, ja ajatukseni olivat vakoilijoista ja vakoilijain puuhista niin kaukana kuin suinkin. Kun nyt näin jälkeenpäin ajattelen tuota kaikkea ja palautan mieleeni tapahtumista muutamia yksityiskohtia, jotka kaikesta salaperäisyydestä huolimatta tulivat tietooni ja joista isäntäni minulle vihjailivat, ymmärrän, että kaiken sen takana, minkä rauhallinen matkailija, luonnonihailija, lohenonkija ja vuoristokiipeilijä havaitsi, oli toinen, mustempi Petsamo, joka jo eli suurpoliittisten tapahtumasarjain piirissä. Huhut ja kuiskutukset, pitkät rajamatkat, äkilliset katoamiset, salaiset etapit, vakoilijat ja vastavakoilijat, nikkeli, lentokentät ja maihinnousumahdollisuudet olivat tämän toisen, kätketyn Petsamon sisältö. Mitä bolševikkien mielenkiinto tätä kaukaista maanäärtä kohtaan tarkoitti, ilmeni sodan syttyessä marraskuussa 1939. Ennen rauhan tuloa kokonaista kaksi bolševikkidivisioonaa hyökkäysvaunuilla ja raskaalla tykistöllä varustettuna oli alueen rajojen sisäpuolella. Näiden valtaisain joukkojen rynnistyksen lopullisena päämääränä oli ollut Rovaniemi.

Suomessa moni ei ollut odottanut tällaista kehitystä. »Pohjoisessa suuret operaatiot eivät ole mahdollisia» oli yleinen käsitys ennen sotaa. Bolševikit sitävastoin olivat kauan olleet toista mieltä. Kenraalit Siilasvuo ja Wallenius sekä tarunomainen majuri Pennanen tosin pitivät huolen siitä, ettei kaikki kuitenkaan käynyt niin, kuin Neuvostolan sodanjohto oli laskelmoinut. Kuolettava uhka, joka Muurmannin käytävästä koitui Pohjois-Suomelle ja koko Pohjois-Skandinavialle, kävi kuitenkin näinä kohtalokkaina kuukausina selväksi jokaiselle.

3.

Radioasemia ja šiffereitä.

Loka- ja marraskuun aikana 1936 Valtiollinen poliisi sai käsiinsä joukon kummallisia kirjeitä, jotka oli kirjoitettu jokseenkin huonolla suomenkielellä ja osoitettu eräälle Kyllikki Helteelle Pietariin. Niiden sisältö oli jokapäiväistä ja täysin viatonta. Herätti kuitenkin huomiota, että niiden kirjoittaja toisinaan allekirjoitti ne »Richardina», toisinaan »Elmarina», että kielessä oli virolaisia vivahteita ja että osoite kuului poliisin ennestään tuntemiin Pietarin »pahoihin taloihin». Osa kirjeistä oli päivätty Viipurissa, osa Helsingissä. Kuorissa oli sisäpuolella kuninkaallisen kruunun kuvia ja tuntematon vaakuna. Pian todettiin, että tällaisia kuoria ei oman maan rajojen sisällä valmistettu eikä myyty. Ei Wulffilta, Herman Lindelliltä, Bergströmiltä eikä Keskus-Paperikaupasta saatu mitään valaistusta asiaan. Vasta joulukuun lopussa arvoitus ratkesi Kööpenhaminan poliisin avustuksella. »Köpenhamns Telefon Kiosker»-niminen liike oli niitä teettänyt ja möi niitä suurissa määrin. Mutta sillä välin kaapatut kirjeet olivat paljastaneet toisen, tärkeämmän salaisuuden.

Huolimatta jokapäiväisestä sisällöstään ne osoittautuivat kaikkea muuta kuin tarkoituksettomiksi. Niihin oli käytetty monimutkaista šifferiä, ja ilmojen ja tuulien asemesta puhuttiinkin itse asiassa lentotukikohdista, upseerien siirroista ja salaisesta radioasemasta. Täysin perehtynyt vakoilija oli näin ollen ollut toiminnassa. Etsiskelyt pantiin viipymättä käyntiin.

Kokonaan näistä tutkimuksista riippumatta joulukuun 3:ntena pidätettiin noin 200 metrin päässä valtakunnanrajasta Karjalan kannaksella eräs mies, jolla ei ollut matkalupaa rajaseudulle ja joka ilmeisesti oli matkalla Neuvostoliittoon. Hänet vietiin lähimpään kenttävartioon, ja hänellä todettiin olevan New Yorkissa asuvalle Viron kansalaiselle Karl Teimannille annettu passi. Hänen esittämänsä juttu siitä, kuinka hän oli

Suomessa tuhlannut rahansa ja pyrki nyt Neuvosto-Venäjälle, »koska häpesi pennittömänä matkustaa Viroon», ei tuntunut uskottavalta, ja mies siirrettiin ilman muuta Valtiollisen poliisin hoitoon tarkempia kuulusteluja varten. Vasta tammikuun alussa 1937 asia selvisi. Tällä välin kerätty todistusaineisto pani Teimannin tunnustamaan. Myöskin salaperäisten šifferikirjeitten arvoitus tuli täten ratkaistuksi. Karl Teimannin oikea nimi oli Elmar Andersson. Hän oli kotoisin Allmäeküla (Podgornoje)-nimisestä virolaisesta siirtolaiskylästä Kaukasuksen alueelta läheltä Armavirin kaupunkia. Hänen tarinansa antaa täyteläisen kuvan bolševikkien viimeisinä rauhanvuosina käyttämistä menettelytavoista.

Isä oli aikoinaan perheineen muuttanut Virosta Rakverestä pieneen siirtolaiskylään Kaukasuksen juurelle. Elmar, joka oli syntynyt 1905, tuli 16-vuotiaana Tuapsen satamakaupunkiin, jossa hän pääsi apulaiseksi Hotelli Europan keittiöön. Hän kohosi vähitellen vahtimestariksi ja portieeriksi, mutta matkusti vuonna 1929 Pietariin, jossa hän läpikävi oppikurssin virolaisessa »Työläistiedekunnassa» (Estonski rabotši fakultet). Hän sai paikan Putilovin tehtaissa ja työskenteli siellä vuoteen 1936 saakka. Sillä välin hän oli kirjoittautunut jäseneksi »Mopriin» (kansainvälinen punainen apu) ja »Osoaviahimiin». Toukokuussa 1936 hänen luokseen tuli odottamatta eräs GPU:n upseeri, joka kutsui itseään Sidoroviksi. Tämän kädestä Elmar Andersson vastaanotti tavanomaisen komennuksen »erikoistehtäviin». GPU tarvitsi asiamiestä Viipuriin.

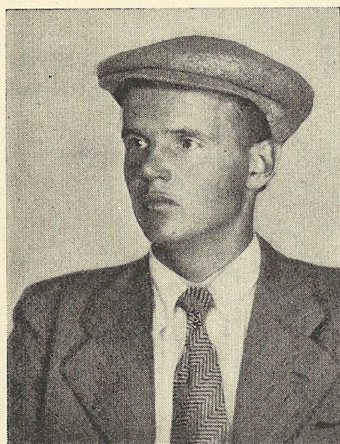
Kolmessa kuukaudessa Andersson tämän jälkeen sai perinpohjaisen koulutuksen. Asiantuntijain ammattitaitoisella johdolla hän oppi kaiken, mitä hänen tuli tietää valokuvauksesta, sähkötyksestä ja sekä lähetykseen että vastaanottamiseen käytettyjen lyhytaaltokoneiden valmistamisesta. Hän suoritti kurssin suomenkielessä, opiskeli topografiaa ja oppi tekemään piirroksia lentokentistä, teistä, silloista, rautatieasemista ja ratapihoista. Myöskin käytännöllinen kurssi vakoilijan oikeasta käyttäytymisestä vihollismaassa annettiin. Viipurissa Anderssonin oli

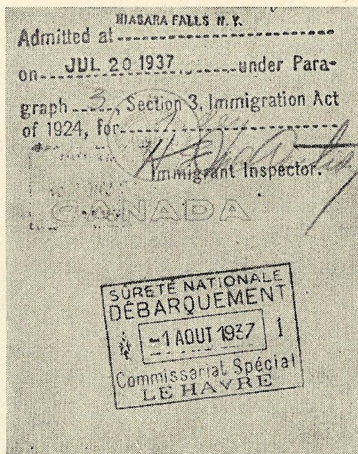
Edvard Kirhoff.

Elmar Andersson.

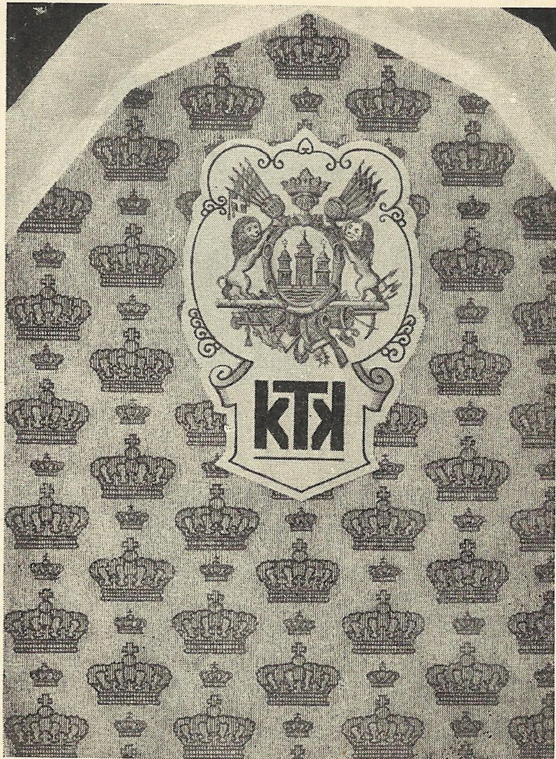
Eino Repo.

Eino Revon väärässä passissa oli merkintä, jonka mukaan hän olisi Kanadasta mennyt U.S.A:han Niagaran kautta.

Viipurissa 30/XI 36
Päivä Helle!
Läketän sinulle toisen
kirjen kun en ole saanut sinul-
ta mitän vastusta, en tiedä
oletko vielä sielä vanhassa
paikassa, kirjotta että tiedän
jos olet pois mutanud
että minä ei turhan
läketaisin sinulle kirjoja
Tämä kerda en rupu
enä mitä kirjotamaan
jään odotama sinulta
vastusta muudon en
tieda sinulle miistä
asioista mitä sanoa
Terviisiä Elmari.

Tämä viaton suomenkielinen kirje sisälsi salaisen šifferoidun ilmoituksen, joka koski lentoasemiamme ja upseerisiirtoja.

Kööpenhaminan kaupungin vaakuna koristi niiden kirjekuorien sisäpuolta, joita Andersson käytti šifferikirjeissään. Hän oli ostanut kuoret Kööpenhaminasta matkallaan Suomeen.

hankittava itselleen hyödyllinen seurapiiri, joka voisi saattaa hänet kosketuksiin armeijan lentojoukkojen henkilökunnan kanssa. Läheisiä suhteita »kevyen kaartin» johonkin naiseen suositeltiin erikoisesti. Hänet pantiin lukemaan Suomea koskevia oppikirjoja, hän sai tarpeellisen opetuksen sähkötyksessä ja vihittiin lopuksi salaisen šifferikirjoituksen salaisuuksiin. Tulevan salaisen radioaseman nimihuuto otettiin suomalaisen kirjailijan Toivo Pekkasen romaanista »Rautaiset kädet», jonka hän sai mukaansa matkalukemisekseen. Syyskuun aikana nimihuuto muodostettiin ensimmäisen tekstisivun ensimmäisistä kirjaimista riveiltä 1—6. Lokakuussa piti käyttää kolmatta sivua, marraskuussa viidettä jne.

Viipurissa hänen piti etsiä käsiinsä eräs nimeltä mainittu henkilö, jonka asuntoon radioasema asennettaisiin. Jokaisen kuukauden 15 päivänä klo 15 hänen sitäpaitsi piti puistossa erään ravintolan edustalla kohdata yhteysmies, joka tulisi antamaan mahdollisia uusia tehtäviä. Tälle yhteysmiehelle hänen piti jättää se aineisto, jonka hän itse sillä välin oli kerännyt.

Varustettuna kahdella väärällä passilla, joista toinen oli annettu Latvian kansalaiselle Janis Kaskille, toinen New Yorkissa asuvalle Viron kansalaiselle Karl Teimannille, Elmar Andersson matkusti elokuun 22:ntena junalla Pietarista Tallinnaan. Passissa numero 2 oli jo valmiina leima, joka osoitti kysymyksessä olevan Teimannin 20 päivänä elokuuta saapuneen Amerikasta Kööpenhaminaan. Näin ollen herra Janis Kaskin oli vain matkustettava Tanskan pääkaupunkiin. Siellä voisi Kask hävitä ja herra Teimann laillisessa järjestyksessä jatkaa matkaa Viipuriin Suomeen.

Muodonvaihdos tapahtui ohjelman mukaisesti Hotelli Thomaksessa Kööpenhaminassa 27:ntenä elokuuta. Janis Kaskin passi hävisi mukavuuslaitokseen, ja elokuun 30:ntenä kotiikävän täyttämä virolais-amerikkalainen Karl Teimann asettui asumaan erääseen hotelliin Tampereella. Taskussaan hänellä oli paitsi tarpeellista matkakassaa kokonaista 15 000 markkaa.

Niinpä hän voikin suoda itselleen pienen turistimatkan Suomessa, ennenkuin lopullisesti palaisi kauan kaipaamaansa isänmaahan Viroon. Syyskuun alussa tapaamme me sentähden herra Teimannin Viipurissa, jossa hän ensin asui Hotelli Andreassa, mutta vuokrasi pian itselleen eräältä kiltiltä ja hiljaiselta leskirouvalta yksityishuoneen. Jo syyskuun 5:ntenä hän otti yhteyden siihen henkilöön, jonka nimi hänelle oli Pietarin GPU:ssa mainittu. Tämä oli eräs naishenkilö, joka oli naimisissa erään kulttuuribolševististen kansanrintaman aikakauslehtien »Soihdun» ja »Kirjallisuuslehden» asiamiehenä toimivan miehen kanssa.

Vähäisten vastusten jälkeen radiokysymys järjestyi tyydyttävästi. Hankittiin Vefsuper-merkkinen kone, joka muutettiin soveliaaksi lyhytaaltovastaanottimeksi. Helsingistä hankittiin lisäksi tarvikkeita lähettäjän rakentamiseksi, ja Andersson saattoi šifferin avulla ilmoittaa toimeksiantajilleen, että esityöt olivat päättymäisillään. Kaikki ei kuitenkaan ollut vielä täysin kunnossa, kun rahat rupesivat loppumaan ja maa alkoi epämiellyttävästi polttaa jalkojen alla. Viimeinen šifferi-ilmoitus kuului: »Tänään menen rajan yli.» Kaksi päivää myöhemmin pidätettiin Kivennavalla Viron kansalainen Karl Teimann. Etsiskellessään sopivaa rajanylityspaikkaa hän oli eksynyt ja joutui suoraan rajapartion syliin. Myöskin Viipurin radiolähettimen satu oli pian lopussa.

*

Anderssonin tapaus oli aivan erikoinen muunnos sitä vakoilua, jota bolševikit harjoittivat Suomessa toisen maailmansodan puhkeamista lähinnä edeltäneinä vuosina. Radioasemat ja šifferikirjeet olivat tämän muunnoksen erityisiä tuntomerkkejä. Elokuussa 1937 Viipurin osasto kiinnitti huomiotaan ulkonaisesti täysin viattomilta näyttäviin kirjeisiin, joiden lähemmin tarkastettaessa havaittiin sisältävän myöskin selviä vakoiluilmoituksia, tällä kertaa Vuoksenlaakson olosuhteita

koskevia. Toisinaan nämä kirjeet oli allekirjoittanut »Väinö», toisinaan »Martha» tai »Margit». Osoite oli Vera Gahr, Kronverskaja ul. 23, Pietari. Aina lokakuun loppupuolelle tämä kirjeiden kirjoittaminen jatkui ilman, että salaperäisen lähettäjän jäljille olisi päästy. Vasta pitkäaikaisen ja etsivätoiminnan kannalta varsin mielenkiintoisen tiedustelutyön jälkeen pidätettiin Antreassa maanviljelijä Martti Ahtiainen ja hänen veljensä Lauri.

Varmasti ihastuivat ympäristönsä kauneuteen ne kesälomailijat, jotka sattuivat joutumaan pienen idyllisen Hiijärven äärellä Antreassa sijaitsevaan Ahtiaisen taloon. Suuret ikivanhat kuuset ja lehtevät koivut kietovat syliinsä talon rakennuksineen estämättä kuitenkaan näkemästä Hiijärven lahdelmien välkkyilyä. Polku venerantaan on lyhyt. Asuinrakennuksia on kaksi, joista toinen on ollut kesävieraiden hallussa. Joku kesävieras lienee rakennukselle antanut etsimättömästi mieleen tulleen nimen ja sen seinään tekstannut: »Friedensheim.»

Poliisilla ei vielä ole käytettävänään sellaista suunnistautumiskompassia, joka ohjaisi rikollisen luo ja tämän pimeihin komeroihin. Sattuma, poliisin hyvä apulainen, ei sekään ole niin suopea, ettei se löytyäkseen ja liittolaiseksi suostuakseen vaatisi ensin määrätietoista tutkijan työtä. Antrean jutun tutkiminen oli aloitettava melkein »pimeästä», eikä alussa vielä tiedetty puhua Antreastakaan. Tiedettiin, että jokin vakoojaryhmä toimi alueella, jonka säde saattoi olla yli 100 kilometrin, mutta idässäkö vai etelässä, sitäpä kompassi ei tällä kertaa sanonut.

Sekään vihje, että vakoilijoilla oli jotakin tekemistä Kanadan kanssa, ei paljoa auttanut, sillä lukemattomilla ihmisillä tuntui olevan tuossa Suomenkin siirtomaassa sukulaisia ja hyviä ystäviä, ja paljon oli sieltä onnen etsinnästä palanneitakin. Tuo, muuten oikeaan osunut tutkijoiden päätelmä kuitenkin jo pienensi etsimäalaa, ja myöhemmin selvisi, että molemmat pidätetyt olivat aikoinaan asuneet Kanadassa.

Vaivalloisen, päivällä ja yöllä tehdyn, itsensä Sherlok Holmesin suorituksen veroisen työn jälkeen oli kahdesta toimivaksi tiedetystä vakoilijasta vihdoin saatu selvitetyksi Karhu-peitenimellä esiintyvä, mutta vielä pysyi arvoituksena, kuka ja missä oli hänen neuvostovenäläinen opastajansa ja päämiehensä. Ja tämän viimeksimainitun komennuksen piti minä päivänä hyvänsä päättyä ja hänen piti palata isäntiensä luo itäisille maille. Missä mies piileskeli? Mitään vierasta ei ainakaan Ahtiaisen talossa ole eikä ole nähtykään, naapurit vakuuttivat, ja samaa todisti silmälläpito. Vakoojan kunniaksi on sanottava, että hän oli hyvin opetellut läksynsä ja onnistunut usean kuukauden ajan välttämään naapuriston silmät. Sattuma ei koskaan johtanut naapureita Ahtiaisen saunaan eikä autioon »Friedensheimiin».

Mottia kypsytettiin, ja eräänä syysaamuna Karhu tovereineen saarrettiin. »Valpon» miesten tulo oli motitetuille niin yllätyksellinen, ettei talon sivuhuoneessa sillä kertaa oleskellut Neuvosto-Venäjän kansalainen Lauri Ahtiainen ehtinyt piiloutua eikä hän enempää kuin Karhukaan enää äityä väkivaltaiseksi. Laurin hätävalheet, että hän on Turusta kotoisin oleva työmies, sattumalta edellisenä iltana taloon tullut, samoinkuin äidin inhimillisesti käsitettävä väite, ettei hän ollut koskaan aikaisemmin tätä tuntematonta tuhlaajapoikaansa nähnyt, eivät ymmärrettävästikään pidättäjiä hämäännyttäneet. Asia kulki sitten jo tavallista menoaan.

Hiljaisuuden vallitessa lähdettiin sitten molempien pidätettyjen kanssa »Friedensheimista». Etsivät loivat vielä kerran silmäyksen kimaltelevaan järveen ja syksyisessä asussaan upeilevaan seutuun. Paikan kauneuden valtaamana eräs heistä ei voinut olla huoahtamatta: »Ja näinkin kaunista isänmaata voidaan pettää!» Veräjä paukahti kiinni poistujien takana.

Lauri Ahtiaisen oli Pietarin vakoilunjohto komentanut Suomeen erikoistehtäviin, ja elokuussa hän oli salatein saapunut maahan Karjalan kannaksen kautta. Veljekset olivat sittemmin laittaneet harjoituskoneen Martin luo, ja pidättäjien saa-

puessa Lauri oli juuri opettamassa veljelleen sähkötyksen salaisuuksia. Odotettavissa olevan sodan aikana Ahtiaisen aseman kautta oli aikomus ilmoittaa toimeksiantajille kaikki, mikä koski Vuoksen lohkoa. Sellaisia radioasemia oli todellakin sittemmin toiminnassa koko talvisodan ajan, ja ne aiheuttivat paljon harmia. Poliisin väliintulo esti kuitenkin tällä kertaa näiden siistien suunnitelmien toteuttamisen.

Martti Ahtiainen oli syntynyt 1902. Hän oli matkustanut 1924 väärän passin turvin Hangon kautta Kanadaan välttyäkseen asevelvollisuuden suorittamisesta kotimaassaan. Uudessa maailmassa hän oleskeli vuoteen 1933 ja onnistui lopulta siellä hankkimaan itselleen jopa oman huvilan omalle tontille. Myöskin Lauri-veli oli 1925 tullut siirtolaisena Kanadaan ja kaksi vuotta myöhemmin mennyt rajan yli U. S. A:han, josta hän 1931 200:n muun suomalaisen kanssa matkusti Neuvostoliittoon ja rupesi työmieheksi Itä-Karjalaan. Palattuaan 1933 vanhaan isänmaahansa Martti ryhtyi kirjeenvaihtoon Laurin kanssa. Tämä kirjeenvaihto johti muutama vuosi myöhemmin siihen, että Martti Intouristin järjestämän retken osanottajana matkusti Pietariin. Perille saavuttaessa oli Lauri vastassa, ja Pietarissa oleskelunsa aikana Martti värvättiin Neuvosto-Venäjän sotilaalliseen vakoilutoimintaan Suomessa. Lauri tuli pian salatein Antreaan, ja työ alkoi. Venäläiset halusivat tällä kertaa saada tietoja etupäässä Vuoksenlaakson tehtaista ja Immalan uudesta lentokentästä. Veljekset oli perehdytetty šifferikirjoituksen ja šifferisähkötyksen salaisuuksiin. Myös oli laadittu erityinen »postilaatikkosysteemi». »Postilaatikoita» oli parin kilometripylvään juuressa Helsingin lähistöllä. Poliisi puuttui kuitenkin asiaan niin varhaisella asteella, ettei tällä kertaa ehditty paljoakaan saada aikaan. Tapausta voidaan kuitenkin pitää tunnusomaisena bolševikkien vakoilunjohdon menettelytavoille niihin aikoihin. Mielenkiintoinen hahmo tässä sarjassa oli myöskin inkeriläinen Eino Repo.

Repo, joka oli syntynyt vuonna 1912 Tuutarin kylässä Inkerinmaalla, oli käynyt kansakoulun, jatkokoulun ja erään

korkeamman asteen koulun Hatsinassa. Vuosina 1930 ja 1931 hän työskenteli eräässä pankissa Petroskoissa, muutti sitten Pietariin ja liittyi siellä kommunistiseen puolueeseen. Oltuaan lyhyehkön aikaa kirjanpitäjänä eräässä maanviljelyskolhoosissa hänestä tuli erään puutarhakoulun oppilas Pietarhoviin, mutta hän sai jo 1936 tavanmukaisen kutsun korkeammalta taholta, ja hänet asetettiin GPU-kapteeni Matvejevin erikoiskäyttöön. Vakoilunjohdon vaali oli tällä kertaa osunut Repoon. Hän sai pian ilmoituksen, että hänet komennettaisiin Suomeen. Hänen oli määrä pitää silmällä eräitä koeliikekannallepanoja, joita odotettiin toimeenpantaviksi Suomen itärajalla.

Repo sai perusteellisen koulutuksen kolmen ammattitaitoisen opettajan johdolla. Laajaan opetusohjelmaan sisältyi mm. lyhytaaltolähettimen hoito, šifferikirjoitus ja englanninkieli. 26 p:nä heinäkuuta 1937 Eino Repo matkusti varustettuna kahdella väärällä passilla ranskalaisella höyrylaiva Colombialla Pietarista Le Havreen. Täältä hän matkusti passilla numero 1 Pariisiin. Passilla numero 2 hän esiintyi siellä Amerikan-suomalaisena, joka oli matkalla kotimaahansa. Elokuun 7:ntenä hän oli Tukholmassa, ja 9:ntenä hän matkusti Bore I:llä Turkuun. Hän teki sitten näön vuoksi turistimatkan Helsinkiin, Savonlinnaan ja Imatralle, oli Enson tehtaitten 50-vuotisjuhlilla, vietti 11 päivää Vilpolan täysihoitolassa Terijoella ja saapui lopulta 28:ntena määräpaikkaansa Viipuriin.

Tarkoituksena oli, että Revon Viipurissa piti ottaa yhteys erääseen nimeltä mainittuun leskirouvaan. Tämän bolševikit ilmeisestikin luulivat olevan myötämielisen heidän suunnitelmilleen, jotka koskivat lyhytaaltolähettimen laittamista Karjalan pääkaupunkiin. Oli ajateltu, että leskirouvan oli perustettava kukkakauppa. Sen turviin voitaisiin uusi vakoilukeskus sitten kaikessa rauhassa järjestää. »Postilaatikkona» oli puhelinpylväs 35/88 Kotkaan menevän tien varrella.

Tällä kertaa bolševikit olivat kuitenkin lyöneet kirveensä kiveen. Leskirouva kieltäytyi jyrkästi suostumasta ehdotuk-

seen, ja syyskuun 6:ntena Eino Repo istui lukkojen takana. Revon tapaus oli epäilemättä Neuvostoliiton vakoilutoiminnan tyhmimpiä ja kömpelöimpiä yrityksiä viimeisinä rauhanvuosina. Osoituksena neuvostovakoilijain alhaisesta sivistystasosta kerrottakoon seuraava Revon kuulusteluissa sattunut huvittava tapaus. Repo esiintyi aluksi hallussaan olevan passinsa mukaisesti Amerikan-suomalaisena, ja hän osasi ulkoläksynsä eli »legendansa», kuten toimeksiantajilla GPU:ssa oli tapana sanoa, Kanadan oloista melko hyvin, mutta kun häneltä kysyttiin, millaisen vaikutuksen häneen Niagara oli tehnyt — hänen väärässä passissaan oli leima, joka osoitti hänen menneen Kanadasta U. S. A:han Niagaran putousten kohdalta — hän vastasi: »Olipahan vain sellainen rajakyläpahanen.» Revolla ei näyttänyt olevan aavistustakaan näistä maailmankuuluista putouksista.

Joskin lähetettyjä vakoilijoita oli lukumäärältään runsaasti ja joskaan vakoilunjohto Pietarissa ei laiskotellut, niin kuitenkin täytyy todeta laadun Stalinin suurten puhdistustoimenpiteiden jälkeen romahdusmaisesti laskeneen. Kaikki olivat enimmäkseen taitamattomia pikkutekijöitä, tyhmyreitä, joista oikeastaan vain heidän suuren lukumääränsä tähden oli vaaraa. Joukkotuotannon aate oli voittanut tälläkin alalla. Harmaa sota oli tullut harmaammaksi kuin se oli ollut koskaan aikaisemmin. Ainoastaan yksi todella suuri ja etsivätoiminnan kannalta huomattava juttu on vielä kerrottava.

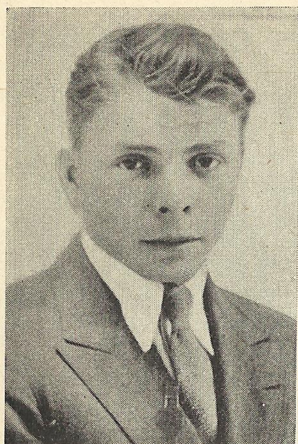
Oli tultu viimeiseen rauhanvuoteen. Euroopan tuleva suuri selkkaus heitti yhä synkkeneviä varjoja eteensä. Nyt esiin kiertyvän »Frimanin jutun» ympärillä puhalsivat jo lähestyvän rajumyrskyn ensimmäiset tuimat tuulenpuuskat.

Frimanin juttu on jokseenkin perusteellisesti kuvattu Valentin Sjöbergin kirjassa »Skuggan över Norden», minkätähden sen lähempi selostaminen tässä on tarpeetonta. Se osoitti kuitenkin täysin selvästi, kuinka bolševikit yhä kasvavalla tarmolla valmistelivat jo päättämäänsä hyökkäystä Suomea vastaan. Frimanin suurella järjestöllä oli tosin myöskin vakoilutehtäviä

hoidettavanaan. Sen tärkeimpänä tehtävänä oli Suomen eri poliittisten ryhmien järjestelmällinen soluttaminen. Useimmat asiamiehistä olivat saaneet perusteellisen koulutuksen Leninin yliopistossa Moskovassa. Pari heistä oli osallistunut Espanjan sisällissotaan bolševistisella puolella. Eräällä heistä oli rohkeutta esiintyä suomalaisen oikeuden edessä jopa punaespanjalaisessa kapteenin asetakissa. Kansanrintama-aate oli siinä kauttaaltaan läpinäkyvänä. Eri poliittisissa ryhmissä ja yhteiskuntapiireissä suomalaisten vastustuskyvyltä oli kaivettava maaperä jalkojen alta ja johtavat persoonallisuudet tuuditettava väärään uskoon siitä, mitä oli tulossa. Moskovassa oleva johto oli antanut suuria rahamääriä, ja paljon vahingollista työtä oli jo ehditty tehdä, ennenkuin järjestö vuoden 1939 alussa joutui kiinni. Pääsyyllistä koskeva kuulustelupöytäkirja käsitti 300 koneella kirjoitettua foliosivua. Koko huolellisesti ja taitavasti rakennettu järjestö revittiin rikki. Se osoittautui selväksi yritykseksi jo ennen sodan puhkeamista järjestää Suomeen vakituinen bolševistinen toimintakeskus. Kun tietiedämme, mitä sittemmin Virossa, Latviassa ja Liettuassa tapahtui, voimme hyvin arvata, että Frimanin järjestöstä varmaankin olisi piankin kuulunut samantapaista kuin vastaavista järjestöistä Baltian maissa.

*

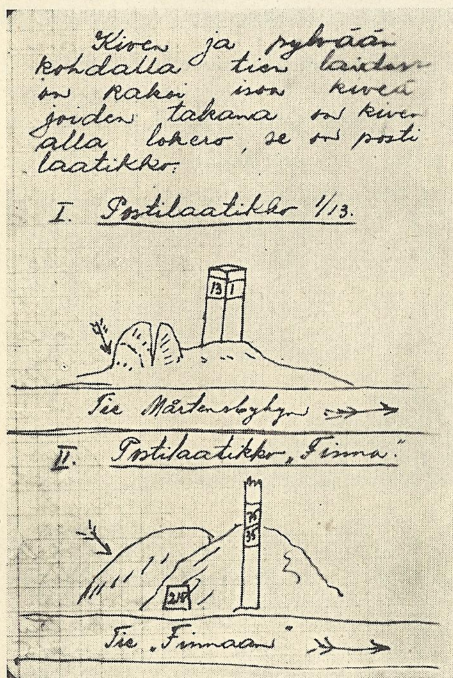
Yhä kasvavalla vauhdilla tapahtumat syöksyivät kohti suurta ratkaisua elo- ja syyskuun vaihteessa. Vastustamattomasti kuin kohtalo voimat marssivat väistämättömään loppuratkaisuun, ja raskaina ja lyijynharmaina lähestyvän sodan pilvimassat levittäytyivät kukoistavan maanosamme taivaalle. Oli loppukesän ukkoskylläinen lämpö ja kypsyvien hedelmien aika. Meri oli tyyni ja kirkkaanvälkehtivä. Yöt olivat leutoja, ja punainen täysikuu paistoi leijailevien, läpinäkyvien harsojen takaa. Mutta hitaasti, vastustamattomasti synkkeni raskaitten maininkien takana horisontti. Kalevantulet leimahte-

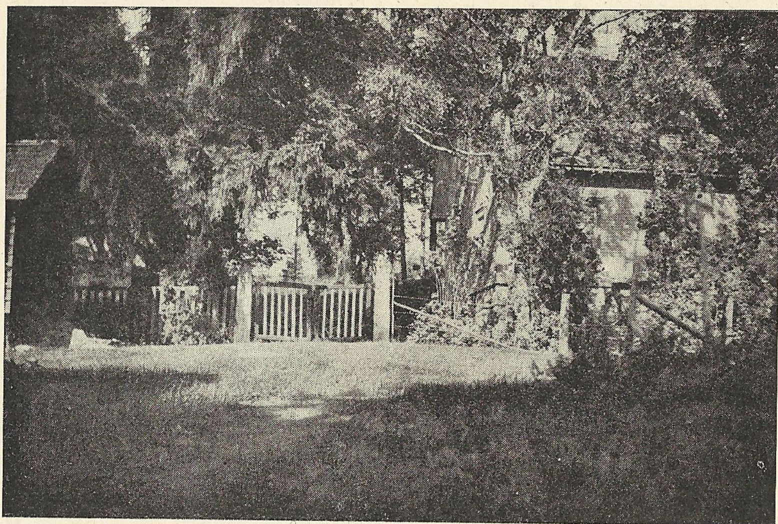
Lauri Ahtiainen.

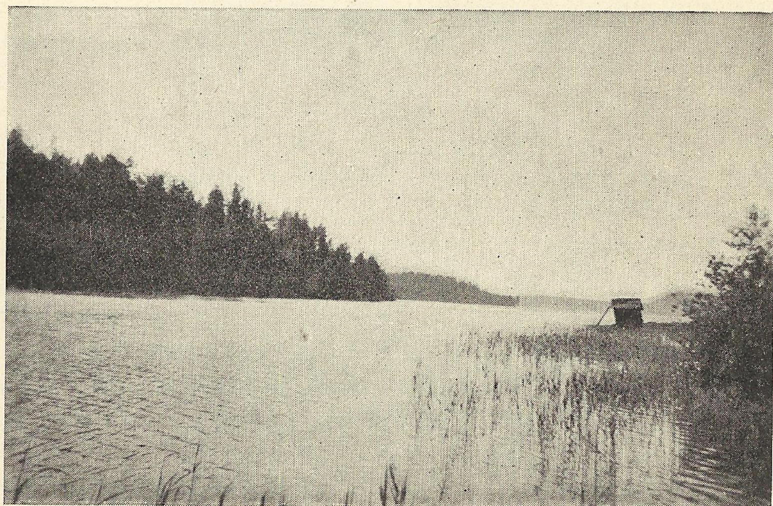
Martti Ahtiainen.

Martti Ahtiaisen muistikirjan sivu, jossa piirroksia »postilaatikoista».

Ahtiaisen talo. Kuusien takana vasemmalla häämöttää »Friedensheim».

Hiijärveä.

livat teräksenharmaan meren yllä, ja kun aamu sarasti, aurinko nousi valtaisana ja Ragnarökiä ennustavana vapisevan, pelontäyteisen odotuksen vallassa olevan maailman ylle.

Mutta idän laajassa, ilmanpitävästi suljetussa barbaarivaltiossa tehtaat jymisivät, ja väkivasarat kolkkivat yhä kiivaammassa tahdissa. Kansalta puuttui välttämättömin, mutta sotakoneisto kasvoi jättiläismäisiin mittasuhteisiin. Talonpojat näkivät nälkää, mutta varastot täytettiin sodan tarpeita varten. Sillä nyt lähestyi se hetki, jota Moskovassa niin kauan oli turhaan odotettu. Nyt lopulta Euroopan sisällissota oli ovella, ja bolševismin lukemattomat divisioonat voivat kiväärit jalalla odottaa hetkeään ja ratkaisevaa merkinantoa. Ainoastaan yksi ainoa valta oli vielä tiellä. Saksa vain oli muurina idän hävitystahtoa vastassa. Tämän muurin heikennyttyä ja murruttua pitkällisen sodan jälkeen aika olisi koittanut. Marssikäsky odotti, ja jo aivan läheisessä tulevaisuudessa kangasteli maailmanloppu ja bolševismin punainen lippu liehumassa kuolevien kulttuurikaupunkien yllä.

Kohtalon tahto oli kuitenkin tällä kertaa toinen. Ei tuhoutuminen, vaan meidän maanosamme ja meidän kulttuurimme vapautuminen kolmatta vuosikymmentä kestäneestä painajaisunesta oli odotettavissa tulevaisuuden esiripun takana. Kesäkuun 22 päivänä 1941 Eurooppa lähti liikkeelle. Marssi itään alkoi.

SISÄLLYS

Jatkoa
Tigerstedtin kirjalle "Vastavakoilu iskee"
on

MIKA WALTARIN

NEUVOSTOVAKOILUN VARJOSSA

Helsingin neuvostolähetystö kiihoitus- ja vakoilutoiminnan keskuksena.

Mika Waltarin kirja perustuu virallisiin lähteisiin ja sisältää katsauksen eri neuvostolähettiläiden toimintaan Suomessa sekä selostuksen Suomen—Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran toiminnasta Moskovan rauhaa seuranneena aikana. Teokseen liittyy vielä Suomen Kommunistisen Puolueen historiikki.

»Neuvostovakoilun varjossa» on siis suoranaista jatkoa Örnulf Tigerstedtin teokselle. Dramaattisesti ja vauhdikkaasti se kertoo siitä aivan uskomattomalta kuulostavasta myrkynkylvöstä, jonka keskuksena toimi Neuvostoliiton Helsingin-lähetystö, tuo »kyynpesä keskellä Suomen pääkaupunkia». Kirjan mielenkiintoisuutta lisää runsas kuvitus, joka esittää bolševikkien maanalaista toimintaa paljastavia todistuskappaleita ja henkilökuvia. Toinen painos. Hinta 48 mk, sid. 72 mk.